

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Јована В. Павловић

**СЛОВО „О СВЕТИМ И ЧАСНИМ
ИКОНАМА“: Прилог проучавању
историјата грчког текста и његових
српскословенских превода**

докторска дисертација

Београд, 2018.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOSOPHY

Jovana V. Pavlović

**„SERMON ON HOLY AND VENERABLE
ICONS“: Contributions To The Analysis
of the Byzantine Text and its Old Church
Slavonic Translations**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ
ЗА ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ментор:

др Дарко Тодоровић, ванредни професор
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Чланови комисије:

1. др Душан Поповић, доцент
2. др Ил Акад, доцент

Датум одбране:

РЕЗИМЕ

СЛОВО „О СВЕТИМ И ЧАСНИМ ИКОНАМА“: ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈАТА ГРЧКОГ ТЕКСТА И ЊЕГОВИХ СРПСКОСЛОВЕНСКИХ ПРЕВОДА

Докторска дисертација *Слово „О светим и часним иконама“: Прилог проучавању историјата грчког текста и његових српскословенских превода*, заснована је на палеографској, текстолошкој и књижевноисторијској анализи средњегрчких и српскословенских споменика из периода од IX до XVII века. Основни циљ ове студије био је да се изменом застарелих метода у анализи расположивог корпуса направи што прецизнија реконструкција историјата овог иконофилског извора из VIII века, погрешно приписаног Јовану Дамаскину. Ревизијом текстолошких анализа Бориса Михајловича Мелиоранског, тачније, сагледавањем обимне филолошке грађе из књижевноисторијске перспективе, оповргнута је теорија из 1901. године да је аутор беседе, по свој прилици, јерусалимски синђел Јован, прерађивао одломке из извора *Поуке старца о светим иконама (Nouthesia Gerontos)*. Уместо тога, анализом садржаја указано је на беседу као на предање „отвореног типа“ које стоји у вези са Синодиком православља и другим црквено-правним документима актуалним у доба политичког зближавања трију оријенталних патријаршија и Свете столице. Процењује се да је ауторски запис *О светим и часним иконама (Adversus Constantinum Caballinum)*, осведочен у преписима Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293, настао око 768. године, док анализе специфичних цитата откривају његову оријенталну провенијенцију. Старије предање (МПТ 522, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, Auct. T. 3. 12, Marc. gr. Z 575, Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115, Mt. Sinai 1699 и Vat. gr. 1652) било је пренето с источних рубова Медитерана у Рим и развијало се нагло у периоду између 768. и 775. године, што се поклапа са кризом око икона и политичким удаљавањем Константина V од франачког краља и папе. Прва глава студије ће зато пружити нови увид у дипломатске односе између Цариграда, оријенталних патријаршија и Рима током епохе првог иконоклазма, када су били постављени темељи коначног црквеног раскола. Такође, свестраним, пре свега генетичким и компаративним

анализама, оспорена је тврдња да је извор *Поуке старца* настао пре 770. године. Преношењем тих нових резултата у ширу, кодиколошку раван, могли смо стећи бољи увид у главне токове средњегрчке књижевности VIII века. Намеће се закључак да је беседа око 775. године била послата у Цариград у склопу већег иконофилског флорилегијума чија је грађа ушла у монументално остварење иконофилске књижевности – зборник Synod. gr. 265. У том погледу указано је на отварање цариградског литерарног тржишта с доласком Ирине на власт као на значајан моменат, својеврсну прекретницу у историји средњегрчке књижевности VIII века.

Када је реч о српскословенском предању у другој глави студије, синтетички приступ, који би обухватио подробније испитавање веза и утицаја грчке културе на словенску није до краја спроведен. У уводном делу друге главе дата је палеографска (дескриптивна) анализа четири зборника *Златоуст* који чувају препис *О светим и часним иконама*. У следећем поглављу, компаративне анализе показују да преписи САНУ 62, Копитар 5 и ХАЗУ 738 сведоче о старијем, стваралачком предању XIII века, док Wuk 44 једини иде за српскословенским преводом из XIV века. У завршном поглављу анализом садржаја утврђено је да су поменути резултати примењиви у равни кодикологије. Да би се илустровали резултати и да би се што јасније предочили проблеми којима се студија бави, у прилогу је напореда с грчким објављен и један репрезентативни српскословенски препис *О светим и часним иконама*.

Кључне речи: *О светим и часним иконама* (*Adversus Constantinum Caballinum*), иконофилска књижевност, први византијски иконоклазам, извор *Поуке старца о светим иконама* (*Nouthesia*), Vat. gr. 1652, Synod. gr. 293, Synod. gr. 265, књига *Златоуст*, српскословенски преписи

Научна област: филологија

Ужа научна област: средњегрчка филологија и славистика

УДК:

SUMMARY

SERMON “ON HOLY AND HONORABLE ICONS”: CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE GREEK TEXT AND ITS OLD CHURCH SLAVONIC TRANSLATIONS

Doctoral dissertation *Sermon “On holy and honorable icons”*: Contribution to the study of the history of the Greek text and its Old Church Slavonic translations, based on palaeographic, textual and history of literature analysis of Middle Greek and Old Church Slavonic transcriptions from the period of the ninth century up to the seventeenth century.

The main objective of this study is to make more accurate reconstruction of the textual history of this VIII century iconophile source, wrongly attributed to John of Damascus, by changing the obsolete methods in the analysis of the preserved corpus. Revising the textual history reconstruction made by Boris Mikhailovich Melioranski, namely, reviewing the extensive philological material from historical and literary perspective, we refuted the theory of 1901 that the author of the words, presumably John of Jerusalem, fabricated the excerpts from sources *Admonition of the Old Man Concerning the Holy Images (the Nouthesia Gerontos)*. Instead of this, analyzing the content we pointed out that the sermon *On holy and honorable icons* might be an open type tradition genealogically close to the Synodikon of Orthodoxy and other Church Legal Documents, simultaneous to the three Oriental patriarchs approaching the to the Holy See. It is estimated that *Adversus Constantinum Caballinum* original, witnessed by the manuscripts Vat. gr. 1652 and the Synod. gr. 293, can be dated back to around 768, while the analysis of specific quotations reveals its oriental provenance. Older tradition (MIIT 522, Synod. gr 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, Auct. T. 3. 12 , Marc. gr. Z 575, Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115 Mt. Sinai 1699 and Vat. gr. 1652) was transferred from the eastern edge of the Mediterranean to Rome and developed rapidly in the period between 768 and 775 years, which coincides with the crisis around the icon and political removal of Constantine V by the Frankish king and the Pope.

The first head of the study will therefore provide new insight into the diplomatic relations between East and West during the epoch of the first iconoclasm when they laid the foundations of the final schism. Also, by versatile, primarily genetic and comparative

analyzes, we nullify the assertion that *the Nouthesia Gerontos* origin was developed before 770. years. By transferring these new results into general codicological plan, we were able to gain a better insight into the mainstream Middle Greek literature of the VIII century. The foregone conclusion is that sermon *On holy and honorable icons* was sent to Constantinople around 775. as a part of a larger iconophile florilegium that became part of the greatest iconophile Literature accomplishment – codex Synod. gr. 265. In this regard, attention is drawn to the re-opening of the Constantinople literary market with the arrival of Eirene to power as a significant moment, a turning point in the history of Middle Greek literature of the eight century.

When it comes to Old Church Slavonic tradition in the second chapter of the study, the synthetic approach, which would include further research into the relationship and influence of Greek culture on the Slavic one has not been fully implemented. In the introductory part of the second chapter we provided paleographic (descriptive) analysis of the four books named *Zlatoust* which keep a transcription of the sermon *On holy and honourable icons*. In the next chapter, a comparative analysis shows that transcripts SASA 62, Kopitar 5 and CASA 738 testify on the thirteenth century free (*ad sensum*) translation, while Wuk 44 is the only one following the XIV century Old Church Slavonic tradition. In the final chapter of content analysis it was found that the aforementioned results are applicable at codicology level. In order to illustrate the results and get clear insight into the issues of the study, we attached a eminent Old Church Slavonic transcription *On Holy and Honourable Icons* to the Greek one.

Keywords: *On holy and honorable icons (Adversus Constantinum Caballinum)* iconophile literature, the Byzantine iconoclasm, *Admonition of the Old Man Concerning the Holy Images (the Nouthesia Gerontos)*, MSS Vat. gr. 1652, Synod. gr. 293, Synod. gr. 265, codex *Zlatoust*, Old Church Slavonic transcriptions

Science Field: Philology

Scientific Area: Middle Greek philology and Slavic Studies

UDK:

САДРЖАЈ

I. ГРЧКО ПРЕДАЊЕ	14
CONSPECTUS SIGLORUM.....	1
TABULA NOTARUM PRAECIPUARUM IN TEXTU ET APPARATIBUS ADHIBITARUM.....	2
УВОД.....	3
Грчко рукописно наслеђе <i>О светим и часним иконама</i>	3
§ 1. О ХРОНОЛОГИЈИ ДЕЛА.....	13
§ 1.1. Остаци прошлости	13
1. Сабор у Хијерији, око 754. године	13
2. Свргнуће патријарха Константина II, 767/8. година.....	15
3. Смрт Константина V, 775. година	16
§ 1.2. Историјске основе беседе.....	20
§ 2. СИНОДИК ИЛИ ПОСЛАНИЦА ИЛИ БЕСЕДА.....	27
§ 2.1. Огледи на интерполацијама у Paris. gr. 1115.....	27
§ 2.2. Сведоци старијег предања (Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115, МПТ 522, Mt. Sinai 1699, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, Vat. gr. 1652, Auct. T. 3. 12 и Marc. gr. Z. 575).....	34
1. LXXXII канон Петошестог Васељенског сабора	35
2. Стилизација у преписима Paris. gr. 900, Auct. T. 3. 12, МПТ 522 и Vat. gr. 1652	38
3. Иконофилска уверења Јована Јерусалимског.....	41
4. Етногеографско одређење епископа Григорија	42
§ 2.3. Духовна огњишта и текстолошка изворишта.....	48
§ 3. КРЕТАЊЕ У VIII ВЕКУ	56
§ 3.1. Место настанка редакција.....	56
1. Крстионица у цркви Свете Софије и покрштавање Јевреја око 780. године	59
2. Икона Пречисте и Свагдајеве Марије	64
3. Култ Пресвете Богородице.....	65
§ 3.2. Буђење Цариграда.....	67

§ 4. ИСТОК И ЗАПАД	79
§ 4.1. Стема и текстолошки паралелизми	79
LOCI PARALLELI (<i>ACC</i> и <i>Nouthesia</i>)	86
§ 4.2. Свето писмо, апокрифи и иконе	90
§ 4.3. Датовање извора <i>Nouthesia</i>	95
§ 5. ЗАКЉУЧАК	98
ПРОТОГРАФИ „О СВЕТИМ И ЧАСНИМ ИКОНАМА“: ИЗАЗОВИ ЊИХОВЕ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ (VIII ВЕК).....	98
ПРИЛОГ: FRAGMENTA SPURIA ET INTERPOLATA.....	101
II. СРПСКОСЛОВЕНСКО ПРЕДАЊЕ.....	107
CONSPECTUS SIGLORUM.....	108
Увод	109
§ 2.1. Четири књиге <i>Златоуст</i>	109
§ 2.2. СТВАРАЛАЧКИ И ДОСЛОВАН ПРЕВОД БЕСЕДЕ <i>О СВЕТИМ И ЧАСНИМ ИКОНАМА</i>	119
§ 2. 3. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА:	127
Регистар беседа у рукописним кодексима <i>Златоуст</i>	127
§ 2.1. <i>Златоуст-САНУ</i>	127
§ 2.2. <i>Златоуст-Копитар</i>	131
§ 2.3. <i>Златоуст-ХАЗУ</i>	134
§ 2.4. <i>Златоуст-Wuk</i>	136
III. ПРИЛОГ	
<i>ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΛΟΓΟΣ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ</i>	142
ЇѠанна мниха и презвитера дамаскина слово сказоующе о с(ве)тыхъ и чьстныхъ икѠнах[ь]	142
MS ANDRÉS 527	143
САНУ 62.....	144
СКРАЋЕНИЦЕ	189
Старозаветне књиге	189
Новозаветне књиге.....	189

ИЗВОРИ.....	191
ЛИТЕРАТУРА.....	193
INDICES.....	202
Index manuscriptorum.....	203
Index rerum, nominum et auctorum.....	208
БИОГРАФИЈА.....	212
ОБРАСЦИ.....	213

ПРЕДГОВОР

Крајем 2014. године, замислила сам студију у којој ће се описати и објаснити развој текста *О светим и часним иконама*. Најпре сам приступила проучавању грчког извора као једног микросистема. У периоду од 2015. до 2016. године скупљала сам недигитализоване грчке рукописе, који су расути по свету и за чију репродукцију се понекад чека и по неколико месеци. Посебна тешкоћа лежи у чињеници да су за реконструкцију историјата текста пресудно важни сведоци ауторског записа. Тако, на пример, све док нисам пронашла текст преписа Vat. gr. 1652 у априлу 2016. године, писање прве главе практично није било ни започето. У међувремену сам у Старословенистичком семинару који на Филолошком факултету води проф. др Ђорђе Трифуновић проучавала српскословенску традицију *О светим и часним иконама* и припремала прилоге који ову студију прате. Током израде ове интердисциплинарне студије, веома су ми значиле бројне примедбе и сугестије проф. др Александра Поповића, који је као ментор пажљиво пратио и усмеравао мој научни развој. Када се проф. Поповић упокојио почетком 2018. године, дужност ментора преузео је проф. др Дарко Тодоровић, који ми је помогао да уобличим коначну верзију текста. Прву главу студије треба схватити као покушај да се изгради нова, потпунија слика о токовима средњегрчке књижевности у VIII веку. Српскословенском предању је посвећена друга глава студије. Накнадно бих објавила и трећу главу у којој се разматра већ прикупљена језичка грађа (грчко-српскословенске паралеле). Сматрам, такође, да би објављивање ове студије био важан корак ка првом критичком издању, за које се надам да ће бити двојезично, дакле, онако како је урађено у прилогу ове студије. Уколико буде прилике, надам се да ћу у скорој будућности завршити и тај посао.

Коначно, како би се избегле евентуалне нејасноће, требало би да читаоцу скренем пажњу на још неке формалне, али корисне детаље. Подела беседе на главе у овој студији потпуно је другачија од поделе која је спроведена у Патрологији. Даље, различита читања (*Variae lectiones*) у грчким преписима приказивала сам на неколико начина: негде сам их стављала у угласте заграде, а негде сам их спуштала у фусноте или испод слободно подвучене линије. У суштини, трудила сам се да текст буде лепо уобличен и да читалац брзо уочи оно што је најважније. Такође, у раду с грчким рукописима користила сам интернационалне скраћенице, чију листу дајем непосредно пре (археографског) увода у прву главу. Када се позивам на текст преписа Andrés 527, поред броја листа, наводим и

бројеве редова у издању (в. главу III). Осврнућу се укратко и на своју технику издавања старих грчких рукописа. Скраћенице сам разрешавала, али их нисам посебно наглашавала. Да би сваки објављени одломак очувао везу с рукописима, изворну интерпункцију нисам мењала. Конјектуре које сам успостављала на основу поређења с другим рукописима стављала сам у угласте заграде. Тамо где не могу да успоставим конјектуру стоји знак <??>.

Предочила бих и правила према којима сам објавила репрезентативни српскословенски препис у прилогу студије (САНУ 62). Скраћенице под титлом сам разрешавала помоћу полукружних заграда. Скраћенице без титли разрешавала сам помоћу угластих заграда. Надметнута слова спуштала сам у ред без обележавања. Оригиналну интерпункцију нисам мењала. Лигатуре остају нерашчлањене. Како бих нагласила везу с грчким текстом, задржала сам графичку дублетност. Правим, дакле, разлику између ζ и ς, ἴ и η, τ и φ, односно, између ο и ω.

Што се тиче речи са сакралном семантиком, независно од стања у старом грчком или српском рукопису, именице сам увек писала великим, а придеве малим словом. Проучаваоцима језика таква ортографија аутоматски скреће пажњу на врсту речи.¹

Пошто истражујемо историјат текста који је врло сложен чак и када је реч о његовим преводима, поставља се питање да ли смемо користити апстрактан појам „архетип“. Проценила сам да је у неким специфичним контекстима био сасвим прихватљив појам „архетип редакције“ јер студија заступа мишљење да је старије грчко предање *О светим иконама* генетски јединствено. С друге стране, читалац ће се веома често сретати с појмом „протограф“ који схватам као текст од којег текст који проучавамо води порекло, макар и посредством великог броја преписа. Предајући студију свом ментору и члановима комисије, надам се да ће историчари, филололози и историчари уметности већ у скоријој будућности изворе такозваног *мрачног доба* Византије почети да сагледавају из једног сасвим другачијег угла.

У Београду, 1. јула 2018. године

¹ Тако, на пример, као српскословенски корелатив према ἐπισημαίνει ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου (VII глава) у студији стоји казаније κ(сть) εϛ(ан)г(ε)λ(ь)скоε.

I. ГРЧКО ПРЕДАЊЕ

О СВЕТИМ И ЧАСНИМ ИКОНАМА

CONSPECTUS SIGLORUM

MS	saec.	app. criticus
Andrés 527 (Ω. II. 10)	XII	A
EBE 1913	XIV	B
MIT 522	XVII	Ba
Auct. E. 1. 16	XVI	E
Synod. gr. 265 (Vladimir 197)	IX	M
Synod. gr. 413 (Vladimir 201)	IX	Ma
Synod. gr. 293 (Vladimir 394)	XVI	Mb
Marc. gr. Z. 575	XV	Mc
Paris. gr. 900	XV	P
Paris. gr. 1115	AD 1278	Pa
Paris. gr. 767	XV	Pb
Revilla 69 (Σ. I. 09)	XI	R
Bodl. Roe 28	XII	Ro
Hag. Sabba 80	XIII	Sa
Suppl. gr. 143	XVI	S
Mt. Sinai 1699	XIV	Si
Auct. T. 3. 12	XIV/XV	T
Vat. gr. 1652	XII	V

TABULA NOTARUM PRAECIPUARUM IN TEXTU ET APPARATIBUS ADHIBITARUM

IN TEXTU

cap.	= caput	глава
codd.	codex, codices	зборник, зборници
ed. pr.	editio princeps	прво издање
fol.	folium	лист
MS	manuscriptum	препис
saec.	saeculum	век
r	recto	прва страна листа
v	verso	друга страна листа

IN APPARATIBUS

add.	= addidit	додаје
cf.	confer	упореди
des.	desinit	престаје
dist.	distinxit	ставља знак интерпункције
exp.	expunxit	избрисао је
fr.	fragmentum	фрагмент
tit.	titulum	наслов
om.	omittit	изоставља
s. l.	supra lineam	изнад реда
trad.	tradidit	преноси, чита

УВОД

Грчко рукописно наслеђе *О светим и часним иконама*

Средњегрчки извор *О светим и часним иконама и против Константина Кавалина* у стручној литератури се назива латинским именом *Adversus Constantinum Cabalinum* (у даљем тексту: АСС) или, знатно ређе, *Четвртим словом Јована Дамаскина*. Ова студија проучава његов историјат текста узимајући у обзир обиман прикупљени материјал, између осталог, и грчке преписе који иду за протографима из средине VIII века (Мелиоранский 1901, 31).

Као што је познато, Жак-Пол Мињ (Jacques Paul Migne, 1800–1875) и Мишел ле Кијен (Michel Le Quien, 1661–1771) објавили су извор АСС у Паризу 1864. године. Нинослава Радошевић је прва ставила знак питања на издање у Патрологији (PG 95, 309 А–344 В) називајући његов критички апарат „крајње оскудним“ (Радошевић 1971, 55). Студију зато отварам расправом о спорним тачкама тог издања, али и с јасном намером да укажем на његов допринос науци.

Препис АСС који Патрологија врло непрецизно означава само именом без каталожног броја (Sorb.) мислим да се данас може пронаћи у Националној библиотеци Француске (Bibliothèque nationale de France) као MS Suppl. gr. 143 (XVI век). Рецимо, Патрологија нам приказује (95, 309 В) да се у MS Sorb. колону *ἀλλ' ἀτιμαζόντων διὰ κακοῦθείας* додаје *ῥημάτων*, што се подудара с читањем тог места у MS Suppl. gr. 143.

На листу 309 В (ed. gr.) предочено нам је још једно карактеристично одступање MS Sorb. од других преписа (в. ниже): уместо *ἀγαπητοὶ ταῦτα*, према Патрологији, у MS Sorb. стоји *ἀγάπη*. Тај податак би могао да оспори мој покушај да ставим знак једнакости између MS Sorb. и данашњег Suppl. gr. 143 јер MS Suppl. gr. 143 на том критичном месту иде за традицијом, дакле, чита *ἀγαπητοὶ ταῦτα*.

Вероватно се првом издавачу беседе поткрала банална штампарска грешка која је додатно отежала идентификацију преписа без каталожног броја. Мислим да MS Sorb. ипак чита *ἀγαπητοὶ ταῦτα*, а да је датив *τιμότητι* био његова критична тачка где се појавило *ἀγάπη*, што би се такође поклопило с налазима у MS Suppl. gr. 143.

Уосталом, из палеографског угла гледано, није баш тако једноставно преиначити словне облике *ἀγαπητοὶ ταῦτα* у *ἀγάπη*, како нам ствари приказује Патрологија. То би подразумевало да је писар погрешно прочитао словне ликове *ἀγαπη-τοὶ-ταῦτα* (уп. читање у MS Bodl. Roe 28) сажимајући их у *ἀγάπη ταῦτα* и да је затим свесно потом потписао јоту.

Suppl. gr. 143 (169 r), Paris. gr. 767 (229 r), Bodl. Roe 28 (154 v)²

ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην **ἀγαπητοὶ ταῦτα** μὴ κρύψαι τῇ ὑμῶν ἀγάπῃ.

Sorb. (према PG 95, 309 B)

ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἀναγκαῖον ἡγησάμην **ἀγάπη** ταῦτα μὴ κρύψαι τῇ ὑμῶν τιμότητι.

Треба поменути да је недавно била објављена занимљива студија о угледним француским прелатима (Pietrobelli 2015, 366) у којој се износи важан детаљ да је Codd. Suppl. gr. 143 најпре припадао личној библиотеци Шарл де Лорена (Charles de Lorraine, 1524–1574) и да је књига касније доспела у руке кардинала Армана Жана ди Плеси де Ришеље (Armand-Jean du Plessis de Richelieu, 1585–1642). Даље, Универзитет у Сорбони је после Ришељеове смрти (око 1660. године) добио у посед Codd. Suppl. gr. 143, али претпостављам да књига, из неког баналног техничког разлога, ни током XVIII века није добила свој каталошки број. Ти налази несумњиво иду у прилог мојој хипотези да се сигнатуром Sorb. некада означавао MS Suppl. gr. 143.

То што су Жак-Пол Мињ и Мишел ле Кијен прештампали старије издање Франсоа Комбефиса (François Combefis, 1605–1697) није нелегитимно, али ми се чини да Комбефис и његови следбеници никада нису имали у рукама MS Bodl. Roe 28, репрезентативни оксфордски рукопис из XI века на који се убедљиво најчешће позивају у свом критичком апарату. То звучи парадоксално. Међутим, да је то, нажалост, тачно, доказује нам један маркантан пример. Рецимо, MS Bodl. Roe 28 сажето цитира LXXXII канон Петошестог васељенског сабора (о проблемима његове трансмисије подробно излажем у поглављу § 3. 1), док основни текст издања у Патрологији цитира тај опсежни канон у целини. Зашто критички апарат Патрологије не приказује ту разлику? Приметила сам да то издање има много сличних пропуста.

Такође, нисам успела да утврдим према ком критеријуму је Лекијен одабирао различита читања која ће приказати. На пример, коментаришући место *Ὁμοίως καὶ ὁ*

² Уп. издање у прилогу стр. 143 (Andrés 527 108 v, 3/4).

ζωγράφος ποιεῖ на листу 316 С, у њиховом критичком апарату искрсава другачије читање према Paris. gr. 1115 (некадашњи MS Reg. 2428): зар је битно да MS Paris. gr. 1115 на том критичном месту чита ἱστοριογράφος, а не ζωγράφος? Наиме, док сам радила на тексту преписа Paris. gr. 1115, већ на први поглед, било ми је јасно да он драстично одступа од текста објављеног у Патрологији, о чему ће бити више речи у наредним поглављима (§ 3.1.). Довољно је само поменути да је у MS Paris. gr. 1115 био уметнут одломак који чини отприлике петину његове укупне количне текста, што тврдим да ниједном озбиљнијем проучаваоцу рукописа не би промакло.³

Издање АСС у Патрологији стоји под сумњом некритичког односа према пређашњим издањима и, што је много озбиљнија замерка, према тексту уопште. Међутим, колико год да смо незадовољни, не смемо заборавити да без њега Борис Мелиорански, професор црквене историје на Петроградском универзитету, не би у свом магистарском раду под називом *Георгий Кипрянин и Иоанн Иерусалимлянин, два малоизвестных борца за православие* (одбрањеном 1901. године) први указао на текстолошке сличности између беседе АСС и извора *Поуке старца о светим иконама* (*Νουθεσία γέροντος περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων*, у даљем тексту: *Nouthesia*). Иако је реч о једној превазиђеној студији у којој текстологија тријумфује над другим филолошким дисциплинама, претпоставке Мелиоранског нису до краја ни потврђене нити оспорене.

Пошто је та делимично тачна теорија убедљиво највећа тешкоћа с којом сам се сусрела током израде ове студије, одлучила сам да читаоца постепено уводим у њену проблематику, између осталог, јер сматрам да се решења тесно преплићу с питањем о политичким, културним и дипломатским односима Цариграда и Рима у VIII веку. Своје примедбе на ту теорију ћу зато изложити тек у последњем поглављу студије (*Исток и Запад*). Разуме се да та сложена и, може се рећи, осетљива питања стављају студију на посебно искушење и све нас, који живимо и стварамо у доба такозваног глобализма, пред одређене одговорности.

Вратимо се основном тексту у Патрологији. Тај текст нисам препознала ни у једном препису на којем сам радила. Самим тим, вредност издања у Патрологији расте. Према мојој процени, текст објављен у Патрологији непосредно и вероватно једини сведочи протограф млађег предања АСС (око 780. године) којем би било згодно да одмах у уводу дамо неко име. Предложила бих да кованицу Прото-МИЊ јер она наговештава историјску позадину несачуваног споменика.

³ Реч је о извору из папске библиотеке у Латеранској палати који саопштавам у целини на стр. 101–104.

Даље, пошто сам утврдила да је текст преписа Andrés 527, Revilla 69, EBE 1913, Paris. gr. 767, Vod. Roe 28, Hag. Sabba 80, Auct. E. I. 16, Suppl. gr. 143 добивен скраћивањем и идеолошким прилагођавањем текста Прото-МИЊ, из практичних разлога, за те преписе ћу понекад у студији користити обједињујући назив – *Мињова група*.

Било би можда напорно да се у уводу палеографски опише свих осамнаест сведока АСС, колико сам их прикупила до сада, али сматрам да читалац треба да стекне неки основни увид у преписе на које се студија позива.

Један репрезентативни рукопис из XII века, Andrés 527 (Ω. II. 10) – пронашла сам га у библиотечком фонду Сан Лоренца у палати Ел Ескоријал (Biblioteca del Real Monasterio de San Lorenzo) – чини основни текст стручног издања у прилогу јер је оптималан корелат за српскословенски превод. Реч је о једностубачном тексту с тачно 32 редова по листу који је исписала једна рука.

Постоји још један мадридски препис АСС у зборнику Revilla 69 (некадашњи Σ. I. 09) који је некада припадао Гаспару де Гусману, војводи Оливареса (Gaspar de Guzmán Conde-Duque de Olivares, 1587–1645). Каталози нас такође обавештавају о АСС у Codd. Andrés 559 (оригинално Λ I. 13) и 561 (Λ. I. 15), али су те књиге, нажалост, до данас изгубљене у свом вишевековном ходу (тзв. *manuscritos griegos “desaparecidos”*).

Национална библиотека Грчке (Н Εθνική Βιβλιοθήκη τῆς Ελλάδος) чува препис АСС из XVI века у зборнику број 1913 (foll. 122 r–140 v). У манастиру Светог гроба у Атине (Τὸ Μετόχι τοῦ Παναγίου Τάφου) постоји један поствизантијски препис који сведочи о старијем предању АСС (МПТ 522). Приметила сам да се у Codd. МПТ 522 арапски и грчки алфавет мешају, али не бих пребрзо закључила да је реч о књизи оријенталне провенијенције.

Што се тиче француских рукописа, поред горепоменутих Paris. gr. 767 (Fonteb.- - Reg. 1829) и Suppl. gr. 143, мени је грађа из MS Paris. gr. 900 (некадашњи Medic.-Reg. 2428) и Paris. gr. 1115 (некадашњи Medic.-Reg. 2951) била од користи да исправим ранију представу о историјату текстова АСС и *Nouthesia*, чиме ће ова студија поставити основе првом критичком издању грчког текста.⁴

⁴ Старија библиотечка ознака Medic.-Reg. 2428 и Medic.-Reg. 2951 могла би да укаже на њихову припадност групи *Unidentified Medicii-Regii Codices*. Током лета и јесени 2015. године имала сам прилику да непосредно радим на већем броју грчких рукописа Националне библиотеке Француске. Палеографском анализом зборника нисам установила обележје Λσ карактеристично за збирку Јана Ласкариса. Ови зворници нису припадали ни библиотеци Николе Ридолфија (Niccolò Ridolfi) јер их нема у инвентару MS Vat. gr. 1413 (уп. Nolhas 1886, 255–267; Jackson 2001/2002, 55–76). То ме наводи на претпоставку да су књиге некада припадале збирци Катарине Медичи, одакле су пренесене у *Bibliotheca Regia*.

У Апостолској библиотеци Ватикана (Biblioteca Apostolica Vaticana), у зборнику под бројем 1652, пронашла сам сведока старијег предања АСС без којег не бих успела да објасним генезу старијег предања АСС. То што заглавље MS Vat. gr. 1652 наглашава да се беседа чита током Недеље православља, ја бих довела у везу с хронологијом самог преписа (касни XI или рани XII век) и тада актуалном темом раскола. Наиме, увођење Недеље православља у византијску литургију створило је нову препреку јединству с Римом.

Библиотека конгреса у Вашингтону (Library of Congress) скенирала ми је књигу из XIV века која се под бројем 1699 чува у православном манастиру Свете Катарине на полуострву Синај (Μονὴ τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης). Овом илуминираном рукопису недостаје првих 20 листова (Sarris 2010, 75). Сведока старијег предања АСС пронашла сам на самом крају збирке (foll. 135 r–140 v). Поред тога, Библиотека конгреса ми је послала репродукцију преписа АСС из XIII века који се данас налази у зборнику број 80 у Патријаршијској библиотеци Јерусалима (Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων). Испод доње десне маргине на листу 108 v, где почиње наша беседа, приметила сам занимљиву белешку *А. Порфир 1860*.⁵

У Националној библиотеци Марцијани (Biblioteca Nazionale Marciana) имамо сведока старијег предања АСС у зборнику gr. Z. 575 (40 v–47 v). Књигу је исписала рука активног преписивача из XV века по имену Герардо (Γηράρδος, уп. Stefec 2014, 181). Пре него што га је Национална библиотека Марцијана откупила (в. Mioni 1986, XXXV–XXXVI), рукописни кодекс gr. Z. 575 (алтернативно coll. 0849) је припадао словеначком трговцу и композитору Јакобу Гали (Jacobus Gallus 1550–1591).

Што се тиче Бодлејанске библиотеке Универзитета у Оксфорду (Bodleian Libraries, University of Oxford), беседу АСС сам открила у чак три преписа: Auct. E. I. 16 (Olim. 2877, в. Hunt 1953),⁶ Bodl. Roe 28 (274, в. Hunt 1953, 38)⁷ и Auct. T. 3. 12 (20508, в. Hunt 1953, 9)⁸. Беседа је у MS Bodl. Roe 28 подељена на главе овако: иницијално слово прве речи у глави, исписано киноваром у висини два реда, повучено је напред, дубље у леву маргину. Запажање је важно за ову студију јер се врло слично ликовно уобличавање текста среће у српскословенској традицији АСС која највероватније почиње на Атосу у XIII веку.

⁵ Зборник је исписан у XIII веку. Процењујем да је белешка настала знатно касније. Не могу са сигурношћу да тврдим, али *А. Порфир 1860* би, барем хронолошки, могао да буде полимат Александар Порфирјевић Бородин (1833–1887).

⁶ В. такође Сохе 1969, 689–703.

⁷ Рукописни кодекс је некада припадао манастиру Свете Тројице на острву Халки.

⁸ Алтернативна сигнатура је Misc. 229.

Задржаћу се на поствизантијском препису беседе, E. I. 16 (алтернативна сигнатура: Misc. или Сохе 134) из личне колекције краља Хенрика VIII (1491–1547).⁹ Није случајно да је зборнике E. I. 16 и Suppl. gr. 143 исписала рука Константина Палеокапе (Κωνσταντῖνος Παλαιοκάππα), који се замонашио у Манастиру Велика Лавра и узео име Пахомије (Vogel/Gardthausen 1909, 247). Рекла бих да нам и тај палеографски налаз недвосмислено сведочи о неговању традиције АСС на Светој Гори где се одиграо јединствени духовни сусрет грчке и словенске културе.

Исто тако, поменућу и три преписа АСС који припадају Синодалној колекцији Државног историјског музеја у Москви (Государственный исторический музей). Треба имати на уму да Мелиорански прати каталог архимандрита Владимира, тако да сигнатурама Mosq. 201 (Vladimir 201) и Mosq. 197 (Vladimir 197) данас одговарају сигнатуре Synod. gr. 413 и Synod. gr. 265 (Добрынина 2013). Преписи Synod. gr. 413 и Synod. gr. 265 су најважнији у поменутој студији из 1901. године, а палеографски су занимљиви и као уникати из IX века. Ја бих се пре сложила с архимандритом Владимиром (1894, 226–230) да је Codd. Synod. gr. 265 настао у касном IX веку, него с Мелиоранским који тврди да је зборник састављен крајем X века. Прво, Codd. Synod. gr. 265 је исписан раном грчком минускулом. Друго, мислим да је Codd. Synod. gr. 265 настао у Цариграду истовремено с Хлудовим псалтиром (Codd. Khludov 129 d) и да су те две књиге у свом вишевековном ходу биле тесно повезане.¹⁰ Иако је текст Synod. gr. 265 непотпун, из оног што је сачувано јасно се види да је MS Synod. gr. 265 генеалошки близак с MS Synod. gr. 413, што је већ сугерисао Мелиорански (1901, 79–82).

Занимљиво је да Мелиорански није познавао MS Synod. gr. 293 (Vladimir 394) из XVI века. Упоредним проучавањем дошла сам до закључка да је тај препис драгоцен за ову студију јер може да сведочи о ауторском запису Јована из Јерусалима.

Иако се у наслову старијег предања АСС углавном појављује име Јована из Јерусалима, када дођемо до одређења жанра, коначног решења нема: да ли је АСС синодик или посланица (в. ниже)?

⁹ Olim num. 2877 (в. Сохе 1969, 689–703). О ранијој сигнатури тог оксфордског рукописа в. такође Hunt 1953, 8.

¹⁰ Реконструкцију њиховог кретања в. на стр. 75.

СИНОДИК

Paris. gr. 1115

Συνοδικὸν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου
Ἱεροσολύμων στηλιτεῦον τοὺς κατὰ
τὴν ἄοικον καὶ ἀκέφαλον ψευδώνυ-
μον ζ' σύνοδον

Synod. gr. 265 (Vlad. 197)¹¹

Ἰωάννου μοναχοῦ Ἱεροσολύμων
συνοδικὸν στηλιτεῦον τοὺς κατὰ
τὴν ἄοικον καὶ ἀκέφαλον εὐδαί-
μονα ἑβδόμην σύνοδον

ПОСЛАНИЦА

Paris. gr. 900

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Ἱεροσολύμων
ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτῆς ἀγίας
Χριστοῦ τοῦ ἡμῶν Θεοῦ πόλεως
πεμφθεῖσα Κωνσταντίνῳ

Synod. gr. 413 (Vladimir 201)

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου ἱεροσολυμίτου
πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον
ἢ πῶς δεῖ πιστεύειν τοὺς ὀρθοδό-
ξους χριστιανούς

Auct. T. 3. 12

Ἐπιστολὴ τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς
ἡμῶν Ἰωάννου Ἱεροσολυμητῶν
πρὸς πατρὸς¹² [sic!] βασιλέα
Κωνσταντῖνον

Говорећи о Јовановом чину у црквеној јерархији, треба да се запитамо зашто се у наслову преписа Paris. gr. 1115 и Paris. gr. 900 Јован ставља у ранг јерусалимског архиепископа. До средине VIII века, Јерусалимском црквом (која је 451. године постављена на пето место у васељенском диптиху) владало је отприлике 17 патријарха, од којих су само два у доба иконоборачке кризе носила име Јован: Јован V (706–735) и Јован VI (735–760). Али, ако узмемо у обзир чињеницу да се у старијем предању АСС помиње идеолошко, односно, политички мотивисано убиство патријарха Константина II (767. година), онда долазимо до закључка да Јован V и Јован VI нису аутори наше беседе. Остављајући за сада по страни сложено питање о генези извора, тачније, питање о

¹¹ Мелиоранский 1901, 70.

¹² Овде је највероватније редослед речи измењен преписивањем.

трансформацијама његовог жанра, важно је нагласити да су се догађаји о којима беседа АСС говори одиграли у време јерусалимског патријарха Теодора I (760–782).

С друге стране, тешко је поверовати да је Јован из Јерусалима обичан монах, како стоји у заглављу MS Synod. gr. 265. Мислим да је током VIII века, када је спор око икона решаван насиљем, монахом називан свако ко је спреман да храбро преузме на себе улогу жртве јавно иступајући против Константиновог режима.¹³ Рецимо, извесни Јован из Јерусалима на петој седници Сабора, одржаној 4. октобра 787. године, у име источних патријарха прочитао прочитао говор чији наслов гласи: Ἰωάννου εὐλαβεστάτου τοῦ ἱεροσολυμίτου μοναχοῦ διήγησις. На први поглед, није ми било јасно како један обичан монах може да заступа патријархе, али једну чињеницу треба да узмемо у обзир када прилазимо проблемима грчког иконофилског лексикона: када се Константинова христолошка јерес крваво преобразила у борбу против монаштва, монаси су својим животима заштитили православну веру, а не свету и апостолску Цркву. Да се Јован епископима окупљеним на Сабору представио као синђел, што он вероватно јесте био, иступио би као бранилац свете и апостолске Цркве. Свакако, та запажања о књижевном језику АСС могу да нас наведу на помисао да питање о иконама у VIII веку јесте било, у првом реду, верско питање и питање о религиозној култури Византије.

С друге стране, утврдила сам да је млађе, цариградско предање АСС фиксирало не само текст, већ и наслов у којем се дело увек сврстава у аподиктичке беседе Јована Дамаскина.

АПОДИКТИЧКА БЕСЕДА

Andrés 527, Revilla 69

Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ τῶν
ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων

PG 95, 309 A

Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ τῶν
ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων
πρὸς πάντας Χριστιανούς,
καὶ πρὸς βασιλέα Κωνσταντῖνον
τὸν Καβαλῖνον, καὶ πρὸς πάντας
αἰρετικούς

¹³ О скуповима на којима се расправљало о иконопоштовању в. стр. 30, 38 и 39.

Ако уопште смемо веровати званичним каталозима грчких рукописа, занимљиво је да заглавље MS Ambros. M. 88¹⁴ аутора именује као *Јована Дамаскина из Јерусалима* (в. ниже: Δαμασκηνοῦ τοῦ ἱεροσολυμίτου), што је бесмислица примећена и у наслову MS Vat. gr. 1652. Рекла бих да је ту посредни драгоцен грешка која нам открива како је тај Јован Јерусалимски постао Јован Дамаскин.

Ambros. M. 88 (207 v), Vat. Gr. 1652

Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ τοῦ ἱεροσολυμίτου [sic!]

πρὸς τὸν βασιλέα Κοπρόνυμον¹⁵ Κωνσταντῖνον

περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων

Изгледа да је име Јован узроковало замену мање познатог аутора оним који је познатији (Павловић 2014, 14) и да *Дамаскин* ипак није био неки плашт за скривање, псеудоним редактора Прото-МИЊ. На врло сличну ситуацију наилазимо у рукописном наслеђу *Повести о Варлааму и Јоасафу* где традицију отвара име Јована Дамаскина, али у заглављима неретко искрсне и Јован из манастира Светог Саве (уп. преписе Paris. gr. 903, 904 и 907), док је највероватније минускула узроковала његову промену у Јован Синајски, што је већ сугерисао Ханс Георг Бек (Hans-Georg Beck).¹⁶

Из поднаслова текста у Патрологији сазнајемо да је тај редактор Прото-МИЊ тек преминулом цару наденуо, рекла бих, локални надимак Кавалин (Καβαλῖνος) по којем ће он и остати несрећно упамћен у историји (Gero 1977, 169). Иако је име Кавалин одјекнуло кроз изворе, векове и стручну литературу, много је мање познат податак да се кованица први пут појавила у извору АСС.

Хипотезе Мелиоранског, у суштини, ослањају се на заглавља преписа што је методолошки погрешно јер то нису стабилне целине у тексту. Али, не би требало ни потпуно занемарити наслове АСС који, у објективном недостатку материјала, могу да помогну при основној класификацији преписа. Рецимо, из самог наслова MS Ambros. M. 88 (в. горе) прозиремо старије предање АСС јер цар Константин V у њему и даље носи

¹⁴ Знам да рукопис припада Библиотеци Амброзијани у Милану (Biblioteca Ambrosiana). Алтернативна сигнатура књиге је Martini-Bassi 534 (уп. Martini-Bassi 1906, 648), где би препис АСС требало да буде на листовима од 207 v до 211 г. Упозната сам с рукописом преко каталога, али га, нажалост, нисам имала у рукама нити сам имала прилике да га гледам на микрофилму.

¹⁵ Правописно нетачно у MS Vat. gr. 1652: Κοπρόνυμον.

¹⁶ У рукописима сам знатно чешће наилазила на графицију *Σαββα*, а не *Σαβα*, како тврди Бек. Уопште, Беково тумачење мора да се провери јер овако испада да сви рукописи с именом Јована Синајског у заглављу иду за истим протографом (уп. Бек 1967, 156). Делује ми да је он овде исувише поједноставио ствар.

стари надимак, Копроним, а не новији – Кавалин. Подразумева се да је у самом тексту АСС цар само сликовито описан (уп. PG 95, 337 C: βασιλεύς ο δεῖνα¹⁷) и да ниједном није ословљен по имену (Hunger 1978, 110).

Будући да ниједан познати грчки препис не помиње Седми васељенски сабор (argumentum e silentio), прихваћено је мишљење да грчки споменици АСС следе протографе настале пре 787. године. Постоји још једна смерница важна за проучавање хронологије дела: изворна забелешка на листу 306 v у зборнику Paris. gr. 1115 Националне библиотеке Француске обавештава нас да је књигу исписао Лав Кинам 1278. године и то на основу предлошка из 759. године. Дакле, да бисмо делу поставили тачне хронолошке оквире, ми ипак морамо да пођемо од шире претпоставке да се протографи АСС појављују у периоду између 759. и 778. године.

¹⁷ *Кривава се тај и тај* (циљајући на Константина V, прим. аут.).

§ 1. О ХРОНОЛОГИЈИ ДЕЛА

§ 1.1. Остаци прошлости

Пошто смо се упознали с основним преписима, у овом поглављу ћемо разматрати датирање текстова АСС. Требало би, дакле, да издвојимо места која макар посредно описују историјске догађаје из VIII века. Утврдила сам да хронолошки костур АСС чине сведочанства о Сабору у Хијерији (вероватно 754. година), убиству патријарха Константина II (767. година) и смрти Константина V (775. година).

1. Сабор у Хијерији, око 754. године

У уводним редовима XXI главе Сабор у Хијерији није изричито поменуто, али се зато појавио његов устаљени, подругљиви епитет: „безглави“ (ή ἀκέφαλος σύνοδος), којим се алудира на чињеницу да је цар Константин V одрубио главу свом некадашњем послушнику, патријарху Константину II.¹⁸ Можда тај епитет циља и на опозицију коју су водили патријарси Јерусалима, Рима, Антиохије и Александрије не одазвавши се царевом позиву у Хијерију да укину иконопоштовање (уп. Theoph., 427). Стога, разумно је претпоставити да је архетип старије редакције настао после 754. године јер сви његови сведоци читају тај епитет:

cap. XXI

Sigla:

V foll. 102 r; P 139 v;

τίνα ὑπακούσωμεν [P trad. ἐξακολουθήσωμεν]. τὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἕξ συνόδους.
ἢ ἀκέφαλον ταύτην καὶ τὴν [καὶ τὴν om. P] εὐδεληγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων
αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἀκέφαλος ἐστίν.

¹⁸ Уп. PG 95, 332 D: Καὶ εἶπέ μοι· ποῖος πατριάρχης εὐρέθη ἐν αὐτῇ? Ὁ Ῥώμης, οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν. Ὁ Ἀλεξανδρείας, οὐδὲ ὅλως· Ὁ Ἀντιοχείας, οὐδὲ τὸ σύνολον· Ὁ Ἱεροσολύμων, οὐδὲ ἅπαξ. Λοιπὸν ποταπὴ ἐστὶν αὕτη ἢ σύνοδος πατριάρχην μὴ ἔχουσα? (према V, foll. 102 r).

С друге стране, питам се да ли је Прото-МИЊ настао након 787. године пошто његови сведоци на истом месту у XXI глави „безглавом“ супротстављају само један, екуменски и славни сабор (*σύνοδον τὴν πολύκυδον καὶ παγκόσμιον*), али ту дилему решавам граматиком: значење овог члана било је генерално (Wallace 2000, 138).

сар. XXI

Sigla

A foll. 115 v (11–14); R 11 v ¹⁹

Τίνα εἰπέ μοι ἐξακολουθήσωμεν. τῶν σημειοφόρων [R add. καὶ ἀγίων] Πατέρων σύνοδον [A om. σύνοδον] **τὴν πολύκυδον καὶ παγκόσμιον**. ἢ τὴν ἀκέφαλον ταύτην καὶ ἐβδελυγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ· Καὶ γὰρ ἀκέφαλός ἐστι καὶ θεομίσητος.²⁰

Сведоци старијег предања у XX глави упоређују само светог Јована Златоустог с епископом Василијем Трикакавом.²¹ Али, састављач Прото-МИЊ, назовимо га Псеудо-Дамаскином, убацио је у свој текст још једну антитезу, ону између легитимних патријарха и лицемерних свештеника окупљених у Хијерији (Мелиоранский 1901, 80, д.): Εἰπέ μοι, ἄνθρωπε· τίνας ὑπακούσομεν, τὸν χορὸν τῶν σεπτῶν πατριαρχῶν τῶν ἐκλαμψάντων ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου ἕως τῆς ἕκτης... ἢ τοὺς ὑλοκριτὰς ἱερεῖς τούτους, τοὺς νόθον δόγμα ὑστερον τῇ Ἐκκλησίᾳ περιφέροντας.²²

Против лажног сабора у Хијерији говори још и XXII глава која је цела, у суштини, један велики реторски силогизам, ентимем. Из жеље да уништи људски род, ђаво је слагао Јудејце да Христос није Син Божји и наговорио их да Га разапну на крст, чиме библијски догађај постаје пример (*παράδειγμα*) богохулног поступања под утицајем сотоне. Затим се у XXII глави прави поређење (*σύγκρισις*) како би се указало на удаљавање од Бога и упропашћавање хришћанства и Цркве као основних мотива Сабора у Хијерији. Тај пасус гласи овако:

¹⁹ Уп. PG 95, 332 С.

²⁰ Уп. издање у прилогу на стр. 171.

²¹ Иначе, Трикакав је био историјска личност, поменута на више места у *Житију светог Стефана Млађе* (*Vita S. Steph. Iun.*, 1120 В): ...μάλιστα τοὺς ἱπποδρομικοὺς φιλάγωνας καὶ φιλοθεάμονας, Π α σ τ ι λ ἄ ν κ α ἰ Τ ρ ι κ ἄ κ α β ο ν, Νικολιάτην...; (Idem, 1121В/С): ...ὡς μηδὲ εἰς Τριάδα βαπτίζεσθε, ἀλλ' (ἴν' εἴπω τι καὶ γελοῖως πρὸς τὴν ὑμῶν αὐθάδη ἀφροσύνην εἰς Π α σ τ ι λ ἄ ν, Τ ρ ι κ ἄ κ α β ο ν καὶ Κάβαλον. Премда се и у званичним документима (Mansi XIII, 400А/В) срећу имена тих омражених епископа, према нашем мишљењу, Триκάкаβος („Зло на куб“) и Παστιλάς („Бомбоница“) су ипак погрдни надимци.

²² *Реци ми, човече, да ли би требало да послушам збор достојних патријарха који блистају од светог Првог до Шестог васељенског сабора или ове лицемерне свештенике који су лажни догмат мимо Цркве донели?*

И није прилично рећи да је то сабор јер је то јудејска скуштина налик оној која је одржана против Христа. Родоначелник зла, наш непријатељ ђаво, који од искона ратује с људским родом, схвативши колико је Бог заволео јеврејски народ, позавидео му је силно; и желећи да га уништи усадио им грешну мисао да Христос није Син Божји, већ лажов који жели да погуби јеврејски народ: Ухватите Га стога и убијте! И када се јудејска скупштина сабрала, одлучила је да послуша ђаволов план против Христа да Га ухвате и убију. Када су Га заробили, распели су Га и мешајући сирће и жуч, набодоше сунђер на дугачак штап и принесоше његовим устима. И узимајући копље прободоше му света ребра. И ти некадашњи синови Божји постали су непријатељи својих племенитих патријарха и Отаца. Слично томе поново непријатељ наш ђаво, видевши да је Бог заволео народ хришћански, позавиде му силно и желећи да погуби многе од њих, усади им погану мисао да је поштовање часних икона идолопоклонство: Треба да пљујете иконопоштовање и суздржавате се од њега иначе ћете пропасти! И када се синедрион хришћанских свештеника скупио заједно с епископима који су се начасно докопали власти, послушали су ђаволов савет, те су смислили празне и смешне аргументе против ликовног приказа Господа нашег Исуса Христа. И осудише да га изгазе ноге њихове безбожне попут распећа оваплоћеног Господа које починише Јудеји.

2. Свргнуће патријарха Константина II, 767/8. година

Пошто и старије и млађе предање АСС детаљно описује политичко убиство патријарха Константина II (754–767), 768. годину треба поставити као доњу хронолошку границу (*terminus ante quem non*): Τίς οὐ μὴ καταγέλαση τὴν σύνοδον ταύτην τὴν ἀκέφαλον, καὶ κεφαλὴν μὴ ἔχουσαν. ἐποίησεν ἑαυτῇ κεφαλὴν καὶ ἐστράφη καὶ ἔρριψεν αὐτὴν· μᾶλλον δὲ ἀλέκτεινεν αὐτήν.²³

Историјски извори говоре о суровом тријумфу Константина V над истоименим патријархом када је разоткривен ланац завере (Ševčenko 1977, 112, д.) утицајних чиновника, заповедника војске и монаха, међу којима је био и касније мучки убијен

²³ *Коме није смешан тај ваш безглави сабор без патријарха? Поставио је себи главу, па је одсекао и бацио.*

Стефан Млађи: *И када је утврдио који су клирици, монаси и мирјани његови* (патријарха Константина II, прим. аут.) *завереници и пријатељи, припремио је терен да им саопшти да је начуо патријарха како с Подопагуром против цара говори.*²⁴ Заверу је предводио логотет дрома Константин Подопагур. Пошто је 3. августа 766. године Константин II смењен с места патријарха и прогнан, Никита I Цариградски (767–780) званично долази на његово место 17. новембра 767. године да би током истог месеца (Niseph. Archier., 75), Константин био кажњен као издајник: прошао је кроз капију Дипион седећи на магарцу везан и то симболично окренут унатрашке, а његову одрубљену и обријану главу према обичају обесили су за уши у Кинегијуму (Theoph., 441–442).

Зато се у XXI глави *Мињова група* преписа служи парономазијом *πατριάρχης* и *φατριάρχης* „богохулни заверник“ (од φατρία „завера“).

A foll. 115 r (27)–115 v (2)²⁵

Γρήγοριον τὸν θεολογία διαπρέψαντα. ἢ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν ἀνίερὸν **φατριάρχην**. καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἀπώλειαν. ὅστις τὸ ἅγιον δόγμα τῶν ἁγίων καὶ σεπῶν εἰκόνων ἐξωστράκισεν ἐκ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας. μετὰ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ. τοῦ ἀναξίως τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας κρατήσαντος.²⁶

3. Смрт Константина V, 775. година

Само *Мињова група* преписа (сар. XXVI) говори о обнови сакралних епитета који су били забрањени до смрти Константина V (775. година): *И тако ми данас, о љубљени, кажемо „Хајде да се помолимо Пресветој Богородици или светим апостолима или четрдесеторици мученика или Светом Првомученику Стефану.*²⁷ Овде беседа, тачније *Мињова група* преписа, кипти од сакралних епитета јер је коначно била поништена одлука Сабора у Хијерији – да се не сме помињати стављати епитет „свети“ испред имена светаца, мученика и апостола.

²⁴ Theoph., 438: καὶ εὐρών τινας κληρικούς τε καὶ μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς μύστας αὐτοῦ καὶ φίλους παρεσκεύασεν εἰπεῖν αὐτούς, „ὅτι ἠκούσαμεν τοῦ πατριάρχου λαλοῦντος μετὰ τοῦ Подоπαγούρου κατὰ βασιλέως“.

²⁵ Уп. прилог на стр. 171.

²⁶ Григорија који се истакао у теологији или безбожног патријарха Константина који је на пропаганду целог народа одлучио да из Христове Цркве избаци свети догмат о светим и часним иконама у сарадњи са својим имењаком, недостојним владарског скиптра.

²⁷ καὶ καθάπερ ἡμεῖς, ὦ φίλοι, σήμερον λέγομεν Ἀπέλθωμεν εἰς τὴν παναγίαν Θεοτόκον τοῦ προσεύξασθαι εἴτε εἰς τοὺς ἁγίους ἀποστόλους εἴτε εἰς τοὺς τεσσαράκοντα μάρτυρας εἴτε εἰς τὸν ἅγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον.

После 754. године ступила је на снагу Константинова језичка и теолошка иновација о којој нам најбоље сведочи *Житије Стефана Млађег* (око 806. године):²⁸ *Како ће онда тај ваш сабор да именује светињу? Зар ви нисте уклонили реч „свети“ испред имена светаца, праведника, мученика и апостола чим сте установили овакво учење: „Где путујеш? Апостолима. Одакле си дошао? Од четрдесорице мученика. Где си и куда идеш? Мученику Теодору и мученику Акацију и онима попут њих“.*

Зашто је Константин V објавио рат религијском језику? Кључ за разумевање многих појава, посебно оних збуњујућих и изненадних, треба тражити у психолошком профилу човека који је зграбио сву власт у држави након победе над Артаваздом. Константин V је религијско питање решавао као стратешки задатак, а овде је дошла до изражаја једна његова јака особина – смелост којом се иначе одликују добри војници. Говорим о смелости која је у првих пет година његове владавине донела победу над Арапима. С истом смелашћу је, дајем себи слободу да приметим, отприлике у истом периоду Константин V напао апостоле, мошти и свеце. Као нико пре њега, напао их је као непријатеље које треба поразити.

Међутим, видимо да та одлука Сабора у Хијерији није обогатила грчки патристички језик, него га је у другој половини VIII века увела у кризу коју бих назвала хиперсакрализацијом (претерано коришћење сакралних епитета). Најзад, мора бити да је архетип млађег предања настао после смрти Константина V (највероватније око 780. године), а пре Седмог васељенског сабора (787. година).

Међутим, изворна белешка Лава Кинама, преписивача Codd. Paris. gr. 1115, оспорава моје убедљиве доказе да је архетип старије редакције створен тек око 768. године:

Codd. Paris. gr. 1115, foll. 306 v

+ τὸ παρὸν βιβλίον ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ λέοντος τοῦ κινάμμου ἰτελιωθὲν
σὺν θεῷ μηνὶ ἰδ' μαρτίῳ ἰνδικτινῶνος· δ' ἡμέρα ἐβδόμη. ἔτους ,Ϸψδ' ἐπὶ τῆς
βασιλείας τῶν εὐσεβεστάτων καὶ πιστοτάτων καὶ ἐκ θεοῦ ἐστεμμένων
μεγάλων βασιλέων ἡμῶν. τοῦ τε κυροῦ μιχαὴλ δούκα ἀγγέλου κομνηνοῦ τοῦ

²⁸ Избегавам расправу о актима Сабора у Хијерији, јер бих изашла из оквира ове студије. *Vita S. Steph. Iun.* (1144B): Πῶς οὖν ἡ σύνοδος ὑμῶν ἀγία ὀνομασθήσεται ὄχι ἐκ πάντων ἀγίων, δικαίων, ἀποστόλων καὶ μαρτύρων τὸ ἅγιον ὑμεῖς ἐξελοῖσασθε καὶ ἐδογματίσατε λέγοντες Ποῦ πορεύη; Εἰς τοὺς Ἀποστόλους; Πόθεν ἦκει; Ἐκ τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων; Ποῦ δὲ καὶ εἰς; Εἰς τὸν μάρτυρα Θεόδωρον καὶ εἰς τὸν μάρτυρα Ἀκάκιον καὶ εἰς τοὺς κατ' αὐτούς.

παλαιολόγου καὶ νέου κωνσταντίνου καὶ θεοδώρας, τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης, καὶ τοῦ κυροῦ ἀνδρονίκου κομνηνοῦ τοῦ παλαιολόγου καὶ ἄννης τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης, καὶ ἐναπετέθη ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ· μετεγράφη δὲ ἀπὸ βιβλίου εὐρεθέντος ἐν τῇ παλαιᾷ βιβλιοθήκῃ· τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ὅπερ βιβλίον ἐγράφη καὶ αὐτὸ ἐν ἔτει ,ςςξζ´. ὡς ἀριθμεῖσθαι τοὺς χρόνους τοῦ τοιοῦτου βιβλίου ἄχρι τοῦ παρόντος, ιζ´ πρὸς τοῖς πεντακοσίους + ἔχει δὲ τὸ παρὸν βιβλίον τετράδια γεγραμμένα μῆ´ φύλλα τπα´ καὶ τετράδια ἄγραφα β´.

Књигу коју држиш, ја, Лав Кинам, исписао сам својеручно. Уз Божју помоћ, преписана је седмог дана 14. марта године 6784, за време владавине побожног и верног цара којег је именовано сам Господ, господара Михајла Дуку Анђела Комнина Палелоба, новог Константина, и Теодоре, веома побожне августе као и господара Андроника Комнина Палеолога и Ане, веома побожне августе. И ова књига је смештена у царску библиотеку, а написана је према књизи која је припадала старој библиотеци Свете цркве старог Рима и која је сама настала године 6267, што када се израчуна у годинама између тог предлошка и данас износи 517. Данашња књига садржи 48 свешчица, 381 лист и 2 непреписане свешчице.

Према колофону, Кинам иде за протографом из 759. године, што је немогуће јер Codd. Paris. gr. 1115 чува препис АСС који изричито помиње убиство Константина II (767. година). Најпре је Бернар де Монфокон (Bernard de Montfaucon) предложио наизглед логично решење загонетке (De Montfaucon 1708, 65): Non potuit ergo in Codice Romano, qui scriptus fertur anno 759 opusculum haberi, ubi de nece Constantini, novem post annos peracta, mentio occurit... Quare vel dicendum est leonem Cinnamum in lectione numerum lapsus esse & τ per σ legisse ita ut fuerit in illo vetustiori codice annus ,ςτξζ´ (6367), Christi vero 859, qui lapsus, ut experimento comprobavimus, annum proclivis est, cum annorum numerosi calligraphi singularibus calami ductibus describant.

Монфокон, дакле, сматра да је Кинамов предлошак настао средином IX века: изворно ,ςτξζ´ (6267. година = 759. година) грешком преписивача је промењено у ,ςστξζ´

(6367. година = 859. година), што би значило да традиција АСС почиње више од пола века након Седмог васељенског сабора.

На Монфоконову теорију стављам неколико примедби. Прво, преписивач не може несвесно да замени сигму (σ) и тав (τ) јер те графеме у ликовном смислу немају ништа заједничко. Управо из тог разлога, када је реч о сигми, грчки палеографски приручници предвиђају несвесну замену ипсилоном (ϵ), омикроном (\omicron) или титом (θ) (Vincent 1899, 112). С друге стране, прихватам да *θάλασσα* може да постане *θάλαττα* под утицајем унутрашњег диктата, али ту сад настаје нови проблем: Лав Кинам није записивао речи, него алфабетске бројеве где, тврдим, унутрашњег диктата нема.

Већ је Мелиорански указао да Лав Кинам (Мелиоранский 1901, 83–86) уопште није направио грешку у писању. Наиме, у VIII веку још је на снази александријско рачунање времена, те ако бисмо од 6267 одузели 5493, добијамо 774/775. годину, стварни, прихватљив резултат око којег се усаглашава палеографија и проучавање текста.²⁹ Решавајући ту палеографску недоумицу, Мелиорански је у освит XX века открио, према мом мишљењу, важно правило чију ширу примену очекујем у будућности. Рецимо, александријским рачунањем времена успостављена је хронологија Codd. Taurin. gr. V.I.2. (Belting und Cavallo 1979, 12–15). Када се ултраљубичаста светлост усмери ка запису у Codd. Paris. gr. 1115, назире се преправке и старији слојеви који потврђују хипотезу Мелиоранског.³⁰

Колофон нас такође обавештава да временски размак између протографа и Кинамовог извода износи тачно 517 година, те ако је протограф настао 774. године, испада да је Codd. Paris. gr. 1115 исписан 1291. године (517+774). Међутим, ни тај прорачун није добар јер знамо да је Михајло VIII Палеолог преминуо децембра 1282. године.

Утврђивању временског одстојања предлошка и Кинамовог извода требало је да претходи хронолошко уједначавање, дакле, свођење на један исти календар било византијски³¹ било александријски.³² Ако прихватимо да је Codd. Paris. gr. 1115 (1276/1277. година) настао 501, а не 517 година након протографа (Alexakis 1996, 48), онда је јасно да MS Paris. gr. 1115, иначе представник старијег предања, иде за протографом из 774/775. године.

²⁹ Панодор, који је живео око 412. године у Александрији, рачуна да је Адам створен пре 5904. године. Дакле, александријски календар се преиначава у хришћански одузимањем 5493. године (5904-412).

³⁰ Примена оптичних инструмената у рестаурацији споменика открива слојеве текста голим оком невидљиве. За разлику од хемијских процедура, ови методи не могу да оштете рукопис, уп. Uthman 1981, 31.

³¹ На снази од 988. до 1453. године.

³² Александријска ера 16 година одступа од византијске.

Тако, најзад, закључимо да се разгранато стабло грчке традиције АСС формирало у периоду од 768. до 787. године: старије предање АСС настало је у периоду између 768. и 775. године, а данас га сведоче преписи МПТ 522, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, Auct. T. 3. 12, Marc. gr. Z 575, Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115, Mt. Sinai 1699 и Vat. gr. 1652. Пошто у овој студији браним тезу да је старије предање АСС јединствено, корисно би било да архетипу старијег предања дам неко име. Одучила сам се за Arch 768 које асоцира на Arch N, дубиозни сиријски протограф о којем је писао Мелиорански.

С друге стране, осведочили смо се да је споменик Прото-МИЊ, од којег полази *Мињова група* преписа (Andrés 527, Revilla 69, EBE 1913, Paris. gr. 767, Bod. Roe 28, Hag. Sabba 80, Auct. E. I. 16, Suppl. gr. 143) настао барем деценију након Arch 768.

§ 1.2. Историјске основе беседе

Беседу ћемо у овом поглављу разматрати из књижевноисторијског угла. Предрасуде су, према мом мишљењу, узроковале неразумевање извора „мрачног доба“, а једна погубна предрасуда – да се иконоклазам одиграо у Византији и да западна контроверза или уопште не постоји или није била снажна јер Латини, тобоже, нису сасвим разумели „источни проблем“ – увела је савремено проучавање иконоборства у кризу (Brown 1973: “The Crisis of Overinterpretation“).³³ Дужи историјски наратив који је сада пред нама биће полазна основа за филолошка разматрања.

Године 768, када је био састављен архетип старијег предања АСС, Карло Велики је примио краљевску круну од папе. Пођимо стога од претпоставке да историјат текста АСС стоји у тесној вези с политичким и верским отуђењем Цариграда и Рима након друге половине VIII века.

Јерусалимски патријарх Теодор (760–782) је вероватно пре 767. године схватио да без папине помоћи неће моћи да прогласи своју независност од Цариграда. Тадашњем папи Павлу I (757–767) послао је догмате о иконопоштовању који су били донесени на Сабору у Јерусалиму 767. године.³⁴ У Карловој књизи број 99, која је драгоцен извор

³³ Тек 2009. године појавила се студија Томаса Нобла (Thomas Noble) под називом *Images, Iconoclasm and Carolingians*, која свестрано приступа проблему и зато је 2011. године проглашена најбољим остварењем у области медијевистике.

³⁴ Concilium jerosolymitanum in causa sacrarum imaginum.

података о латинско-франачким односима, пронашла сам аутентично сведочанство о неком синодику оријенталних патријарха:

Писмо које је Константин Псеудопонтифекс предао Карлу Франачком наглас је прочитано у склопу Карлове књиге број 99. Константин је званично објавио да је дошао краљу како би му пренео Синодик православља који је патријарх Теодор јерусалимски упутио папи Павлу. Синодик поручује: „...И друга два патријарха оријенталних делова Царства, дакле, александријски и антиохијски, као и бројни епископи из оријенталних метропола састали су се ради договора.“ Ово писмо на грчком и латинском језику пренео је у Галију Псеудопонтифекс да би се знало колика се наклоност и борба за свете иконе надвила над целокупним Оријентом.³⁵

За нашу расправу довољно је да документ сагледамо с два становишта. Прво, он нам открива да су у Риму 767. године (када се упокојио Павле I) избили политички немири и да је лажни папа Константин II (Constantinus Pseudopontifex, 767–768) по сваку цену настојао да добије подршку од Карла Великог. Друго, синодик оријенталних патријарха је ширио непријатељски однос према Византији у младој Франачкој краљевини.

Додуше, из кратког и посредног обавештења нисмо сазнали који црквено-правни документ је Константин II проследио франачком краљу Карлу Великом: да ли је то био Синодик православља (Synodicum rectae fidei) из 764. или 767. године? Чини ми се да Антон Владимирович Карташов (Антон Владимирович Карташев) у својој обимној студији (2009, 523–524) узима у обзир само један синодик, што није тачно када видимо да су до 767. године оријентални патријарси³⁶ папи Павлу I послали барем два.

И, коначно, 768. године, када је састављен архетип старијег предања АСС, догодило се нешто неочекивано. Гизела, кћерка франачког краља Пипина, раскинула је веридбу с Лавом IV, сином и унапред одређеним наследником Константина V (McCormic 1994, 130, д.). Тај њен самовољни поступак појачао је политичку напетост и отуђење Цариграда и Рима. Што се тиче других црквено-правних докумената, треба поменути да

³⁵ *Libri Carolini* 99 (Mansi XIII, 680B): Constantinum Pseudopontifex datis ad Carlum Francorum litteris, recitatis in codice Carolino num. 99, transmittere se ad illum nunciat synodicam fidei, missam a Theodore Hierosolymitano patriarcha, Paulo Papae directam, in quo ait: reliqui patriarcha, id est, Alexandrinus, Antiochenus, plurimi Metropolitanorum orientalium patriarum visi sunt concordasse. Literas hasce Graece & latine scriptas Gallis destinavit Pseudopontifex, ut agnoscerent qualis favor sanctorum imaginum orientalibus in partibus cunctis Christianis immineret.

³⁶ Након Сабора у Халкидону (451. година), Мелкитска црква – чиниле су је александријска, антиохијска и јерусалимска патријаршија – била је сједињена с цариградском патријаршијом. Међутим, видимо да је ситуација у VIII веку битно другачија.

XXXVI и XXXVII писмо у Карловим књигама такође указују на 768. годину као на својеврсну прекретницу (Noble 2009, 142).

До сада смо се осведочили да су оријентални патријарси у том преломном тренутку сазвали сабор у заштиту икона, а већ наредне 769. године предузели су и енергичне кораке да се политички односи с папом и Францима продубе.

Као што је познато, након крвавих политичких обрачуна, на пролеће 769. године, тек изабрани папа Стефан III (768–772) је сазвао сабор у Латеранској палати на којем је, између осталог, било речи и о иконама (Mansi XII, 702).³⁷ Акта Сабора из 769. године нису сачувана, али се могу реконструисати из писма које је папа Хадријан II (772–795) упутио Карлу Великом.³⁸ Наиме, Хадријан II је покушао да франачког краља убеди доказима изнетим на мање познатим саборима (Alexakis 1996, 38) какав је, између осталог, био и Латерански сабор из 769. године.

Пошто је тај сабор био сазван напречац да би се папа Стефан III учврстио на власти, у његовим актима о поштовању икона не треба тражити новине и аутентичне аргументе. Оно што је за нашу расправу важно јесте писмо које је синђел Јован Јерусалимски у име оријенталних патријарха прочитао пред епископима окупљеним у Латеранској палати 769. године. У њему је изнета наизглед једноставна теолошка аргументација против Сабора у Хијерији: цитирао је Јеванђеље по Јовану (20:31) и поменуо легенду о Христовом Нерукотвореном образу. Али, посреди је, очито, било нарушавање угледа престонице јер оријентални патријарси у свом писму истичу само духовно наслеђе Сирије.³⁹

Mansi XII, 721A/B

Multa quidem alia signa fecit Jesus quae non sunt scripta in libro hoc (Јн 20: 31, прим. аум.)⁴⁰ ...Denique fertur ab afferentibus, quod Redemptor humani generis, appropinquante die passionis, cuidam regi Edessenae civitatis desideranti corporaliter

³⁷ Concilium Romanum in quo Constantini Pseudopontificis causa judicata & SS. Imaginum cultus vindicatus est.

³⁸ Аргументација Седмог Васељенског сабора (787. година) није убедила Карла Великог да успостави иконопоштовање. Питање о датовању Хадријановог писма и даље остаје отворено, али претпоставља се да би то могла да буде 793. година, в. Freeman 1985, 105.

³⁹ Quam synodico Theodori patriarcha Hierosolymitani in Latino interpretatum eloquio praedecessor noster quondam sanctissimus dominus Stephanus papa in suo concilio quod & ipse pro sanctis imaginibus una cum diversis episcopus in patribus Francia, seu Italiae fecit.

⁴⁰Уп. место на грчком: Πολλά μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ὁ Ἰησοῦς ἐν ὧ πικρῶν μαθητῶν ἀποστολῆς, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. Латински цитат није потпун.

illum cernere, ut persecutiones Judaorum perfugeret ad illum convocare, ut auditas miraculorum opiniones, et sanatum curationes illi et populo suo impertiret, respondisset:⁴¹ Quod si faciem meam corporaliter cernere cupis, **tibi vultus mei speciem transformatam in linteo dirigo** per quam et desiderii tui fervorem refrigeres.⁴²

Из писма папе Хадријана (в. ниже Mansi XIII, 768D),⁴³ основног извора за реконструкцију догађаја на Латеранском сабору, сазнајемо да аргументација у горе наведеном писму оријенталних патријарха (Mansi XII, 721A/B) није оригинална, него је директно преузета из Синодика православља којим су патријарси Теодор Јерусалимски и Теодор Антиохијски 764. године анатемисали Козму, епископа сиријског града Епифаније апамејске. Наиме, тај Козма је одбио да врати црквену својину, свете сасуде, под изговором да су угравиране иконама (Карташов 2009, 523).

Mansi XIII, 768D

Quod nullum evangelium tradat Jesum ad Abgarum imaginem misisse, ut illi dicunt. Praedecesor noster sanctae recordationis dominus Stephanus quondam sanctissimus papa, in supradicto concilio inter plurima veridica testimonia per semetipsum asserens, docuit ita: Sed nec illud est praetereundum, quod relatione fidelium de partibus orientis adventum saepe cognovimus. In quibus licet evangelium silet, tamen nequaquam in omnibus incredibile fidei meritum, et hoc affirmante de ipso evangelista: Multa quidem et alia signa fecit Jesus quae non sunt scripta in libro hoc...⁴⁴ Item ex synodico trium patriarcharum (= Синодик православља, 764. година, прим. аут.) videlicet Cosmae Alexandriae, Theodori Antiochiae et Theodori Hierosolymae, quae in praedicto concilio relecta ab omnibus fideliter honorata venerabiliter suscepta est...

Наслућујем да писмо прочитано на сабору 769. године треба да покаже франачко-латинским епископима да су три оријенталне патријаршије остале верне православљу иако се на цариградском престољу налази један други, много гори јеретик од Козме. Папа

⁴¹ У црквеној традицији се, дакле, подразумева да је Христос писмен.

⁴² Стога, у писму кажу да је неки краљ из Едесе пред Христову пасију желео да Њега уживо види, те је понудио Христу да дође у његов град и тако побегне од јудејских оптужби. Чувиши и гласине о чудима, желео је да Христос подели свој исцелитељски дар њему и његовом народу. Искупитељ света му је одговорио: „Пошто желити да моје лице видиши, теби шаљем обрис свога лика утиснут у пешикир. Тако ће ти се испунити силна твоја жеља.“

⁴³ Намре 1899, 5–57 (MGH, Ерр. 3, ЕКА 3).

⁴⁴ Затим се цитира прича о Авгару из Едесе.

се очигледно потрудио да франачки епископи стекну лош утисак о Константину V.

Вратимо се, коначно, нашој беседи. Није случајно да специфични спој аргумената из Синодика православља, односно, Теодоровог писма из 769. године – легенда о Христовој Нерукотвореној икони уз позивање на стих (20: 31) из Јеванђеља по Јовану – постоји и у беседи АСС. Ево којим аргументима заштитник икона доказује да се црквена историја и све њене тековине, укључујући и иконе, надовезује на Библију као следећи човеков корак у богоспознаји (cap. IX):

A foll. 111 v (12–18),⁴⁵ PG 320A/B⁴⁶

Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἰκόνα ἐποίησε τὴν λεγομένην ἀχειροποίητον ἰκαὶ ἕως τῆς [sic!] σήμερον ἴσταται καὶ προσκυνεῖται... ἀλλὰ κἀγὼ σοι δεικνύω πολλὰς καὶ ἄλλας παραδόσεις ἅς παρελάβομεν. ἐκ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν. ἅπερ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησε ἰκαὶ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἵνα προσκυνῶμεν κατὰ ἀνατολάς. ἢ σταυρὸν. ἢ Εὐαγγέλιον. ἢ μεταλαμβάνειν τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα καὶ αἷμα νήστεις, ἢ στεφανεῖν ἀνδρόγυνον. **καὶ ἄλλα τινὰ λέγω σοι. ἅπερ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησεν;**⁴⁷

Како сам већ наговестила, оријентални патријарси су помињали Нерукотворени образ из Едесе (в. горе καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἰκόνα ἐποίησε τὴν λεγομένην ἀχειροποίητον⁴⁸) у периоду дипломатско-политичког зближавања са Светом Столицом. Од 768. године, када је Карло Велики добио титулу краља, франачка држава је постала трећи, врло активни учесник у дијалогу између источне, грчки-оријентисане и западне, Римске цркве. Такође, пада у очи колико последњи колон у одељку: *καὶ ἄλλα τινὰ λέγω σοι. ἅπερ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησεν*,⁴⁹ подсећа на латински парафразирани стих из Јеванђеља по Јовану (20: 31): *Multa quidem alia signa fecit Jesus quae non sunt scripta in libro hoc.*

Међутим, треба имати на уму да је та наизглед једноставна, али јединствена комбинација иконофилских аргумената из Синодика православља снажно утицала на западно схватање о иконама (Noble 2009, 145): *The letter of Eastern patriarchs brings forth*

⁴⁵ Уп. прилог на стр. 155.

⁴⁶ Старије предање доноси одломак с незнатним разликама уп. P foll. 137 v и Pa 241 v.

⁴⁷ Али, ја теби указујем на друго, на предања која смо примили од апостола и наших Светих Отаца. О њима Христос није говорио. Где је Христос заповедио да се клањамо, на Исток или да поштујемо крст или Еванђеље или да се причешћујемо Његовим Пресветим телом и крвљу или да венчавамо мужа са женом? Наводим ти нешто о чему Христос није говорио.

⁴⁸ Јер и Христос је створио икону која се зове Нерукотвореним убрусом.

⁴⁹ И о другим стварима ћу ти говорити које Христос није заповедио.

nothing new but does to the Western discussion one point that had not been there before. The author of the letter, after quoting the end of John's Gospel to the effect that Jesus did many things that were not written down anywhere and urging the pope to be steadfast in his defense of the faith, cites the story of Abgar of Edessa and his miraculous image of Christ... The Frankish bishops would have encountered it for the first time in 769.

Пошто смо управо доказали да извор АСС црпи аргументацију из Синодика православља (764. година), није, дакле, случајно да се у наслову старијег предања АСС понекад срећемо с лемом „синодик“. Стога, мислим да се неће погрешити ако апарат будућег критичког издања беседе АСС сврста Синодик православља и Теодорово писмо из 769. године у категорију *fontes* или макар ово место у IX глави у категорију *loci paralleli* (Fögen 1990, 153–214).

Такође, већ сам у уводу студије показала да у заглављу старијег предања АСС увек стоји име Јована из Јерусалима који је вероватно био синђел патријарха Теодора. О том Јовану из Јерусалима ми немамо много података, али видимо да је он заступао оријенталне патријархе на готово свим важним иконофилским саборима у VIII веку. Наиме, откако је почело уздизање халифе Ал-Менсура (754–775) из арапске династије Абасида, антиохијски и јерусалимски патријарси су били исувише заокупљени верским и политичким сукобима у Сирији.

Долазимо до закључка да сарадња источних патријаршија са Светом Столицом јесте веома важан сегмент беседе АСС. Пренесимо сада те резултате у раван кодикологије. Након Другог сабора у Лиону (1274. године), Михајло VIII Палеолог (1259–1282), иначе заговорник црквеног јединства, наредио је да се препише књига из 774/775. године која се до тада чувала у библиотеци Свете цркве старог Рима. Борба за иконе коју су оријентални патријарси и папа једнодушно водили у VIII веку свакако да је била моћан политички образац, што очигледно да није промакло Михајлу VIII.

Да ли је из истог разлога у Codd. Paris. gr. 900 (XV век) било уметнуто писмо Петра III Антиохијског (1052–1056), упућено поглавару Аквилејске патријаршије Доминику?⁵⁰ Јер, у средњегрчкој књижевности, Петар је остао упамћен као посредник који је свим силама настојао да очува канонско јединство између источних патријаршија и Римске цркве (Пузовић и Николић 2014, 75).

Препис АСС с лемом „синодик“ у заглављу проналазимо у Codd. Synod. gr. 265 и Codd. Paris. gr. 1115. Те књиге имају чак 17 од укупно 25 цитата из флорилегијума

⁵⁰ У Codd. Paris. gr. 900, поновићу, препис АСС може се наћи на листовима од 135 r до 140 v.

Латеранског сабора (Alexakis 1996, 40, 116) који, као што сам већ указала, није оригиналан, него понавља аргументе Сабора из 731. и 764. године. Преузимање 68% цитата је значајно и отвара следеће питање: Да ли је најстарија форма извора АСС настала након 731. (Alexakis 1996: 361, Auzéry 1995: 337, 8) или 764. године?

§ 2. СИНОДИК ИЛИ ПОСЛАНИЦА ИЛИ БЕСЕДА

§ 2.1. Огледи на интерполацијама у Paris. gr. 1115

Ако беседа стоји у вези са црквено-правним документом (Синодик православља) из 764. године, како смо утврдили у претходном поглављу, онда није чудно да заглавље старијег предања дело сврстава у синодике (συνοδικόν) и посланице (ἐπιστολή).⁵¹ Међутим, решавајући ту терминолошку недоумицу, ја не бих инсистирала на подвлачењу разлика између појмова *синодик* и *посланица*. Синодик овде треба да схватимо као посланицу која је упућена високом црквеном ауторитету ради излагања догмата тек одржаног сабора.⁵² Тако, на пример, када су патријарси Теодор Антиохијски, Теодор Јерусалимски и Козма Александријски у свој Синодик православља убацили неке нове иконофилске цитате и послали га аутокефалним црквама (Карташов 2009, 523), синодик се природно преобратио у посланицу (Εὐκύκλιος ἐπιστολή). Стога, ми имамо основе за претпоставку да колебање око одређења жанра дела у заглављу старијег предања АСС сведочи о функционалној трансформацији синодика која се вероватно догодила непосредно након 764. године. Такође, ваља нагласити да Синодик православља из 764. године (или било који други црквено-правни документ) није архетип овог дела. У ствари, ми не можемо да претпоставимо постојање архетипа АСС.

Да испитамо лексички материјал у беседи АСС. Да ли беседа чува језичке реликвије синодика?

У MS Paris. gr. 1115 препознајемо речи којима црквени сабор баца клетву на јеретике (foll. 243 v): Εἰδὲ οἱ Πατέρες ὡς ἔφημεν ἃ τοὺς ὄρους αὐτῶν ἀδύνατον ὑπερβῆναι γέγραπτα γὰρ „ὁ καταλύων ὄρους Πατρῶν ἀ ν ά θ ε μ α ἔ σ τ ω !“⁵³

⁵¹ Уп. Tit. MS Paris. gr. 1115: Σ υ ν ο δ ι κ ὸ ν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων στηλιτεῦον τοὺς κατὰ τὴν αἰοικον καὶ ἀκέφαλον ψευδώνυμον ζ' σύνοδον; Paris. gr. 900: Ἐ π ι σ τ ο λ ῆ Ἰωάννου Ἱεροσολύμων ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ ἡμῶν Θεοῦ πόλεως πεμφθεῖσα Κωνσταντίνῳ.

⁵² О том најбоље сведоче оригинални називи *συνοδικὸν γράμμα* и *συνοδικὴ ἐπιστολή*.

⁵³ У другим преписима није сачувана саборна формула *ἀνάθεμα ἔστω* (Paris. gr. 900 foll. 138 v, 9/10): Καὶ ἐὰν οἱ Πατέρες οὕτως ὤρισαν, ἡμεῖς τί εἶχομεν ἀνάγκη ὑπερβῆναι τοὺς ὄρους αὐτῶν καὶ βάλλειν σχίσμα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ καταλύων τὰ ὄρια τῶν Πατέρων, τ ὸ ἀ ν ά θ ε μ α λ α μ β ά ν ε ι. Уп. прилог на стр. 157 (Andrés 527 foll. 112 r, 10–13).

Да ли је покајање неког иконоборца на сабору окосница наше беседе?⁵⁴ Упоредимо лично исповедање вере које прожима дијалог АСС с покајничким изјавама иконоборца на Седмом васељенском сабору.⁵⁵ Чини ми се да је сличност с исповешћу Теодосија Аморијског (в. ниже Mansi XII) упадљива.

Mansi XII, 1014 AB–1016B

Τῇ ἁγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ Θεοδότος, ὁ ἰλάχιστος Χριστιανός, ὁμολογῶ καὶ συντίθεμαι καὶ δέχομαι καὶ ἀσπάζομαι καὶ προσκυνῶ τὴν ἄχραντον εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ τὴν ἁγίαν εἰκόνας τῆς ἀσπόρουσ αὐτὸν τεκούσης τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ τὴν βοηθειάν καὶ τὴν σκέπην αὐτῆς, καὶ τὰς πρεσβείας αὐτῆς ἐκάστης ἡμέρας καὶ νυκτός ἑπικαλοῦμαι ὡς ἁμαρτωλὸς εἰς βοηθειάν μου, ὡς παρρησίαν ἐχούσης ὁρὸς τὴν ἐξ αὐτῆς τεθέντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ὁμοίως καὶ τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, προφήτων καὶ μαρτύρων καὶ Πατέρων, καὶ ἀσκητῶν δὲ ἐρίμου⁵⁶ [sic!] τὰς εἰκόνας δέχομαι καὶ προσκυνῶ, οὐχ ὡς θεούς, μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τιν' σχέσιν καὶ τὴν πόθον τῆς ψυχῆς μου ὃν εἶχον ὁρὸς αὐτοὺς... ὁμοίως καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων προσκυνῶ καὶ τιμῶ καὶ ἀσπάζομαι ὡς ἀθλησάντων ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ... καὶ νόσους θεράπειν καὶ δαίμονας ἐκβάλλειν, καθὼς ἡ Ἐκκλησία τῶν Χριστιανῶν παρέλαβεν ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ Πατέρων ὁμοίως ἀνιστορεῖσθαι τὰς πολιτείας τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, προφήτων καὶ μαρτύρων, ἵνα γνωρίζονται οἱ ἄθλοι καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῶν εἰς σύντομον γραφὴν εἰ γὰρ βασιλέων λαυράντες καὶ εἰκόσιν ἀπολστελλόμεθα ἐν πόλεσι καὶ χώραις ἀπαντῶσι λαοὶ μετὰ θυμασμάτων, οὐ τὴν κηρόχυτον σανίδα τιμῶντες ἀλλὰ τὸν βασιλέα. πόσω μᾶλλον χρὴ ἐν τοῖς ἐκκλησιαίς Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀνιστορεῖσθαι τὴν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καὶ τῆς ἀχράντου αὐτοῦ Μητρὸς καὶ τῶν ἁγίων πάντων καὶ μακαρίων.

ACC

cap. XII

...ἡμεῖς δὲ οὐχ ὄντως ἑπικαλοῦμαι ὡς θεοὺς ἑπικαλοῦμαι τὴν ἁγίαν Τριάδα τὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀσύγχυτον, καὶ τὴν παναγίαν Θεοτόκον, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους, καὶ τὰς

⁵⁴ У беседи сам приметилa једну контроверзну дефиницију иконографије (cap. IX): ὁ δὲ Θεὸς ἀπλοῦς ἐστὶ, καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραπτος. **Ἦ δὲ σάρξ**, ἣν περιέλαβετο ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἀχράντου μητρὸς αὐτοῦ, **περιγράφεται, καθὼς ὡράθη ἐπὶ τῆς γῆς**. Καὶ τοῦτο εἰδωλολατρεία οὐκ ἐστίν, ἀλλ' εἰκονογραφία. Можда се значење индикатива *περιγράφεται* овде помера од актуалности ка могућности (Савремени српски превод би, дакле, гласио „тело Христово може да се наслика онако како се појавило на земљи”).

⁵⁵ Уп. исповест Теодосија Аморијског (Mansi XII, 1014 AB–1016B).

⁵⁶ Последница итацистичког читања (ἐρίμου би била тачна граfiја те речи).

τιμίας καὶ ἱεράς αὐτῶν εἰκόνας διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγάπην προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι ἰ οὐχ ὡς θεοῦς, ὡς οἱ Ἕλληνες ἰ μὴ γένοιτο ἀλλ' ὡς προεῖπον, ὡς γραφὴν σύντομον καὶ εὐερμήνευτον, καθὼς παρέλαβεν αὐτὰς ἡ Ἐκκλησία.⁵⁷

XXVI

Καὶ γὰρ ἀσύγκριτον καὶ ἀκατάληπτον ἔχει τὸ δύνασθαι ἰ καὶ μαρτυροῦσιν οἱ προστρέχοντες νῦν πρὸς τὴν σκέπην αὐτῆς, καὶ πῶς εὐθὺς ἐπίκουρος καὶ βοήθεια ἡμῶν καθεκάστην ταῖς συμφοραῖς καὶ ταῖς ἀρρώστιας καθέστηκε.⁵⁸

IV

καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφήτας, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν πανευφήμους ἀποστόλους, καὶ τοὺς ἁγίους καὶ καλλινίκους μάρτυρας, καὶ πάντας τοὺς ἁγίους προσκυνῶ καὶ σέβομαι, καὶ δέομαι αὐτῶν τῆς πρεσβείας καὶ ἰκεσίας.⁵⁹

У вези с тим, не би требало *априори* да одбацимо све популарнију идеју да су аутори *Nouthesia* и АСС прерадили неки иконокластички извор (Speck 1982, 347). Међутим, вредност мог налаза лежи управо у релативизацији таквих тврдњи: идеолошке трансформације у VIII веку нису ни радикалне (Alexakis 1996, 115) нити сензационалне, него су сасвим уобичајена појава. Подвукла бих, такође, да уопштавање проблематичних теорија насилно прекида историјске токове средњегрчке књижевности јер иконопоштовање је имало важно место у књижевности IV века, док у доба првог иконоклазма оно добија своју пуну јасноћу. Духовна, естетска и морална ризница грчке иконофилске књижевности VIII века био је *златни век* патристике, а не иконокластичка књижевност.

Даље, видимо да беседа настоји да прецизно дефинише однос према икони: προσκυνῶ καὶ σέβομαι (P foll. 135 v), τιμῶ καὶ προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι (Pa 239 v), τιμῶ καὶ προσκυνῶ καὶ σέβομαι καὶ ἀσπάζομαι⁶⁰ (Pa 239 v) и τιμητικῶς ἀσπάζομαι (Pa 240 r).

Све те особине богословског језика наводе нас на претпоставку да беседа ипак стоји у вези с неким саборским документом (синодиком). А у исто време, откривају нам колико је однос текста и жанра комплексан.

Да издвојим још један, користан податак за ову нашу расправу о генези старијег предања АСС: синодик који је с источних ивица Средоземља био послат у Рим, добио је

⁵⁷ Уп. прилог на стр. 159 (Andrés 527, 112 v, 19–25).

⁵⁸ В. стр. 179, 180 (A 117 v, 15–17).

⁵⁹ В. стр. 147 (A 109 r, 26–29).

⁶⁰ Лексема *ἀσπάζομαι* „љубим“ је била уперена против умерених иконобораца.

дијалoшкy фoрмy дo 768. гoдинe. Захвaљујyћи свoјoј сажeтoсти и дијaлoшкoј фoрми, бeсeдa јe oпстaлa уз литургијy и нaкoн пaдa Визaнтијe, нa Aтoну чaк и дo XIX вeкa (MS Hag. Dem. 73).

Штo сe тичe учeсникa у дијaлoгу ACC, првo и другo лицe јeднинe (тeнзијa нa рeлaцији *ja–mi*) слoбoднo прeлaзe нa првo и другo лицe мнoжинe (*mi–vi*): τὴν βίβλον προσκυνούμεν ... τὸν πίνακα ἐμπτύομεν (P 136 v; Pa 240 v) прeмa ἐγὼ καὶ τὰς τιμίας ... εἰκόνας τιμῶ καὶ προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι (Pa 239 v); βλέπεται⁶¹ [sic!] τί ποιήσατε, καὶ ἀκμὴν ἐπιμένετε τοῦ κακοῦ (P 138 v) прeмa βλέπε μοι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Λουκᾶν⁶² (PG 321 C, A 112 r); σέβομαι τὴν ἁγίαν τριάδα (P 139 r) прeмa σεβόμεθα τὴν ἁγίαν τριάδα (Pa 243 v).⁶³ Дa ли јe oвo ствaрни или фингирани дијaлoг, тeшкo јe дo крaјa дoкaзaти. Мeни сe ипaк чини дa дијaлoг ACC, прoжeт aнaфoрoм (ἀναφορά), (aнт)ипoфoрoм (ἀνθυποφορά), рeтoрским пitaњeм (ἐρώτημα), aнтитeзoм (ἀντίθεσις) и aпoстрoфoм (ἀποστροφή), свeдoчи o ствaрним рaспрaвaмa измeђy икoнoбoрaцa и зaштитникa икoнa (Ostrogorsky 1965, 135).⁶⁴

Неприметно смо дошли до кључних питања о историјату текста ACC. Ако синодик прераста у посланицу, а посланица у дијалог, да ли то значи да преписи с лемом *синодик* у заглављу свeдoчe o нaјстaријeм прeдaњy ACC? Кaкo јe синoдик, oднoснo, посланицa пoстao бeсeдa ACC? Гдe сe трaнсфoрмaцијa дoгoдилa? Прe Сeдмoг вaсeљeнскoг сaбoрa, нa кoјeм јe звaничнo oдoбрeнo икoнoпoштoвaњe, оријeнтaлни пaтријaрси сy мoрaли крaјњe oпрeзнo дa дoпуњyјy свoјe посланицe тaчкaмa у oдбрaну икoнa (Кaртaшoв 2009, 523). Тa истoријскa oкoлнoст сaмa пo сeби пoстaвљa јoш јeднo, слoжeнo пitaњe кoјe ћeмo рaзмaтрaти у oвoм пoглaвљy: дa ли јe прeoбрaжaј посланицe у дијaлoг ACC биo дyгoтрaјaн прoцeс или рeвoлyцијa кoјa сe дoгoдилa 768. гoдинe? Aкo сe ухвaтимо у кoштaц сaмo с нeким oд тих пitaњa, ми ћeмo, свaкaкo, дoпринeти бoљeм рaзумeвaњy тoкoвa срeдњeгрчкe књижeвнoсти у прeлoмнoм пeриoдy измeђy 768. и 780. гoдинe.

Рaдeћи нa рyкoписимa стaријeг прeдaњa, стeклa сaм утисaк дa сe нaјстaрији слoјeви тeкстa ACC кријy у првoм дeлу бeсeдe. Тo јe oнaј дeo oд личнoг испoвeдaњa вeрe (сaр. III) дo aргyмeнтaцијe из Синoдикa o прaвoслaвљy (IX), дeo кoји бих хипoтeтички нaзвaлa *јeзгрoм* књижeвнoг дeлa ACC. A eвo чимe дoкaзyјeм тaквy тврдњy. Aлeксaндaр Aлeксaкис (1996, 112) јe први примeтиo дa сe прeписи Paris. gr. 1115 и Synod. gr. 265 склaднијe прaтe у тoм јeзгрy.

⁶¹ PG 95, 321 B: βλέπετε.

⁶² Свeдoци стaријeг прeдaњa нe читaјy мeстo.

⁶³ Нијeдaн oд гoрe нaвeдeних oбликa нијe нaстao пoгрeшним прeписивaњeм нити пoд утицaјeм итaцистичкoг изгoвoрa.

⁶⁴ Ипaк, тa дyхoвнa дрaмa јe свoјe истинскo oтeлoтвoрeњe прoнaшлa у извoрy *Nouthesia*.

Упоредивши MS Paris. gr. 1115 са другим сведоцима Arch 768 (Paris. gr. 900, МПТ 522, Mt. Sinai 1699, Vat. gr. 1652, Auct. T. 3. 12 и Marc. gr. Z. 575), постало ми је јасно да Алексакисов налаз није ни усамљен нити случајан: MS Paris. gr. 1115 је мање-више ишао за старијом традицијом АСС све док нисам наишла на његову прву, велику интерполацију која, подсетићу, почиње на листу 241 v. Карактеристично је за MS Paris. gr. 1115 да његова видна одступања од традиције почињу тек након те интерполације. Када бих овде могла да прикажем *Variae lectiones* у MS Paris. gr. 1115, видели бисмо да бројне разлике постоје, неке од њих могу да буду чак и маркантне, али оне су, у суштини, небитне јер не мењају смисао реченице, још мање поруку дела, из чега произлази закључак да MS Paris. gr. 1115 и даље верно сведочи о архетипу старијег предања АСС. Међутим, прва интерполација у MS Paris. gr. 1115 стоји као судбоносни знак преокрета у старијем предању АСС.⁶⁵

Оно што нас посебно занима јесте питање о формату вероватно сиријског предлошка који је стигао у Рим пре 775. године. Пошто редактори неретко реагују интерполацијом на физичко оштећење предлошка, требало би да урадимо свестране огледе на интерполацијама у MS Paris. gr. 1115. Ако их будем експериментално одстранила из текста Paris. gr. 1115, можда ћемо јасније прозрети основу у коју су биле убачене.

Текст MS Paris. gr. 1115, који је састављен око 775. године, има две интерполације које, статистички гледано, заузимају чак једну петину преписа Paris. gr. 1115. За уметке се очигледно знало још почетком XX века чим је Мелиорански (1901, 78) поставио овакву, додуше нетачну, текстолошку једначину: С (Paris. gr. 1115, прим. аут.) = В (Paris. gr. 900, прим. аут.) + выпишки изъ подлиннаго Дамаскина. Биће да је Мелиорански ту циљао на другу, мању интерполацију у MS Paris. gr. 1115 (243 v, 33–244 r, 26) која је донекле прожета Другом беседом Јована Дамаскина *Против оних који одбацују иконе*. Ево о чему је реч.

Друга интерполација

Pa foll. 243 v/244 r.

ἐγὼ δὲ οὐ προσκυνῶ τὴν ὕλην. ἀλλὰ προσκυνῶ δὲ τῆς ὕλης Δημιουργόν. τὸν [sic!] ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον καὶ ἐν ὕλῃ τὴν κατοίκησιν ἔχειν καταεξιώσαντα ἰ καὶ δι' ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον. ὁ γὰρ Λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Πᾶσι δὲ δῆλον ὅτι ὕλη ἢ σὰρξ ἐστὶ ἰ σέβω οὖν ἐκείνην τὴν ὕλην δι' ἧς ἢ σωτηρία μου γέγονε ἰ σέβω οὐχ ὡς θεὸν. ἀλλ' ὡς θείας ἐνεργείας καὶ χαρακτῆρος

⁶⁵ Саопштавам интерполацију у целини на стр. 101–104.

μακάριστον; οὐχ ὕλη τὸ ὄρος τὸ ἅγιον τοῦ κρανίου τόπος; οὐχ ὕλη ζωηφόρος πέτρα; ὁ τάφος ὁ ἅγιος καὶ πηγὴ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως; οὐχ ὕλη τὸ μέλαν καὶ τὸ εὐαγγελίου δέρματα οὐχ ὕλη ζωοποιὸς τράπεζα ἢ τὸν ἄρτον ἡμῖν τῆς ζωῆς ὑποδεχομένη⁶⁶ [sic!]; οὐχ ὕλη ὁ χρυσὸς τε καὶ ἄργυρος, ἐξ ὧν καὶ δίσκοι ἅγιοι κατασκευάζοντες καὶ ποτήρια; οὐχ ὕλη τὰ φῶτα? καὶ εὐῶδες θυμίαμα πρὸ τοῦ ἁγιασμοῦ ἄρτος⁶⁷ καὶ οἶνος? τὸ τῆς χρήσεως? ἔλαιον τὸ χρίσμα τοῦ μύρου τὸ σταυρώσεως τὸ ἐκτύπωμα ὁ τῆς σταυρώσεως σπόγγος καὶ κάλαμος. ἢ τὴν ζωηφόρον πλευρὰν? νύξασα λόγχω? οὐχὶ πάντα ταῦτα ὕλη; ἢ πάντων τούτων ἄνελε τὸ σέβασις τὴν προσκύνησιν ὅπερ σοι ἀδύνατον, ἢ παρα χῶρει τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδώσει καὶ τὴν τῶν εἰκόνων προσκύνησιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν φίλων Χριστοῦ, καὶ μὴ ἀπαναίνου τούτων τὴν τίμην. χάρις γὰρ δέδοτα θεῖα δημιούργησεν εἰς οἰκὸνα [sic!]⁶⁸ καὶ αἴσθητον ὃν ὁ θεὸς ἐδημιούργησεν εἰς οἰκὸνα [sic!] τοῦ νοσητοῦ κόσμου καὶ ἀφανοῦς καὶ πᾶσιν ἐν ἐλπίσι κειμένεον τοῖς ἀξίοις τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητα εἶναι πιστεύομεν ὅτι μόνον τοῦτον μέλλοντος κατεσκεύασεν ἄλλα ἐν αὐτῷ κάλλιστά τε καὶ μέγιστα πρὸς ἡμετέραν ὠφελείαν ἀπὸ κτίσεως κόσμου προσήχθησαν.

Contra imag. calumin. II (PG 94, 1300 B/C)

οὐ προσκυνῶ τῇ ὕλει, προσκυνῶ δὲ τὸν τῆς ὕλης Δημιουργόν, τὴν ὕλην δι' ἐμὲ γενόμενον, καὶ ἐν ὕλει τὴν κατοίκησιν θέμενον, καὶ δι' ὕλης τὴν σωτηρίαν μου ἐργασάμενον. Ὁ γὰρ Λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Πᾶσι δὲ δῆλον, ὅτι ἡ σὰρξ ὕλη καὶ κτίσμα ἐστίν.

Будући да је састављач текста Paris. gr. 1115 стварао у Риму, можемо са сигурношћу рећи да је Друго апологетско слово Јована Дамаскина било њему не само доступан (Alexakis 1996, 114), већ и добро познат извор. Мислим да одломак из Дамаскинове беседе који чини претежни део друге интерполације у Paris. gr. 1115, треба да разјасни неком почетнику у теологији могуће недоумице око појмова проскинезе (προσκύνησις) и материје (ὕλη), непосредно поменутих у беседи.

⁶⁶ Очигледно је да састављач текста Paris. gr. 1115 прави грешке у конгруенцији. Уп. горе грешку у конгруенцији између члана и именице –τὸν ὕλην.

⁶⁷ Да ли је овај други део интерполације каснијег датума, тешко је одредити, али испада да је реченица о евхаристијском хлебу у XIII веку само преписана без иједног коментара и без полемичког тона, што дакако открива мирољубиве идеале Михајла VIII.

⁶⁸ Утицај итацистичког читања.

То што ми данас видимо као прву интерполацију у MS Paris. gr. 1115 (foll. 241 v, 7–242 v, 30) јесте текст убачен из другог извора, а не глоса. Намера ми је да у овом поглављу укратко изложим своја запажања о тој интерполацији. Цео тај велики уметак у којем се набрајају старозаветне префигурације Христа, свете и апостолске Цркве и Христовог крста, по мојој процени, врло је прикладан као коментар на непосредно поменути Нерукотворени образ Христов пошто и литургијски текстови посвећени Нерукотвореном образу – јединственом историјском доказу о Христу, новом Адаму – помињу старозаветне сенке. Тако се Христова инкарнација, централна идеја иконофилске књижевности, приказује савршеном и унапред промишљеном. Овде вреди цитирати мишљење Цона Мајендорфа (1979, 47): “...the principal argument of the Orthodox against the iconoclasts was **the reality of Christ’s manhood**; the debate thus gave Byzantine theologians an opportunity to reaffirm the Antiochian contribution to Chalcedonian Christology, and signaled a welcome return to the historical facts of the New Testament.”

Када бих из текста Paris. gr. 1115 у целини избацила први уметак, следеће две реченице би стајале једна до друге: ἡμεῖς ὅσα παρελάβομεν ἐκ τῶν Πατρῶν, οὕτως πιστεύομεν (241 v), ἡμεῖς ὅσα παρελάβομεν ἐκ τῶν Πατρῶν, τούτοις καὶ πιστεύομεν (242 v). То је заправо иста реченица у улози „закачке“ за додаток, а њено понављање показује да је приликом „пришивања“ уметка остао текстолошки „поруб“. Али, то што Лав Кинам не може дословно да понови реченицу која претходи интерполацији, већ се колеба између сличних форми, οὕτως и τούτοις, индикација је минускуле у његовом предлошку из 775. године. Јасно је, дакле, како је настао текст Paris. gr. 1115: у краћу верзију АСС биле су убачене две интерполације. Да ли та краћа верзија сведочи о архетипу старијег предања АСС, питање је које ћемо касније изнети на решавање.

На почетку овог поглавља, узгред сам поменула да би први део беседе (сар. III–IX) могао да буде најстарији слој текста АСС, што пажљивог читаоца може да наведе на помисао да је беседа поникла из целине која почиње личним исповедањем вере (сар. III) и завршава се аргументима из Синодика православља (X). Такво једно, рекла бих, еволутивно тумачење имало би заједничку полазну основу с оним теоријама да су извори *Nouthesia* и *Adversus Iconoclastas* (*Против иконобораца*) сукцесивно настајали (Мелиоранский 1901, Speck 1982). Та полазна основа јесте концепт архетипа.

Да слика о историјату текста АСС не би била потпуно искривљена, ја намерно нисам ставила знак једнакости између хипотетичког *језгра* и архетипа старијег предања (Arch 768) јер признајем да је *језгро* моја уобразиља, дакле, недоказива претпоставка, док је архетип старијег предања (Arch 768) необорива чињеница: о споменику Arch 768 данас

веродостојно сведоче преписи Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115, МПТ 522, Mt. Sinai 1699, Vat. gr. 1652, Auct. T. 3. 12 и Marc. gr. Z. 575, Synod. gr. 413, Synod. gr. 265 и Synod. gr. 293. Треба, дакле, у оваквом послу правилно оделити свет маште, визија и имагинације од чињеница, материјалних остатака прошлости. Можда ће се читалац запитати зашто сам уопште изнела претпоставку о текстолошком *језгру* АСС.

Ево разлога. Према теорији Бориса Мелиоранског, АСС и *Nouthesia* полазе од истог, сиријског извора (*Arch N*) који је састављен око 754. године. Ја сам, с друге стране, напред изнела доказе да је беседа вероватно поникла из неког црквено-правног документа, можда из Синодика о православљу који су оријентални патријарси упутили папи 764. године. Откуд потиче толико размимоилажење супротних гледишта?

Ми ћемо се у току даљег излагања осведочити колико је расправа о архетипу АСС бесмислена јер се „отворене традиције“ не могу подвести под један архетип (Reynolds & Wilson 1991, 214). Још почетком XX века стављен је знак питања на стематски приказ и опште протографе, два кључна достигнућа традиционалне текстологије (Bédier 1970, 3–8; Kleinlogel 1968, 63–82). Пошто смо у овом поглављу појмовно дефинисали Arch 768, чиме смо, према мом мишљењу, решили важан проблем у историјату текста АСС, спремни смо за огледе на његовим сведоцима.

§ 2.2. Сведоци старијег предања (Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115, МПТ 522, Mt. Sinai 1699, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, Vat. gr. 1652, Auct. T. 3. 12 и Marc. gr. Z. 575)

Студија Мелиоранског (1901) неосновано цепа једништено старије предање АСС на две или можда чак и три редакције.⁶⁹ Да бисмо, исправили ту превазиђену теорију, требало би пронаћи сведока најстаријег текста АСС у суженом избору између преписа Paris. gr. 900 (P), Paris. gr. 1115 (Pa), МПТ 522 (Ba), Mt. Sinai 1699 (Si), Synod. gr. 265 (M), Synod. gr. 413 (Ma), Synod. gr. 293 (Mb), Vat. gr. 1652 (V), Auct. T. 3. 12 (T) и Marc. gr. Z.

⁶⁹ Мелиорански се, наравно, варао да преписи са лемом *синодик* у заглављу сведоче другу, старију редакцију од оних с лемом *посланица*: Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Ἱεροσολύμων ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ ἡμῶν Θεοῦ πόλεως πεμφθεῖσα Κωνσταντίνῳ (MS Paris. gr. 900); Συνοδικὸν Ἰωάννου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων στηλιτεῦον τοὺς κατὰ τὴν αἰκὸν καὶ ἀκέφαλον ψευδώνυμον ζ' σύνοδον (Paris. gr. 1115); Ἐπιστολὴ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ τοῦ ἱεροσολυμίτου [sic!] πρὸς τὸν βασιλέα Κοπρόνυμον Κωνσταντῖνον περὶ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων (Vat. gr. 1652).

575 (Mc).⁷⁰ Тог сведока ваља упоређивати с извором *Nouthesia*. У том правцу требало би да одемо даље и испитамо како тај најближи сведок Arch 768 цитира светоотачку литературу.

Али, наш мали оглед на рукописима старијег предања је показао да тек иза аргументације из Синодика православља почињу упечатљиве разлике, док се у „текстолошком језгру“ (сар. III–X) преписи складније прате. То ме приморава да грађу изложим обрнутим редоследом, дакле, почињући од друге половине беседе из које ћу издвојити четири текстолошке ознаке да читаоцу олакшам сналажење у обимном материјалу:

1. LXXXII канон Петошестог васељенског сабора (сар. XI)
2. Стилизација у преписима Paris. gr. 900 и Vat.gr. 1652 (XI, XII)
3. Иконофилска уверења Јована Јерусалимског (XII)
4. Етногеографско одређење епископа Григорија (XII)

1. LXXXII канон Петошестог Васељенског сабора

Да видимо како се познати LXXXII канон Петошестог сабора (Сабор у Трулу, 692. година) цитира у старијем предању АСС. Мислим да ћемо поређењем старијег (в. доле сведоке Arch 768) и млађег предања (Прото-МИЊ) стећи јаснију слику о том критичном месту.

Arch 768

V foll. 101 r, Mb 286 v⁷¹

ψηλάφησον εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἕκτης συνόδου [sic!] **κεφάλαιον ὀγδοεικοστὸν δεύτερον** [Mb. trad. πβ']· καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ τὸν ἔλεγχον ·

Si 139 r, Mc 45 r

ψηλάφησον εἰς τοὺς ὅρους τῆς ἕκτης συνόδου · καὶ εὐρήσεις τὸν ἔλεγχον
εἰς **ὀγδοεικοστοπρῶτον κεφάλαιον.**

P 138 r, M 195 r

ὁμοίως καὶ ἡ ἕκτης σύνοδος [συνόδου sic! trad. M]. καὶ ψηλάφησον εἰς τοὺς

⁷¹ Ma 136 r: καὶ ψηλάφησον εἰς τοὺς ὅρους αὐτῆς καὶ εὐρήσεις ἔλεγχον εἰς τὰ κεφάλαια.

ὄρους τῆς ἕκτης συνόδου. καὶ εὐρήσης⁷² [sic!] τὸν ἔλεγχον εἰς
ὀγδοεικοστοπρῶτον κεφάλαιον.

Pa 243 r

ἀπὸ τῆς ἕκτης συνόδου εἰς τὸ **ὀγδοεικοστοπρῶτον κεφάλαιον** καὶ εὐρήσεις τὸν
ἔλεγχον οὕτως ἔφησαν οἱ θεοφόροι πατέρες ·

Ba 11 v, T 207 r

καὶ ψηλάφησον εἰς τοὺς ὄρους τῆς ἕκτης συνόδου. καὶ εὐρήσκεις τὸν ἔλεγχον
εἰς **πβ' κεφάλαιον.**

Прото-МИН (780. година)

A 112 r (6–8),⁷³ PG 95 320 D

Καὶ εἰ οὐ πιστεύεις. ψηλάφησον εἰς τοὺς ὄρους τῆς ἕκτης συνόδου **εἰς κεφάλαιον**
πβ'. καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ τὸν ἔλεγχον.

Вероватно да преписи Vat. gr. 1652 (V), МПТ 522 (Ba), Auct. T. 3. 12 (T), Synod. gr. 293 (Mb) сведоче о читању у ауторском запису ACC (768. година) јер разумно је очекивати да Јован из Јерусалима, школовани богослов и дипломата, познаје чувено правило Петошестог сабора. Ослањајући се на светоотачку традицију, скоро пола века пре појаве иконоборства тај канон је направио јасну разлику између симбола, који је често анималан (сетимо се јагњета или рибе у раном хришћанству) и иконе – представе која сведочи о Сину Божијем као о Сину човечијем.

С друге стране, рекла бих да преписи Paris. gr. 1115 (Pa), Paris. gr. 900 (P), Mt. Sinai 1699 (Si) и Marc. gr. Z. 575 (Mc) припадају истом виду споменика јер они цитирају LXXXII канон под погрешним бројем (уп. горе τὸ ὀγδοεικοστοπρῶτον κεφάλαιον). Очигледно је да састављачи тих текстова не поседују свест ни стваралачку замисао редактора Прото-МИН који је први запазио и исправио ту њихову генетичку грешку. Помишљам, стога, да је протограф Paris. gr. 1115, Paris. gr. 900, Mt. Sinai 1699 и Marc. gr. Z. 575 настао тек око 770. године.

⁷² Исправно: εὐρήσεις.

⁷³ В. стр. 157.

Поред тога, MS Vat. gr. 1652 (V) убедљиво најтачније цитира текст LXXXII канона Петошестог сабора,⁷⁴ из чега такође наслућујем да се он ту једини приближава ауторском запису.

Concilium Quinisextum

LXXXII (Mansi XI, 978D–980A), V 101 v, Si 139 r, P 138 r, T 207 r /207 v, Ba 11 v/ 12 r, M 136 r, Ma 195 r/195 v, Mb 286 v, Mc 45 r/45 v, PG 95 320D–321A⁷⁵

Ἐν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὅς [P, Ma trad. ὡς] εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ τοῦ νόμου [P om. διὰ τοῦ νόμου] προῦποφαίνων ἀμνὸν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους [Mb. trad. νόμους] καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα [Ba trad. χαράγματα] παραδεδομένους τῇ Ἐκκλησίᾳ [P, Si, Ba, M, Ma, Mb trad. τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους] κατασπασάμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι. ὡς ἂν οὖν τὸ τέλειον κἂν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς τῶν πάντων [T, M, Mb trad. ἀπάντων] ὄψεσιν ὑπογράφοιμεν, τὸν τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀμνοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτήρα καὶ ἐν [T om. ἐν] ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὠρίσαμεν [ὀρισώμεν trad. Si, ὀρίζομεν trad. M, Ma, Mb], δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ [PG 321A: ἐνσάρκου] πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου αὐτοῦ [T trad. αὐτοῦ θανάτου, Mb. om. αὐτοῦ] χειραγωγούμενοι, καὶ [πρὸς trad. Mb] τῆς ἐνθεῦθεν γενομένης [γυνομένη trad. Mb] τοῦ κόσμου [Ba trad. τῷ κόσμῳ] ἀπολυτρώσεως.⁷⁶

⁷⁴ Видимо да Vat. gr. 1652 уопште не одступа од званичног читања канона (Mansi XI).

⁷⁵ У једном огранку Прото-МИФ појавило се скраћено цитирање канона. В. прилог на стр. 157 (А 112 г, 8–10).

⁷⁶ „На неким сликама светих икона нацртано је јагње на које прстом показује Претеча. Оно је узето за симбол милости јер нам канонски приказује истинско јагње, Христа Бога нашега. Премда прихватамо старе слике и сенке као симболе и знакове истине који су предати Цркви, милости дајемо првенство и истину јер милост тумачимо као остварење Божјег закона. Да бисмо испуњено пророчанство ликовним средствима свима предочили, одлучили смо да се слика Исуса Христа, Господа нашег, јагњета које узима на себе грех целог света, од сада на иконама прикаже у свом људском лику уместо некадашњег јагњета да бисмо кроз њега спознали колико је понизност Бога-Логоса узвишена и да бисмо у себи будили сећање на земаљски живот Његов: Његово страдање и спаситељну смрт која је донела искупљење света.“

Скративши текст LXXXII канона (в. ниже), састављач текста Paris. gr. 1115 је отишао још један корак даље, што треба довести у везу с хронологијом протографа (775. година).

Pa 243 r

ἐν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὅς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμου προῦποφαίνων ἀμνὸν χριστὸν τὸν θεὸν ἡμῶν. τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιάς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά καὶ προχαράγματα τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους. κατασπασάμενοι <τὴν χάριν> προτιμῶμεν. ἀνιστορούμεν [sic!] ἐν χρωματουργίαις τὸν ἀμνὸν τὸν αἶροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου χριστὸν τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἡμῶν τὸ τῆς εἰς ἄκραν ταπεινώσεως ὕψος αὐτοῦ κατανοοῦντες πρὸς μνήμης⁷⁷ ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας τοῦ τε πάθους καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι ἀλλὰ καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης διὰ αὐτοῦ ἀπολυτρώσεως.

2. Стилизација у преписима Paris. gr. 900, Auct. T. 3. 12, МПТ 522 и Vat. gr. 1652

Очигледно је да реторичка питања у преписима Vat. gr. 1652, Paris. gr. 900, Mt. Sinai 1699, Auct. T. 3. 12, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, Marc. gr. Z. 575 и МПТ 522 имају снажан емотивни набој (в. ниже: ἡμεῖς τί εἶχῶμεν ἀνάγκην? καὶ οὐκ οἶδας ὁ καταλύων ὄρους πατρῶν, ἀνάθεμα ἔστω?). Пошто је Острогорски (1963, 115) већ указао да су пред Сабор у Хијерији иконоборци јавно расправљали с монасима, имамо основе за претпоставку да поменута група рукописа (Vat. gr. 1652, Paris. gr. 900, Mt. Sinai 1699, Auct. T. 3. 12, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, Marc. gr. Z. 575 и МПТ 522) полази од протографа који су настали у источној половини царства.

cap. XI

V 101 v, P 138 v, Si 139 v

T 207 v, M 136 r/136 v, Ma 195 v, Mb 287 r

Mc 45 v, Ba 12 r

⁷⁷ Уп. конструкцију с акузативом (πρὸς μνήμην) у P, Mansi XI и PG 95.

Прото-МИНЬ: PG 95, 321В

καὶ ἐὰν οἱ πατέρες [M trad. αὐτοὶ] οὕτως ὄρισαν [sic!] [T trad. ὄρησαν]⁷⁸ ἡμεῖς [ἡμοῖς sic! trad. Mb] ποῖαν [Ba, M, Ma trad. τί] εἶχουμεν ἀνάγκην ὑπερβῆναι τοὺς ὅρους αὐτῶν [V. om. ὑπερβῆναι—αὐτῶν om. V]. καὶ βάλλειν σχίσμα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ [M, Ba, T om. τοῦ Θεοῦ].καὶ οὐκ οἶδας [οἶδας sic trad. V, οἶδατε trad. M.] ὅτι καταλύων ὅρους [ῶρια sic trad. V, ὅρια trad. Mb, T, ὅρους trad. Ba] πατρῶν τὸ ἀνάθεμα λαμβάνει [M. trad. λαμβάνουσιν].⁷⁹

Pa 243 r

εἰ δὲ οἱ πατέρες ὡς ἔφημεν ὄρισαν, τοὺς ὅρους αὐτῶν ἀδύνατον ὑπερβῆναι ἰ
γέγραπτα γὰρ ὁ καταλύων ὅρους πατρῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

Интересантно је, међутим, да састављач текста Paris. gr. 1115 ту нагло стишава расправу између заштитника икона и иконоборца: γέγραπτα γὰρ ὁ καταλύων ὅρους πατρῶν, ἀνάθεμα ἔστω, што бих објаснила чињеницом да је он био изван домашаја Константиновог безумља. Он је, присетимо се, око 775. године радио у римском скрипторијуму. Свакако, не смемо изгубити из вида да су те стилске разлике крајње површне и да MS Paris. gr. 1115 и даље сведочи о архетипу старије редакције, Arch 768.

Што се тиче XII главе, стилизација хомојоптоном и хомојарктоном коју сам приметила у преписима Vat. gr. 1652, Mt. Sinai 1699, Paris. gr. 900, Auct. T. 3. 12, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413, Synod. gr. 293, МПТ 522 и Marc. gr. Z 575 постојала је у архетипу старије редакције (в. ниже). Како смо већ видели, састављач текста Paris. gr. 1115, не мењајући изворни смисао исказа, покушава да ублажи полемички тон дела. Он је намерно избацио реторичко питање: Βλέπετε τί ποιήσατε καὶ ἀκμὴν ἐπιμένετε τοῦ κακοῦ? Та запажања ме наводе на претпоставку да се преображај синодика или посланице у дијалог, о којем смо расправљали у поглављу *Синодик, посланица, беседа*, вероватно није догодио у Риму.

cap. XI

V, foll. 101 r, Mb 286 v

ἐὰν ἡ πρώτη αὐτὰς οὐκ ἔρριψεν⁸⁰
ἐὰν ἡ δευτέρα αὐτὰς οὐκ ἔρριψεν πάλιν.⁸¹

Pa 243 r

εἰδὲ καὶ ἡ πρώτη αὐτὰς οὐκ ἔρριψε
ἡ δευτέρα ἂν αὐτὰς σύνοδος οὐκ ἔα.

⁷⁸ Орфографски исправно: ὄρισαν.

⁷⁹ В. стр. 157 (A 112 r, 10–13).

⁸⁰ M. add. οὐδὲ ἡ δευτέρα αὐτὰς οὐκ ἔρριψεν, Ma add. ἡ δευτέρα διατί αὐτὰ οὐκ ἔρριψεν?

⁸¹ Mb. trad. ἐὰν ἡ δευτέρα πάλιν αὐτὰς οὐκ ἔρριψεν, M. om. πάλιν.

ἡ τρίτη πῶς αὐτάς οὐκ ἔρριψεν.
εἰ δὲ ἡ τρίτη αὐτάς οὐκ ἔρριψεν.
ἡ τετάρτη πῶς οὐκ ἔρριψεν.
καὶ ἐὰν ἡ τετάρτη οὐκ ἔρριψεν.
πῶς ἡ πέμπτη οὐκ ἔρριψεν.
πῶς ἡ ἕκτη.
ἀλλὰ μᾶλλον ἐπετράνωσαν αὐτάς.

ῶσαύτως καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη
καὶ ἡ πέμπτη καὶ ἡ ἕκτη.

Si 139 r, P 138 r,

T 207 r, Ba 11 r/11v, M 136 r

Mc 45 r, Ma 195 r, PG 95, 320 A⁸²

καὶ ἐὰν ἡ πρώτη⁸³ αὐτάς⁸⁴ οὐκ ἔρριψε.⁸⁵

καὶ ἐὰν ἡ δευτέρα⁸⁶ αὐτάς οὐκ ἔρριψεν.

ἡ τρίτη διατί αὐτάς οὐκ ἔρριψε⁸⁷.

καὶ ἐὰν ἡ τρίτη αὐτάς οὐκ ἔρριψεν

ἡ τετάρτη διατί αὐτάς οὐκ ἔρριψε⁸⁸.

καὶ ἐὰν ἡ τετάρτη αὐτάς οὐκ ἔρριψε

ἡ πέμπτη διατί αὐτάς οὐκ ἔρριψε⁸⁹.

ἀλλὰ μᾶλλον ἐπετράνωσε αὐτάς

ὁμοίως καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος.

cap. XII

V 101 v, Si 139 v, P 138 v, T 208 r, Ba 12 r, M 136 v, Ma 195v, Mb 287 r, Mc 45 v, PG
95 321B

Βλέπετε [Ma om. βλέπετε] τί ἐποιήσατε καὶ ἀκμὴν ἐπιμένετε ἐπὶ τοῦ κακοῦ.

⁸² Уп. такође прилог на стр. 157 (A 112 r, 3–5).

⁸³ T add. σύνοδος.

⁸⁴ αὐτὰ trad. M.

⁸⁵ M. add. οὐδὲ ἡ δευτέρα αὐτὰ ἔρριψεν.

⁸⁶ Ba, T, Ma trad. διὰ τί αὐτὰ οὐκ ἔρριψεν?

⁸⁷ ἡ τρίτη—οὐκ ἔρριψε: M. trad. οὐδὲ ἡ τρίτη αὐτὰ οὐκ ἔρριψεν [sic!]. Вероватно је преписивач додао још једну негацију.

⁸⁸ M. trad. οὐδὲ ἡ τετάρτη αὐτὰ οὐκ ἔρριψεν.

⁸⁹ M. trad. οὐδὲ ἡ πέμπτη αὐτὰ οὐκ ἔρριψεν, Ma add. ἐὰν ἡ πέμπτη πάλιν αὐτάς οὐκ ἔρριψεν.

3. Иконофилска уверења Јована Јерусалимског

Уочила сам једну контроверзну реченицу из XII главе у Paris. gr. 1115 (138 v), Auct. T. 3. 12 (208 v), Marc. gr. Z. 575 (45 v), Synod. gr. 265 (136 v), Synod. gr. 413 (196 r) и Mt. Sinai 1699 (140 r): „καὶ σὺ εἰ μὴ θέλεις αὐτὰς προσκυνεῖν. οὐδεὶς σε ἀναγάξει ἕως μηδὲ ἀτιμάζης αὐτὰς. μηδὲ λέγῃς αὐτὰς εἰδῶλα. καὶ ἀπόλλῃς τὴν ψυχὴν σου“⁹⁰, а умерени став се одржао и у Прото-МИЊ (уп. PG 95, 324A).

Треба најпре претпоставити да аутор дела, Јован Јерусалимски, не би ставио на хартију ту помирљиву изјаву јер он се, показали смо у претходним поглављима, у сарадњи с патријархом Теофилом и папом ватрено борио за иконе. Пошто у преписима Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293 спорну реченицу нисам пронашла, остављајући по страни претходно разматрање о *тежим* и *лакиим* читањима, тај налаз нам врло очигледно доказује да они јесу врло блиски ауторском запису.

На ту изјаву нисам наишла ни у MS Paris. gr. 1115 јер је Рим био важан иконофилски центар у VIII веку где трпељивости према иконоборству није било, о чему ћу говорити у наредним поглављима (§ 4.). Да се старија читања слободно укрштају с млађим, видимо у преписима МПТ 522 и Marc. gr. Z 575 који не читају помирљиву изјаву иако иду за протографима из 770. године.

Међутим, морамо да се запитамо да ли је та реченица избачена из текста *Мињове групе* преписа (Andrés 527, Revilla 69, EBE 1913, Paris. gr. 767, Bod. Roe 28, Hag. Sabba 80, Auct. E. I. 16 и Suppl. gr. 143) током припрема за Седми васељенски сабор, што је први сугерисао Стефан Геро, а Нинослава Радошевић прећутно подржала примедбом да спорне изјаве нема у барем два српскословенска преписа (1979, 54).⁹¹

Ја бих ту ствари поставила потпуно другачије: у XII веку, када се служба пророцима Мојсију, Арону и Самуилу помешала са службом иконама, о чему јасно сведочи Евергетидски типик (Мирковић 1961, 148), тема икона је оживела и за столом у монашкој трпезарији. Рекла бих да је пре за ту намену текст Прото-МИЊ скраћен и идеолошки прилагођен избацивањем тих нејасних места, што, с једне стране, оспорава Герову хипотезу да се преображај АСС догађа пред Сабор из 787. године, док се, с друге стране, отвара још једно, ново питање: да ли је из Прото-МИЊ у позној Византији настала нова

⁹⁰ *А ти ако не желиш да им (иконама, прим. аут.) се клањаш, нико те не присиљава; само их немој обешчашћивати и душегубно називати идолима.*

⁹¹ САНУ 62 и Копитар 5.

редакција АСС, предвиђена за читање у манастирима? Јер, из поднаслова MS Vat. gr. 1652 (τῆ Κυριακῆ τῆς Ὁρθοδοξίας) сазнајемо да се у XII веку извор АСС везује за литургију и чита током Недеље православља.⁹² Идући за тим, рекла бих, прочишћеним (вишеструко филтрованим) текстом АСС, најстарији српскословенски преводиоци су највероватније у XIII веку усвојили и место које је беседа имала у грчком литургијском календару. Зато су се налази Стефана Гера, стручњака за грчке и оријенталне изворе, и Нинославе Радошевић, која се ту бавила само српскословенским предањем, поклопили.

Иако му се може ставити замерка да је ауторство Јерусалимског оспорио на основу само једне реченице јер лични ставови се могу мењати (Павловић 2014, 12), Острогорски (1929, 33) нам, с друге стране, указује да у својеручним записима Јована Јерусалимског треба очекивати радикална уверења, каква износе преписи Paris. gr. 1115, Synod. gr. 293 и Vat. gr. 1652, а не Paris. gr. 900, МПТ 522, Marc. gr. Z 575, Auct. T. 3. 12 и Mt. Sinai 1699, што је нови аргумент у прилог старини текстова Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293.

4. Етногеографско одређење епископа Григорија

Из веома скромног индекса личних имена у АСС већ је указано (Мелиоранский 1901, 12, 82) на проблем етногеографског одређења епископа Григорија (335–394) који је у споменицима *Мињове групе*⁹³ и преписима Vat. gr. 1652 (101 v), Synod. gr. 265 (136 v)⁹⁴ и Synod. gr. 293 (287 v) назван Γρηγόριος ὁ Νύσσης⁹⁵ (ген. једн. од ојконима Νύσσα), док у MS Paris. gr. 1115 (243 v), *Nouthesia* (166 v) нестандартним именом Γρηγόριος ὁ Νυσσαέων (ген. множ. од Νυσσαεύς „житељ Нисе“).

Није ми јасно зашто се Мелиорански није суочио барем с проблемом етнонима у *Nouthesia* (166 v): „καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Νυσσαέων ἔφη ἰδὼν ἐγὼ ἐν τοίχῳ πολλάκις εἰκόνας καὶ οὐκ ἀδακρυτὶ διῆλθον“, када је очигледно да се у контекст реченице уклапа једино облик номинатива једине (ὁ Νυσσαεύς). Из поређења с MS Paris. gr. 1115

⁹² Имајући у виду дубоки смисао литургијске трансформације у XII веку, MS Vat. gr. 1652 би могао да буде тихо догматско оружје уперено против Рима, како сам већ наговестила у самом уводу главе. Чак и лексика, рецимо, антитеза између речи и слике (сар. VIII: ἅπερ Εὐαγγέλιον λόγῳ ἐξηγεῖται, οὗτος ἔργῳ δεικνύει) приближава беседу кондацима који се певају током Недеље православља (в. Lange 1969, 147 и Xydis 1963, 1050–1058).

⁹³ Уп. А 112 v, 9 (прилог на стр. 159), PG 95, 321 D, S 178 v и R 7 г.

⁹⁴ М: ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης.

⁹⁵ Νύσις [sic!] trad. V.

видимо да је исказ у извору *Nouthesia* елиптичан, тачније, добијен прерадом Paris. gr. 1115, што никако не иде у прилог тврдњи Мелиоранског да је изворност *Nouthesia* у II и III делу неприкосновена (уп. Paris. gr. 1115, 243 v, 1): **Γρηγόριος ὁ τῆς νουσάεων ἐκκλησίας ποιμενάρχος** ἔφη ἰ οὐδέποτε εἰκόνας καὶ γραφὰς ἁγίων θεασάμενος ἀδακρυτὶ παρῆλθον. Али, пошто је прерано да разматрамо однос АСС према *Nouthesia*, у светлости тих сазнања вратимо се преписима Vat. gr. 1652 и Paris. gr. 900.

Иако наслућујем да би преписи Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293 могли да посведоче ауторски запис, не треба да нас изненаде њихове подударности с Прото-МИФ (уп. горе исто читање у оба споменика: Γρηγόριος ὁ Νύσσης) јер у сложеном историјату текста треба очекивати све осим праволинијског кретања. С друге стране, поједностављено читање прозирем у преписима Paris. gr. 900, Auct. T. 3. 12, Mt. Sinai 1699, Marc. gr. 575, МПТ 522 и Synod. gr. 413 где је епитет „свети“ једино одређење епископа Григорија: πῶς ὁ ἅγιος **Γρηγόριος** εἶπεν ἰ ὅτι, οὐδέποτε εἶδον εἰκόνας ἁγίων καὶ γραφὰς. καὶ ἄνευ δακρῶν παρῆλθον ἐκεῖθεν.

Стога треба да се запитамо шта је старије *Γρηγόριος ὁ Νύσσης* (Vat.gr. 1652 и Synod. gr. 293) или *Γρηγόριος ὁ τῆς νουσάεων ἐκκλησίας ποιμενάρχος* (Paris. gr. 1115). Мислим да се састављач текста Paris. gr. 1115 осећао дужним да ближе објасни читање ὁ ἅγιος *Γρηγόριος* (Paris. gr. 900, Mt. Sinai 1699 и Synod. gr. 413), те процењујем да је ὁ τῆς νουσάεων ἐκκλησίας ποιμενάρχος само један у низу његових коментара, из чега даље произилази да извор *Nouthesia* (166 v) ту прерађује убедљиво најмлађе слојеве старијег предања АСС.

Свакако, тврдњу сам спремна да поткрепим свестраним доказима. Радећи на тексту Paris. gr. 1115, приметила сам да на сваком кораку избија дивља интервенција његовог састављача: он не само да убацује интерполације (в. § 3.1.), већ се и отворено позива на њих; отуда се природно рађају питања: ко је он, колики је обруч његове слободе, да ли је на другим местима прерађивао текст и, коначно, зашто? Навешћу пример где се редактор текста Paris. gr. 1115 отворено надовезује на своју другу интерполацију (л. 243 v, 33–244 r, 26), иначе посвећену појмовима *προσκύνησις* и *ὑλη* (л.244 r, 26): καὶ γὰρ ἡ ἐκκλησία, χειροποιτὴ ἐστὶ. καὶ πάντα ὡς π ρ ο ε ἰ π ο μ ε ν τὰ λοιπὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας.⁹⁶ На другом месту у MS Paris. gr. 1115 указала ми се његова школована егзегеза пошто је тврдњу „каὶ

⁹⁶ P (139 r): καὶ γὰρ ἡ ἐκκλησία χειροποιητὴ ἐστὶ. καὶ ὁ σταῦρος [sic!] καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ θυσιαστικόν. καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας.

γὰρ ἀληθῶς εἶρηκεν ὁ προφητὴς⁹⁷ протумачио према Писму (л. 243 v, 13–14): μᾶλλον δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τοῦ προφήτου.⁹⁸

Што се преношења текста АСС тиче, већ на први поглед, збуњује ме чињеница да сиријски извор *Nouthesia* прерађује текст Paris. gr. 1115 који је настао у Риму. Али зар није у годинама након Сабора у Јерусалиму (767. година) православним светом почео да кружи синодик или посланица? Изгледа да је кружењем између Оријента и Запада историјат текста АСС постао посебно сложен.

Успели смо, дакле, да разоткријемо два веродостојна сведока Arch 768: преписи Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293 имају склоп који одговара радикалној идеологији аутора, његовим богословским знањима и, што је најважније, друштвено-политичком окружењу, притисцима државног врха, ислеђивању, терору.

Најзад, да бисмо проверили ту хипотезу, урадићемо огледе и на неким критичним местима у првој половини беседе (сар. III–X) коју смо у претходним поглављима означили као потенцијално *текстолошко језгро* беседе.

Иако су епитети сакралног језика у III глави графички сличне форме, те њихов редослед преписивањем лако може да се измени, преписи Vat. gr. 1652, Mt. Sinai 1699, Paris. gr. 900, Auct. T. 3. 12, МПТ 522, Marc. gr. Z 575, Synod. gr. 265, Synod. gr. 413 и Synod. gr. 293 исповедају Свету Тројицу истим речима у истом редоследу, док MS Paris. gr. 1115 епитете ређа и изражава потпуно другачије.

сар. III

V 99 v, Si 135 r/135 v, P 135 r, T 201 v, Ba 3v, M 131 v, Ma 192 v, Mb 282 r, Mc 39 v

τὴν ἁγίαν Τριάδα [T trad. Τριάδα] τὴν ἀδιαίρετον ἰ και ἀνέκφραστον [T, M om.

ἀνέκφραστον, Mb trad. ἀνέκφραστον και τὴν ἀδιαίρετον] και ἀπερίγραπτον [Mb om.

ἀπερίγραπτον] τὴν παγκράτιστον και τὸν παντούργητον ἰ και ἰσόθεον και ὁμοδύναμον

[και ἀπερίγραπτον–ὁμοδύναμον om. Mc] τавтоβούλητον και ταυτόγνωμον ἰ

ταυτοούσιον και ὁμοούσιον ἰ

Pa 239 v

τὴν ἁγίαν τριάδα τὴν ἀδιαίρετον και ἀνέκφραστον ἰ και ἀπερίγραπτον ἰ τὴν

παγκράτιστον και ἰσόθεον ἰ και ὁμοδύναμον ἰ και τὸν παντουργότατον ἰ

τὴν αὐτοβούλητον ἰ τὴν αὐτόγνωμον ἰ τὴν αὐτοεξούσιον και ὁμοούσιον

⁹⁷ *Јер истину је рекао пророк.*

⁹⁸ *Боље рећи, Свети Дух који је говорио кроз пророка.*

Нестандардни облици у MS Paris. gr. 1115 (уп. τὴν αὐτοβούλητος, τὴν αὐτόγνωμον и τὴν αὐτοεξούσιος)⁹⁹ ипак нису добијени стапањем сличних слогова (уп. τὴν ταυτοβούλητον) јер такво ортографско поједностављивање не приличи искуству Лава Кинама кога је цар ангажовао; ја бих, стога, решење пре тражила у палеографији: Лав пред собом има двостубачни предложак¹⁰⁰ исписан нечитком грчком минускулом, те он не може прецизно да разликује ταυ и την.

Размотримо затим један врло маркантан пример из V главе (в. доле): иако не можемо да оспоримо генеалошку везу између ἐλεησμωνηθῶσιν (Paris gr. 900 и Auct. T. 3. 12) и εἰς λήθην αὐτῶν ἔλθωσιν (Прото-МИЊ), старијим проглашавам ипак ἐλεησμωνηθῶσιν (Paris. gr. 900) које је настало кварењем λησμωνηθῶσιν (в. ниже Mt. Sinai 1699, МПТ 522 и *Νουθεσία*).

cap. V¹⁰¹

Si 136 r, Ba 5 r, M 132 v, Ma 193

ἐπεὶ πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας... ἵνα μὴ **λησμωνηθῶσιν**

[λίσμωνιθῶσιν sic trad. Ba, M, Ma] ὑπ' αὐτῶν.

Νουθεσία 167 r (Мелиоранский 1901, XXIV)

Καὶ εἰ πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων, εἴτε οἱ γονεῖς τῶν τέκνων αὐτῶν, εἴτε τὰ τέκνα τῶν γονέων αὐτῶν διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν, ἦν εἶχον μετ' ἀλλήλων, καὶ ἵνα μὴ **λησμωνηθῶσιν** ὑπ' αὐτῶν.

P 135 v, T 202 v

πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων... ἦν εἶχον μετ' ἀλλήλων, καὶ **ἵνα μὴ ἐλεησμωνηθῶσιν** [ἐλίσμωνισθῶσιν sic! trad. T] **ὑπ' αὐτῶν.**

Ms 40 r

ἐπεὶ πολλοὶ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν... καὶ ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται ὑπ' αὐτῶν.

Прото-МИЊ: PG 95 313 A, S 171 v

Πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας... εἴτε τὰ τέκνα τῶν γονέων αὐτῶν,

⁹⁹ уп. ταυτοβούλητος, ταυτοούσιος у S 170 v, P 135 r, A 109 r и R 2 r.

¹⁰⁰ Из неколико примера хаплографије дошла сам да закључка да је формат протографа Paris. gr. 1115 био двостубачан. На пример, на листу 240 r, 38 испуштен је текст величине једног ступца, колон *καὶ γὰρ γραφή ἐστὶ σύντομον καὶ καλὴ καθῶς*.

¹⁰¹ В. такође стр. 91–92 где приказујем још неке *Variae lectiones*.

διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν, ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους καὶ ἵνα μὴ εἰς λήθην αὐτῶν ἔλθωσιν.

Занимљиво је да извор *Nouthesia* укршта своје путеве искључиво с протографима насталим након 770. године јер ово критично место не постоји у најстаријим текстовима (Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293).¹⁰² Међутим, пошто је већ било примећено (Павловић 2014, 10) да се у беседи понавља перифрастична конструкција с глаголом ἔχω, мислим да је колон који се једино чита у MS Vat. gr. 1652 (100 r) постојао у ауторском запису: πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων... ἣν εἶχον μετ' ἀλλήλων ὅθεν καὶ ἀσπάζονται αὐτὰς ἰ καὶ τὴν μνήμην ἣν εἶχον εἰς αὐτούς.¹⁰³

Јасно је, дакле, да је састављач текста Paris. gr. 1115 синонимима створио многоликост (πολυμορφία) АСС, чиме је посебно нагласио лепоту тог књижевног дела. Отуда се дешава да MS Paris. gr. 1115 (239 v) на критичном месту чита: διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἵνα μὴ λήθῃ παραδράμῃ. То усваршавање исказа, развој текста и, коначно, тежња ка идеалној лепоти сведоче да је *auctor byzantinus* ипак жив.

Текстолошке синониме (варирање израза) у MS Paris. gr. 1115 треба схватити као један свесни књижевно-уметнички поступак који није отворио нову редакцију АСС јер у MS Paris. gr. 1115 и даље прозиремо идејну срж Arch 768, дакле, реч је о споменику старије редакције АСС. И ту тврдњу илуструјем још неким примерима.

cap. V

P 135 v, R 2 v, S 171 v, Pb 230 r, A 109 v (8–10),¹⁰⁴ V 100 r, Si 136 r (7/8), Ba 5r, T 202 v, M 132 r, Ma 193 v, Mb 283 r, Mc 40 r и *Nouthesia* 167 r (према Мелиоранский 1901, XXIV)

πολλοὶ γὰρ¹⁰⁵ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἀ ν έ γ ρ α ψ α ν [T trad. ἐπέγραψαν] εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων.

Pa 239 v

πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἀ ν ι σ τ ό ρ η σ α ν εἰκόνας τῶν ἀνθρώπων.

cap. VI

V 100 r, P 136 r, Si 136 r, Ba 5 v, M 132 v, Ma 193 v, Mb 283 r, Mc 40 r, T 203 r

¹⁰² Издвојила сам као паралелно место (стр. 91–92).

¹⁰³ Колон је испуштен у MS Synod. gr. 293 (Mb).

¹⁰⁴ В. стр. 147.

¹⁰⁵ *Nouthesia* почиње следећим речима: Καὶ εἰ πολλοί.

Διὰ τί δὲ λέγεις [P: λέγεις, Ba, T: με λέγεις] με εἰδωλολάτρην.¹⁰⁶

Pa 240 r

Διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖς με εἰδωλολάτρην.

cap. VI¹⁰⁷

P 136 r, V 100 r, Si 136 v, Ba 6 r, M 133r, Mb 283 v, Mc 40 r,¹⁰⁸ T 203 r

τοῦ διὸς ἢ τὴν εἰκόνα [τὴν εἰκόνα om. T] τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ.

Pa 240 r

μὴ τοῦ Κρόνου εἰδωλον προσκυνῶ; ἢ τὴν εἰκόνα μᾶλλον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ προφήτου καὶ βαπτιστοῦ ·

Затварајући ово поглавље, желела бих још једном да укажем на текстолошки потенцијал старијег предања ACC. Да он далеко превазилази сачувани корпус, назире се, пре свега, из чињенице да у једном истом препису старији слојеви текста ACC стоје напоредо с млађим. Дакле, ово поглавље затварам примедбом да су многе карике старијег предања изгубљене, што, опет, не значи да нећемо успети да направимо грубу реконструкцију његовог кретања у VIII веку. Такође, пратећи бројне параметре, видели смо да су текстови Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293 најближи архетипу старијег предања (Arch 768), а да се путеви других протографа, оних насталих тек након 770. године, укрштају с оријенталним извором *Nouthesia*. Чини ми се да је време да расправу ставимо у одговарајући књижевно-историјски рам који ће разлучити шта је у беседи почело у VIII веку, а шта је у њој наслеђе ране Византије. Да слика о кретању текста буде јасна, у следећем поглављу испитаћемо и како преписи Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293, најверније копије ауторског записа, цитирају и именују светоотачке изворе.

¹⁰⁶ Итастичко читање даје и овакав резултат (A 109 v 23): διὰ τί δὲ παράνομε αἰρετικὲ λέγεις με εἰδωλολατρεῖν; В. стр. 149.

¹⁰⁷ Рекла бих да је предложак за којим иде преписивач MS Synod. gr. 413 (Ma) овде био дефектан.

¹⁰⁸ Цитирала сам белешку на десној маргини.

§ 2.3. Духовна огњишта и текстолошка изворишта

Надам се да је претходна расправа о старијем предању АСС пробудила радозналост и пажњу читалаца јер ће га светлост тих сазнања у овом поглављу водити ка духовним огњиштима књижевности *мрачног доба*. Познато је да су основе православног тумачења иконе биле постављене у IV веку јер су иконе народу тумачиле ту духовну новину, хришћанство. Све што је *златни век* патристике рекао о икони, поновљено је и усавршено у VIII веку.¹⁰⁹ Како већ у уводу смело наговештавам, критика текста АСС треба да размрси преплетене утиције старијег предања (*πατροπαράδοσις*) и да прикаже законитости књижевног стварања у VIII веку. Да бисмо избегли неспоразуме, основне елементе критичког апарата означаваћу стандардизованом терминологијом (према Bidez et Drachmann 1938).

Интерполације убачене у текст млађег предања које сам само узгред поменула, проучаваћемо с разних страна, а у овом поглављу конкретно из књижевноисторијског угла. Мислим да нема потребе наглашавати да је редактор Прото-МИЊ (у даљем тексту: Псеудо-Дамаскин) око 780. године убацио у свој текст оно што ми данас читамо као I главу беседе (в. ниже).¹¹⁰ Вероватно инспирисан Дамаскиновим делом, он је најпре замолио драгог читаоца да му не замери на стваралачком заносу, а потом је алегоријом пера на ветру описао свету и апостолску Цркву затровану јереси иконоборства.

сар. I

Contra imag. calumin. I (1232A)

οὐκ εὐλόγον ἡγησάμην σιγᾶν, καὶ δεσμὸν ἐπιθεῖναι τῇ γλώσση.

Прото-МИЊ (A foll. 108 v 3/4, PG 95, 309 A)¹¹¹

ἀναγαῖον ἡγησάμην, ἀγαπετοὶ, ταῦτα μὴ κρύψαι τῇ ὑμῶν τιμιότητι.

2 Кор 9:5

ἀναγαῖον οὖν ἡγησάμην παρακαλέσαι τοὺς ἀδελφούς.

Прото-МИЊ (A foll. 108 v, PG 95, 309 A)

ἡ Ἐκκλησία... μὴ τρέπεσθαι ἔνθεν κάκειθεν, καθάπερ κάλαμος ὑπὸ ἀνέμου

¹⁰⁹ “The experience of ascetic Fathers and their writings spreads throughout the Christian world. From this time on, the theory and practice of theology... has to be transmitted to the mass of believers. That is why the Fathers of this time attach great importance to the pedagogic role of art. In the fourth century, a golden age of theology, a great number of first-rate Christian authors make reference to the image in their argumentation” (Ouspensky 1992, 81).

¹¹⁰ Јер, старије предање почиње личним исповедањем вере у III глави.

¹¹¹ В. стр. 143.

περιφερομένη.

Contra imag. calumin. I (1232 A)

ὁρῶ τὴν Ἐκκλησίαν... βαλλομένην ὡσπερ θάλαττα κλύδωνι.

Лк 7:25

Τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι; κάλαμον ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον.

Овде није важно да ли је редактор Прото-МИЊ имитирао Дамаскина или неког другог, него да Дамаскин није аутор АСС. Наиме, креативни Дамаскин сигурно не би подражавао своју властиту алегоричну (Павловић 2014, 10). Будући издавач нека у I глави скраћеницом *confer* укаже и на њену врло очигледну паралелу у Новом завету (2 Кор 9: 5 и Лк 7:25) како би читаоцима предочио ерудицију Псеудо-Дамаскина који је саставио текст млађег предања АСС око 780. године.

Критика текста у последњој (XXX) глави, којом је Псеудо-Дамаскин такође проширио старији текст, наилази на практично нерешив проблем јер много извора има стереотипни завршетак. Међутим, ја бих ту пре повукла паралелу с неком беседом Јована Златоустог, него с Трећом Дамаскиновом беседом како је предложио Мелиорански (1901, 20).

cap. XXX

Прото-МИЊ (A 119 r 10–13, PG 95, 344 B)

Ἦς γένοιτο πάντα ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα, τιμὴ, προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.¹¹²

Contra imag. calumin. III (1360 A):

Ἦς γένοιτο ἐπιτυχεῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι, αἰωνίως αὐτὸν δοξάζοντας, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰώνων. Ἀμήν.

Codd. Ottob. gr. 8, foll. 252 r–269 v

Ἀξιοθῆτε χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ τιμὴ, δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Paris. gr. 661, 24 v–29 r

Ἦς γένοιτο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἰ χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ <??> ᾅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα. κράτος τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας.

¹¹² В. стр. 185 и 187.

Прво Дамскиново слово, ако је уопште оно било прерађено у XV глави АСС (в. ниже), не треба уврстити у паралелна места (*loci paralleli*), него у изворе (*fontes*) јер је контекст одломка уметнутог у Прото-МИЊ по много чему јединствен и разликује се од Првог Дамаскиновог слова.¹¹³

АСС, сар. XV

Sigla: A 113 v; R 8 v; PG 95, 325 D

ὄρᾱ αὐτὸς ὁ ἄπιστος [R: ἀλλόπιστος], καὶ λέγει ἰ Τίς ἐστιν [R: ὑπάρχει sic!] οὗτος ὁ σταυρούμενος; τίς ἐστιν οὗτος ὁ ἐνιστάμενος [R: ἀνιστάμενος] καὶ καταπατῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ γηραιοῦ τούτου; Οὐχὶ ἐκ τῆς εἰκόνας αὐτὸν διδάσκεις [R: διδάσκεις αὐτὸν], λέγων ἰ Οὗτος ὁ ἐσταυρωμένος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὅς διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη.

Contra imag. calumin. I (1281C)

Οὕτως εἶ τις τὸν Χριστὸν εἰκονίσῃ σταυρόμενον καὶ ἐρωτηθῆ ἰ Τίς οὗτος ἐστιν; Χριστὸς ὁ Θεὸς, ἐρεῖ, ὃ δι' ἡμᾶς σαρκωθείς.

Дакле, поред библијских места, осведочили смо се да Златоустова и Дамаскинова слова прожимају интерполације у споменику Прото-МИЊ, али проћи ћемо кроз још неке примере.

И XIII главу је Псеудо-Дамаскин убацио у свој текст. У новијим радовима (уп. Patterson Ševčenko 2009, 256) истиче се да је посреди најстарије књижевно сведочанство о икони Страшни суд, што текстуална критика АСС треба да доведе у питање. Иако мислим да Дамаскин не описује икону, треба, рецимо, назначити да XIII глава АСС има упадљив (текстолошки) паралелизам у Трећем Дамаскиновом слову.

сар. XIII

Sigla:

Прото-МИЊ: A 113 r (4–7);¹¹⁴ R 7 v; PG 95, 324C/D

Ἐπεὶ, εἰπέ μοι ἰ ἐὰν ἴδῃς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως τὴν δευτέραν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν ἰ πῶς μετὰ δόξης ἔρχεται ἰ καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρεστῶσας μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἰ

Contra imag. calumin. III (1348B)

Παρίστανται γὰρ αὐτῇ μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἄγγελοι, καθημένα ἐπὶ θρόνου τῆς δόξης

¹¹³ XV глава АСС говори против Јевереја.

¹¹⁴ В. стр. 161.

ἐν Χριστῷ, καὶ παραστήσονται ἔντρομοι ἐν τῇ κρίσει.

Додуше, није познато када се тачно Јован Дамаскин упокојио (Gero 1977, 109), али када говоримо о његовом Трећем слову, 770. годину бих поставила као горњу границу његовог настанка (*terminus post quem non*), што значи да је Дамаскинов навод барем деценију старији од описа у Прото-МИЊ (око 780. године).

Оно што је сада пред нама, задатак да кроз књижевноисторијски калеидоскоп сагледамо мотив унижења анђела, битно је за историју уметности. Већ много пре Дамаскина, сазрела је идеја да је човек у својој бити много ближи Богу од анђела. Тако је, узмимо само један пример, Јован Златоусти у својој беседи на Божић 385. године (Meyer 2005, 162, 261) рекао: *Причестите се тиховањем као евхаристијским хлебом јер вас Господ, нудећи Свога Сина, позива за трпезу око које анђелска природа стоји са страхом дрхтећи*.¹¹⁵ Из Јованове хомилије јасно видимо да унижење анђела стоји у вези с обожењем човека, мотивом који у доба кризе око икона, барем ја тако мислим, добија на значају јер он директно побива монофизитизам, јерес у којој су васпитани сви иконоборци.¹¹⁶ Пошто књижевност и иконографија садејствују, усудила бих се да издвојим обожење као прастар и веома важан сегмент композиције Страшног суда. Какву је намену та икона имала у VIII веку, објаснићу у наредном поглављу.

Разматраћемо не целу XVI главу, јер она постоји и у старијем предању АСС, него само једну реченицу коју је Псеудо-Дамаскин њој додао.

cap. XVI

Sigla: PG 95, 328 C; R 9r; A 114 r (22–24);¹¹⁷ S 182 r; Pb 235 v

Ὅθεν καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τὰς ταξιαρχίας ἱστορεῖ καὶ εἰκονίζει, καὶ οὐκ ἀπαγορεύει, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνεύει δι' ἣν αἰτίαν τὰ τετράμορφα ἐν ὀρνίθων καὶ θηρίων μορφαῖς ἐκτυποῦνται.¹¹⁸

¹¹⁵ Уп. PG 95, 324 D: τὰς τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρεστώσας μετὰ φόβου καὶ τρόμου... ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τῶν δικαίων τὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ πῶς ἀγάλλονται ἔμπροσθεν τοῦ Νυμφίου.

¹¹⁶ Meyendorf 1983, 44: Obviously, even if they formally rejected Monophysitism, the iconoclasts supposed that deification of Christ's humanity suppressed its properly human individual character.

¹¹⁷ В. стр. 165.

¹¹⁸ Зато када Дионисије Ареопагит описује чинове анђела, он не одриче и симболичку представу, већ их приказује њиховом суштином, као птице и животиње с четворо крила (Јез 1:5, прим. издавача у Патрологији).

Као што је познато, Јован Дамаскин (уп. PG 94, 1260B) се у Трима беседама ниједном није позвао на извор *О небеској хијерархији* (Περὶ τῆς Οὐρανίας Ἱεραρχίας), из чега произилази закључак да је наш Псеудо-Дамаскин вероватно самостално проучавао Ареопагитово дело о анђеологији.

Као стваралац и богослов, Псеудо-Дамаскин је поседовао не само широко образовање, већ и развијену способност подражавања. Прикривајући тако своје интервенције, у његовом тексту старо (текст Arch 768) и ново (интерполације) се хармонично стапају. С ових неколико примедби, које, поред тога, сведоче да је Псеудо-Дамаскин радио у развијеном скриторијуму где су му разни извори били доступни, заокружићу своје разматрање о његовим интерполацијама.

Што се тиче старијег предања, треба испитати одакле је аутор АСС (Јован Јерусалимски) преузимао цитате: да ли самостално из неког познатог, можда оријенталног флорилегијума или можда посредно из велике ризнице иконофилских цитата – из трију беседа Јована Дамаскина? Навешћу примере који доказују да су Јован Јерусалимски и Јован Дамаскин цитирали иста места из истих светоотачких извора.

Јован Дамаскин је у свом Другом слову (1313B) цитирао шесту главу из хомилије под називом *Да је Он исти законодавац и Старог и Новог завета*.¹¹⁹ Иако се име Јована Златоустог среће у грчким рукописима од X века,¹²⁰ па све до оних из поствизантијске епохе,¹²¹ ауторство хомилије *Да је Он исти законодавац* и даље остаје спорно, а поменућу да се у стручној литератури уз ову хомилију често провлачи име Северијана из Габале (Alexakis 1996). Пошто једну препознатљиву реченицу из тог Северијановог извора „Ἐγὼ καὶ κηρόχυτον ἠγάπησα γράφην, εὐσεβείας πεπληρωμένην“ проналазимо у MS Vat. gr. 1652 (100 v) и Synod. gr. 293 (284 r), смемо претпоставити да је она постојала у запису самог Јована Јерусалимског (Arch 768). Да ли је овде Јован Јерусалимски користио Северијана или Дамаскина или нешто треће, тешко је одредити.

Следећи пример је слово *О прању ногу ученицима*¹²² коју су под изворним насловом цитирали Јован Јерусалимски (уп. ниже Vat. gr. 1652, foll. 100 v, Synod. gr. 293, foll. 285 r) и Јован Дамаскин (1408 C). Сматра се да је аутор слова *О прању ногу* био такође Северијан из Габале (Wallach 1977, 94–104), а не Јован Златоусти како обично стоји у рукописима.

¹¹⁹ *De legislatore* (PG 56: 407 A).

¹²⁰ Codd. Paris. gr. 756, foll. 71 v–81 r.

¹²¹ уп. Vlad. 394, 243 v–253 v или EBE 659, 347 r–352 v.

¹²² *De lotione* (Mansi XII 67 D–E, 1067 A). О наслову ове беседе види доле стр. 55.

Пошто Јован Јерусалимски Северијанове речи цитира другачије од Дамаскина (в. доле), претпостављам да Јован Јерусалимски није преузео тај цитат из Дамаскиновог флорилегијума (уп. Vat. gr. 1652: εἰκόνες βασιλικαὶ и *Contra imag. calumin. III*: βασιλικοὶ χαρακτήρες¹²³ καὶ εἰκόνες,¹²⁴ односно, Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293: εἰς πόλιν εἰσέρχονται и *Contra imag. calumin. III*: εἰς πόλιν καταπέμπονται):

V 100 v, Mb 285 r

Καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ Χρυσόστομος λέγει εἰς τὸν **νιπτῆρα** ὅταν **εἰκόνες βασιλικαὶ** [βασιλικοὶ sic! trad. Mb] εἰς πόλιν **εἰσέρχονται** καὶ ὑπαντῶσιν αὐτὰς ἄρχοντες καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας καὶ φόβου ὅσον σανίδα τιμῶντες ὅσον τὴν κηρόχυτον γραφὴν. ἀλλὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ βασιλέως.

Contra imag. calumin. III, 1408 C

Ὡσπερ γὰρ, ὅταν **βασιλικοὶ χαρακτήρες καὶ εἰκόνες** εἰς πόλιν **καταπέμπονται**, καὶ εἰσφέροντες ὑπαντῶσιν ἄρχοντες καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας καὶ φόβου, ὅσον σανίδα τιμῶντες, ὅσον τὴν κηρόχυτον γραφὴν, ἀλλὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ βασιλέως καὶ ἡ κτίσις.

Међутим, то што преписи Paris. gr. 1115 и Paris. gr. 900 преиначавају оригинални назив слова *Ὁ πρᾶνυ ногу* (Εἰς τὸν νιπτῆρα) у *Слово на Велики четвртак* (Λόγος τῆς ἀγίας Πέμπτης), могло би да укаже или на римску провенијенцију њихових протографа или, што ми звучи много логичније, да је протраф Paris. gr. 900, баш као и извор *Nouthesia*, у некој мери био под утицајем римске традиције АСС.¹²⁵ Наиме, црквено-правна документа на латинском језику наглашавају да је Северијан своју хомилију одржао на Велики четвртак (уп. Quintae feriae, Mansi XIII, 67 D–E), док се документа на грчком језику придржавају аутентичног наслова.¹²⁶ То је једна, рекла бих, типична језичка и културолошка разлика у цитирању која нам сведочи да је ауторски запис АСС – данас га најбоље сведоче MS Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293 – настао на Оријенту, а не у Риму јер у њиховим заглављима и даље стоји *Εἰς τὸν νιπτῆρα* (в. горе).

¹²³ Можда је грешка у MS Synod.gr. 293 (285 r: εἰκόνες βασιλικοὶ) настала стапањем између тих традиција.

¹²⁴ Ја ипак не бих рекла да је преписивач испустио реч *χαρακτήρες* у MS Vat. Gr. 1652 јер придев прати именицу у роду, броју и падежу. Пре ће бити да извор АСС иде другом линијом преношења Северијанових речи.

¹²⁵ Јер, расправљајући о стилизацији у преписима Paris. gr. 900, Auct. T. 3. 12, МПТ 522 и Vat. gr. 1652 (§ 2.2.), изнела сам претпоставку да су њихови протографи нису настали у Риму.

¹²⁶ Што се тиче црквено-правних документа, цитат сам пронашла на још једном месту (Mansi XII 1067), али тамо наслов беседе није био изричито наведен.

P (137 r), Pa (240 v/241 r)

καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ χρυσόστομος [sic!] ἐν τῷ λόγῳ [Pa trad. εἰς τὸν λόγον] τῆς ἁγίας Πέμπτης. ὅταν [Pa: οὐ δὲ γὰρ] εἰκόνες βασιλικαὶ ἰσέρχονται εἰς πόλιν καὶ ὑπαντῶσιν ἄρχοντες αὐτάς [Pa: αὐτάς ἄρχοντες] καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας καὶ τιμῆς ἰ οὐ σανίδα προσκυνῶσι [Pa: τιμῶσιν] ἰ οὐ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἰ ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως.

Mansi XIII 67 D–E

Sancti patris nostri Joannis Chrysostomi sermo **in lotine pedum quintae feriae**

Nam quando imperiales characteres et imagines in civitatem introducuntur, obviam veniunt principes et vulgus cum laudatione, non tabulam honorantes, neque perfusam cera picturam, sed characterem imperatoris

Τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσόστομος εἰς τὸν **νιπτῆρα**

ὥσπερ γὰρ ὅτε βασιλικοὶ χαρακτῆρες καὶ εἰκόνες εἰς πόλιν εἰσφέρονται, καὶ ὑπαντῶσιν αὐταῖς ἄρχοντες καὶ δῆμοι μετ' εὐφημίας, οὐ σανίδα τιμῶσιν, οὐδὲ τὴν κηρόχυτον γραφὴν, ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως.

Задржимо се још мало на слову *Ὁ прању ногу*. Како видимо, преписи Paris. gr. 1115 и Paris. gr. 900 показују и неке разлике у самом тексту цитата које нису могле да настану преписивањем грчке минускуле (уп. Paris. gr. 900: οὐ σανίδα **προσκυνοῦσι** према Paris. gr. 1115: σανίδα **τιμῶσιν**), што ме наводи на претпоставку да су састављачи текстова Paris. gr. 900 и Paris. gr. 1115 или користили различите преписе *Ὁ прању ногу* или, што ми звучи вероватније, по сећању цитирали Северијана. Тај слободни однос редактора према тексту АСС можда би требало да издвојимо као општију појаву у литерарном стваралаштву VIII века.

Коначно, стигли смо и до последњег узајамног цитата: није чудно да MS Vat. gr. 1652 (100 v) цитира одломак из хомилије *Ὁ четрдесет мученика*¹²⁷ тачније од других преписа АСС (в. ниже колон: πολλοὺς διήγειραν εἰς ἀνδρείαν ἐκάτεροι), јер, поновићу, MS Vat. gr. 1652 може да сведочи о ауторском запису Јована Јерусалимског. Да слика о том цитату буде потпуна, упоредићу MS Vat. gr. 1652 с неколико важних грчких рукописа *Ὁ четрдесет мученика* из периода од X до XV века:

¹²⁷ BHG 1205 b: Εἰς τὸ Ἐγκώμιον τῶν ἁγίων μ' μαρτύρων.

*In 40 Martyr. Sebast.*¹²⁸

Sigla: Paris. gr. 476, 292 r/292 v; Ottob. gr. 80, 91 v/92 r; Paris. gr. 1185A, 74 v

Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν ὅ οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες [Paris. gr. 1185A: διακοσμοῦντες]. οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες καὶ πολλοὺς ἐπήγειραν εἰς [Ottob. gr. 80: πρὸς] ἀνδρείαν ἐκάτεροι.

Contra imag. calumin. III 1401A

καὶ λογογράφοι καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν ὅ οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες, καὶ πολλοὺς ἐπ' ἀνδρείαν ἐπήγειραν ἐκάτεροι.

V 100 v, Mb 284 r

καὶ ὁ ἅγιος βασίλειος ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν [Mb. trad. ὁ ἅγιος πατὴρ ἡμῶν μέγας βασίλειος] ἐγκωμιάζων τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα λέγει ὅ ἐπειδὴ καὶ λογογράφοι καὶ ζωγράφοι ὅ οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες ὅ οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες. πολλοὺς διήγειραν εἰς [οἱς sic! trad. Mb] ἀνδρείαν ἐκάτεροι.

Одступање преписа Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293 (διήγειραν) од Трећег Дамаскиновог слова (ἐπήγειραν) свакако да треба занемарити јер је могло да настане и преписивањем.

Дакле, у интерполацијама Псеудо-Дамаскина запазила сам много јачи утицај Дамаскиновог књижевног ауторитета него у ауторском запису Јована Јерусалимског. Међутим, када су цитати у питању, Јован Јерусалимски се углавном поклапа с Дамаскином. У први мах, рекло би се да је то контрадикторан налаз, али мислим да је веома важан јер нам показује да су Јован из Јерусалима и Јован Дамаскин преузимали цитате из неког старијег оријенталног зборника који би могао да буде праисточник фамилије рукописних књига Venet. Marc. gr. 166, Synod. gr. 265 и Paris. gr. 1115.

¹²⁸ Цитирала сам наслов MS Paris. gr. 1185A јер је убедљиво најпрецизнији.

§ 3. КРЕТАЊЕ У VIII ВЕКУ

§ 3.1. Место настанка редакција

Како смо видели у поглављу *Историјске и духовне основе епохе*, старије предање АСС развијало се између оријенталних патријаршија и Рима чија сарадња је заштитила црквено јединство у раном периоду разграничавања западне и источне политичке сфере (средина VIII века). Остаје, међутим, неразјашњено да ли је беседа била састављена у Сирији одакле би у склопу иконофилског флорилегијума била послата у Рим, пошто данас има проучавалаца који тврде супротно. Тако, на пример, у синодалном писму из 730. године Марија Франц Аузеп (1995, 337, 338) прозире најстарију форму АСС из које се до 769. године у Риму развила беседа. Према Алексакису (1996, 321), та теорија је убедљива. Стога, могло би се рећи да ћемо ми у овом поглављу посредно разматрати питање о путевима средњегрчке књижевности VIII века.

Када се након вишевековне тишине¹²⁹ и извор АСС огласио једним историјски тачним податком о Нерукотвореном образу Христовом (Ἀχειροποίητος εἰκών)¹³⁰ – да се та светиња поштује у Едеси (в. ниже)¹³¹ – његов аутор, назовимо га Јованом Јерусалимским, ипак јесте отишао корак даље од Синаксара (1902, 895–901)¹³² који говори само о Христовој кореспонденцији с тешко болесним Авгаром.¹³³

сар. IX¹³⁴

¹²⁹ Прва сведочанства о Лукиним иконама и Нерукотвореном образу из Едесе појављују се тек у првој половини VI века (Kitzinger 1954, 94), а до средине VIII века углед нерукотворене светиње се из месопотамијске Едесе већ проширио читавим Истоком.

¹³⁰ На православном Истоку усталило се име Нерукотворени образ (*Ἀχειροποίητος*). У каснијем грчком предању светиња се назива Убрусом (*Μανδήλιον*, *Μανδύλιον*, *Μαντίλιον*), али на латинском Западу Пресветим лицем Христовим (*Sanctissima Facies Iesu*).

¹³¹ Икона је, према сведочењу докумената из периода од 944. до 1203. године, тек у X веку пренесена у Цариград.

¹³² Излагање у Синаксару је не само опширно, већ и необично детаљно. На пример, каже се да је Авгар из Едесе (*Αὐγαρος ὁ τοπάρχης πόλεως Ἐδέσσης*) оболео од галопирајућег облика лепре праћене хроничним артритисом: *λέπρα γὰρ μέλαινα κατὰ παντὸς τοῦ σώματος καὶ σὺν αὐτῇ ἀρθρίτις χρόνια*. Међутим, очигледно је да АСС обавештава о икони искуствено.

¹³³ Уп. православни Минеј за 16. август: *Μνήμη τῆς ἐξ Ἐδέσσης ἀνακομιδῆς τῆς ἀχειροποιήτου Εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτοι τοῦ Ἁγίου Μανδηλίου, καὶ τοῦ Ἁγίου Μάρτυρος Διομήδους*.

¹³⁴ В. прилог на стр. 155 (A 111v, 12–14).

Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἰκόνα ἐποίησε τὴν λεγομένην ἀχειροποίητον. καὶ ἕως σήμερον ἴσταται καὶ προσκυνεῖται, καὶ οὐδεὶς αὐτὴν εἶδωλον εἶπε τῶν εὐφρονούντων.¹³⁵

Стичем, дакле, утисак да Јован Јерусалимски извештава о Христовом убрусу који је својим очима видео у Едеси. Лема „Јован Јерусалимски“ у заглављу готово свих сведока старијег текста (MS Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115, МПТ 522, Mt. Sinai 1699, Vat. gr. 1652, Aust. T. 3. 12 и Marc. gr. Z. 575) такође ме наводи на претпоставку да је најстарија форме беседе АСС настала у Сирији непосредно након Сабора у Јерусалиму и убиства патријарха Константина II (767. година). Даље, међу малобројним цитатима у АСС, издвојила бих Северијаново слово *О прању ногу ученицима* које преписи Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293, најближи сведоци ауторског записа, именују и цитирају у складу с оријенталном, а не римском традицијом.

Међутим, оно што нас посебно занима јесте проблем преношења тог изворног, сиријског предања АСС у Рим пошто поуздано знамо да је текст Paris. gr. 1115 био састављен у Риму око 774./775. године. Подсетићу да је Лав Кинам, преписивач Codd. Paris. gr. 1115, у својој изворној забелешци (foll. 306 v) рекао да иде за архетипом из „Библиотеке Свете цркве старог Рима“:¹³⁶ μετεγράφη δὲ ἀπὸ βιβλίου εὐρεθέντος ἐν τῇ παλαιᾷ βιβλιοθήκῃ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης.

Даље, у поглављу *Синодик, посланица, беседа* радила сам свестране огледе на већој интерполацији у тексту Paris. gr. 1115 (foll. 241 v, 6–242 v, 30). Да сада испитамо језик у њој. На месту где се говори о свештенику Мелхиседеку (уп. Пост 14:18; Пс. 110:4 и Јев. 7:1), Христовој старозаветној сенци, запазила сам не само атезауристу проаφομοίωσις „архетипска сличност“, него и типичан латинизам ἢ μόνον (калкирано „quam primum“), што ми, свакако, даје повода да у тексту Paris. gr. 1115 видим латинску рецензију АСС: Χρὴ μὴδὲ τὸν Μελχισεδὲκ παραδραμεῖν, εἰκόνα ὄντα καὶ проаφομοίωσιν τοῦ Θεοῦ. καὶ τοῖς ἐξ ἔθνῶν καταγόμενον. καὶ μῆτε τῷ νόμῳ μῆτε τῇ χάριτι κοινωνίας ἕνεκεν γνωριζόμενον ἢ μόνον κατὰ τὴν προτύπωσιν.¹³⁷

¹³⁵ *И Христос је насликао такозвану Нерукотворену икону која и данас стоји и поштује се. Ниједан мудрац ту икону није назвао идолом.*

¹³⁶ Да ли је посреди Базилика светог Петра у Риму (Batiffol 1888, 298) или папски скринијум у Латеранској палати (Alexakis 1996, 257), питање нека остане отворено, али у VIII веку било је уобичајено да се грчка и латинска црквена документа чувају у Латеранској библиотеци (Bibliotheca Lateranensis).

¹³⁷ *Не би требало да изоставимо Мелхиседека који је икона праслична Богу. Наиме, он се показао Јеврејима. У причи о причешћу (Пост 14: 18–20, прим. аут.) није познат ни по Закону нити по обећању. Пре свега је познат као префигурација.*

Али, остављајући питање о језику тог споменика по страни, пошто смо се уверили да MS Paris. gr. 1115 припада римском огранку АСС, ја бих предложила следећу реконструкцију путева којима се наша беседа кретала средином VIII века: беседа је била састављена у Сирији око 768. године, а послата је у Рим између 770. и 774. године. Међутим, уместо да доследно браним традиционално схватање, ја тврдим да су те исте иконофилске књиге из Рима путовале назад у Сирију (и даље у Цариград!) већ око 775. године. О томе јасно сведочи мој налаз да је MS Paris. gr. 1115 у периоду после 775. године утицао на оријентални извор *Nouthesia*, који највероватније није био познат у Риму. Стога, иако се Грци јесу отуђивали од Латина средином VIII века, у области источног Медитерана ја нисам пронашла трагове њиховог верског и културног разилажења. Можда бих могла опрезно рећи да су током кризе иконофилски зборници својим кружењем између оријенталних патријаршија и Рима отворили путеве ка поновном духовном сједињењу Истока и Запада.

Ако се, дакле, до 775. године старија традиција АСС пренела с источне ивице Средоземља у Рим (MS Paris. gr. 1115), где да локализујемо архетип млађе редакције АСС (Прото-МИЊ, 780. година)? Мишел ле Кијен је извео методолошки исправан закључак да је састављач текста Прото-МИЊ (780–785) живео у Цариграду (PG 95, 308) чим помиње Цркву Свете Софије и „својим“ назива патријарха Германа I Цариградског (715–730): “Ὁτε γὰρ βρέφος ὢν ἐβαπτίζετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ ποιμένου ἡμῶν Γερμανοῦ εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας.”¹³⁸

Провера Лекијенове хипотезе, према мом мишљењу, треба да иде путем испитивања сакралног језика и општег контекста у главама које су биле убачене у Прото-МИЊ. Јер, мени се чини да сам у његовим интерполацијама (сар. I, XIII, XV) пронашла занимљиве налазе о реалијама који подупиру Лекијенову хипотезу, дакле, повезују Прото-МИЊ с Цариградом. Да видимо које сам нове доказе пронашла.

1. Крстионица у Цркви Свете Софије и покрштавање Јевереја око 780. године (сар. XV)
2. Икона Пречисте и Свагдадјеве Марије
3. Култ Пресвете Богородице

¹³⁸ Уп. MS Andrés 527 (117 г, 12–14) на стр. 177.

1. Крстионица у Цркви Свете Софије и покрштавање Јевреја око 780. године

Утврдила сам, на пример, да је цела XV глава АСС била убачена у Прото-МИЊ. Поређење иконе и свете тајне (μυσταγωγία) јесте њена идејна окосница: како је света мистерија видљива радња кроз коју верник добија невидљиву благодат, тако и икона, опипљив предмет, представља оно што је метафизичко, прототип. Међутим, значајно је подвући, када је реч о XV глави, да испод загонетних описа леже аутентична сведочанстава о покрштавању Јевреја током припрема за Седми васељенски сабор.

cap. XV (PG 325C–328A)¹³⁹

Ἐὰν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἔλθῃ τίς λέγων σοι, Δεῖξον μοι τὴν πίστιν σου, ἵνα πιστεύσω κάγω ἂν τί αὐτῷ δεικνύεις; Οὐχὶ ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ εὐμενῶς; ἐὰν γὰρ εἴπῃς αὐτῷ ἂν Ἀόρατός ἐστι, τί ἰδὼν ἔχει πιστεῦσαι πρὸς τὴν σὴν συνείδησιν καὶ πίστιν; Ἀλλὰ πρῶτον, ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰσάγεις αὐτὸν, καὶ οὕτως κατὰ μικρὸν ἀνάγεις πρὸς τὰ ἀόρατα. Καὶ ὅπως, ἄκουε ἂν Φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἂν δεικνύεις αὐτῷ τὸν κόσμον, ὃν περιβέβληται. Ἀναπετάζεις αὐτὸν πρὸς τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων μορφὰς ἂν ὁρᾷ αὐτὸς ὁ ἄπιστος, καὶ λέγει ἂν Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ σταυρούμενος; τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ἀνιστάμενος καὶ καταπατῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ γηραιοῦ τούτου; Οὐχὶ ἐκ τῆς εἰκόνας αὐτὸν διδάσκεις, λέγων ἂν Οὗτος ὁ σταυρωμένος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὃς διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη; οὗτος ὁ ἀνιστάμενος, αὐτὸς ὑπάρχει ὁ συνεγείρων τὸν προπάτορα τοῦ κόσμου Ἀδὰμ, ὃς πέπτωκε διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ συμπατεῖ τὸν ἄδην τὸν κατέχοντα τοσοῦτους χρόνους τὸν δεδεμένον δεσμοῖς καὶ μοχλοῖς ἀλύτοις ἐν τοῖς καταχθονίοις; Καὶ οὕτως πως φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν. Πάλιν εἰσάγεις αὐτὸν ἐν τῷ λουτηρίῳ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ὁρᾷ ἐκεῖνος ὕδωρ μόνον ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας, σὺ δὲ ὁ πιστὸς καθορᾷς τὸ ὕδωρ, φῶς καὶ πνεῦμα. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος μέτοχος γένηται τοῦ βαπτίσματος, τότε καὶ αὐτὸς τὸ βέβαιον ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ λαμβάνει πρὸς τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν. Εἶτα προσφερόμενος ἐπὶ τῆς μυσταγωγίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ὁρᾷ αὐτὸς ἄρτον καὶ οἶνον μόνον ἂν σὺ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ αἷμα τὸ ἐκ τῆς ἀχράντου χεόμενον πλαευρᾷς ἂν καὶ εἰ ἄξιος γένηται, ματαλαβεῖ ἐξ αὐτοῦ ἂν καὶ κατὰ μικρὸν ἀνυσοῦται πρὸς τὴν σὴν πίστιν καὶ ἐπίγνωσιν. Ὅρᾷς ὅτι ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα; οὕτω μοι νόει καὶ τὴν εἰκόνα. Καθορᾷς αὐτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἴτε τοῦ Θεοῦ, εἴτε τῆς παναγίου Θεοτόκου, εἴτε ἁγίου εἴτε ἄν ἦν εὐρήσης ἐν τῷ νεφῷ, καὶ ἐκ τῶν ὑλικῶν

¹³⁹ A (113 v, 9–114 r, 15). В. прилог на стр. 163 и 165.

άνυφοῖς τὸν νοῦν σου πρὸς τὴν τῆς εἰκόνοϋ θέαυ, καὶ τὴν τοῦ ὑπὸ γραφομένου μορφῆν καὶ ὄρασιν. Ἐπεὶ κάγω σοι λέγω, εἰκονομάχε, εἶδες Πέτρον; εἶδες Παῦλον; εἶδες τινα ἐκ τῶν ἁγίων ἀποστόλων; Ἐώρακας Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα, ἢ ἕτερον ἅγιον; Ἄλλ' ἐκ τῆς ὑλικῆς ταύτης μορφῆς ἀναπετάζεται ὁ νοῦς σου καὶ ἡ διανοία σου πρὸς τὸν τούτων πόθον καὶ ἔρωτα ἰ καὶ οὐ βλέπεις σαρκικῶς τοῖς σοῖς ὀφθαλμοῖς, τούτους ὀρᾷς πνευματικῶς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως.

Уколико ти буде дошао неки Јеврејин и каже: *Докажи ми своју веру* (Јк 2:18, прим. аут.), *па да поверујем и ја, шта ћеш ми показати?* Зар му нећеш опипљивим стварима предочити метафизичке? Јер, уколико му будеш рекао: *Ја верујем у Господа који је невидљив*, на основу чега ће он прихватити твоје учење и веру? Зато му веру предочаваш опипљивим стварима, те он поступно стреми ка метафизичким. Ево како ћеш то да изведеш. Одведеш га у цркву и покажеш му њене украсе. Упознаш га с ликовима светих, уобличеним на иконама. Гледа незнабожац и пита: *Ко је тај распети? Ко је тај што је васкрсао и смрскава главу тог старца?* Зар му нећеш следећим речима протумачити представу на икони: *Тај распети је Син Божији који је распет за грехе целог човечанства. Тај који је васкрсао стоји у вези с праоцем света Адамом, који је због непослушности пао у грех. Христос разваљује врата ада у чијем подземљу је Адам вековима био везан у ланце с клиновима.* И тако незнабожац долази до богоспознаје. Даље, уведеш га у крстионицу. Он види воду у крстионици, али ти као верник видиш воду, светлост и Светог Духа. Уколико он буде примио крштење, кроз то чулно искуство доживеће потпуни духовни преображај. Када га затим одведеш пред свету тајну причешћа, он види само хлеб и вино. Али, ти видиш Тело Христово и Крв која тече из Његових ребара, те ћеш га причестити само уколико буде достојан. Тако он поступно духовно сазрева у складу с твојом вером и учењем. Јасно ти је да га ти видљивим стварима упућујеш у метафизичке. Тако ми схвати и икону. У цркви посматраш или икону Господа или икону Пресвете Богородице или свеца или коју год другу би пронашао у храму. Кроз предмет се твој ум уздиже до представе и појавног облика оног који је осликан на икони.¹⁴⁰ Стога, и ја те питам иконоборче: *Да ли си видео Петра? Да ли си видео Павла? Да ли си видео неког од апостола? Да ли ти је пред очима Првомученик Стефан или неки други светац?* Али,

¹⁴⁰ Укажимо да овде аргументација није потпуна јер се ум уздиже до прототипа (невидљивог Господа), а не само до ликовне представе на икони (θεα, μορφή и ὄρασις). То се, додуше, у нашој беседи каже неколико редова касније.

кроз ликовни приказ, твој ум и уображење усвајају њихову љубав и духовну поруку јер их посматраш духовним, а не физичким очима.

Задржимо се на колону *Φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν*. Сасвим је сигурно да одређени члан уз именицу ἐκκλησία (Wallace 2000, 94) даје опису цркве и крстионице конкретност. Рецимо, у нашој беседи има примера где је исказ уопштен, те се члан изоставља: Πόσοι ναοὶ καὶ ἐκκλησίαι κατεκοσμοῦντο τὰ ἱερά μορφώματα τῶν ἁγίων εἰκόνων.¹⁴¹

Даље, према том изворном опису у XV глави АСС, крстионица (λουτήριον τοῦ βαπτίσματος) је засебна просторија: ту је студенац за крштење (κολυμβήθρα) који треба замислити као доста велики базен од камена, мермера или порфира (Мирковић 1967, 24). Кроз њега протиче вода: Πάλιν εἰσάγεις αὐτὸν ἐν τῷ λουτηρίῳ τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ὄρα ἐκεῖνος ὕδωρ μόνον ἐπὶ τῆς κολυμβήθρας, σὺ δὲ ὁ πιστὸς καθορᾷς τὸ ὕδωρ, φῶς¹⁴² καὶ πνεῦμα. Ὅταν δὲ ἐκεῖνος μέτοχος γένηται τοῦ βαπτίσματος, τότε καὶ αὐτὸς τὸ βέβαιον ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ λαμβάνει πρὸς τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν.

Нисам очекивала такве налазе јер се у VIII веку већ увелико крштавало у храму, а крстионице какве описује АСС биле су ишчезле крајем VII века пошто је LIX правилом Шестог Васељенског сабора било одређено да се света тајна крштења обавља у саборним црквама (Мирковић 1967, 24). Али, Црква Свете Софије, окружена издвојеним објектима, између осталог, двома крстионицама на југу (*Byzantium 1200*, 2015), савршено би се уклопила у специфичан опис састављача Прото-МИЊ.

Затим сам ушла у траг протоколу о покрштавању иноверних (Andrés 527, foll. 113 v, 14: Καὶ ὅπως, ἄκουε¹⁴³), али није ми одмах било јасно ко треба да прими хришћанство будући да је лексема ἔθνός вишезначна (Andrés 527, 113 v, 9/10): ἐὰν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἔλθῃ τίς λέγων σοι. Δείξον μοι τὴν πίστιν σου, ἵνα πιστεύσω κἀγώ, τί αὐτῷ δεικνύεις. Како је у време дубоког хришћанства катихуменат био у стрмоглавом паду, значење именице ἔθνός у овом контексту пре би могло да буде „припадник друге вере“ неголи „неко из народа“ (Lampre 1971, 407). Рекла бих, међутим, да се ту ипак говори о Јеврејима јер тај незнабожац којег треба покрстити не иде у цркву (уп. А 113 v, 14/15: Φέρεις αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν) и не

¹⁴¹ *Колико је храмова и црква украшено представама на светим иконама? Колико је итацистичко читање имало утицај на преписивање рукописа види се из поређења с MS Andrés 527 (112 v, 13/14): Πόσοι ναοὶ καὶ ἐκκλησίαι κατεκοσμοῦντο τὰ ἱερά μορφώματα τῶν ἁγίων εἰκόνων? В. прилог на стр. 159.*

¹⁴² Крштење се назива „одећом светлости“ (уп. PG 33, 360A).

¹⁴³ В. прилог на стр. 163.

признаје Христа (*ὁρᾷ αὐτὸς ὁ ἄπιστος, καὶ λέγει ἰ Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ σταυρούμενος? Οὗτος ὁ ἐσταυρωμένος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὃς διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη*).¹⁴⁴

Мислим да преписи *Мињове групе* криве Јевреје за сва зла, и ово последње, иконоклазам; у сваком случају, није могуће да се у XV глави случајно говори о светој тајни крштења и невидљивом духовном препороду Јевреја јер сам у XIII глави ACC (PG 324C/D, в. ниже) уочила и опис Страшног суда у иконографији.

сар. XIII

(интерполација у Прото-МИЊ)

Ἐπεὶ, εἰπέ μοι, ἐὰν ἴδῃς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως τὴν δευτέραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν, πῶς μετὰ δόξης ἔρχεται, καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρεστῶσας μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἰ ποταμὸν δὲ ἐκπορευόμενον πύρινον ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ κατεσθίοντα τοὺς ἁμαρτῶλους <??>¹⁴⁵ πάλιν δὲ ὅταν θεάσῃ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τῶν δικαίων τὴν χαρὰν καὶ εὐφροσύνην, καὶ πῶς ἀγάλλονται ἔμπροσθεν τοῦ Νυμφίου ἰ εἰπέ μοι, οἷος σκληρὸς καὶ ἀμείλικτος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπάρχη, οὔ μὴ καταλυγῆ ἢ καρδία ἐκ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ὥρας.

Реци ми, ако будеш видео славу икону Другог доласка Христовог: безбројне анђеле који дрхтећи од страха окружују Његов престо, а пламена река из престола истиче прождирући грешнике <??>. Потом, с десне Христове стране када будеш видео радост и духовно весеље праведника јер пред Жеником стоје у слави, реци ми, да ли постоји човек чије срце и ум су тако безосећајни и тврдоглави да не поклекну пред страхотама последњег дана?

Дуалитети *рај–накао, грешник–праведник, страдање–радост* које раздваја пламена река, есхатолошке су представе о Христу док „одваја жито од кукоља“. Христос се, према иконофилском схватању, у људском облику узнео на небеса и тако га представља икона Страшног суда. Међутим, то је уједно и приказ страве који је допринео бржем

¹⁴⁴ *Variae lectiones* уп. А 113 v 16–21 (прилог на стр. 163).

¹⁴⁵ Пошто овој условној реченици недостаје аподоза, знаком <??> указујем на њен недостатак смисла.

уједињењу Бугарске (уп.. Theoph. Contin., 342) у време Бориса I (852–889), о чему сведочи *Повјест минулих лета* (црксл. Повѣсть времѣнныихъ лѣтъ).¹⁴⁶

Сада ћу изложити нека своја запажања о лексици у горе наведеном одломку. Претпостављам да се упечатљивом, помало рогобатном конструкцијом с акузативом обзира (σκληρὸς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν) алудира на сложеницу σκληροκάριος из Јустиновог *Разговора с Јудејцем Трифоном* (в. PG 6, 534В) где је био прописан делотворан лек за „тврдоглаво“ јеверејско срце – страх. Како видимо, Лекијен је вероватно имао право када је локализовао Прото-МИЊ у Цариград јер се присилно покрштавање Јевреја чешће догађало у дијаспори (Bowman 1991, 122 д.).

Даље, када говоре о покрштавању иноверних, Јован Златоусти, Атанасије Александријски и Хиполит Римски неретко посежу за лексемом *κατανύσσω* (Lampe 1976, 713). Што се специфичног израза *οἷος μὴ κατανυγῆ ἢ καρδία* тиче, јасно ми је да Псеудо-Дамаскин циља на новозаветни стих који охрабрује ширење хришћанства (уп. доле Дап 2:37–39).¹⁴⁷

Прото-МИЊ: PG 95, 324 D; R 7 v

οἷος σκληρὸς, καὶ ἀμείλικτος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπάρχει. μὴ **κατανυγῆ ἢ καρδία** αὐτοῦ ἐκ τῆς φοβερᾶς αὐτοῦ θεᾶς.

A 113 r (4–12)¹⁴⁸

οἷος σκληρὸς καὶ ἀμείλικτος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπάρχει. μὴ κατανυγῆ ἐν τῇ καρδίᾳ. ἐκ τῆς θεηγορίας μᾶλλον θεωρίας τῆς φοβερᾶς ἐκείνης.

Дап 2:37–39

Ἀκούσαντες δὲ **κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ**, εἶπον τε πρὸς Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, Τί ποιήσομεν, ἄνδρες ἀδελφοί; Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτοὺς, Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Подсетићу да је у првој половини VIII века Лав III прогонио Јевреје и монтанисте јер су постали врло утицајни у држави (Theoph., 401), али за разлику од Лава III, Ирина је

¹⁴⁶ Tarasov 2002, 14: Ultimate success came in 988/9 when Vladimir I, Prince of Kiev (later canonized), had himself and his population baptized – a process in which (according to the long and fascinating account in the Russian “Primary Chronicle”) an Icon of the Last Judgment played a significant role.

¹⁴⁷ Да би савремени читалац АСС стекао бољу представу о образовању и амбицијама састављача Прото-МИЊ, предлагемо да апарат будућег критичког издања скраћеницом *confer* ово место уврсти у сличности које би могле да буду и цитат (према Reinsch 2006, 304).

¹⁴⁸ В. стр. 161.

кривила Јевреје да би поправила спољнополитичку слику о себи и царству. Уосталом, кога другог оптужити за јеретичко учење о иконама? Коначно, ваља нагласити да прихваће хришћанског идентитета Јеврејима и даље није донело равноправност јер они никада нису били ослобођени додатних пореза нити поштеђени подругљивих, псеудо-интелектуалних коментара којима одјекују сачувани грчки извори.¹⁴⁹

Да би светлост царске висости остала непомућена, Ирина и Тарасије су лукаво припремили сабор који ће свалити сву кривицу на јеврејске магове и упокојене иконоборце. То се сасвим јасно види из списка епископа на које је Сабор бацио клетву (Mansi XIII, 379C–400 B). На том списку, између осталог, стоје имена Василија Трикакава, Сисиније Пастиле и Теодосија из Ефеса (Mansi XIII, 400A), тада упокојених иконоборца. Даље, писмо које је Јован из Јерусалима прочитао у име оријенталних патријарха на V седници Сабора сведочи да су магијске радње неког Јеврејина по имену Сарандопих помутиле Јазидов разум (Mansi XIII, 197A–200A) и навеле га да забрани иконопоштовање. Пошто је жртвени јарац био крив за сабласну прошлост, Ирина и Тарсије су могли да покажу милост према иконоборцима који се искрено кају.¹⁵⁰ Ван сумње, они су били свесни да смрт Константина V најављује промену и да Константинов режим само крвљу може преко ноћи да падне (Mansi XIII, 1015C).

2. Икона Пречисте и Свагдадјеве Марије

Приметила сам да је Псеудо-Дамаскин на крају XII главе уметнуо опис иконе Пречисте и Свагдадјеве Марије: Βλέπε μοι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Λουκᾶν ὃν οὐχὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν τιμίαν εἰκόνα ἀνιστόρησε, καὶ πρὸς Θεόφιλον ἔλεμψε.¹⁵¹ Црква Свете Софије јесте чувала једну Лукину Путоводитељицу (ἡ Ὁδηγήτρια) у периоду састављања Прото-МИЊ (око 780. године), али то посредно сведочанство нема снагу доказа јер сам у грчком Минеју на празник светог Луке (18. октобар по Јулијанском или 31. октобар по Грегоријанском календару) пронашла све те податке из АСС (ЕЛКОЕ

¹⁴⁹ Прилике су на Западу биле другачије јер су Јевреји добијали привилегије од Карла Великог и његових наследника (Shalom 2002, 155). Миграције Јевреја на Запад појачале су се крајем VIII века.

¹⁵⁰ О Теодосију Аморијском в. стр. 28.

¹⁵¹ „Обрати пажњу на јеванђелисту и апостола Луку. Зар он није икону Пречисте и Свагдадјеве Марије насликао, а затим је Теофилу послао?“ О племенитом патрону Теофилу – Лк 1:1 и Дап 1:1.

2015): Λουκᾶ Χριστοῦ Ἀπόστολε, μύστα τῶν ἀπορρήτων, καί των ἔθνῶν Διδάσκαλε, μετὰ Παύλου τοῦ θείου, καί τῆς ἀγνῆς Θεοτόκου, ἧς τὴν θεῖαν εἰκόνα, ἐκ πόθου ἀνιστόρησας, ἐκδυσώπει θεόπτα, ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν μακαριζόντων σε καὶ τιμώντων, τὴν ἱεράν σου κοίμησιν, Πάνσοφε μυστολέκτα.¹⁵² Наиме, не треба сасвим искључити могућност да *Мињова група* преписа ту иде за литургијским предањем.

3. Култ Пресвете Богородице

Исто тако, расправљајући о језику у споменику Прото-МИЊ, издвојила бих такође култ Богородице, заштитнице Цариграда.¹⁵³ Рецимо, није случајност што се у II глави АСС (која је такође интерполација убачена у Прото-МИЊ) помиње *сидро*, тачније, *пристаниште* хришћана. Та најлепша Богородичина метафора, срећемо је у химанама, представља Владичицу нашу као Пресвети прахрам у којем се оваплотио Господ Исус Христос.

Ὁ μικρὸς Ἀγιασμὸς τοῦ ὕδατος (ЕЛКОЕ 2015)

Пανάμωμε, παύουσα δεινῶν ἡμῶν ἐπαναστάσεις, πάσης θλίψεως ἡμᾶς ἀπαλλάττουσα · σὲ γὰρ μόνην ἀσφαλῆ, κ α ἰ β ε β α ἰ α ν ἄ γ κ υ ρ α ν ἔ χ ο μ ε ν, καὶ τὴν σὴν προστασίαν κεκτήμεθα. Μὴ αἰσχυρθῶμεν Δέσποινα, σὲ προσκαλούμενοι, σπεῦσον εἰς ἰκεσίαν, τῶν σοὶ πιστῶς βοῶντων· Χαῖρε Δέσποινα, ἡ πάντων βοήθεια, χαρὰ καὶ σκέπη, καὶ σωτηρία τῶν ψυχῶν ἡμῶν.¹⁵⁴

сар. II (PG 309 C)¹⁵⁵

Ἵμεῖς δὲ, ὦ σεπτὸν ἀκροατήριον... τ ἡ ν ἄ γ κ υ ρ α ν τ ἧ ς π ἰ σ τ ε ω ς β ε β α ἰ α ν κ α τ ἔ χ ο ν τ ε ς, ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς διαφυλάξετε, πρὸς τὸ μὴ ἀρπαγῆναι αὐτὴν ἐκ τοῦ ἀνθρωποκτόνου καὶ δολίου ἐχθροῦ.

Познато је да у присуству Пресвете Богородице полне разлике нестају: жена сме да уђе у свети простор мушког манастира који је под Њеном заштитом (Krueger 2011, 33) јер Владичица жени даје чак и својеврсне привилегије. Када се, дакле, у VI глави АСС (место

¹⁵² Литургијски текстови на Богородичине празнике такође говоре о Лукиним иконама (Ouspensky 1992, 62).

¹⁵³ Као што је познато, Богородица (Fenster 1968, 100 дд.) је одбранила Цариград од аварске најезде и први император Источног римског царства Јустинијан I (527–565) био је посебно привржен Пресветој Богородици.

¹⁵⁴ Тог симбола у српскословенском предању нема: Бы же, ѿ чьстнїи послοушателе, ... т в р њ д о ү ю в ѣ р о ү н з в ѣ с т н о д р њ ж е ц и тою ваше д(оу)ше съхраните еже не ѿ трыгноути се еже чл(овѣ)кωоу вїицеѣмъ и льстивынѣмъ врагомъ.

¹⁵⁵ А 108 v, 20–109 r, l. В. прилог на стр. 143 и 145.

се чита и у старијем и млађем предању) каже да је крвоточива жена била први иконописац, имамо пред собом занимљиво сведочанство о духовној једнакости жене и мушкарца у Византији. За нашу даљу расправу важно је нагласити да приписивање таквих заслуга крвоточивој жени стоји у непосредној вези с развијеним култом Богородице.

сар. VI

PG 321 C

Ἐλθωμεν καὶ ἐπὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ, τοῦ τυφλοῦ τὴν ἀνάβλεψιν, τοῦ παραλυτικοῦ τὴν σύσφιγξιν, **τῆς αἰμορροοῦσης τὴν ἔφαψιν τοῦ κρασπέδου, ἣτις καὶ πρώτη <πάντων> ἐποίησε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐκ χαλκοῦ** ·

P 136 v, Pa 240 r

τῆς αἰμορροοῦσης τὴν ἔφαψιν τοῦ κρασπέδου, ἣτις καὶ πρώτη πάντων ἐποίησε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ.

V 100 r

τῆς αἰμόρρου [sic!] τὴν ἔφαψιν τοῦ κρασπέδου · ἣτις καὶ πρώτη ἐποίησεν τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ.

Мт 9: 20/21¹⁵⁶

γυνὴ αἰμορροοῦσα... ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Питамо се како је настао облик αἰμόρροος у Vat. gr. 1652 (V) јер видели смо да тај препис може једини да посведочи ауторски запис. Како објаснити то што Јован из Јерусалима припадност женском роду прецизира чланом, а не препознатљивим падежним завршетком? Да није неки преписивач у ланцу преношења тог текста погрешно? Уколико није, онда је аутор беседе (Јован Јерусалимски) спретно избегао да жену прогласи првим иконописцем иако крвоточива јесте пре Луке својом крвљу сликала по горњој Христовој хаљини као по платну (τὸ ἱμάτιον), сенчећи тиме кржаве, чудотворне иконе развијене Византије.¹⁵⁷

Иако старије предање АСС почиње личним исповедањем вере (Pelican 2003, 3), Свете Тројице и Пресвете Богородице, према мом мишљењу, у њему нема позданих сведочанстава о култу Богородице. Испод исповедања Богородице у III глави можда лежи побијање извитоперене антропологије Константина V који је, подсетимо, кажњавао помен

¹⁵⁶ Уп. καὶ γυνὴ τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἐλθοῦσα... ἤψατο τοῦ ἱματίου αὐτοῦ (Μκ 5:27 и д.). Καὶ γυνὴ οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ... προσελθοῦσα ὄπισθεν, ἤψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ (Лк 8:43 и д.).

¹⁵⁷ Крварио је, рецимо, Нерукотворени образ из Едесе када је стигао у Цариград.

речи *Богородица* тврдећи да се ниједан човек не може приближити апстрактном и неописивом Богу.

Дакле, у описима Прото-МИЊ разоткрила сам не само Богородичину икону и крстионицу у Цркви Свете Софије, него и култ Богородице који се, као што је познато, посебно неговао у престоници. Долазим до закључка да постоје две редакције АСС: старија (Arch 768) која је с источних ивица Медитерана до 775. године пренета у Рим, и млађа, која је почела у Цариграду око 780. године (Прото-МИЊ). У наредном поглављу текстолошким и палеографским анализама покушаћу да још прецизније реконструишем историју литерарног наслеђа АСС: како је старије предање АСС пренесено у Цариград, зашто, одакле и колика је улога Рима у целом том процесу?

§ 3.2. Буђење Цариграда

Тврдња која се савршено уклопила у социјално-историјске и политичке реалности Византије – да је старије предање АСС око 780. године пренесено у Цариград – послужуће нам као полазна основа за прецизнију реконструкцију путева његовог наслеђа. Намеравам, дакле, да пишем о споменику који је пренео старије предање АСС у Цариград. При том, свесна сам да је оживљавање свега оног шта се збивало с несачуваним грчким споменицима тежак задатак и, пре свега, стваралачки чин који захтева „слободну игру разума и уобразиље“.

Када је Псеудо-Дамаскин (PG 95, 309 A–344 B) у прву речницу своје прве интерполације убацио стих из Јеванђеља по Луки: Ἐλεῖδῆπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν (Лк 1: 1, прим аут.), κατὰ τὸν μακάριον ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, он јесте назначио своје историографске претензије. Међутим, и даље остаје спорно да ли историјска истина о владавини Лава III Исавријанца (717–741) и његовог сина Константина V (в. главе XXIV–XXIX) провејава млађим предањем АСС (PG 95, 309 A) које је, подсетићу, настало у престоници. Међутим, мени је ту неколико историјских чињеница пало у очи. Прво, иако се налази у склопу легенде о јеврејском магу Сарандопиху,¹⁵⁸ тврдња да је Лав III тек у десетој години своје владе укинуо

¹⁵⁸ Беседа, тачније *Мињова група*, чува најстарију легенду о јеврејском магу Сарандопиху (Τεσσαρακοντάπηχος „40 лаката висок“, отприлике 187 cm) и Конону (сар. XXIV), будућем цару Лаву III.

иконопоштовање има историјско утемљење јер пре 730. године није био издат ниједан званични документ против икона иако су избијали спорадични инциденти попут оног на капији Халки 726. године (PG 336 D): *И дочена се* (Лав III, прим. аут.) *владарског жезла. Пошто се десет година касније учитељ пропасти открио јавности... та дивља звер већ је ушла у цркву.*¹⁵⁹

Друго, приметила сам много веродостојних детаља у опису Константиновог крштења, као на пример, да га је обавио патријарх Герман I Цариградски (715–730) у Цркви Свете Софије 720. године. Грозна знамења која су пратила двогодишњег престолонаследника наговестила су будућа дешавања, што је један типичан пример византијског симболизма у АСС: *Док га* (Константина V, прим. аут.) *је као дојенче крштавао архијереј и пастир наши Герман у храму Свете Софије, чим је патријарх изговорио „Крштава се тај и тај у име Оца и Сина и Светога Духа“, запахну све присутне смрад из његових прљавих црева.*¹⁶⁰

Треће, Константин V који се бавио теологијом, био је чак и аутор неких трактата, оригинално названих *Трагања* (*Πεύσεις*). Преписи *Мињове групе* сведоче да је Константин V упутио декрет (Ostrogorsky 1929, 14) намесницима провинција захтевајући да прихвате његово извитоперено учење (337 C): *Царском влашћу завладавши свима је јавно показао*

Легенда у АСС каже да је Сарандопих у Конону препознао жељу за овоземаљским благом: τὴν τιμὴν τῆς ἀξίας ἔχων εἰς ἐπιθυμίαν ὁ ἀνάξιος, те Конона наводи у замку: Βασιλεὺς μέλλεις γενέσθαι? Пошто је Сиријска (исавријанска) династија први пут завладала Цариградом у време Лава I (457–474), Сарандопих је посаветовао Конона да употреби магијску моћ речи и узме ново име, Лав: Κόνων γὰρ ὀνομαζόμενος, Λέοντος προσηγορίαν ἑαυτῷ περιβάλλετο... Καὶ γὰρ παριλατοῦντος αὐτοῦ, μήπω τῆς βασιλείας αὐτοῦ χειρισθέντος, φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος Ἀποβαλοῦ τὴν προσηγορίαν, ἥντερ κέκτησαι, ὀνομασθεὶς Λέων. Слика крста, којом је Лав III заменио Христову икону на капији Халки 726. године у садејству с речју Лав постала је симбол те нове, сиријске (исавријанске) династије којој је припадао и Константин V. Међутим, ту треба додати и још један податак. Да би се домогао власти уз помоћ неких мрачних сила, легенда у АСС каже да је Конон, војник без репутације и савести, пристао да потпише уговор са Сарандопихом о укидању иконопштовања (књижевни мотив „пакт с ђаволом“). Пратећи резултате Александра Александровича Васиљевог (1956, 28), уочила сам да је легенда у АСС најсличнија легенди у арапској хроници *Kitab al-’uyun* (превешћу, с извесном дозом резерве, као „Књига о страстима“) која обухвата период до средине X века (Vasiliev-Canard 1950, 220 д.). Како ћу протумачити такав налаз? Када је на V седници Седмог васељенског сабора Јован из Јерусалима током дискусије о пореклу иконоклазма (Mansi XIII, 196 E–200A) окривио јеврејског чаробњака да је преварио калифу Јазид II (720–724), његова верзија легенде постала је званични став Цркве и зато ту верзију проналазимо у Теофановој *Хроници* (Theoph., 401, д.), *Побијањима* патријарха Нићифора I Цариградског (*Antirrheticus III*, PG 100, 528–532) и *Хроници* Георгија Амартола (Murali 1859, 629). Свакако да Јованов говор на Сабору није утицао на арапске хронике и беседу АСС која је била састављена пре 785. године. Међутим, чини ми се да Теофанова *Хроника* настоји да премости разлике стапајући две легенде у једну: Јазид је тобоже преварио јеврејски маг из Лаодицеје, а Конона Висир (Βησίρ), хришћанин који је прешао у ислам. У складу са свим горе изнесеним доказима у прилог веродостојности АСС, сложићу се с Васиљевином да иза легендарног Сарандопиха вероватно стоји историјска личност.

¹⁵⁹ Да су врацбине Лава III довеле на престо, показује леп, округли број 10 ἐδράζατο τῆς βασιλείας τὰ σκῆπτρα. Καὶ μετὰ δέκατον χρόνον τοῦ ὀδηγοῦ τῆς ἀπωλείας ὑπαντήσαντος ἐπὶ προελεύσεως... ὁ ἄγριος θῆρ, τῆ Ἐκκλησίᾳ εἰσελήδησε.

¹⁶⁰ Превела сам текст преписа Andrés 527 (117 г, 12–17) пошто издање у Патрологији (337 В) на овом месту захтева конјектуру. В. прилог на стр. 177.

колика је његова дрскост: послао је званично писмо свим провинцијама под његовом управом, захтевајући да се сви потпишу и закуну да ће укинути поштовање светих икона.¹⁶¹ Извор Посланица цару Теофилу, који је донекле инспирисан беседом АСС, можда потврђује мој налаз додајући да се Константин V обратио широј јавности током припрема за Сабор у Хијерији (око 754. године): *Нечасна дружина налик ланцу безбожника која се одатле скупила послала је архисатрапима и епископима у свим провинцијама званични допис да дођу у престоницу*¹⁶² *где ће се одржати сабор против икона.*¹⁶³ И према другим одјецима у књижевности касног VIII и раног IX века, Константинови трактати нису били упућени само мањој групи епископа сумњичавих према иконоклазму (Gero 1977, 38), већ и широј јавности у провинцијама, о чему говори и патријарх Нићифор I Цариградски побијајући такозвана Константинова Трагања: *С ваиом* (царевом, прим. аут.) *одлуком смо сагласни јер намеравате да се усагласите с другим епископима и да своје учење поткрепите истинитим свеодочанствима.*¹⁶⁴

Шта се дешавало у Цариграду од када је Лав III узео ђавољег адвоката, па док физички нестанак његовог сина (775. година) није унео први дашак промене обавештава нас искључиво *Мињова група* преписа, што ме наводи на закључак да је млађа редакција АСС започела уметањем текста од XXIV до XXIX главе. Чини ми се да те главе коренито мењају смисао старије беседе.

Даље, да бих објаснила генезу млађе редакције, осврнућу се још једном на студију Мелиоранског у којој су дати неки подаци из преписа Synod. gr. 413 и Synod. gr. 265, иначе блиских по пореклу.¹⁶⁵ Њихов заједнички предак, назовимо га Прото-MOSQ., припада старијем предању АСС и настао је око 775. године. Мелиорански је најпре установио да млађа редакција има знатно већу количину текста од MS Synod. gr. 413.¹⁶⁶ Затим је

¹⁶¹ Μετὰ γὰρ τὸ κρατῆσαι αὐτὸν τὸ κράτος τῆς βασιλείας, ἡ αὐθάδεια αὐτοῦ πᾶσι πρόδηλος ἐφάνη ἡ πρόγραμμα γὰρ ἐξέπεμψε κατὰ πᾶσαν ἐξαρχίαν τὴν ὑπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, πάντας ὑπογράψαι καὶ ὁμνῦναι τοῦ ἀθετῆσαι τὴν προσκύνησιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων.

¹⁶² Хијерија је била предрађе Цариграда.

¹⁶³ *Epist. ad Theophil. Imperat.* (PG 95, 361 D): Ἐκ τούτου οὖν συμπλεχθείσης τῆς μιарᾶς συνωρίδος, ὡς παρανόμου σειρᾶς προγράμμα κατὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν ἐπέμπετο πρὸς τοὺς κατὰ χώραν ἀρχισατράπας οὖν ἐπισκόπους, τὴν βασιλεύουσιν πόλιν καταλαβεῖν, πρὸς τὸ σύνοδον γενέσθαι κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων.

¹⁶⁴ PG 100, 340 D: τῇ γὰρ κρίσει ὑμῶν ἔχομεν ἀσμενίσαι, ὅτε μέλλετε καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων συμφωνεῖν καὶ ἐξ εὐλόγων προφασέων μαρτυρίας παριστᾶν.

¹⁶⁵ Уп. Мелиоранский, 1901, 79: ...А такъ какъ тексты Mosq. 197 (Synod. gr. 265, прим. аут.) и 201 (Synod. gr. 413, прим. аут.) почти тождественны, то и предположеніе наше, что С есть В+выписки изъ Дамаскина.

¹⁶⁶ Idem, стр. 81: Такимъ образомъ, изъ шестнадцати главъ А (Прото-МИФ, прим. аут.), сравнительно съ N (*Nouthesia*, прим. аут.) исполнѣ или почти оригинальныхъ (1, 4; 8, 10–13, 15, 16, 18–24), въ D (Synod. gr. 413, прим. аут.) недостаетъ цѣлыхъ одиннадцати, а именно: 1, 8, 10, 12, 18–24... изъ остальныхъ пяти главы I I есть лишь нѣсколько начальныхъ строчекъ, такъ что изъ двухъ главъ А (11 и 12), говорящихъ объ иконахъ ангелов, въ D только и есть, что эти строчки.

наговестио да се текст Synod. gr. 413 вероватно налази на неком прелазном ступњу у историјском развоју.¹⁶⁷ Што се тиче текстолошких описа у поменутој студији (1901, 78–81), мислим да их треба оставити по страни јер нису ни прецизни нити тачни. Рецимо, пратећи Патрологију и њену нумерацију, Мелиорански тврди да се MS Synod. gr. 413 (Ma) у XV и XVI глави претежно подудара с текстом млађе редакције.¹⁶⁸ Такав опис може да завара јер преписи Synod. gr. 265 (M), 413 (Ma) и 293 (Mb) у тим главама врло мало одступају од других сведока старијег предања ACC и не могу се изједначити с текстом млађе редакције (в. доле Sa и Ro). Да видимо о каквој разлици у количини текста је реч.

cap. XV–XVI¹⁶⁹

P (139 v), V (102 r), Pa (244 v)

Ἄρτι εἰπέ μοι ᾗ [V add. λοιπὸν] τίνα ἐξακολουθήσωμεν [Pa ὑπακούσωμεν]. [P add. τοῖς ἁγίοις ἢ τοῖς σαρκίκοις εἰπέ μοι τίνα ἐξακολουθήσωμεν, Pa add. τῶν θεοφόρων ἢ τῶν σαλισικαρίων ὑπακούσωμεν]¹⁷⁰. τὸν ἅγιον βασίλειον τὸν θαυματουργὸν. ἢ τὸν παστιλᾶν [Pa trad. Παστιλᾶ] τὰς [Pa: τὸν] πολλὰς [P: τῶν πολλῶν] ψυχὰς ἀπολέσαντα. τίνα [Pa: τίνος] ὑπακούσωμεν [P: ἐξακολουθήσωμεν]. τὸν ἅγιον ἰωάννην τὸν χρυσοστόμον. [P add. τὸν τῆς μετανοίας ὁδὸν καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον, Pa add. τὸν τῆς μετανοίας ὁδὸν διδάσκαλον]. ἢ τὸν τρικάκαβον τὸν διδάσκαλον τῆς ἀπωλείας καὶ τε [Pa: τοὺς] ἐξάρχους αὐτοῦ [Pa: αὐτῶν]. τίνα [P: τίνος] ὑπακούσωμεν [P: τίνα ἐξακολουθήσωμεν]. τῆς ἀγίας καὶ ἕξ οἰκουμενικὰς συνόδους [Pa: τῶν ἁγίων ἕξ οἰκουμενικῶν συνόδων]. ἢ ἀκέφαλον ταύτην καὶ εὐδελυγμένην [sic! Pa: ταύτης ἀοίκου καὶ ἀκεφάλου καὶ εὐδελυγμένης sic!]¹⁷¹ παρὰ θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἀκέφαλός ἐστι ᾗ καὶ εἰπέ μοι ποῖος πατριάρχης εὐρέθη ἐν αὐτῇ. ὁ ρώμης οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν. ὁ ἀλεξανδρείας οὐδόλως [Pa: οὐδὲ ὄλως] ὁ [Pa add. ἀντιοχείας οὐδὲ ὄλως] ἱεροσολύμων, οὐδὲ ἄπαξ. λοιπὸν ποταπὴ [Pa: ποῖα] σύνοδος. πατριάρχην μὴ ἔχουσα. ἀλλὰ καὶ ὅν [P. om ὅν] ἐποίησεν [P. add. ἑαυτῇ κεφαλὴν καὶ, Pa add. ἑαυτὴν κεφαλὴν καὶ] ἐσταράφη καὶ

¹⁶⁷ Ibid. В ъ московскихъ рукописяхъ мы имемъ еще новую редакцию D (Synod. gr. 413, прим. аут.) = B? (Paris. gr. 900, прим. аут.), составляющую желанную намъ *премезюточную ступень* отъ N (Nouthesia, прим. аут.) къ A (Прото-МИН, прим. аут.). Иако ми је ово запажање о прелазном ступњу у историјском развоју заиста занимљиво, овде треба нагласити да је стапање два извора, ACC и *Nouthesia*, у једну хибридную традицију апсолутно недопустиво.

¹⁶⁸ Idem, 80: Главы 15–17 весьма сходны съ A (Прото-МИН, прим. аут.) и столь же ясно, какъ въ A, говорятъ объ иконоборческомъ соборѣ; но зато послѣ словъ: οὐσαί σοι, διάβολε ἀλλότριε τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμῆς τοὺς Χριστιανούς μετὰ τῶν Ἰουδαίων (PG 95, 336 A конецъ), семь главъ 18–24 сплошь опущены.

¹⁶⁹ Главе број 20 и 21 у прилогу ове студије.

¹⁷⁰ Када састављач текста Paris. gr. 1115 варира израз, он је врло промишљен и не грешу у конгруенцији.

¹⁷¹ Графијски тачан облик је ἐβδελυμένος (партицип перфекта од βδελύσσομαι).

ἔρριψεν ἀπέκτεινεν ταυτήν. [P, Pa add. μᾶλλον δὲ ἀπέκτεινεν αὐτήν] τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ σύνοδον αὐτήν. καὶ ἐκ τούτου γινώσκονται [P add. πάντες] ὅτε ἄκυρος [P. add. καὶ ἀκέφαλος] καὶ ἄδεκτος παρὰ Θεῶ, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ [P om. αὐτοῦ].

M 197 v/198 r, Ma 138 r/138 v, Mb 288 v/289 r

Ἄρτι [Mb om. ἄρτι] εἶπέ μοι ἄ τίνα ἐξακολουθήσωμεν; [M, Ma add. τοὺς θεοφόρους ἢ τοὺς σαρκικοὺς ἄ καὶ εἶπέ μοι τίνα ὑπακούσωμεν] ἄ τὸν ἅγιον Βασίλειον [Ma add. τὸν θαυματουργὸν τὸν πολλὰς ψυχὰς σώσαντα] ἢ τὸν Παστιλᾶν τὸν πολλὰς ψυχὰς ἀπολέσαντα; τίνα ὑπακούσωμεν ἄ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον [M, Ma add. τὸν τῆς μετανοίας ὁδηγὸν καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον], ἢ τὸν Τρικάκαβον, τὸν διδάσκαλον τῆς ἀταξίας καὶ ἀπωλείας ἄ καὶ τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἄ τίνα ὑπακούσωμεν. τοὺς θεοφόρους ἢ τοὺς σαρκικοὺς [M, Ma om. τοὺς θεοφόρους–σαρκικοὺς] ἄ τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἕξ [M. trad. ζ'] συνόδους ἄ ἢ ταύτην ἄοικον καὶ ἀκέφαλον ἄ τὴν ἐβδελυγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. καὶ γὰρ ἀκέφαλον ἐστίν. καὶ εἶπέ μοι ποῖος πατριάρχης εὐρέυη ἐν αὐτῇ. ὁ ρώμης οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν. ὁ ἀλεξανδρείας οὐδὲ ὄλωσ ἄ ὁ ἱεροσολύμων, οὐδὲ ἄπαξ [Ma om. ὁ ἱεροσολύμων–ἄπαξ]. ἀντιοχείας οὐδὲ ὄλωσ. λοιπὸν ποταπὴ σύνοδος. ὁ πατριάρχην μὴ ἔχουσα. ἀλλὰ καὶ [M, Ma add. τε ἐποίησεν ἀπέκτεινεν. τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν σύνοδον ταύτην ἀκέφαλον καὶ κεφαλὴν μὴ ἔχουσαν]. ἐποίησεν [M, Ma add. ἐαυτῇ κεφαλὴν] καὶ ἐσταράφη καὶ ρίψας [M, Ma trad. ἔρριψεν] [M, Ma add. αὐτήν. μᾶλλον δὲ] ἀπέκτεινεν αὐτόν [M, Ma: αὐτήν]. ὦ [sic! M, Ma om. ὦ] τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν σύνοδον ταύτην. καὶ ἐκ τούτου γινώσκονται πάντες ὅτε ἄκυρος καὶ ἀκέφαλός ἐστιν. καὶ ἄδεκτος παρὰ Θεῶ, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ.

Млађе предање (PG 332B–333A, Sa 117 r/ 117 v, Ro 164r/165 r)

Ἄρτι εἶπέ μοι ἄ τίνα ἐξακολουθήσωμεν τὸν ἅγιον Βασίλειον τὸν θαυματουργὸν ἢ τὸν Παστιλᾶν τὸν πολλὰς ψυχὰς ἀπολέσαντα; τίνα πιστεύσωμεν [Sa: ὑπακούσωμεν]; τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον τὸν τῆς μετανοίας ὁδοῦ καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον [τὸν–διδάσκαλον om. Sa, Ro], ἢ τὸν Τρικάκαβον, τὸν διδάσκαλον τῆς ἀταξίας καὶ ἀπωλείας ἄ τίνα ὑπακούσωμεν; Γρηγόριον τὸν Θεολογία διαπρέψαντα ἄ ἢ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν ἀνίερρον πατριάρχην ἄ καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἀπώλειαν ἄ ὅστις τὸ ἅγιον δόγμα τῶν ἁγίων καὶ σεπῶν εἰκόνων ἐξωστράκισεν ἐκ τῆς ἁγίας [Sa om. ἁγίας] τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, μετὰ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ, τοῦ ἀναξίως τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας

κρατήσαντος · εἰπέ μοι, ἄνθρωπε · τίνας ὑπακούσομεν, τὸν χορὸν τῶν σεπτῶν πατριαρχῶν τῶν ἐκλαμψάντων ἀπὸ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου ἕως τῆς ἕκτης ἦν καὶ πᾶσα χώρα ἀπ’ ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως τῶν ἄκρων ἐσφράγισεν; ἢ τοὺς ὑποκριτὰς ἱερεῖς τούτους · τοὺς νόθον δόγμα ὕστερον τῆ ἐκκλησία περιφέροντας · ὃ οὐδεὶς τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν θρόνων ἐκύρωσεν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐξωστράκισεν, καὶ στηλιτευτικούς αὐτῶν λόγους ἐξαπέστειλαν, ὡς ἐχρῶδες Θεῷ δόγμα μελετήσαντας, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἀλλότρια θεσπίσαντας · τίνα, εἰπέ μοι, ἐξακολουθήσωμεν, τῶν σημειοφόρων καὶ ἀγίων πατέρων σύνοδον πολύκυδον καὶ παγκόσμιον, ἣ τὴν ἀκέφαλον ταύτην τὴν ἐβδελυγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ · καὶ γὰρ ἀκέφαλός ἐστι καὶ θεομίσητος. καὶ εἰπέ μοι ποῖος πατριάρχης εὐρέθη ἐν αὐτῇ; ὁ ῥώμης, οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν. ὁ ἀλεξανδρείας, οὐδὲ ὄλωσ’ ὁ ἀντιοχείας, οὐδὲ τὸ σύνολον · ὁ ἱεροσολύμων, οὐδὲ ἅπαξ. λοιπὸν ποταπὴ ἐστὶν αὕτη ἡ σύνοδος · σύνοδος ἐστὶ ὅτε πέντε πατριαρχεῖα θεσπίσουσι μίαν πίστιν καὶ ἓνα λόγον · εἰ δὲ ἐκ τούτων κἄν εἷς ἀπολείψῃ · ἢ οὐχ ὑποκύψει τῇ συνόδῳ, αὕτη σύνοδος οὐκ ἐστίν · ἀλλὰ παρασυναγωγή καὶ συνέδριον ματαιότητος καὶ ἀλαζονείας. Ὅρθῳ ταύτην τὴν παρασυναγωγὴν, ἣν ἐμελέτησαν οἱ ἄρπαγες, καὶ οὐχ ποιμένες, κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Εἰ δὲ θέλεις ταύτην μαθεῖν βεβαιότερον ὅτι σύναξις ἐστὶ ματιότητος καὶ οὐχὶ σύνοδος · ἐρεύνησον καὶ μάθε ὅτι καὶ τὸν αὐτῆς [Sa: ἐαυτῆς] πατριάρχην [Ro: φατριάρχην] τὸν ἀνάξιον τοῦ πατριαρχεῖν ἐσταράφη καὶ ἔρριψεν καὶ [PG 95 om. ἐσταράφη καὶ ἔρριψεν καὶ] ἀπέκτεινε αὐτόν. ὦ ἀβλεψίας · ὦ μωρίας καὶ ἀσοφίας · τίς οὐ μὴ καταγέλασθαι τὴν σύνοδον ταύτην κἄν ἐκ τούτου γνῶσετε [PG 95: γνῶσονται]. ὅτι ἄκυρος καὶ ἄδεκτος ἐστὶ καὶ παρὰ Θεοῦ, καὶ παρὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ.

Врло је вероватно да налази одражавају историјска дешавања у VIII веку: што се Цариград више удаљавао од Рима, то се беседа АСС све више преплитала с извором *Nouthesia* (уп. § 4.1.). Када се, међутим, Цариград духовно ослободио Константинове јереси, тај „текстолошки чвор“ АСС, настао као резултат политичког зближавања Оријента и Рима, коначно је олабавио. Претпостављам да је око 775. године, протограф Synod. gr. 413 и Synod. gr. 265 био послат ка Цариграду у склопу већег иконофилског флорилегијума чија грађа је ушла у монументално остварење иконофилске књижевности – зборник Synod. gr. 265. Отварање цариградског (литерарног) тржишта био је значајан моменат, један од најзначајнијих у историји средњегрчке књижевности VIII века. Али, шта ме је навело да предложим такву реконструкцију?

Пренесимо наше текстолошке налазе на кодиколошку раван. Да испитамо у које књишке контексте преписи Synod. gr. 413 и Synod. gr. 265 улазе и према ком редоследу се смештају у зборнике.

Иконофилску ризницу зборника Synod. gr. 265 отвара извор *Nouthesia* за којим следе Друга беседа *Против оних који одбацују иконе* (л. 182 v до 191 v) и наш АСС (192 v до 199 r). Три писма највиших црквених ауторитета, папе Григорија II (715–731) и његовог савременика патријарха Германа I (715–731), такође се могу наћи у овом флорилегијуму: кратко, мање познато дело *Исповедање учења о светим иконама* (*Confessio Fidei de Imaginibus*, foll. 218 r–219 v) тачно је приписано Герману I Цариградском, док писма упућена Лаву III (*Epistulae ad Leonem Isaurum Imperatorem*) штите економске интересе Рима у Јужној Италији.

Оно што је до сада откривено о историјату *Писама Лаву Исавријанцу*, упадљиво се поклапа с реконструкцијом путева АСС и улогом коју сам доделила протографу московских преписа. Иако је датирање (уп. PL 89, 511B–521B, 521B–524B; Kaltenbrunner 1885, 253¹⁷²) *Писама Лаву Исавријанцу* спорно (в. Alexakis 1996, 109; Noble 1984, 41–42), зна се да је језик оригинала ипак био грчки (Grotz 1980, 14–20). Дилема да ли су *Писма Лаву Исавријанцу* настала у Цариграду током друге половине VIII века (Michels 1988, 54) или пак потичу директно из пера папе Григорија II (Grotz 1980, 14–20), неодољиво подсећа на реконструкцију путева АСС: протограф Paris. gr. 1115 настао је у Риму, а споменик Прото-МИЊ смо лоцирали у Цариград. Такође, било је наговештено да је протограф Synod. gr. 413 и Synod. gr. 265 пренео старије предање АСС у Цариград.

Из досадашње расправе о *Писмима Лаву Исавријанцу* издвојићу примедбе Мишел-Луја Герара (Michel-Louis Guérard) који је први идентификовао шест старих рукописа (1890, 44–66) и Жана Гујара (Jean Gouillard). Наиме, оспоривши ауторство папе, Гујар (1969, 259–266) је померио хронолошку границу *Писама Лаву Исавријанцу* на крај VIII века, можда чак и на почетак IX века, што Алексакиса оправдано наводи на претпоставку да су *Писма Лаву Исавријанцу* интерполирана у зборник Synod. gr. 265 (Alexakis 1996, 108).

Није, дакле, случајност да сам ја, радећи на историјату текста АСС, лично упозната с барем четири стара рукописа *Писама Лаву Исавријанцу* из периода од X до XVI века, те ћу у даљем излагању показати да теорија Гујара има чврсто кодиколошко утемељење. Додаћу да се од будућег издавача *Писама Лаву Исавријанцу* очекује да прикупи неких

¹⁷² Наводи се податак да су документи издати око 729. године. Уп. RPR под бројем 2180 (1672) и 2182 (1674).

тридесетак преписа, можда чак и више јер само у манастирским библиотекама Свете Горе постоји барем пет сведока текста (Kutlumus 17, Kutlumus 19, Meg. Lauras 3, Meg. Lauras 64, Meg. Lauras 179).

Анализирајући све те зборнике, одмах ми је пало у очи да се *Писма Лаву Исавријанцу* срећу са млађим предањем АСС у зборницима Bodl Roe 28 (XI век), Paris. gr. 767 (XV век) и Suppl. gr. 143 (XVI век), а једна једина књига у којој се *Писма Лаву* здружују с неким сведоком старијег предања АСС јесте зборник Synod. gr. 265.

Ако затим прихватимо следећу тезу (Alexakis 1996, 108): “M (Codd. Synod. gr. 265, прим. аут.) is one of the basic sources of the two letters of Pope Gegory II (715–731) to Emperor Leo III,“ зашто онда АСС у зборнику Synod. gr. 265 не би такође био “basic source“, дакле, полазна основа за преписе Bodl Roe 28, Paris. gr. 767 и Suppl. gr. 143 који сви редом припадају млађем предању? Нека остане отворено питање да ли се *Писма Лаву Исавријанцу* и беседа АСС први пут преплићу путеве у Цариграду око 780. године, али мислим да посредни кодиколошки налази иду у прилог мојој реконструкцији и Гујаровој теорији.

То што се у *Писмима Лаву Исавријанцу* помиње Нерукотворени образ из Едесе не сме да нас зачуди јер смо у претходном излагању утврдили да се шездестих година VIII века у дипломатској кореспонденцији посеже баш за тим аргументом. Осећам се, међутим, дужна да делимично оспорим Гроцово тумачење (1980, 37) према којем тај аргумент, лебдећи кроз векове, случајно искрсне у званичном писму папе Григорија II, док питање о рукописним фондовима у Риму остаје потпуно занемарено: „Hat man in Rom erst durch jene Synodika von 767 etwas über das Bild von Edessa gehört? Das kann mit Sicherheit verneint werden. Der Erzählung von der angeblichen Korrespondenz des Abgar von Edessa mit Christus hatte schon Eusebius in seiner Kirchengeschichte (I, 13 und II, 1) festgehalten und sie damit zum allgemeinen christlichen Wissensgut gemacht. Die Legende von wunderbaren Ursprung jenes Christus Bildes, das Abgar sich erbeten hatte, findet sich zuerst in der apokryphen Doctrina Addaei, die um 400. n. C. entstanden sind dürfte. Die Erzählung des Eusebius wie die der Doctrina Addaei gehen auf eine gemeinsame Quelle zurück, nämlich auf die apokryphen Akten des hl. Thaddaeus, die im dritten Jahrhundert redigiert werden.“ С друге стране, тврдња да оријентална светиња није била позната у Риму пре 767. године (Gouillard 1969, 263 дд.) нема никакво утемељење јер сам већ доказала да су се источни патријарси папи 764. године директно обратили својим *Синодиком православља* у којем је Нерукотворени образ био кључни аргумент. Гледано очима историчара књижевности, тај податак је вековима био доступан кроз богослужење.

Занима ме, такође, како је зборник Synod. gr. 265 пристигао у Москву, где се и данас налази. Познато је да су темељи грчке рукописне библиотеке у Москви постављени почетком XVI века када је на писани захтев Василија III Ивановича (1509–1533) Симеон, јеромонах Ватопеда, послао монаха Максима (Μάξιμος ὁ Γραικός) у Русију (в. Папахрисанту 2003, 282). Затим је у доба цара Алексеја Михајловича (1645–1676) Арсениј Суханов (Арсений Суханов) допунио већ богату московску ризницу с још 498 књига које такође претежно потичу с Атона,¹⁷³ а позната су и његова путовања Истоком (Белокуров 1891, 70). Поменимо и да је монах Дионисије пренео мањи број грчких рукописних књига из манастира Ивирон у Москву (Medlin 1971, 49). Из свега наведеног произилази претпоставка да је зборник Synod. gr. 265 из Цариграда доспео на Свету Гору одакле је, како сам управо описала, много грчких и словенских рукописа током века XVI и XVII века, пренесено у Москву. Дакле, претпостављам да је зборник Synod. gr. 265 ишао истим путевима као Хлудов псалтир (Khudov 129 d) који је, иначе, настао у истом периоду (средина IX века).

Иза богатог наслеђа Прото-МИЊ с више од двадесет рукописа могле би да стоје политичке амбиције престонице јер је реч о споменику који иконоборце представља као жртве јеврејског чаробњака Сарандопиха. Прекривајући историјску истину велом магије и тихо протерујући преминулог Константина из јавне успомене¹⁷⁴ (*damnatio memoriae*), Иринин антисемитизам је припремио тло за век Фотија и византијску експанзију. Али, бујање АСС наставило се у позној Византији; извор је добио нову, богослужбену намену, чиме се граница његовог преписивања померила на XIX век.

С друге стране, наслеђе извора *Nouthesia* било је унапред осуђено на пропаст јер споменик највероватније није посредовао у дипломатском зближавању оријенталних патријаршија и Рима.¹⁷⁵ Друга несрећна околност задесила га је у престоници (780. година), где је Ирина свим силама настојала да се прошлост заташка без политичких сукоба.¹⁷⁶ Да ли дужина текста чини извор *Nouthesia* политички неефикасним, остаје нам да се питамо, али чињеница је да извор *Nouthesia* познајемо само у једном рукопису (Codd. Synod. gr. 265, foll. 142 r–171 v), док беседа АСС у можда тридесетак. Ја ипак заступа

¹⁷³ Није утврђено да ли су све књиге на грчком.

¹⁷⁴ У прилог своје тврдње наводим податак да име Константина V ниједном није било поменуто у актима Седмог васељенског сабора.

¹⁷⁵ Уп. Alexakis 1996, 115: But, still, we have no indication whatsoever that the *Nouthesia* was known to Rome.

¹⁷⁶ Noble 2011, 72: Irene saw a restoration of iconophilia as the “necessary revolution” that would create or cement genuine support for her in a world where her position had been precarious. Такође, Whittow 1996, 150: Similarly, the existence of body of violent iconodules demanding the deposition of past iconoclasts, gave Irene the means to gain the loyalty of those that remained from the previous regime.

мишљење да су два тесно преплетена извора попут ACC и *Nouthesia* из историјско-политичких разлога доживели две потпуно различите судбине.

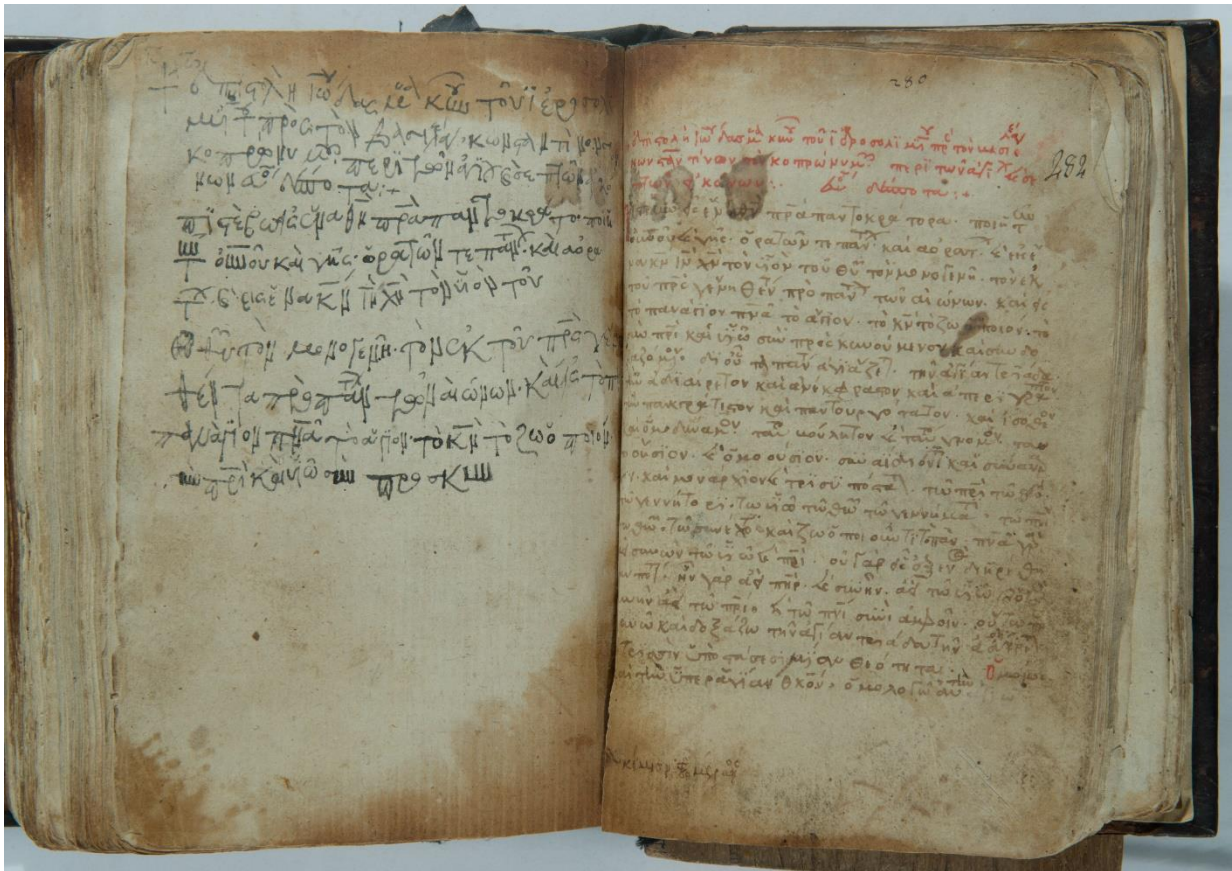
Иако сам уложила напор да веродостојно и прецизно покажем пут којим је беседа могла ићи у VIII веку, питање је одакле је протограф Synod. gr. 265 и Synod. gr. 413 био послат у Цариград око 780. године: да ли из Рима или преко Оријента?¹⁷⁷ Али, макар на тренутак да оставимо нашу беседу на страну јер мислим да нам се овде указује нешто мно-

Државни историјски музеј (Государственный исторический музей)

¹⁷⁷ “In about 770, in Rome, an anonymous compiler produced a massive iconophile florilegium and in 774 or 775 that compiler, or possibly someone else revisited that text substantially. Either or both these texts may have been placed in the papal library and, as we saw, there is a possibility that Hadrian sent one of them, probably the version from 770, to Constantinople along with the invitation of Irene and Constantine to attend a church council dealing with images“ (Noble 2009, 149).

го значајније: процес поновне централизације византијске књижевности у последњим деценијама VIII века, историјска и духовна прекретница која је одредила токове средњегрчке књижевности у наредним вековима.

Државни историјски музеј у Москви
Synod.gr. 413 (Vladimir 201), foll. 282 r

§ 4. ИСТОК И ЗАПАД

§ 4.1. Стема и текстолошки паралелизми

Са становишта ове студије, до 774/5. године старије предање АСС већ је било у папском скринијуму. После смрти Константина V (775. године) уникатне књиге, написане у Риму, биле су послате у Цариград (§ 4.2.). Стога, могло би се поставити једно опште питање у вези с убрзаним развојем римских скрипторијума: како су они постали центри иконофилске књижевности? Свакако да на такво питање има више одговора, али мени је најприхватљивије тумачење да су миграције монаха на југ Мале Азије, Кипар, Сирију, Палестину и јужну Италију током шездесетих година VIII века допринеле ширењу грчке културе у италским манастирима (Obolensky 1971, 209). Податак да је војсковођа Михаило Лаханодроконт ослепљивао и венчавао монахе (Theoph., 445) може да објасни не само природу првог иконокластичког спора, већ и литерарну хиперпродукцију у јужној Италији која је током најдубље кризе остала верна култу икона.

Специфична демографска промена (миграција монаха) могла је да буде пресудан фактор у процесу измештања литерарне продукције у јужну Италију јер се из палеографских инвентара (Vogel/Gardhausen 1909) јасно види да су књиге у периоду између 800. и 1100. године углавном преписивали монаси (Cutler 1981, 328–334). Коликом брзином се јужна Италија шездестих и седамдестих година VIII века грецизирала, очигледно доказује податак да је по оснивању грчких школа и манастира (Anastasius 2010, 129)¹⁷⁸ иконофил Павле I (в. § 2.3.)¹⁷⁹ почео Пипина Малог (751–768) да снабдева стручном, профаном литературом на старогрчком језику као и разним патристичким изворима (Batiffol 1888, 297).¹⁸⁰ Рекла бих да су то видљиви знаци јачања грчке културе у Италији средином VIII века.

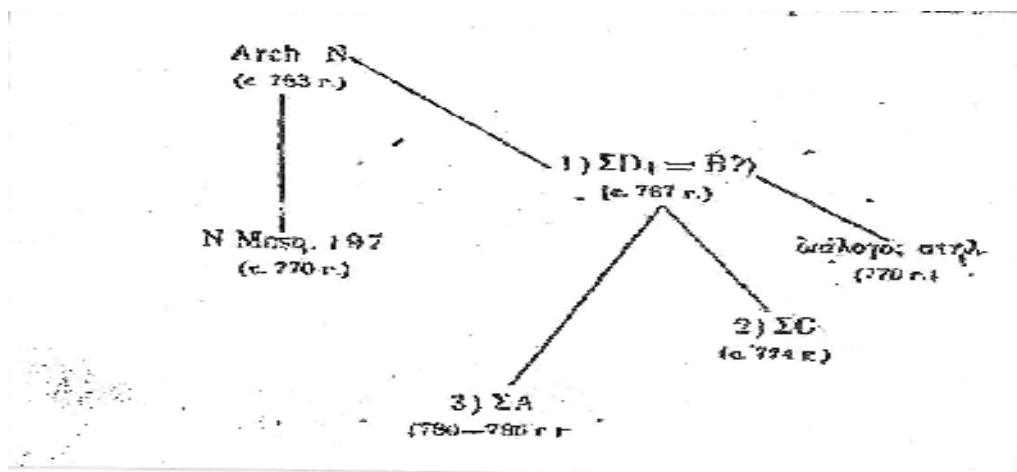
¹⁷⁸ *Ubi et monachorum congregationem construens (Paulus I, прим. аут.) graece modulationis psalomodiae coenobiae esse decrevit, atque Deo nostro omnipotenti.*

¹⁷⁹ *Fortissimus enim erat orthodoxie fidei defensor; Unde saepius suos missos cum apostolicis obsecratoribus atque amonitoriis litteris praefatis Constantino et Leoni Augusti direxit, pro restituendis confirmandisque in pristinae venerationis statu sacratissimis imaginibus domini Dei et salvatoris nostri Iesu Christi (Duchesne 1886, 464).*

¹⁸⁰ *Antiphonale et responsale artem grammaticam, Aristotelis, Dionysii Areopagitae libros, geometricam, orthographicam, grammaticam, omnes graeco eloquio scriptas.*

Надам се да ће светлост коју сам управо бацила на улогу Рима у VIII веку читаоце ослободити традиционалне претпоставке да оријентални извор (*Nouthesia*) мора бити старији од западног сведока текста (MS Paris. gr. 1115). У овом поглављу намеравам да представим подударности између беседе АСС и извора *Nouthesia* примењујући резултат до којег сам дошла унакрсним испитивањем: преписи Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293 могу веродостојно да посведоче о ауторском запису Јована из Јерусалима.

Студија Мелиоранског, која је на више места у овој студији била поменута, погрешно представља историјат текста АСС. Најпре ћу ставити примедбу на четири или пет огранака стеме коју је нацртао Мелиорански (в. ниже) јер се у пракси показало да су стеме с две гране убедљиво најчешће (уп. Wolfgang 1967, 170–180; Whitehead/ Pickford 1951, 83–90). Поред тога, већ сам наговестила (§ 3.1.) да се отворена традиција каква је АСС уопште не може подвести под општи протограф. Међутим, аутор (1901, 87) врло убедљиво тумачи своју стему, добијену стапањем АСС и *Nouthesia* у једну хибридную традицију: Поэтомоу вѣроятно, что источникомъ для D (Synod. gr. 413, прим. аут.) служила не наша N (*Nouthesia*, прим. аут.), а ея прототип, записанный около 754 года (вѣроятно – до собора), и отличавшийся отъ N тѣмъ, что въ петъ или вовсе не было нынѣшняго перваго отдѣла N, или онъ былъ короче и иначе изложенъ; оба же остальныхъ были совершенно или почти совершенно таковы, какъ въ N.

Стема Мелиоранског
(A=PG 95, 309A–344B, B= Paris. gr. 900, C= Paris. gr. 1115)

Средњегрчко рукописно наслеђе, тачније, оно што нам је од њега остало након пада Цариграда, замало да почетком XX века изгуби још један извор. Наиме, Мелиорански је у својој пионирској студији створио такву генеалогiju да је беседа АСС пала у сенку сиријског извора *Nouthesia*. Други важан проблем је да беседа АСС у тој сенци проводи више од сто година. Изнећу барем пет доказа да је беседа АСС самостално дело, а не флуидна текстовна целина.

1. Преписи АСС чувају се у физички самосталном облику;
2. За разлику од извора *Nouthesia*, који је сачуван само у једном раном препису из IX века, рукописна традиција АСС развијала се и након катаклизме из 1453. године. Треба стога претпоставити да споменик АСС потпуно независно корача кроз векове;
3. Текст АСС се мењао као целина јер ни грубе интервенције редактора нису измениле иницијалну поруку дела;
4. Споменик Прото-*MOSQ*. (око 775. године) највероватније спаја старију и млађу редакцију АСС, дакле, постоји континуитет у развоју овог текста;
5. Претпостављам да извор АСС, поред две редакције и обиља преписа, има чак и латинску рецензију (Paris. gr. 1115).

У досадашњим радовима проблемима текстолошких подударности АСС и извора *Nouthesia* није било посвећено довољно пажње. Тешкоће у анализи обимне грађе коју је прикупио Мелиорански проистичу из чињенице да је иконофилска књижевност фрагментарно очувана и да само откриће нових рукописа може да направи значајнији помак у сазнањима. Узорак који ћемо овде разматрати чине споменици АСС и *Nouthesia* између којих се може повући чак дванаест текстолошких и осам идејних паралелизама. Како сам већ наговестила, ово поглавље треба схватити као први покушај да се тај обимни текстолошки материјал ревидира.

Из прве категорије („текстуалныя совпадения“) истакла бих паралелизам број осам.

Да видимо како она гласи (Мелиоранский 1901, 7):

Nouthesia (162 r)

Κατανοήσον, ἀδέλφε, τὸν μάκαριον Λοῦκαν, τὸν αὐτόπτην εὐαγγελιστὴν... διὸ καὶ...
τὴν ἄχραντον εἰκόνα τὴν ἀγίας καὶ ἐνδόξου Θεοτόκου ἡμῖν πιστωσάμενος.¹⁸¹

¹⁸¹ Поред апостола Луке, на још једном месту (165 r) у извору *Nouthesia* тврди се да је и апостол Тома, аутор можда најстаријег неканонизованог еванђеља, богато осликао православну цркву у Етиопији

Прото-МИЊ: Рb (233 v)

Вλέπε μοι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Λουκᾶν ὃς οὐχὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν τιμίαν εἰκόνα ἀνιστόρησε, καὶ πρὸς Θεόφιλον ἔπεμψε.

Неке концепције, Мелиорански их погрешно назива „идејним, односно, текстолошким сличностима“, сједињене су с грчким језиком у литургији, појањима и молитвама. Оне прожимају не само средњегрчку књижевност и иконографију, већ и целокупан духовни живот и свакодневницу сежући, рекла бих, до колективно несвесног. Основна мањкавост његовог приступа је разматрање текстолошких чињеница ван књижевно-историјског контекста, што, у крајњој мери, има за последицу недовољну цитираност и неадекватно коришћење наше беседе у студијама које се баве проблемима византијске иконографије VIII века. Од суштинске је важности да у овој студији изменимо тај погубни *status quo* где се резултати до којих је дошао Мелиорански не могу у потпуности одбацити, али ни прихватити.

Имајући све то виду, осми паралелизам стоји под знаком питања. Чини ми се да је посредни лутајући мотив јер се на богослужењу често чује податак да је свети јеванђелиста Лука био и иконописац (Мелиоранский 1901, XXVIII–XXIX).¹⁸² Додуше, у извору *Nouthesia* на још једном месту (162 v) имамо парафразиране стихове из Јеванђеља по Луки (2: 2–4): ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀνερχόμενον τὸν Ἰωσήφ, καὶ τῆς ὄνου τὴν εὐτρέπεια, καὶ τὴν παρθένον ἐπ’ αὐτῇ ἐποχουμένην ἢ ὑποδεικνύει σοι λοιπὸν Βηθλεέμ.¹⁸³ Ако овде уопште постоје неке дубље, можда типолошке сличности између оријенталног извора *Nouthesia* и млађег (цариградског) предања АСС, једино их можемо објаснити феноменом књижевне централизације у доба Ирине о чему је било речи у претходном поглављу. Пошто нема поузданих доказа да је извор *Nouthesia* непосредно утицао на Прото-МИЊ, сматрам да апарат будућег издања АСС на овом критичном месту треба да цитира искључиво литургијске књиге.

Рекла бих да ни IV паралелизам (Мелиоранский 1901, 6) није убедљив доказ о идејној сличности АСС и извора *Nouthesia* јер се у иконофилским изворима често јавља антитеза између видљивог, физичког (τὸ φαινόμενον) и умног, метафизичког света (τὸ

(Gero 1977, 33): δεῦρο ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τῶν Αἰθίοπων, καὶ θέασαι τοῦ μακαρίου Θῶμα τὰ πονήματα ἢ ἀντὶ γὰρ τοῦ λογογραφεῖν τὴν ἐκκλησίαν ζωγραφῶν κατεκόσμησεν.

¹⁸² О Лукиним иконама и литургији в. стр. 65.

¹⁸³ Јосифа из Галилеје, стављање пртљага на магарицу, Дјеву како на њој седи. Затим приказује Витлејем, Јединородног сина, новој, бабицу и јасле (цео одломак је преведен у § 4.2.). Није ли томе слична I глава АСС која почиње стихом из Еванђеља по Луки (1:1): Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν?

νοούμενον). Το συ одјеци прастаре антитезе и истовремено зачеци ране схоластичке расправе о универзалијама.

Nouthesia (157 v)

οὐδὲ τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἐποίησαμεν εἰκόνα - - - οὐδὲ γὰρ τὸ θεῖον ἐξεικονίσαι τις
δυνήσεται, οὐδὲ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.

Прото-МИНЬ: Pb (232 v)

Τίς δύναται, εἰπέ μοι, περιγράψαι ἄνθρωπον τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα; ουδεῖς. Οὐ
γὰρ τὸ φαινόμενον λαμβάνομεν τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ
νοούμενον.

Даље, у поменутој студији (1901, 80) наглашава се да извори АСС и *Nouthesia* праве разлику између поштовања иконе и паганског веровања у Аполона или Артемиду. То је још једна добра илустрација методолошке грешке јер је одбацивање оптужбе за идололатрију опште место у иконофилској књижевности.

С друге стране, Мелиорански је наслутио да је поређење Зевса са светим апостолима и мученицима критично место у традицији АСС: у већини преписа (Vat. gr. 1652, Paris. gr. 900, Paris. gr. 1115, EBE 1913 и Andrés 527) сретала сам се с граматички тачним обликом тоῦ Διός, али понегде су се појављивала имена других паганских божанстава – Ареса или Херакла.

АСС (с. VI)

Sigla: V 100 r, P 136 r, B 124 v, Pa 240 r, R 3 r, A 110 r (1–5),¹⁸⁴ Ba 6r

[εἰπέ μοι add. P, Ba, εἰπέ μοι αἰπετικὲ add. B, A] τίνος εἰδωλον προσκυνῶ [εἰπέ μοι add. P, Ba, τίνος–προσκυνῶ om. Pa]. τοῦ διός. [Pa trad. μὴ τοῦ Κρόνου εἰδωλον προσκυνῶ] ἢ τὴν εἰκόνα [Pa add. μᾶλλον, P, B, Ba om. ἢ τὴν εἰκόνα] τοῦ ἀγίου ἰωάννου τοῦ προδρόμου [Pa trad. προφήτου, R om. προδρόμου] καὶ βαπτιστοῦ. τίνος εἰδωλον προσκυνῶ. τοῦ διός [Ba trad. ἄρεως, Ma trad. τοῦ Ζεύς], καὶ τοῦ ἡρακλέως [P, B, R om. καὶ–ἡρακλέως]. ἢ τῶν πανευφήμων [R trad. ἀγίων, P, Pa add. ἀγίων] ἀποστόλων καὶ μαρτύρων καὶ πάντων τῶν [P, B, Pa, R, Ba add. ἀγίων] ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων τῷ θεῷ [P, B, Pa, R, Ba trad. τῷ Κυρίῳ]

Nouthesia 153 v

¹⁸⁴ В. стр. 149.

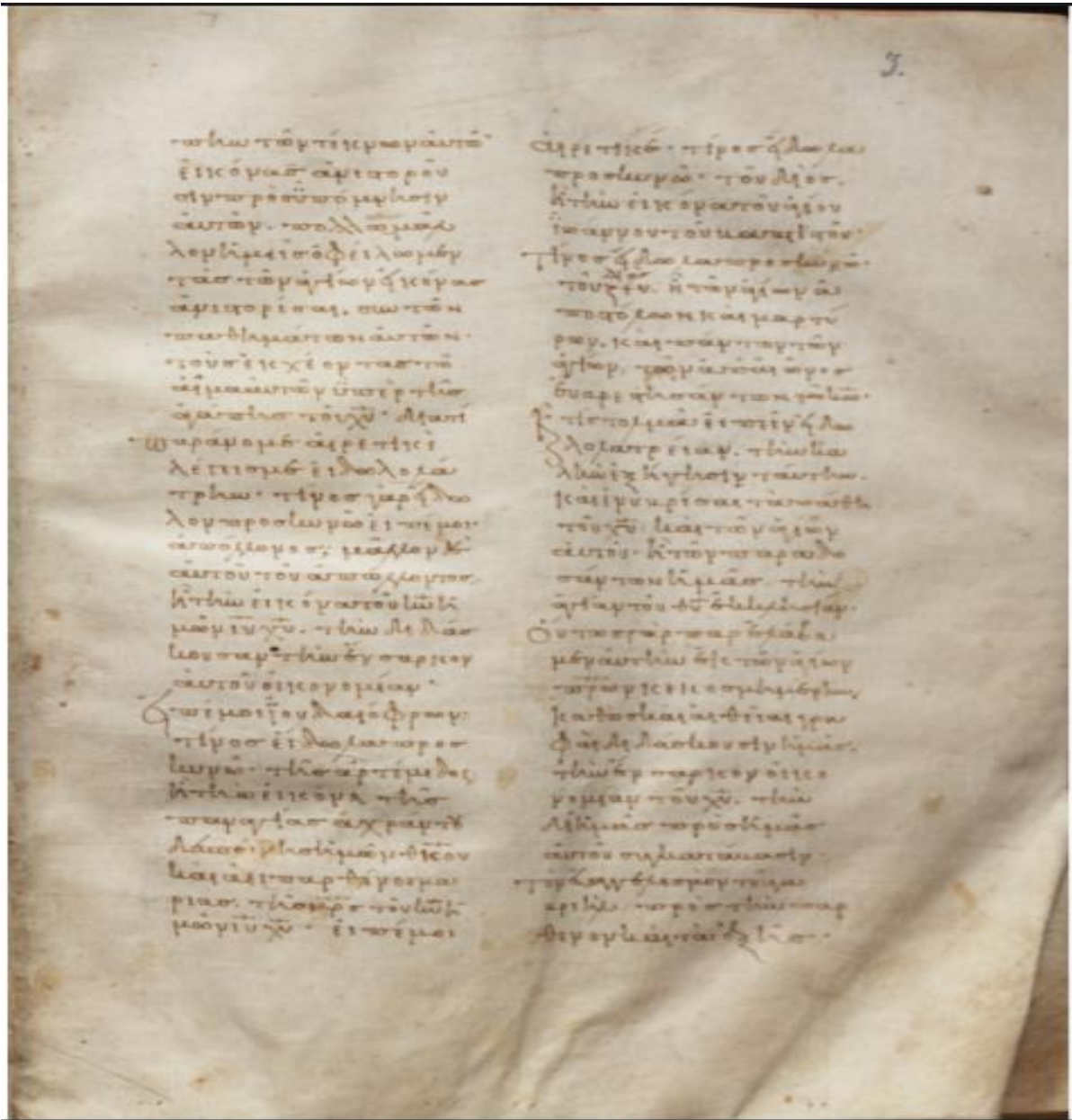
τίνος εἶδωλα προσκυνῶ; τοῦ Διός, ἢ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ
|| καὶ (τὴν τοῦ) Κυρίου ἡμῶν ὁδὸν ἐτοιμάσαντος; τίνος εἶδωλα προσκυνῶ; τοῦ Ζεῦ [sic!]
καὶ τῶν λοιπῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων, ἢ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων, τῶν
ἐκχεάντων τὰ αἵματα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.

Међутим, и овде бих ставила примедбу на методолошки приступ аутора (1901, 5, 80, 82). То што су облици *τοῦ Ζεύς* (Synod. gr. 413) и *τοῦ Ζεῦ* (*Nothesia*) слични, не доказује сродност преписа.¹⁸⁵ Овде не можемо јасно разлучити пуку случајност од правог аргумента јер такве грешке лако могу да настану под утицајем унутрашњег диктата преписивача. Тако, на пример, пошто је прецртала неакцентовани облик *Ziv* на листу 3 r (II, 6), рука која је исписала текст Revilla 69 у надредном простору је забележила граматички исправно решење *Διός* (в. фотографију ниже).

Иако ми се чини да је аналогија с номинативом вероватано узроковала колебања у традицији АСС, не бих искључила могућност да су преписивачи у себи погрешно изговарали *Διός* (в. Sihler 1995, 150). Да ли је методолошки исправно да се искварени облици *τοῦ Ζευ* или *τοῦ Ζεύς* уброје у генетичке грешке? Теоријски гледано, колико преписивача се могло збунити на овом месту? Примери које сам издвојила недвосмислено показују да примена застарелих текстолошких метода у анализи овог узорка отежава извођење правилних закључака.

Циљ овога поглавља је да се из листе текстолошких сличности коју је саставио Мелиорански издвоје само паралелна места. Како сам већ наговестила, извор *Nouthesia* ћу упоређивати с преписима Vat. gr. 1652 (V) и Synod. gr. 293 (Mb). Како бисмо добили још изоштренију слику о рукописном предању АСС, приказиваћу читања у преписима Paris. gr. 900 (P), Paris. gr. 1115 (Pa), Revilla 69 (R), Andrés 527 (A) и Suppl. gr. 143 (S) .

¹⁸⁵ Мелиоранский 1901, 82: Мы отмѣтили одну мелочь, сближающую D (Synod. gr. 413, прим. аут.) съ N (*Nouthesia*, прим. аут. § 1, No. 5: τοῦ Ζεύς D, τοῦ Διός A, τοῦ Ζεῦ N).

Библиотека Ескоријала (Real Biblioteca del Monasterio de El Escorial)
Revilla 69 (Σ.I.09)

LOCI PARALLELI (ACC η *Nouthesia*)

I (Μελιоранский 1901, 4)

Nouthesia

fol. 145 v–146 r

ιδου λοιπον κατα σε ειδωλον ημιν κατελιπεν ο Χριστος - - εαν γαρ ειδωλα απολεσαι
ηλθεν, ουκουν παλιν ειδωλα ημιν εγκατελιπεν.

153 v

και γαρ ο Χριστος ελθων (νομοθετης) - - ειδωλον εις ημας παλιν κατελιπεν.

169 v

και ει ο Χριστος ειδωλα ηλθεν απολεσαι.

ACC

cap. IX

Sigla: V foll. 101 r, Mb 286 r, P 137 v, Pa 241 r, R 5 v, A 111 v (10–12),¹⁸⁶ S 176 v

και γαρ [P, A: και ει, Pa: ει, R: κει¹⁸⁷ ὄλωσ] ο Χριστος [Pa add. αυτος] ελθων επι της
γης. τα ειδωλα κατηργησεν και [Mb om. και] πως [Pa trad. που] ημιν [ημας sic! trad.
Mb] παλιν [A om. παλιν] ειδωλα [A add. προσκυνειν] κατελιπεν.

II (Μελιоранский 1901, 4)

Nouthesia

145 v/146 r

λοιπον δειξει εχεις εγγραφως ειρηκенаι τον Χριστον προσκυνεισθαι τον σταυρον, η
την λογην, η αυτα τα ευαγγελια, η τα λοιπα σκευη της εκκλησιας. η στεφανειν
ανδρογυνα.

164 r

ουδε το προσκυνησαι ημας κατα ανατολας ειπεν ο Χριστος.

ACC (cap. X)

V foll. 101 r, Mb 286 r, P 137 v, Pa 241 v, R 5 v, A 111 v (19/20),¹⁸⁸ S 177 r

¹⁸⁶ В. прилог на стр. 155.

¹⁸⁷ крза: και ει.

¹⁸⁸ В. стр. 155.

ποῦ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς [Pa trad. ὁ Χριστὸς εἶπεν] ἵνα προσκυνοῦμεν κατὰ [Pa: πρὸς] ἀνατολάς [P, Pa add. εὐχόμεθα] ἢ σταυρόν ἢ εὐαγγέλιον ἢ μεταλαμβάνειν καὶ τὸ [A add. τίμιον, R add. ἄχραντον] σῶμα αὐτοῦ [A trad. αὐτοῦ σῶμα] νήστεις.

III (Мелиоранский 1901, 5)

Nouthesia

153 v

ιδὲ γνῶσις, μᾶλλον δὲ ἀγνωσία.

ACC

VII

V 100 v, Mb 284 v, P 136 v, R 4 r, A 110 v (16/17),¹⁸⁹ S 174 r

ιδὲ γνῶσιν [A, R, S: γνῶσις], μᾶλλον δὲ ἀγνωσίαν [A, R, S: ἀγνωσία, Pa om.

ιδὲ-ἀγνωσίαν].

IV (Мелиоранский 1901, 5)

Nouthesia

149 v

κατανόησον τοὺς ἐπὶ γῆς βασιλεύοντας τοὺς ἀτιμάζοντας αὐτῶν τὰς εἰκόνας οὐχὶ κεφαλικῆς αὐτοῦ ἀξιοῦ τιμωρίας;

ACC

VIII

V 100v, Mb 285 v, P 137r, Pa 241r, R 4v/5r, A 111r (111 r, 13–15)¹⁹⁰, S 175v

ὅτι [R, A, S om. ὅτι] ἐὰν εὐρεθῇ ἄνθρωπος [A, S om. ἄνθρωπος] ἐμπτύων τὴν εἰκόνα αὐτοῦ [αὐτοῦ: Mb. trad. τοῦ, S add. τοῦ ἐπιγείου] βασιλέως [S, A add. τί πανθάνει, P. des.], οὐχὶ κεφαλικὴν τιμωρίαν [Mb, S, R: κεφαλικῆς τιμωρίας] ἀξιοῦται [Pa: ὑποκείται].

V (Мелиоранский 1901, 5)

Nouthesia

fol. 151 v

¹⁸⁹ В. прилог на стр. 151.

¹⁹⁰ В. стр. 153.

...τί λέγεις; ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ χειροποίητος ἐστὶν ἢ οὐ; τὰ ἅγια εὐαγγέλια καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὰ ἅγια δῶρα οὐκ εἰσὶν χειροποίητα.

ACC

XIV

V 101v, Mb 288 r, P 139r, Pa 244r, R 8r, A 113 r (23–26)¹⁹¹ S 180r

θέλεις εἰπεῖν ὅτι ἐγὼ χειροποίητα οὐ προσκυνῶ [Pa om. θέλεις εἰπεῖν—οὐ προσκυνῶ, R, S, A add. καὶ οὐ γινώσκεις τί λαλεῖς, ἢ τί φρονεῖς εἰπέ μοι]. καὶ γὰρ [R, S. om. καὶ γὰρ] ἡ ἐκκλησία χειροποίητα ἐστὶ καὶ [Pa add. πάντα ὡς προείπομεν] ὁ σταυρὸς καὶ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ θυσιαστήριον [Pa om. ὁ σταυρὸς—τὸ θυσιαστήριον]. καὶ τὰ λοιπὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας.

VI (Мелиоранский 1901, 5)

Nouthesia

fol. 153 v

ὁ ἄνθρωπε, βλασφημῶν οὐ παύη Ἄπόλλωνος. εἶδωλα προσκυνῶ, ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; καὶ διὰ τί ἡμᾶς χριστιανοὺς λέγεις εἰδωλολάτραις; τίνος εἶδωλα προσκυνῶ; Ἀρτέμιδος, τῆς μητρὸς τῶν δαιμόνων, ἢ τὴν εἰκόνα τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; τίνος εἶδωλα προσκυνῶ; τοῦ Διός, ἢ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ ἢ καὶ (τὴν τοῦ) Κυρίου ἡμῶν ὁδὸν ἐτοιμάσαντος; τίνος εἶδωλα προσκυνῶ; τοῦ Ζεῦ [sic!] καὶ τῶν λοιπῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων, ἢ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ μαρτύρων, τῶν ἐκχεάντων τὰ αἵματα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, τοῦ δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς ἐλθόντος τῷ σῶσαι ἡμᾶς; εἶδωλα ἀποκαλεῖς ταῦτα;

ACC

cap. VI

V 100r, Mb 283 r, P 136r, Pa 240r, R 3 r, A 109 v, 23–110, 6r¹⁹², S 172 r/172 v

διὰ τί [R, A, S add. παράνομε αἰρετικέ, Pa: διὰ τοῦτο] με λέγεις [λέγεις [sic!] trad. P, Mb om. με] εἰδωλολάτρην [S: εἰδωλολατρεῖν] ἢ τίνος γὰρ εἶδωλον προσκυνῶ, εἰπέ μοι ἢ [μὴ add. P, Pa] ἀπόλλωνος. μᾶλλον δὲ τοῦ ἀπόλλοντος [P add. καταπτύω ἐγὼ τὴν εἰκόνα προσκυνῶ καθεκᾶστην τοῦ Κυρίου μου Ἰσοῦ Χριστοῦ] ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου [P add. καὶ Θεοῦ καὶ σωτῆρος] ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν διδάσκουσάν με [P, R, Mb om. με, A trad. τε] τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ οἰκονομίαν [R: οἰκονομίαν αὐτοῦ]. εἰπέ μοι [R, S add.

¹⁹¹ В. прилог на стр. 163 и 165.

¹⁹² В. стр. 149.

ιουδαιόφρων] τίνος εἰδωλον προσκυνῶ [P. add. μή]. τῆς ἀρτέμιδος [Pa add. τῆς μητρὸς τῶν δαιμόνων, ὡς Ἕλληνες μυθεύονται]. ἢ τὴν εἰκόνα [P om. τὴν εἰκόνα] τῆς παναγίας ἀχράντου [Pa trad. παναχράντου, P add. ὑπερευλογημένη] δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς μητρὸς [Pa: ὡς κατὰ σάρκα μητρὸς] τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰσοῦ Χριστοῦ [Pa add. τιμητικῶ κατασπάζομαι]. εἰπέ μοι [Pa des., R, S add. αἰρετικέ, Mb om. εἰπέ μοι], τίνος εἰδωλον προσκυνῶ; τοῦ διὸς [Pa trad. μὴ τοῦ κρόνου εἰδωλον προσκυνῶ]. ἢ τὴν εἰκόνα [Pa add. μᾶλλον] τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ [R, Mb om. Προδρόμου καὶ, Pa trad. Προοφήτου] Βαπτιστοῦ. τίνος εἰδωλα προσκυνῶ [Pa add. μή]. τοῦ διὸς, τοῦ βασιλέως [τοῦ βασιλέως: Mb trad. ἡρακλέως, S om. τοῦ βασιλέως]. ἢ τῶν ἀγίων καὶ πανευφήμων [S om. καὶ πανευφήμων] ἀποστόλων καὶ μαρτύρων [Pa, R, S add. καὶ] πάντων τῶν ἀγίων [Mb om. ἀγίων] ἀπ' αἰῶνων εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ [Pa, S: Κυρίῳ]. καὶ τίς τολμᾷ εἰπεῖν εἰδωλολατρείαν τὴν καλὴν ἐξήγησιν ταύτην.

VII (Мелиоранский 1901, 12)

Nouthesia

fol. 167 r

καὶ εἰ πολλοὶ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας ἀνθρώπων, εἴτε οἱ γονεῖς τέκνων αὐτῶν, εἴτε τὰ τέκνα τῶν γονέων αὐτῶν, διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν, ἣν εἶχον μετ' ἀλλήλων, καὶ ἵνα μὴ λησμωνηθῶσιν ὑπ' αὐτῶν ἰόσω μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸν πόθον ὃν ἔχει ἡ ψυχὴ ἡμῶν πρὸς Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ, ἐξαιρέτως τοὺς ἐκχέοντας τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν; πόσον δεῖ τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι αὐτοὺς καὶ τὰ τούτων ἀνεξαλείπως κατέχειν ὑπομνήματα.

ACC

cap. V

V 100r, Mb 283 r, P 135 v, Pa 240r, R 3 v, A 109 v (8–12),¹⁹³ S 171 v

ἐπεὶ [R, A, S om. ἐπεὶ] πολλοὶ γὰρ [P, Mb om. γὰρ] ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας ἀνθρώπων. εἴτε οἱ γονεῖς τῶν τέκνων αὐτῶν [Pa, Mb om. αὐτῶν] εἴτε τὰ τέκνα τῶν γονέων αὐτῶν¹⁹⁴ ἰόσω μᾶλλον ἡμεῖς διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν ἣν εἶχον μετ' ἀλλήλων [ἣν εἶχον μετ' ἀλλήλων: R, A, S trad. αὐτῶν, μετ' ἀλλήλων: Pa πρὸς ἀλλήλους,] [Pa add. καὶ ἵνα μὴ λήθη παραδράμη αὐτοὺς ἀνιστόρησαν τὰς εἰκόνας αὐτῶν, P add. καὶ ἵνα μὴ

¹⁹³ B. стр. 148.

¹⁹⁴ У MS Synod. gr. 293 (Mb) переписывач је накнудно убацио у десну маргину колон *εἴτε τὰ τέκνα* који је испустио.

ἐλεσημωνηθῶσιν ὑπ’ αὐτῶν. ἀνέγραψαν εἰκόνας ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν, R., A add. ἵνα μὴ εἰς λήθη αὐτῶν ἔλθωσιν] ὅθεν [R om. ὅθεν, Mb trad. ὥστε] καὶ ἀσπάζονται αὐτὰς ἄλλ’ [ἄλλ’: P, Pa, R, A trad. οὐχ, Mb. add. οὐχ] ὡς θεοὺς, ἀλλὰ [Pa add. ὡς προεῖπον, P. add. προεῖπον] διὰ τὸν πόθον καὶ τὸ φίλτρον [P, Pa: σχέσιν] καὶ τὴν μνήμην [Mb: πόθον καὶ τὴν μνήμην καὶ τὸ φίλτρον] ἦν [Mb: ὄν]¹⁹⁵ εἶχον εἰς αὐτοῦς [P, Pa om. καὶ τὴν μνήμην–εἰς αὐτούς, R, A om. καὶ τὸ φίλτρον–εἰς αὐτούς, S om. ὅθεν–εἰς αὐτούς] ἄ

Анализа овог узорка показује да су Јован Јерусалимски и Георгије Кипринин свесно и намерно варирали један исти израз,¹⁹⁶ што данашњем проучаваоцу веома отежава прецизну реконструкцију извора из којег су они црпели изразе, реченице и аргументе (Мелиорански га назива Arch N). Последица тога је да расправа о *тежим* и *лакшим* не даје значајније резултате (Alexakis 1996, 111). Да бисмо избегли стварање хибридних, непостојећих традиција, треба изнаћи свестранији приступ проблему и другачије обрадити ову грађу.

§ 4.2. Свето писмо, апокрифи и иконе

Сви стари рукописи АСС које сам проучавала у VI глави имају грешку коју је запазио још Лекијен – да је „Јован Крститељ ухватио реку Јордан за теме главе“ (τὸν Ἰορδάνην, τὸν Ἰωάννην ἀπτόμενον τῆς κορυφῆς¹⁹⁷ αὐτοῦ). Мелиорански сматра (1901, 17) да је Јован из Јерусалима преузео и погрешно прерадио следећу реченицу из извора *Nouthesia* (163 r): τοῦ Ἰορδάνου τὴν ἔκκληκτον θέαν, τοῦ Χριστοῦ μου τὴν γύμνωσιν ἴδε τὸν Ἰωάννου τρόμῳ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἀπτόμενον. Дискутабилно је, међутим, да ли у неким преписима облик *αὐτοῦ* (уп. Auct. T. 3. 12, foll. 203 v: τὸν Ἰορδάνην, τὸν Ἰωάννην ἀπτόμενον αὐτοῦ τῆς κορυφῆς) има прилошко значење „тамо“.

¹⁹⁵ Очигледно је да немамо посла с механичким преписивачима јер они не греше у конгруенцији када се редослед речи окрене.

¹⁹⁶ Уп. *Nouthesia*: οὐχὶ κεφαλικῆς αὐτοῦς ἀξιοῖ τιμωρίας (IV), ὁ Χριστὸς εἶδωλα ἦλθεν ἀπολέσαι (I) и АСС: οὐχὶ κεφαλικὴν τιμωρίαν ἀξιοῦται, ὁ Χριστὸς ...τὰ εἶδωλα κατήργησεν.

¹⁹⁷ τῆς κορυφῆς Mc. trad. κεφαλὴν.

Спорно место у АСС, то свакако треба нагласити, налази се на списку мотива еванђељског циклуса: благовести, рођење Христово, поклоњење мудраца,¹⁹⁸ крштење на Јордану, свечани улазак у Јерусалим, прање ногу ученицима, Јудино издајство, Исус пред Пилатом, распеће и смрт Христово, васкрс, односно, чуда.

АСС (сар. VI)

Οὕτως γὰρ παρελάβομεν αὐτὴν ἐκ τῶν ἁγίων Πατέρων κεκοσμημένην, καθὼς καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ, τὴν δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκατάβασιν, τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον, καὶ τὰ ἐξῆς ἰ τὴν γέννησιν, τὸ σπήλαιον, τὴν φάτνην, τὴν μαῖαν, καὶ τὰ σπάργανα, τὸν ἀστέρα καὶ τοὺς μάγους, καὶ τὰ ἐξῆς ἰ **τὴν βάπτισιν, τὸν Ἰορδάνην, τὸν Ἰωάννην ἀπτόμενον τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, καὶ ἄνωθεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς.** Ἐλθωμεν καὶ ἐπὶ τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν τοὺς παῖδας μετὰ βαΐων, τὸν νιπτήρα καὶ τὸ λεντίον, τὸν ἀσπασμόν τοῦ Ἰούδα, τὴν κράτησιν τῶν Ἰουδαίων, τὴν ἔνστασιν τοῦ Πιλάτου, καὶ τὰ ἐξῆς ἰ ὁμοίως καὶ τὴν σταύρωσιν, τοὺς ἥλους, καὶ τὰ ραπίσματα, τὸν σπόγγον καὶ τὴν λόγχην, καὶ ἄνωθεν τὸν τίτλον ἔχοντα τὴν ἐπιγραφὴν ἰ Ἴδὲ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὰ ἐξῆς ἰ τὴν ἀνάστασιν, τοῦ κόσμου τὴν χαρὰν ἰ πῶς ὁ Χριστὸς πατεῖ τὸν ἄδην, καὶ ἐγείρει τὸν Ἀδάμ. Ἐλθωμεν καὶ ἐπὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ, τοῦ τυφλοῦ τὴν ἀνάβλεψιν, τοῦ παραλυτικοῦ τὴν σύσφιγξιν, τῆς αἰμορροούσης τὴν ἔφαψιν τοῦ κρασπέδου, ἣτις καὶ πρώτη πάντων ἐποίησε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐκ χαλκοῦ ἰ ὁμοίως καὶ τὰ τῶν ἁγίων σώματα μετὰ τῶν βασάνων καὶ κριτηρίων, ὧν ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἰ ταύτην τὴν καλὴν ἐξήγησιν καὶ ὠφέλιμον γραφὴν, πῶς δύνασθε εἰπεῖν εἰδωλολατρείαν.

Тачније, предали су нам га (иконописање, прим. аут.) свети Оци, онако како нам Свето писмо говори о икономији оваплоћења Христовог: о Његовом силаску међу нас и ради нас, Гавриловом радосном поздраву Богородици, затим, о Христовом рођењу: о пећини, кориту, бабици, пеленама, звездама и маговима, и тако даље, о Христовом крштењу: о Јордану, Јовану који Га хвата за главу, а одозго силази Свети дух у лику голубице. Када пређемо на Његову пасију, видимо дечаке с палминим гранчицама, прање ногу ученицима, Христове хаљине, целивање Јудино, Јудејце док заробљавају Христа, суђење пред Пилатом и тако даље. Слично томе је распеће: ексери, бичевање, сунђер, копље и крсни натпис ето „цара јудејског” и васкрсење, радост целог света: како је Христос разорио ад и васкрснуо Адама. Да пређемо на Његова чуда: на исцељење слепорођеног, оздрављење одузетог,

¹⁹⁸ Спада у веома моћне амајлије.

хватање крвоточиве жене за руб хаљине, чиме је она насликала најстарију бронзану Христову икону. Налик томе су тела светих која су међу мучитељима и судијама страдала за Христа Бога нашег. Ту веродостојну интерпретацију и душеполезну представу како можете назвати идолопоклонством?

Да бисмо овде успоставили конјектуру у АСС, треба узети у обзир да VI главу, стилизовану набрајањем (*enumeratio*), прожима симбол тишине: Господу прилазимо тиховањем, бићу претходи тишина, а истина се спознаје тек када у нама престане бука речи, о чему сведочи колон „*τὴν γέννησιν, τὸ σπῆλαιον, τὴν φάτνην, τὴν μαῖαν, καὶ τὰ σπάρυανα*“. Стога, мислим да би се оваква конјектура добро уклопила у целокупан смисао главе: *τὴν βάπτισιν, τὸν Ἰορδάνην, τὸ ἐν Χριστῷ, Ἰωάννην ἀπτόμενον τῆς κορυφῆς αὐτοῦ*.¹⁹⁹ Могло би се поћи и даље и у коментару критичног места указати на беседе Јована Златоустог (PG 59, 153D), посебно оне које говоре о Христовом рођењу као о неизрецивој тајни, као на потенцијалне изворе (*Fontes*).²⁰⁰

Даље, мислим да није случајност да сви грчки преписи АСС у VI глави читају конјунктив аориста глагола ὀράω у значењу „видети“ а не „знати“:²⁰¹ Ἐλθόμεν καὶ ἐπὶ τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ ἴδωμεν τοὺς παῖδας μετὰ βαίωv. Оно што упадљиво одудара у одломку, то је тврдња да нас Свето писмо, између осталог, поучава о Христовом силаску у ад (уп. горе: καθὼς καὶ αἱ θεῖαι Γραφαὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς... πῶς ὁ Χριστὸς πατεῖ τὸν ἄδην, καὶ ἐγείρει τὸν Ἀδάμ).²⁰² Сасвим је јасно да се у VI глави беседе описује ликовна композиција која прати неканонизоване списе јер о Христовом силаску у ад говори само Јеванђеље по Никодему. Поред тога, апокрифи, који попуњавањем празнина у канонским књигама теже да удовоље хришћанској знатижељи, занемарљиво су утицали на светоотачку књижевност, али су зато ликовној уметности пружили обиље тема. Иконопоштовање у Византији током VI и VII века пролази кроз период успона, а појава иконе Васкрсења Христовог (Ἀνάστασις) везује се управо за период VIII века (Kartsonis 1986).²⁰³

¹⁹⁹ (види) *крштење, Јордан, Христа, Јована који Му држи главу*.

²⁰⁰ О употреби придева ἀλόρητος и ἀφραστός „неизрецив“ уп. Ioann. Chrysost. *In Joann. Hom.* 27.

²⁰¹ Тако је преведено и на српскословенски језик (САНУ 62, 191 v): **Пpи́ндѣмъ и на кр(ь)сть њго, и видиць ѿтpокы съ вѣтъвми.**

²⁰² Не треба доводити у питање теолошку поткованост аутора АСС. Да наведем само један податак. На више места смо се осведочили да су оријентални патријарси, чији заступник је био наш Јован из Јерусалима, оспоравали библијску тишину о иконама позивајући се на Христов Нерукотворени образ. Уп. стр. 24, 74 и 56 (фуснота 128).

²⁰³ На иконама насликаним пре Трулског сабора (692. година) Христова смрт, васкресење и силазак у ад не приказују се буквално, него метафорички (миросноснице крај гроба или распети Христос отворених очију).

Уверена сам да ће анализа VI главе АСС привући позитивну пажњу историчара уметности на извор АСС, поготову зато што се материјални остаци Византије уклапају у те описе. Тако, издвојићу један пример, ликовне композиције из Боткинове (Михаил Петрович Боткин) колекције донекле одговарају описима у АСС (Хускивазде 1977, 258): Эмалевые комопозиции Сретенья, Воскрешения Лазаря и Сошествия св. духа входили в серию икон на тему двенадцатых Праздников, хранившихся одно время в коллекции М. П. Боткина. Эта серия объединяла одиннадцать композиций. Где и когда была утеряна одна из двенадцати сцен, а именно композиция Благовещения, мы не знаем. Три из них были возвращены Грузии в 1923 г. и поступили в Гос. музей искусств Грузии. Судьба остальных композиций неизвестна. Однако сохранились, цветные иллюстрации этих сцен, представленные в издании собрания М. П. Боткина: Вход в Иерусалим, Распятие, Сошествие во ад, Сошествие св. духа, Рождество, Крещение, Преображение, Вознесение, Успение богородицы, Воскрешение Лазаря и Сретенье. Из этих сцен только Распятие и Сошествие во ад содержат надписи, причем греческие.

Даље, неке новозаветне мотиве из одломка у АСС пронашла сам у извору *Nouthesia* (в. ниже) које је објавио Мелиорански:

Nouthesia

162 v–163 r²⁰⁴

Ὑποδεικνύει τὰ αὐτὰ καὶ ὁ ζωγράφος ἄπο τῆς Γαλιλαίας ἀνερχόμενον τὸν Ἰωσήφ, καὶ τῆς ὄνου τὴν εὐτρέπεσιν, καὶ τὴν παρθένον ἐπ' αὐτῆ²⁰⁵ ἐποχοῦμενην ἕποδεικνύει σοι λοιπὸν τὴν Βηθλεέμ, τὸν μονογενῆ τόκον, τὰ σπάργανα,²⁰⁶ τὴν μαῖαν²⁰⁷ καὶ τὴν

²⁰⁴ У одломку се прави разлика између икона и слика које верник у свом уму ствара слушањем или читањем Еванђеља. Препостављам да је тај аргумент *ἄξιοπιστότεροι μάρτυρες ὀφθαλμοὶ παρ' ὧτα*, унапредовао од периода експанзије хришћанства и да у VIII веку побија деификацију Христа о којој је Евсевије Кесаријски писао василиси Констанцији (*Epist. ad Const.*, PG 20, 1517 A): Οὐκοῦν καὶ ἡ τοῦ δούλου μορφή ἐν τοιοῦτοις γινομένη, ἐξόλων ὅλη μεταβέβληται ἐπὶ φῶς αὐτοῦ ἄρρητον καὶ ἀνεκδιήγητον, αὐτῷ τῷ Θεῷ Λόγῳ πρέπον φῶς, ὅπερ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη (Πс 23:7, 9, прим. изд.). Мора се имати на уму да је *Πισμο василиси Констанцији* било убројано у званична документа Сабора у Хијерији (Mansi XIII, 313 A–D). Мислим да се из тог разлога на више места у беседи АСС наглашава историчност Новог завета, а посебно Христова пасија и смрт.

²⁰⁵ Ја не бих овде усвојила примедбу Мелиоранског да уместо *αὐτῆ* треба да стоји *αὐτῷ* јер се на више места се у Новом завету изричито говори о јахању магарица. Уп. *Πορεύθητε εἰς τὴν κόμην τὴν ἀπέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εἰρήσετε ὄνον δεδεμένην, καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς* (Мт 21:2).

²⁰⁶ У канонизованим библијским текстовима нема конкретних података како је Богородица Марија преповијала Христа: *καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλιεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ* (Лк 2:7).

²⁰⁷ Из канонизованох библијских текстова ми такође не сазнајемо да ли је Богородици Марији на порођају помагала бабица. Међутим, Протојеванђеље Јаковљево (сар. XIII и XIV) посвећује посебну пажњу јеврејској бабици који је Јосиф пронашао у селу Витлејему где се Марија порађала (в. *Pravoslavlje* 2016).

φάτνην, καὶ ἄπερ ὁ λογογράφος λόγῳ ἐξηγεῖται, ὁ ζωγράφος ἔργῳ δεικνύει²⁰⁸ · καὶ ἐὰν κατανοήσῃ ἄνθρωπος καλῶς, ἀξιοπιστότεροι μάρτυρες ὀφθαλμοὶ παρ' ὧτα ἀκουόντων · καὶ ἐὰν ἐστὶν ἄνθρωπος ἔχων τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτῷ, κατανοεῖ, ὅτι μία ἐξήγησις ἐστὶν καὶ ἐὰν μίαν ἐξήγησιν οἱ ἀμφοτέρωθεν ἐξηγοῦνται, τίς δύναται τὸν ἕνα προσκυνῆσαι καὶ τὸν ἕτερον ἐμπτύσαι, καὶ ἀπολέσαι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Διηγεῖται δὲ ὁ λογογράφος · *καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ, τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν · καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς καὶ τὰ ἐξῆς* · καὶ ὁ ζωγράφος ὑποδεικνύει <σὺν>²⁰⁹ τοῖς ποιμέσιν καὶ τὴν ποίμνην, καὶ τὸν ἄγγελον καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ ὁ λογογράφος τοῦ *Ἰσοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας, ἐν ταῖς ἡμέραις τὸν Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, ἰδοὺ μάγοι παρεγένοντο ἀπὸ ἀνατολῶν* · ὁμοίως καὶ ὁ ζωγράφος ὑποδεικνύει τὸν Ἡρώδη, τὴν Ἱερουσόλημ, τοὺς μάγους, τὰ δῶρα, τὴν ἀναχώρησιν τῶν μάγων, τῶν νηπίων τὴν ἀναίρεσιν, τοῦ ναοῦ τὴν ἐπίβασιν, τῆς παρθένου ἢ τὴν ἐπίδοσιν, τοῦ Συμεῶνος τὴν ὑπάντησιν · **τοῦ Ἰορδάνου τὴν ἔκπληκτον θεῶν, τοῦ Χριστοῦ μου τὴν γύμνωσιν · ἰδὲ τὸν Ἰωάννην, τρόμφ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἀπτόμενον, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἄνωθεν κατερχόμενον ἐν εἴδει περιστερῶς.**

Исте сцене приказује и иконописац: Јосифа из Галилеје, стављање пртљага на магарицу, Дјеву како на њој седи. Затим приказује Витлејем, Јединородног сина, повој, бабицу и јасле. То што јеванђелиста речима описује, иконописац уверљиво предочава. Чак и уколико човек нешто добро разуме, увек су му очи веродостојнији сведоци од ушију. Ако и постоји човек који Христа носи у себи, он добро зна да је прича о Христовом животу јединствена. И уколико Јеванђеље и икона преносе исти наратив, ко сме једно да поштује, а друго да душегубно пљуне? Јеванђелиста приповеда: „И беху пастири у ономе крају боравећи у пољу и чувајући стражу ноћу код стада свога“ (Лк 2:8–9, прим. изд.). Зато иконописац слика стадо с пастирима, анђела и друго. И јеванђелиста каже: „А када се Исус роди у Витлејему јудејском у дане Ирода цара, гле, дођоше мудраци с Истока“ (Мт 2:1, прим. изд.). Попут њега, иконописац представља Ирода, Јерусалим, мудраце, дарове и одлазак мудраца, погубљење мушке деце, улазак у храм, Пресвету Дјеву где приноси жртве, сreteње Симеона с Господом, чудесан приказ на реци Јордан,

²⁰⁸ У овом поглављу већ сам навестила да се иконографска решења Христовог рођења ослањају на Јеванђеље по Луки и Матеју и апокрифе.

²⁰⁹ Унела сам у текст и превела конјектуру коју је успоставио Мелиорански (1901, XXVIII).

нагост мог Христа, где, Јован Га дрхтећи држи за теме, и Свети дух силази с небеса у облику голуба.

Анализирајући новозаветне мотиве у извору *Nouthesia*, одмах пада у очи да су *Христово рођење* (в. горе τὴν φάτιν „колевка“) и *крштење на Јордану* (τοῦ Ἰορδάνου τὴν ἔκκληκτον θεάν) раздвојени великом количином текста. То запажање може да оспори тврдњу да је Јован из Јерусалима (аутор АСС) у VI глави погрешно прерадио једну реченицу из извора *Nouthesia*. Ту се поставља једно разложно питање: зар је Јован толико селективан да из толиког одломка (в. горе *Nouthesia*, 162 v–163 r) извуче само два новозаветна мотива? Пре ће бити да Јован уопште није ишао за прецима оријенталног извора *Nouthesia*, како претпоставља Мелиорански (1901, 84), него је самостално прерађивао друге оријенталне изворе. На основу свега изнесеног, долазимо до закључка да наизглед убедљиве текстолошке сличности не морају да сведоче о непосредном утицају извора *Nouthesia* на АСС.

§ 4.3. Датовање извора *Nouthesia*

Пошто је приметио да су све текстолошке сличности с АСС концентрисане у другом и трећем делу извора *Nouthesia*, бавећи се у првом реду текстологијом, Мелиорански је закључио да је само први, уводни део извора *Nouthesia* био састављен тек око 775. године (1901, 33). Најстарији слојеви текста *Nouthesia*, према овој теорији, смештени су у другом и трећем делу беседе, а процењује се да су настали око 754. године, што је десет до петнаест година пре појаве ауторског записа АСС.

Међутим, ја сам утврдила (в. стр. 42, д.) да је баш у другом делу извора *Nouthesia* (foll. 166 v: καθὼς καὶ ὁ πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Νυσσαέων ἔφη) био прерађен један специфичан коментар римског редактора АСС (текст данашњег MS. Paris. gr. 1115, око 775. године). То запажање навело ме је на претпоставку да важно путовање грчких рукописних књига почиње у иконофилском Риму око 780. године, одакле књиге путују ка Сирији, а не обрнуто. Немогуће је другачије објаснити непосредан и врло очигледан утицај протографа Paris. gr. 1115 (око 774. године) на претке извора *Nouthesia*.

Када се прикупљена филолошка грађа постави у ширу, историјску и кодиколошку раван, постаје јасно да је један богат флорилегијум (састављен пре 754. године) био послат из Сирије у Рим око 770. године јер је заиста тешко одрећи сиријско порекло традиције АСС. Подсетићу да је хомилија Северијана из Габале *О прању ногу* именована у складу с оријенталном, а не римском традицијом у тексту Vat. gr. 1652 који је несумњиво старији од римске рецензије АСС (Paris. gr. 1115). Поред тога, налази у писмима и другим црквено-правним документима показују да су утицаји оријенталних патријаршија почели да јачају у Риму током шездесетих година VIII века.

То што су историјати текстова АСС и *Nouthesia* тако загонетни, замршени и комплексни могло би да буде последица кружења иконофилских зборника подручјем источног Медитерана у периоду између 760. и 775. године.

Вратимо се сада теорији Мелиоранског: да ли је АСС, тачније MS Synod. gr. 265, заиста настао прерадом извора *Nouthesia*? Мелиорански, према мом мишљењу, није био на добром путу када је поставио такво питање јер MS Synod. gr. 265, како смо се на већем броју примера уверили, не сведочи о ауторском запису Јована из Јерусалима. У једном од претходних поглавља (2.2.), утврдила сам да је његов протограф настао тек у периоду након 770. године.

Мислим да зато ни Алексакис (1996, 110–116), упоређујући извор *Nouthesia* и MS Paris. gr. 1115 (око 775. године), није успео да пронађе коначан одговор на питање о датирању извора *Nouthesia*. Да издвојим неке његове занимљиве примедбе (1996, 111): „To start with, putting aside *ex silentio* argument for the early dating of parts II and III of *Νουθεσία* (*Nouthesia*, прим. аум.) the parallel passages cannot prove in themselves the priority of *Νουθεσία* over the P version of *CC* (=Paris. gr. 1115, прим. аум.). Some of the passages in *CC* (=АСС, прим. аум.) seem to be elaboration of their counterparts in the *Νουθεσία*. Compare, for example:

Νουθεσία (M, fol. 149^v)

κατανόησον τοὺς ἐπὶ γῆς βασιλεύοντας τοὺς ἀτιμάζοντας αὐτῶν τὰς εἰκόνας οὐχὶ κεφαλικῆς αὐτοῦ ἀξιοῦ τιμωρίας;

CC (PG, 317B)

Πολλάκις ἄφρων ἄνθρωπος, ἐὰν εὕρεθῆ ἐμπτύων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως, τί πανθάνει (sic); οὐ κεφαλικῆς τιμωρίας ἀξιοῦται;

CC (P, fol. 241)²¹⁰

²¹⁰ Paris. gr. 1115.

ἐὰν εὐρεθῆ ἄνθρωπος ἐμπύων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως οὐχὶ κεφαλικὴν τιμωρίαν ὑποκείσεται.

Some other passages, however seem to abridge what the *Nouthesia* presents. Compare:

Νουθεσία (M, fol. 146^v)

φανεροὶ τοῦτον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἢ φάσις, ἢ διὰ Δαβὶδ τοῦ προφήτου λέγουσα ἰ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων ἰ στόμα ἔχουσιν καὶ οὐ λαλήσουσιν ἰ ὀφθαλμοὺς ἔχουσιν καὶ οὐκ ὄψονται . . .

CC (PG 95, 324B = P, fol. 243^v)

θέλεις εἰπεῖν κατὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ ἰ τὰ εἰδῶλα ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν καὶ τὰ ἐξῆς. . . “

Пред собом имамо два контрадикторна налаза који иду у прилог мојој хипотези да извор *Nouthesia* није непосредно утицао на беседу АСС. Први пример (M, fol. 149 v и PG, 317B) сведочи о приоритету извора *Nouthesia*. Други пример (M, fol. 146 v и PG 95, 324 B), који би требало да докаже супротно, нећу узимати у дубље разматрање будући да је реч о познатом цитату.

Чини се да је формулација „ἐπὶ γῆς βασιλεύοντας“ старија од формулације „τοῦ ἐπιγείου βασιλέως“ (принцип *Lectio difficilior potior*). Ја бих, међутим, скренула пажњу да је епитет *ἐπίγειος* највероватније накнадно додат у текст АСС јер га у преписима Synod. gr. 293 (285 v) и Vat.gr. 1652 (100 v), сведоцима ауторског записа АСС, нема: ἐμπύων τὴν εἰκόνα αὐτοῦ (Synod. gr. 293: τοῦ) βασιλέως.²¹¹ Поменути налаз, као и многобројни други налази, показује нам да извор *Nouthesia* стоји у вези с протографима АСС који су настали после 770. године, што ме поново наводи на закључак да је извор *Nouthesia* у целини настао отприлике у том периоду.

²¹¹ То место подробно анализирам на стр. 89.

§ 5. ЗАКЉУЧАК

ПРОТОГРАФИ „О СВЕТИМ И ЧАСНИМ ИКОНАМА“: ИЗАЗОВИ ЊИХОВЕ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ (VIII ВЕК)

Пошто смо се у досадашњем излагању упознали с грчким рукописним наслеђем беседе „О светим и часним иконама,“ треба одговорити на питања до каквих нових сазнања је наша студија дошла и у којим се областима медијевалистике нова сазнања могу применити. Научне области које се унапређују проучавањем овог извора су историја Византије, историја средњовековне уметности, средњегрчка филологија, кодикологија, палеографија, литургика, теологија и историја Цркве.

Ову студију треба схватити као покушај да се проникне дубље у проблем историјата текста „О светим и часним иконама“. Прво питање које смо пажљиво разматрали тиче се односа између иконокластичког Цариграда и Рима који је остао веран култу икона у доба првог иконоборства. Анализа црквено-правних докумената и писама написаних у периоду између шездесетих и седамдесетих година VIII века показала је да су иконофилски зборници интензивно циркулисали источним Медитераном продубљујући тиме политичке и културне везе Сирије и хеленизоване јужне Италије. Последица тога су изразите текстолошке сличности беседе „О светим и часним иконама“ с теолошким списом „Поуке старца о светим иконама“.

Остајући у домену хипотеза, настојали смо да досегнемо до форме утицајног сиријског протографа (Arch N, око 754. године) о којем данас парцијално сведоче беседа „О светим и часним иконама“ и „Поуке старца о светим иконама“. Оно што текстологу отежава прецизну реконструкцију Arch N јесте свесно и намерно варирање исказа којем су, по свој прилици, често прибегавали аутори и редактори иконофилских текстова. Најзад, указао нам се и један несачувани оријентални флорилегијум, праисточник фамилије рукописних књига Venet. Marc. gr. 166, Synod. gr. 265 и Paris. gr. 1115, из којег су аутор наше беседе и Јован Дамаскин преузимали цитате.

Доласком Ирине и Лава IV на престо (780. година) и слабљењем иконокластичког покрета, отпочео је процес културне обнове Цариграда чији трагови су јасно видљиви на историјату текста „О светим и часним иконама“. Прикупљени лексички и текстолошки

подаци откривају нам да се у Цариграду између 775. и 780. године појавио протограф млађег предања „О светим и часним иконама“, којег смо у овој студији назвали Прото-МИЊ. Чињеница да се текст Прото-МИЊ врло мало мењао упркос интензивном преписивању, могла би указивати на политичке и идеолошке разлоге за његово састављање. Интерполације у Прото-МИЊ прожима антисемитизам, што никако није случајност. Наиме, у време када су културне, језичке и етничке границе источног и западног царства биле јасно подвучене, сваљивање кривице за иконоборство на Јевреје било је ефикасно средство за смиривање политичких тензија. Изгледа да су текстови Synod. gr. 413 и Synod. gr. 265 карице које повезују старије (сиријско-римско) и млађе (цариградско) предање „О светим иконама“.

С друге стране, залазећи дубље у кодиколошку раван, у студији су биле потврђене сличности (у садржајном смислу) између рукописних књига Bodl. Roë 28, Paris. gr. 767, Suppl. gr. 143 и Synod. gr. 265. Имајући у виду текстолошке паралелизме између најмлађег предања „О светим и часним иконама“ (Revilla 69) и извора „Поуке старца“, може се претпоставити да је крајем VIII века разноврсна иконофилска литература, оригинално створена на Оријенту или у Риму, у склопу већих флорилегијума доспела у Цариград. То значи да историјат преношења текста „О светим и часним иконама“ проучаваоцима других иконофилских извора можда може да послужи као својеврсни образац. Рецимо, кодиколошка испитивања откривају нам извесне сличности између „Писама Лаву Исавријанцу“ и споменика Прото-МИЊ: то су иконофилски извори који сведоче о књижевној централизацији у последњим деценијама VIII века.

Друго важно питање које смо разматрали тиче се генезе старијег предања „О светим и часним иконама“. Студија заговара тезу да беседа припада типу такозваних „отворених традиција“. То значи да је њен историјат текста веома сложен и да га не треба приказивати стемом. На основу анализе самог текста, изворних бележака и цитата, процењује се да је ауторски запис „О светим и часним иконама“ настао у Сирији око 768. године (Arch 768). Међутим, традиционална теорија да су се средњегрчки извори кретали из Сирије ка Западу, а не обрнуто, добија тек делимичну потврду у нашој студији. Тако, на пример, утврдили смо да текст „Поуке старца“, који је настао након 770. године у Сирији, чува видљиве трагове утицаја западног огранка „О светим и часним иконама“ (Paris. gr. 1115).

Запис из 768. године био је написан у дијалошкој форми, а аутор би могао припадати кругу лица који су ближе сарађивали с јерусалимским патријархом Теодором (760—782). Испитивања која задиру дубље у прошлост, откривају да је беседа, између

осталог, генетски блиска с црквено-правним документом из 764. године (Синодик православља). Претпоставка да би се неким напредним текстолошким проучавањем могло стићи до архетипа, по свој прилици, није реална. Теза да је исихазам пружио подстицај преписивању овог иконофилског дела у XIII и XIV веку изискује свеобухватније истраживање. Друго питање које такође излази ван оквира ове студије тиче се појачаног интересовања за ово дело (и иконофилску књижевност VIII века уопште) у доба уметничког препорода Византије (ренесанса династије Палеолога).

На крају могло би се рећи да је текстолошко изучавање беседе продубило наша сазнања о византијској иконографији у VIII веку. Ту би, свакако, требало поменути познате иконе: Нерукотворени образ из Едесе, икону Страшног суда, Пречисте Свагдадјеве Марије и икону Христовог Васкрсења. Беседа је корисна и као извор за реконструкцију архитектонских споменика и изгубљених ликовних дела. Историчарима уметности смо скренули пажњу на оријенталне композиције које прате неканонизована јеванђеља, даље, иконе из Боткинове колекције и цркву Свете Софије.

ПРИЛОГ: FRAGMENTA SPURIA ET INTERPOLATA

На крају овог поглавља, по први пут у целини објављујем велики уметак у MS Paris. gr. 1115 (241 v, 7–242 v, 30). Утврдила сам да њега заправо чине две мање интерполације. У првој интерполацији (241 v, 7–242 v, 16) исцрпно се набрајају старозаветне префигурације Христа (новог Адама), светих мученика и праведника, свете и апостолске Цркве, монаштва, Христовог крста, свете тајне крштења, светог Духа и Јована Крститеља. Без неких нових открића рукописа или темељнијих истраживања грчке и латинске рукописне грађе у црквеним архивима ми нећемо моћи да објаснимо порекло тог текста. Можда имамо посла с преводом неког латинског извора јер, како сам већ унаговестила у поглављу 3.1, у одломку се појавио и један типичан латинизам – ἡ μόνον (калкирано „quam primum“). Другу интерполацију (242 v, 16–242 v, 30) чини одломак из Друге беседе Јована Дамаскина *Против оних који одбацују иконе* (PG 94, 1301D). Свакако, текст који саопштавам у овом прилогу треба схватити као опсежни коментар састављача текста Paris. gr. 1115.

MS Paris. gr. 1115

(241 v, 7–242 v, 30)

ἀδάμ εἰς τύπον τοῦ δευτέρου ἦν ὅς ἐστὶ Χριστὸς ὁ τοῦ παλαιοῦ ἀρχαιότερος καὶ τοῦ πάντος προαγονέστερος. οὐ κατὰ τὴν φύσιν μόνον ἰσχυρὰ κατὰ πλᾶσιν ἰσχυρὰ ὁ μὲν γὰρ ἐκ παρθενικῆς γενέσεως καὶ ἄνευ σπορᾶς ἰσχυρὰ ὁ δὲ ἐκ παρθενικῆς γενέσεως καὶ ἄνευ ἀνδρὸς ἰσχυρὰ κακεῖ πνεῦμα ζωῆς ἰσχυρὰ κὰν ταῦθα πνεῦμα ἅγιον. δεῦτερον, ἀμελείς [sic!] τύπον τῶν δικαίων καὶ μᾶλλον τῶν μαρτύρων ἰσχυρὰ πρῶτον στέλεχος ὑπὸ θεοῦ συμβολικῶς φυτευθὲν ἐν τῶν [sic!] τῶ παραδείσῳ τῆς ἐκκλησίας ἰσχυρὰ ἢ ἐπὶ Νῶε κιβωτὸς εἰς τύπον τῆς ἐκκλησίας ἰσχυρὰ ἐν αὐτῇ γὰρ πᾶν γένος ζώων θηρίων τε καὶ κτηνῶν καὶ πετεινῶν καὶ ἐρπετῶν διασώζεται ἰσχυρὰ ἐν αὐτῇ πᾶν γένος ἰουδαίων τε καὶ ἔθνος ἀλλογλώσσων διασώζεται ἰσχυρὰ ὁ πύργος [sic!] ὁ ἐν γῆ [sic!] Σενναὰρ.²¹² ὃν καὶ Χαλάνησαν καλοῦσιν. ἐφ' οὗ καὶ μερισμὸς γέγονε γλωσσῶν εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τοῦ κατὰ τὴν πεντηκοστὴν θαύματος.²¹³ κατὰ τὸ ἀνάπαλιν γέγονεν

²¹² Овде је конкретно реч о вавилонској кули коју су подигли Нојеви потомци (контекст који се једино јавља у Пост 11:2).

²¹³ Дап 2:2–4.

ἐκεῖ μὲν ἢ μία φωνὴ καὶ γλῶσσα, εἰς πολλὰς δῖαιρεθεῖσα ἃ τὸ ἀσύμφωνον ὧν λαλούντων ἐδείκνυ ἔνταυθα δὲ τὸ θεῖον πνεῦμα καταφύτευσαν πυρίνας γλώσσας τοῖς μαθηταῖς τὰς πολλὰς εἰς μίαν συνήρμοσεν. Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης ἐκ Χαρρὰν μετανάστης γενόμενος²¹⁴ ἡ εἰκόνα καὶ τύπον φέρει πάντως τοῦ κατὰ θεὸν βίου εἰρημένον καὶ καταλιπόντος πᾶσα πρῶταν κτίσιν τε καὶ εὐγένειαν. καὶ αἶροντος τὸν σταυρὸν καθάπερ ἐκεῖνος τὴν πίστιν μετὰ τῆς φιλοξενίας καὶ εἰς τοῦ ἐπαγγελίας ἀνατρέχοντος. εἰκὼν καὶ τύπος καὶ τὸ Ἰσαὰκ μυστήριον ἡ λέγω δὲ τοῦ περὶ αὐτοῦ μυστικοτάτου θαύματος περὶ Κυρίου, εἰς τύπον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ κατὰ οὐσίαν Θεοῦ ἀντεισαχθέντος. ὡς ἐμφυτεύουσιν ἐκ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ προσδεθέντος ἡ εἰς τύπον τῆς θείας πρὸς ἡμᾶς συγκαταβάσεως ἡ καὶ εἰκόνα τοῦ διορατικοτάτου Ἰακώβ ἢ εἰς οὐρανὸν ἀφικνουμένη κλίμαξ ἐδείκνυτο²¹⁵ ὅτε ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες ἐπ’ αὐτὴν ἄγγελοι ἢ ἡτις ποτὲ ἦν ἡ ἀνάβασις καὶ κατάβασις ἢ ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπου πάλιν ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος πάσχων ἕωρα πρὸς τὴν αὐτὴν ἡμᾶς ἔννοιαν ἀγίαν ἡ εἰκόνα γὰρ ἐνανθρωπικοῦ συμπλοκῆς τῆς θείας καὶ ἀκαταλήπτου φύσεως ἢ ἀλλὰ καὶ ἡ τὸν μέρος ἐπαφῆ || **242 r** εἰκὼν ἐστὶ τῆς νεκρότητος τῶν πάθων ἐνεργίας ἢ τί δὲ ἡ ῥάβδος Ἰωσηφῆς τὸ ἄκρον αὐτὸς Ἰακώβ προσεκύνησεν²¹⁶ ἢ ἐπεὶ καὶ ἡ ῥάβδος αὐτοῦ ἔην τὸν Ἰορδάνην ἐπέρασε²¹⁷. τύπος ἦν καὶ προχάραγμα ἢ ἡ μὲν, τοῦ σταυροῦ ἢ ἡ δὲ, τῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος ἡ εἰκόνα φέρει καὶ τύπον τοῦ θείου βαπτίσματος. τὸ ἐρυθραῖον πέλαγος ἐν ᾧ ἡ φαραωνίτις δύναμις πονωθεῖσα, γέγονε ὑπὸ βρύχιος ἢ καὶ Ἰσραὴλ διασωζόμενος, ἔφυγε τὸν διώκοντα ἢ μὲν τοῦ ἀλάστορος ἐκτυποῦσα τὸν ἀντίπαλον δύναμιν ἐμνιγωμένην τοῖς ὕδασιν ἢ ὁ δὲ τὸν νεὸν Ἰσραὴλ λέγω δὴ τὸν κατὰ θεὸν ἄνθρωπον ἀνανεούμενον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἢ ἀλλὰ καὶ ἡ ῥάβδος καὶ ἡ ῥάβδος ἀκρῶν [sic!] ἢ βλαστήσασα ἡ εἰκὼν ἐκάστη τούτων ἐστίν. ἢ μὲν, τύπος τοῦ σταυροῦ. ἢ δὲ, τοῦ Χριστοῦ ἢ ἐπειδὴ καὶ ῥάβδος. δυνάμεως ὁ Χριστὸς ἢ καὶ ῥάβδος εὐθύτος σταυρός. τὴν χάριν ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν τετραμερῶς εἰκονογραφούσης τοῖς πέρασι. τί δὲ σκηνὴ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα. οὐχὶ τὸν τύπον ἔφερε πρῶτον μὲν τῶν ἐπ’ οὐρανίων ἔπειτα δὲ καὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας. εἰκόνες γὰρ προχάραγματα ἦσαν ἢ οὐ μόνον αὐτὰ ἀλλὰ καὶ τὰ σὺν αὐτῇ ἢ καὶ ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς Μωϋσῆν λέγοντος ἢ ὅρα ποιήσεις πάντα τὰ τῆς σκηνῆς κατὰ τὸν δεχθέντα σοὶ τύπον τῷ ὄρει. ὡς τε τύπος ἦν ταῦτα πάντα. ἢ σκηνὴ, τῆς ἐκκλησίας ἢ τὸ ἐνδότερον τοῦ δευτέρου καταπετάσματος τῶν καθ’ ἡμᾶς ἀδύτων ἢ εἰ δὲ

²¹⁴ Аврам је са Саром и Лотом по Божијој заповести напустио Харан. О Аврамовој сеоби: Пост 12: 2–4.

²¹⁵ Лествица јеврејског патријарха Јакова општеприхваћена је метафора за успење к Богу (Пост 28: 10–22).

²¹⁶ О овој префигурацији уп. Јез 37:15–17.

²¹⁷ О томе се говори у: 2 Цар 2:8.

τὴν μυστικώτεραν βούλει ἀδύτων²¹⁸ · εἰ δὲ τὴν μυστικώτεραν βούλει ἀγνοῦναι προτοτύπων, ἢ σκηνή, τοῦ τῆς Θεοτόκου σώματος²¹⁹ · ἐξ ἧς ὁ λόγος σωματωθεὶς ἀτρέπτος προῆλθε ψυχὴν ἔχων τὴν καθ' ἡμᾶς λογικὴν τε καὶ νοεράν · τὸ δεύτερον καταπέτασμα τὴν ἄμωμον τῆς Θεοτόκου γαστέρα²²⁰ ἐνῆ [sic!] ἄπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων. μόνος ὁ ἀρχιερεὺς Χριστὸς Ἰσοῦς εἰσελήλυθε τὸν ὑπὲρ πάντων θυμίαν. τὸ ἑαυτοῦ προσλαμβανόμενος σῶμα ὅπερ ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν προσήγαγε τὰ Χερουβὶμ τῶν ἄνω Χερουβὶμ ἔτι δὲ καὶ τῆς σεραφικῆς λαβίδος (Ис 6: 6, *prim. aym.*) λέγω δὴ τῶν παρθενικῶν τῆς Θεοτόκου χειρῶν · οἷς τὸν θεῖον καὶ οὐράνιον ἄνθρακα μυστικῶς τῷ Συμεὼν ἐπιδιδοῦσα. τὴν σεραφικὴν ἐξεπλήρωσεν εἰκόνα · ἡ τράπεζα τῆς προθέσεως. εἰκὼν τοῦ σταυροῦ. ὡς ἐκεῖνος ζωηροῦ θύματος λέγω δὴ τοῦ υἱοῦ καὶ ἀμνοῦ · οὕτως καὶ αὕτη τῶν ἄρτων τε καὶ θυμιαμάτων ἢ κιβωτός. εἰκὼν ἦν τοῦ Δεσποτικοῦ θύματος · ἡ χρύση εἰκὼν || **242 v** ἦν τῆς Θεοτόκου · ὁμοίως καὶ αἱ πλάκες καὶ ἡ ράβδος · καὶ τὰ λοιπὰ πάντα περὶ ὧν οὐκ ἐστὶ κατὰ μέρος εἰπεῖν · εἰκόνες καὶ τύποι ἦσαν τῶν ἐπουρανίων καὶ τῶν ἐν χάριτι τελούμενων καὶ ἐπιλήψει με διηγούμενον ὁ χρόνος · πάντα ὅσα τῆ θεοπνεύστῳ γραφῇ ἐμφέρεται διεξελεθῆναι ἐθέλοντας · ὑπόδειγμα τοῦ τῆς εἰκόνης ὀνόματος²²¹. τοῦ Ἡλίου λέγω τύπον φέροντα. τοῦ Βαπτιστοῦ ἀξίνη στέλιδιον²²² · ὅπερ καὶ Ἐλισσαῖος ἐπιπολὰς τῷ ὕδατι τοῦ Ἰορδάνου ἀνήλατο τὸ σιδήριον καὶ ὅσα τοιαῦτα²²³. χρῆ μὴδὲ τὸν Μελχισεδέκ²²⁴ παραδραμεῖν · εἰκόνα ὄντα καὶ προαφομοίωσιν τοῦ Θεοῦ · καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν καταγούμενον. καὶ μήτε τῷ νόμῳ μήτε τῇ χάριτι κοινωνίας ἔνεκεν γνωριζόμενον · ἢ μόνον κατὰ τὴν προτύπων · ὅτι καὶ ἔτοιμος τρόπος ἔστι πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ μὴ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων παρορᾶσθαι · τρόπον ὁρῶμεν τὸν ἐπὶ ἀστραγάλου ὧν ἐν τῷ τοίχῳ Βαλτάσαρ ἐωράκει θεομηνίας αὐτῷ κατασκηψάσας²²⁵ · ἐμπαροινήσασιν ἐπὶ τὰ ἱερὰ τοῦ Θεοῦ σκευὴ καὶ ὡς κοινοῖς αὐτοῖς ἐκπόμασι

²¹⁸ То су упутства о светињи и богослужењу која Господ даје Мојсију (уп. Изл 25:8–40; 26:1; Изл 27:1; 28:1; 30:1).

²¹⁹ О Богородици као о светом простору у којем се оваплотио Господ било је речи и у поглављу 3.1.

²²⁰ Овде се срећемо с мајчинском утробом као симболом милосрђа и жалости у грчкој и словенској култури (Аверинцев 2004, 68, д.). Занимљиво је да сам тај симбол запазила и на једном месту у беседи АСС (сар. IX οὐδέποτε γὰρ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς). Да би се ослободили многобожачког платонизма, монаси исихасти су трагали управо за старозаветним симболима. Можда је зато беседа АСС интензивније превођена и преписивана у XIII и XIV веку.

²²¹ Наиме, симбол чине две компоненте: слика (ликовна представа) и име.

²²² Како је проречено у Старом завету (Мал 4:5). Место се ослања на следеће новозаветне стихове: καὶ θέλετε δεῦξασθαι, αὐτὸς εἶναι Ἡλίας ὁ προεφήτευσαν Μτ 11:14; λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Ἡλίας ἤδη ἔλθε, καὶ οὐκ ἀπέγνωσαν αὐτόν... τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ ὅτι περὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἶπεν αὐτοῖς (Μτ 17:12, 13); Οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὁ Χριστὸς, καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, Τί οὖν; Ἡλίας εἶ σύ; (Jh 1:21).

²²³ 2 Цар 6:1–7.

²²⁴ Пост 14:18, Јев 7:1.

²²⁵ Дан 5:1.

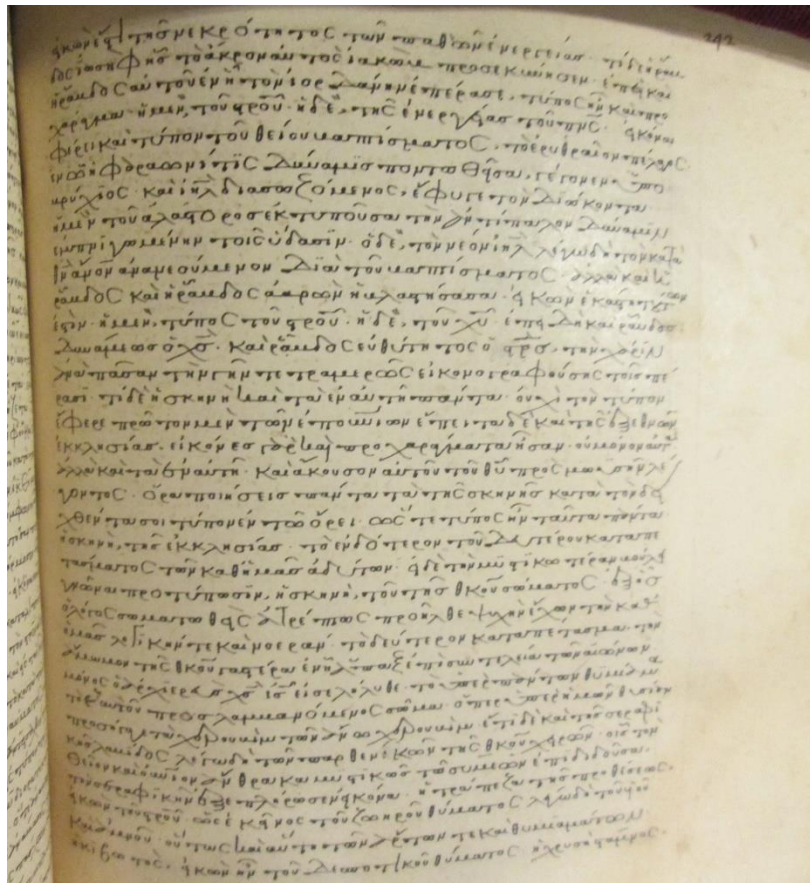
χρησαμένοις²²⁶. οὐ μόνον γράμμασι τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμὸν παρέδωκαν οἱ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γενόμενοι ἄλλα καὶ ἀγράφοις τισὶ παραδόσεσι²²⁷ ἰόθεν γὰρ οἶδαμεν τὸν κρανίου τόπον τὸν ἅγιον ἰόθεν τὸ μνημα τῆς ζωῆς ἰό παῖς παρὰ πατρὸς ἔλαβε ἰό μὲν γὰρ ἐν τόπῳ κρανίου σταυροῦ θῆμα τὸν Κύριον, γέγραπται καὶ ταφῆναι ἐν μνημείῳ ὡς ἔλατόμησεν Ἰωσήφ ἐν τῇ πέτρα²²⁸ ἰότι δὲ ταῦτα ἐστὶ τὰ νῦν προσκυνούμενα ἐξ ἀγράφου παραδόσεως ἰόδαμεν καὶ πλεῖστα τούτας ὅμοια ἰόθεν τὸ τρίτον βαπτίζειν τοῦτ' ἐστὶν διὰ τρίτων καταδύσεων ἰόθεν κατὰ ἀνατολὰς εὐχεσθαι ἰόθεν τὸ προσκυνεῖν σταυρὸν ἰόκ ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως ἰόδι καὶ θεῖος ἀπόστολος φησὶν ἰόρα οὖν ἀδελφοὶ στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἅς ἐδιδάχθητε ἰόεἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν (2 Κορ 2: 15, *prim. aut.*) ἰόπολλῶν τοιγαροῦν ἀγράφως τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένων καὶ νῦν πεφυλαγμένων. τί περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖς,²²⁹

²²⁶ Ο τομε се говори у Дан 5:23.

²²⁷ Иконоκλαстичко учење се ослања само на Свето писмо.

²²⁸ Јосиф из Ариметеје који је Христу уступио своју гробницу (в. Лк 23:50–56, Мт 27:57 и Јн 19:38).

²²⁹ οὐ μόνον γράμμασι–περὶ τὰς εἰκόνας σμικρολογεῖς, cf. *Contra imag. calumin. II* (1301 D).

Национална библиотека Француске (La Bibliothèque nationale de France)

Paris, g. 1115, foll 242 r

II. СРПСКОСЛОВЕНСКО ПРЕДАЊЕ

CONSPECTUS SIGLORUM

MS	app.crit.
Копитар 5	K
САНУ 62	C
ХАЗУ 738	X
Wuk 44	W

CODD.	saec.
<i>Златоуст-Копитар</i>	XVI
<i>Златоуст-САНУ</i>	XIV
<i>Златоуст-ХАЗУ</i>	XV
<i>Златоуст-Wuk</i>	XVI

Увод

§ 2.1. Четири књиге *Златоуст*

Пошто су Словени, настављајући грчку традицију, читали беседу АСС у монашкој трпезарији током Недеље православља²³⁰, њени српскословенски преписи се чувају у такозваним *Посним Златоустима*.²³¹ Беседу сам пронашла у следећим књигама:

1. *Беседе Златоустове и других*, око 1380. године (Српска академија наука и уметности, зборник број 62), 189 v–202 v,
2. *Панегирик – Зборник хомилија за целу годину*, XV век (Хрватска академија знаности и умјетности, број 738), 145 r–157 r,
3. *Златоуст*, XVI век (збирка Јернеја Копитара 5), 226 v–243 r,
4. *Златоуст*, средина XVI века (Берлинска краљевска академија, доступно у Археографском одељењу Народне библиотеке Србије на микрофилму Wuk 44), 295 r–308 r.

Пре него што пређемо на текстолошке анализе преписа АСС, што је кључно питање у другој глави студије, палеографски ћу описати и упоредити све четири горенаведене књиге јер полазим од претпоставке да ћемо тако успети да брже разлучимо редакције АСС (Синдик 1997, 94).

Чини ми се да *Златоуст-САНУ* и *Златоуст-Копитар* припадају истој фамилији рукописних књига јер имају готово идентичан садржај (Радошевић 1979, 53).²³² Зашто онда преписи Копитар 5 и САНУ 62 не би били сродни? Додуше, између *Златоуст-САНУ*

²³⁰ Овако гласи заглавље преписа Копитар 5: Бъ неделю пръвоую поста, си рет православную, Иона нна мннха и прѣзвнтера Дамаскина слово сказоующе о светыхъ и чьстныхъ иконахъ къ вьсакомоу христѣанноу и къ цароу Константнноу Кавалинноу и на вьсе кретины.

²³¹ Беседе Светих Отаца у књизи *Златоуст* објашњавају духовну тему празника током Великог поста и на васкрсне дане (Трифунувић 1990, 98 д.). Пошто књига има дидактичку намену, изабране беседе су средњег обима, једноставног и чистог језика, без претераних реторских украса (Богдановић 1997, 58). Православни Срби, Бугари и Руси, према грчком обрасцу, неговали су традицију *Златоуст* у периоду између XIV века и XVII века (Јагић 1898, 1–17). Свакако, књига је пре XVI века већ носила то карактеристично име, о чему најбоље сведочи изворни запис Партенија, јеромонаха манастира Раковац (*Златоуст-Копитар*, 375 r): ѿа с(в)ѣта и д(оу)шеспасна кннга гл(аго)лѣдн Златоустъ.

²³² Уп. регистистре на стр. 127–133.

и *Златоуст-Копитар* постоји једна, рекла бих, занемарљива разлика у садржају: беседе у *Златоуст-САНУ* прате богослужење од Недеље митара и фарисеја до празника Цвети, док књига *Златоуст-Копитар*, која се нагло прекида на листу број 375, уопште нема слова предвиђена за читање током шесте недеље поста. Ја нисам пронашла трагове физичког оштећења ни каснијих интервенција у *Златоуст-Копитар*, што ме наводи на претпоставку да је *Златоуст-Копитар* имао наставак у другој, несачуваној књизи, слично као што Хиландарски зборници број 388 и 389 чине једну целину (Богдановић 1978, 152).

Одавно је већ било примећено да зборнику *Златоуст-САНУ* недостаје седми кватернион (Стојановић 1901, 65). Пратећи редослед слова у *Златоуст-Копитар*, утврдила сам да је у књизи *Златоуст-САНУ* изгубљен препис Златоустовог слова *О апостолској заповести*²³³ јер то слово би требало да стоји између Златоустовог слова *О онима који се уздижу у вери* (*Златоуст-САНУ*, 43 v) и *О трпљењу и милости* (58 v). Пошто свештице у зборнику САНУ 62 имају по стандардних осам листова (четворопарне), испуст седмог кватерниона управо и јесте настао између листова 43 v и 58 v (8x7=56).

Према проценама Мирослави Гроздановић, сарадника Археографског одељења Народне Библиотеке Србије, зборник *Златоуст-САНУ* је у целини настао 1380. године (Радошевић 1979, 53). Међутим, зашто књига *Златоуст-САНУ*, најстарији *Златоуст* српске редакције, није до сада детаљније археографски проучена, радо бих упитала.²³⁴ Рецимо, у *Каталогу рукописа ресавског круга*, зборник *Златоуст-САНУ* није чак ни поменут (Јовановић-Стипчевић 1980) иако на основу жигова и писања појединих графема процењујем да би горња хронолошка граница његовог настанка (*terminus post quem non*) могла да буде 1385. година.²³⁵ Наиме, гледајући жигове у зборнику *Златоуст-САНУ*, запазила сам *Секиру* која се отприлике на сваком другом листу смењује са *Звоном*.

Када је реч о воденим знаковима *Секире* и *Звона*, познато је да се они веома ретко комбинују, што ми је дакако дало за право да зборник *Златоуст-САНУ* приближим дечанској групи рукописа, тачније, *Требнику* број 69 (у даљем тексту: Дечани 69) и *Добротољубију* 82 (Дечани 82). Садржај зборника *Златоуст-САНУ*, даље, његова

²³³ Иже въ с(вѣ)тѣх ѿ(тѣ)ца нашего ꙗѳанна архієпископа Константиѳа града Златоустаго слово ѿ ап(осто)льскоѿм речениѳако въси прѣдстанѣмь соуднищѿ Х(ристо)вѣх, да принѣтъ къждо ѳже съ тѣломь съдѣла и съдѣ.

²³⁴ Није случајност да је зборник *Златоуст-САНУ* био свечано приказан 6. априла 1973. године када је Народна библиотека Србије отворена у новој згради (Каталог 1973, 46).

²³⁵ Најпре пада у очи да слово „тврдо“ (Т) подсећа на штампану цифру седам: стабло прелази у горњи међупростор, приближавајући се високом једностраном Т које преовладава рукописима XV века. Поменућу још и да се слово „земља“ (Z) понегде бележи као крупна тројка (Богдановић 1997, 155), а слово „зјело“ (S) се користи у словној вредности. Подробније о томе в. Ђорђић 1971, 103.

правописна коректност и формално уобличавање текста сведоче о искуству преписивача који је радио у развијеном скрипторијуму. Не бих искључила могућност да је *Златоуст-САНУ* исписан у манастиру Високи Дечани јер Косовска битка вероватно није у потпуности обуставила књижевну активност у манастирима (Гроздановић/Станковић 1995, 27). Поред тога, утврдила сам да жиг *Звона* у зборнику *Златоуст-САНУ* само подсећа на жигове у хиландарским зборницима број 274 и 392 из периода између 1375. године и 1385. године (Гроздановић/Станковић 1995, 18), али је готово идентичан *Звонима* у дечанским збиркама из отприлике истог периода. Мени је други, врло јасан путоказ ка Дечанима била фабријанска хартија. квалитетни, ручноправљени материјал за писање.²³⁶ Поред тога, указала бих на још могућу паралелу између зборника *Златоуст-САНУ*, Дечани 69 и Дечани 82: све су то поучне књиге које пружају духовну утеху у првим, најдепресивнијим годинама након Косова.

Језик и правопис у зборницима *Златоуст-САНУ*, Дечани 82 и Дечани 69 су исти: језик тих споменика је српскословенски, а правописна норма рашко-ресавска. Овде би било корисно да изнесем нека своја запажања о правопису у тим споменицима.

Што се тиче танког јер, приметила сам да се оно у зборницима *Златоуст-САНУ* и Дечани 82 доследно бележи. То што се предлог *ѿ* понекад пише с почетном цртом, одговара полууставном писму у споменицима (Јерковић 1984, 56).²³⁷

За правопис зборника Дечани 82 карактеристично је одсуство прејотације иза (десетеричног) *ї*, те се групе *и + ја*, *и + је* углавном бележе као *їа* и *їе*. Та ортографска тенденција долази до још већег изражаја у зборнику Дечани 69 где је дошло до уопштавања десетеричног *ї* изван група *їа*, *їе* и *їн* (Богдановић 2011, 250, 324). Рецимо, десетерично *ї* се појављује у наставцима за *Nomina agentis* (со҃роднїкѣ 16 г) и у наставку за 3. лице једнине презента (живїтъ 72 г). На почетку речи у зборницима Дечани 82 и Дечани 69 најчешће се јавља широко *є*. Ту се природно намеће следеће питање: има ли таквих упадљивих црта у правопису зборника *Златоуст-САНУ*?

Група *и + ја* у зборнику *Златоуст-САНУ* углавном се пише без лигатуре и са десетерачким *ї*. Издвојићу ради илустрације неке примере с групом *їа* на крају речи:

²³⁶ О фабријанској хартији в. Dabrowski 2008: 2–19. Уп. такође Богдановић 1980, 41 где је дат детаљан опис српске средњовековне књиге.

²³⁷ Поред правилних, једноставних облика и равних линија, ја сам у зборнику *Златоуст-САНУ* проналазила и полууставне облике. Постепени прелаз устава к полууставу је нашироко присутна појава у јужнословенским рукописима друге половине XIV века. О ћирилском уставу који прелази у полуустав в. Соболевский 1908, 60; Срезневский 1885, 250; Черепнин 1956, 244–245; Карский 1928, 169–172; Щепкин 1967, 129–131; Богдановић 1980, 43.

пр[ѣ]подовїа (189 r), тѣщеславїа (190 r), писанїа (191 r), м(оу)ч(е)нїа (192 r), пришьствїа (194 r), написанїа (195 r, прѣслоушанїа (196r), ц(а)рствїа (7x), оускоенїа (201r). Ресавски начин писања углавно се примењује у средини речи и грецизмима: восколїаннок (192 r), Псаїа (196 r), дїаколь (198r), фатрїархъ (2x), патрїархъ (8x), дїаконскын. Рашка ортографија (-нїа) у средини речи одржала се једино у облику нзлнїавшихъ.

Анализирајући само препис САНУ 62, приметила сам да је категорија *и + је* отприлике 30 пута забележена исто као у зборницима Дечани 82 и Дечани 69 (комбинација десетеричног *ї* и широког *є*): *їє(ан)г(є)лїстоу* (189 v), *є(ан)г(є)лїє* (192x2, 195), *смотренїє* (192 r, 192 v), *безоумїє* (192 r), *сказанїє* (192 r), *обретенїє* (190 r), *повѣствованїє* (192 r), *Млрїє* (191 r, 194 r), *въображенїє* (192 v x2, 197 v), *дѣланїє* (192 v), *оумьвенїє* (192 v), *образопнсанїє* (193 v), *вєчьстїє* (193 r x2), *слоуженїє* (193 v x2, 195 v), *оученїє* (194 r), *Григорїє* (194 v), *хоуленїє* (194 r), *сѣхожденїє* (195 r), *вєселїє* (195 r), *разгноутїє* (195 r), *непщеванїє* (197 r). Одмах ми је пало у очи да се ова катагорија у САНУ 62 не пише на рашки начин, док сам мешање рашког и ресавског писања у лику *їє* приметила у чак 40 примера: *предложенїємь* (189 v), *ндолослоуженїє* (192 r, 193 v, 199 r), *писанїє* (192 r, 194 v, 194 v), *Баснлїє* (192 r, 192 v, 194 v), *вл(а)голѣпїє* (192 r), *смотреннїє* (192 r), *хваленїємь* (192 v), *безчьстїє* (193 r), *обанченїє* (194 r), *пришьствїє* (195 r, 197 v), *видѣнїє* (195 r), *кръщенїємь* (195 r), *поклоненїємь* (195 r), *в(о)жїє* (195 v), *познанїє* (195 r), *нзвѣщенїє* (195 r), *Дїонисїє* (196 v), *перїємь* (196 v), *оукрашенїє* (197 r), *прихожденїє* (197 r), *сѣгрѣшенїє* (197 r), *прѣщенїа* (197 v), *копїє* (199 r), *їоуденїє* (199 r), *архїереє* (199 v), *абїє* (200 r x3, 201 r), *архїереа* (200 r), *зловонїє* (200 v), *безаконїє* (200 v), *прилежанїємь* (201 r), *велїє* (200 v) и *вєстоудїє* (200 v).

Као што видимо, *Златоуст-САНУ* може се на више начина довести у везу са зборницима *Златоуст-Копитар*, Дечанима 69 и Дечанима 82. Овде ипак треба навестити да је протограф зборника *Златоуст-САНУ* вероватно настао на Хиландару где је грчка традиција АСС била убедљиво најраспрострањенија. Да је то тачно, најбоље нам сведочи податак да се данас у хиландарским манастирима чува барем пет преписа АСС (Vatop. 630, Dionyos. 197, Panteleim. 300, Pantokr. 234 и Hag. Dem. 73)²³⁸ које бих, уколико буде прилике, прегледала у скоројој будућности. Такође, не смемо заборавити да су преписи Synod. gr. 265, 413 и 293 из хиландарских библиотека били послати у Москву.

У вези са зборником *Златоуст-САНУ*, поставља се још једно важно питање о његовом путовању кроз векове: како је зборник доспео у САНУ? Претпостављам да је

²³⁸ Према *Pinakes* 2016.

књига у првој половини XIX века била у поседу породице Олујић, тачније, Јована Олујића, православног Србина из Далмације који би могао да буде род Илије Олујића, земљорадника из Билишана, рођеног 1824. године. Како стоји у црквеним документима, Илија се касније замонашио и узео име Исаија, а био је ктитор цркве подигнуте 1865. године у месту Билишани Горњи (Бачко 2008, 332, 333; Јачов 1986, 41, 44). Мислим да није случајност да је и његов рођак, Петар Олујић, био претплатник на књиге Српске књижевне задруге. У старим документима Друштва српске словесности пронашла сам следећи извештај о нашем зборнику (Гласник 1862, 310): *Г. Јова Опужић, трговац из Далматіе полао е Друштву преко Г. Петра Маринковића, среског писара рамског, рукописну књигу на артији, у којој е налазе изабране беседе светы отаца*. Биће да су Нада Синдик и Катарина Манузиски из тог извештаја преузеле податке о зборнику јер сам у њиховим библиотечким напоменама пронашла исту грешку у писању презимена (Опујић уместо Олујић).

Да кажемо нешто о зборнику *Златоуст-Копитар*. Тај рукопис, како је већ утврдио Владимир Мошин (1971, 164–168),²³⁹ чине две целине из отприлике истог периода (последња четвртина XVI века). Прва целина има 24, а друга 19 свешчица. Димензије листова су 29 x 19. 5 цм. У првој целини Мошину су се указали ови водени знаци: 1. *Сидро у кругу са звездом* испод којег стоји ознака НС; 2. *Сидро у кругу са звездом* праћено ознаком БЕ. У другој целини зборника приметно је следећу комбинацију жигова: 1. *Сидро у кругу са звездом* праћено ознаком СС; 2. *Сидро у кругу са звездом* испод којег стоји ознака НС (понавља се први знак из прве половине зборника). Претпоставља се да друга целина (192 г–375 г) иде се за спомеником бугарске редакције.

Што се тиче словних ликова (Мошин 1971, 164), слово т се појављује се у треногом, двоногом и високом једностраном облику. Слово а пише се с кратким косим и с дугачким надоле савијеним стаблом. Двојако се бележи слово ѿ: с ниском или високом средином. Слово ѣ, поред облика с дужом левом квачицом, појављује се и с високим стаблом и вијугавом пречком. Пречкица у словима н, ю, ѿ и ѣ сасвим је искошена. Од орнаментике издвајају се црвени иницијали са китњастим завојцима. На листу број 1 црнилом и цинобером је исцртана заставица, с гранчицама на крајевима.

Партеније, јеромонах манастира Раковац, у својеручној забелешци на листу број 375 г прецизно каже да је зборник *Златоуст-Копитар* био написан 1574. године у

²³⁹ В. такође: Воскресенский 1883, 44; Јагић 1899, 131; Ильинский 1903, 265–269; Яцимирский 1921, 893–901.

манастиру Светог Јована Крститеља на Морави: Сѣа с(вє)та н д(оу)шеспасна кнѣга гла(аго)лєици Златоуустъ съписана се въ лѣто ѿ, ѿ, пв, въ храмѣ рожьдства ч(ь)стнаго Пророка Пр(є)дтече і Крститела Іованна прнигъменъ квр Лєонтію въ подкрылїи горы Ѡвчара при рѣцѣ Морави. И приложї ю въ с(вє)ты монастырь, ермонахъ Анастїе дѣховникъ, б(ог)ъ да га прости. Као што видимо, током XVIII века, пре него што је ушао у збирку Јернеја Копитара, зборник *Златоуст-Копитар* се чувао у манастиру Раковац.

Иако је Мошин (1955, 107–109) већ обратио пажњу на зборник *Златоуст-ХАЗУ*, ја ћу ипак узети слободу да Мошинов палеографски опис допуним неким својим запажањима. Да је реч о приличној оштећеној књизи, види се из оригиналног пописа беседа који је, на нашу срећу, сачуван њеном на I листу.²⁴⁰ Тако, на пример, Мошин процењује да је након беседе Јакова Алфеја (80 г) било испуштено чак 322 листова. Кратка беседа Јефрема Сирина *О покајању и љубави* (117 г) била је накнадно убачена.²⁴¹ Поред тога, зборник *Златоуст-ХАЗУ* је неколико пута препевезиван јер се данашњи редослед беседа много разликује од оригиналног редоследа.

Тешко је оспорити српску рецензију у зборнику *Златоуст-ХАЗУ*. Мошин је посебно издвојио следеће словне облике (полууставно писмо): троното т, є уместо љ, ѣ с дугачком левом цртицом, тропотезно ж, д са дугачким ногама, очно о, једнострано ч, овално к са одвојеним петљама, ѿ са полукружним луковима, ѡ са ниским стаблом. Он је, такође, уочио жигове карактеристичне за касни XV и рани XVI век: 1. *Рукавица са звездом*; 2. *Кардиналски шешир*; 3. *Цвеће*.

Наведен је и податак (Мошин 1955, 110) да је патријарх Јован Кантул (1592–1614) поклонио зборник манастиру Рмању на ушћу Унца у Уну одакле су га монаси бежећи од Турака на север пренели у манастир Лепавину. Познато је такође да је књига доспела у ХАЗУ преко Ивана Кукуљевића Сакцинског. Међутим, у историјату *Златоуст-ХАЗУ* и даље остаје неразјашњено где је зборник написан.

У првој половини зборника приметила сам беседе на дан Уздизања Часног крста, Зачећа Светог Јована Претече и Крститеља, Светог апостола и јеванђелисте Јована и Светог апостола Томе. Када сам пажљивије погледала другу половину зборника, указао

²⁴⁰ Некада је било 59 хомилија за празнике током целе године и 14 хомилија за циклус Великог поста. Међу изгубљеним фрагментима издвојићу као посебно занимљиво слово Јовану Рилском, пансловенском свецу.

²⁴¹ Тогожде ѿ покаанїи слово н ѿ љубви, іеже н ѿ крщени н исповѣданїи, н крстоу похвала, н ѿ боудущель соудѣ. Слово .рѣѣ. Писмо у овом уметку указује на препис с краја XIV века.

ми се скраћени *Златоуст посни* који је био познат у средњоруској књижевности.²⁴² Морам, ипак, ставити примедбу да зборник *Златоуст-ХАЗУ* није требало назвати *Панегириком* (стсл. Трѣжъсвѣник) него *Панагириком* како је то, рецимо, учинио монах Јов, преписивач *Златоуста посног* из око 1385. године (његов рукопис се данас чува у Хиландару под бројем 392). Мислим да се грешка поткрала неком из ХАЗУ јер је Кукуљевић својеручно на првом несигнираном листу књиге забележио само „Бр. 738“, док је реч „Панегирик“ у наслову дописана касније.

Конечно, треба рећи нешто о зборнику *Златоуст-Wuk* који сам гледала на микрофилму у Архиву Народне библиотеке Србије (под сигнатуром Вук 44). Иако су исправке на његовим маргинама направљене у складу с нормом трновске школе, Александар Јацимирски (1921, 444) је исправно закључио да српска редакција преовладава зборником *Златоуст-Wuk*. Пошто рукопис који се чува у Берлинској краљевској академији нисам непосредно проучавала, позиваћу се на опис Јацимирског (1921, 444). Реч је о добро очуваном зборнику из средине XVI века који садржи 534 листа и на сваком листу по 28 редова. Димензије су 29.5 x 21.5 цм. Према грчком обрасцу (Карский 1928, 145), у насловима и на маргинама појављује се комбинација киноварних, црних и зелених слова. Занимљиво је да преписивач на маргине није уносио само исправке, него и своја тумачења текста. Пошто је, на пример, графема ѡ у реченици „пѣт рѣ ѣднѡѡ цѣты днѣын бѡбѡмѣ пнтѣѣмѣ“ (96 г) замењена словом ѣ, ситнијим словима место је овако објашњено: ꙗко ꙗплѣ петръ велико вѣзрѣжаніе нѣѣашѣ ꙗко за ѣднѣ бѣлѣ днѣйн бѡбѣ кѣплѣнѣ на кѣѣѡ днѣ ꙗдѣшѣ (Јацимирски 1921, 444).

Усредсређујући се само на препис Wuk 44 (295 г–308 г), као карактеристично за његов правопис, издвојила бих употребу великог и малог јуса, старословенизме и архаично бележење групе ѡа. Пада у очи да слова Ѣ и ѡ у препису не стоје на својим етимолошким позицијама. Рецимо, у именичкој синтагми у акузативу једнине два члана, именица и партицип, записани су по српској норми, а трећи можда по бугарској: ꙗѣкоу же нсходѣштоу ѡгнѣна. Чак и када је трећи члан те синтагме (ѡгнѣна) у питању, не бих пребрзо закључивала о бугарској редакцији јер старобугарска норма у акузативу једнине именица и придева женског рода налаже графему Ѣ, а не ѡ.²⁴³ Рецимо, неприхватљиво је

²⁴² Александар Орлов (2011, 3) оспоравајући застарело мишљење Јевгенија Петуховог (1886, 1–30) тврди да је скраћени *Златоуст посни* је „рукопис ординарна“.

²⁴³ У складу са фонетским законитима ѡ у старобугарским споменицима требало је да стоји на месту: 1) пие. *ep, *em, *ēm, *ēp у ненаглашеној позицији; 2) на месту пие. *ŋ, *m, > baltsl. in, im; 3.) псл. *jans које је законом прегласа давало jens > jēs > је. У старобугарским споменицима Ѣ стоји на месту: 1)

догмат о Христовој људској природи у ипостаси.²⁴⁸ Слично томе, исихастичка молитва је најсавршенији одговор на питање о људском телу и телесним искуствима која нас преображавају и сједињују с Богом. Да поткрепим ту тврдњу једним очигледним примером из IX главе наше беседе.

сар. IX

Ἀλλὰ πάλιν λέγει μοι, ὅτι λοιπὸν χωρίζεις τὴν σάρκα ἐκ τῆς θεότητος; Μὴ γένοιτο· οὐδέποτε γὰρ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς,²⁴⁹ οὔτε ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, οὔτε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, οὔτε ἐπὶ τοῦ ἄδου. Ἀλλ' ἐρεῖς μοι ὅτι εἰ οὐδέποτε ἐχωρίσθησαν, πῶς τὴν σάρκα περιγράφεις μόνον; Ἀλλ' εἶπέ μοι, αἰρετικέ· τίς ἐθήλασε γάλα ἐκ τῆς Μητρὸς καὶ Παρθένου; οὐχὶ ἡ σὰρξ; τίς ἐστάθη γυμνὸς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ; οὐχὶ ἡ σὰρξ; τίς ἔφαγε; τίς ἔπιε; τίς ὠδοιπόρησε; τίς ἤπλωσε τὰς χεῖρας ἐν τῷ σταυρῷ; τίς ἐτέθη ἐν τῷ μνημείῳ; οὐχὶ ἡ σὰρξ; Ταῦτα μὲν ὑπέμεινεν ἡ σὰρξ, τῆς δὲ θεότητος οὐκ ἐχωρίσθη.

Али, реци ми, уосталом како ти, не дај Боже, можеш да раздвојиш Христову људску природу од божанске? Наиме, оне се никада нису раздвојиле ни у утроби мајчиној ни на крштењу ни на крсту нити у аду. Стога, реци ми ако се људска природа никада није развијала од божанске како је могуће само тело Христово да се наслика? Али, реци ми ти, јеретиче, ко је сисао млеко Богородице Мајке ако не људска природа Христова? Ко је стајао наг на Јордану ако не људска природа? Ко је јео? Ко је пио? Ко је путовао? Ко је раширио руке своје на крсту? Шта положише у гроб ако не тело Христово? Све то је претрпела људска природа Христова која се од божанске никада није одвојила.

И кроз друге описе у беседи протичу Христова крв, жуч и зној сведочећи о људској природи коју је Он примио од Своје Мајке, Пресвете Дјеве Марије. Рецимо, у XXII глави описује се Христово распеће. Ту су намерно изостављени наративни детаљи: суђење Христу пред Пилатом, крсни пут Господа, односно, седатив који је Христу понуђен непосредно пре распећа. Међутим, врло пажљиво је осликан тренутак када Христос на

²⁴⁸ Икона је, и према Јовану Дамаскину, сећање на Христа, сведочење искуства, а не метафизичка контемплација (PG 94, 1245). Патријарх Нићифор I такође побија иконоборачко схватање историчношћу Новог завета (PG 100, 272).

²⁴⁹ Овде треба указати на мајчинску утробе као мистични хришћански симбол који се на посебан начин поштовао у грчкој и словенској православној култури (Аверинцев 2004, 68, д.). Тежећи да одстрани елементе многобожачког платонизма у хришћанству, исихастички покрет радо посеже за баш овим старозаветним симболом милосрђа.

крсту заиште воде да би се испунило пророчанство (Пс 68:22). Поставља се питање зашто. Када римски војник Господу пружи сунђер који је пре тога умочио у неку киселину (Мт 27:34 и Јн 19:34),²⁵⁰ Христова телесна патња достиже свој врхунац. Зар постоји упечатљивије сведочанство о телесном искуству од Његовог последњег понижавајућег мучења? И следећи тренутак у овом упечатљивом одломку, пробадање ребара преминулом Христу, наглашава Његову људску природу и страдање.

сар. XXII

Καὶ ποιήσαντες οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων συνέδριον, συμβούλιόν τε λαβόντες ἐξ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σωτῆρος, ἵνα κρατήσωσιν καὶ ἀποκτείνωσιν αὐτόν ἄκρατησαντες δὲ ἐσταύρωσαν αὐτόν, καὶ μίζαντες ὄξος καὶ χολήν, ἔβαλον σπόγγον ἐπιτοῦ κάλαμου, καὶ προσήνεγκαν τῷ στόματι αὐτοῦ ἄκρατησαντες λόγχην²⁵¹ ἐκέντησαν αὐτοῦ τὴν ἀγίαν πλευράν.

И када се јудејска скупштина сабрала, одлучила је да послуша ђаволов план против Христа, да Га ухвати и убију. Када су Га заробили, распели су Га и мешајући сирће и жуч, набодоше сунђер на дугачак штап и принесоше његовим устима. И узимајући копље прободоше му света ребра.²⁵²

Како изгледа, једна иконофилска беседа из VIII века потпуно подржава исихастичку антропологију. Верујем да узрок томе треба тражити у ослањању на православну христологију која је дефинисана на Сабору у Халкидону (Papadakis 1991, 1561). Из свега горе изнесеног произилази закључак да монаси нису само пасивно слушали АСС у монашкој трпезарији током Недеље православља, што сам већ неколико пута наговестила у првој глави студије, него су ову иконофилску беседу индивидуално читали и преводили.

²⁵⁰ Можда је Христу војник понудио вино устајалог и киселог укуса (Уп. Лк 23:36: ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ οἱ στρατιῶται, просερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ).

²⁵¹ Исусу је, пошто је издахнуо, један од војника пробо ребра уместо пребијања голени (ἀλλ' εἰς τῶν στρατιωτῶν λόγχην αὐτοῦ τὴν πλευράν ἔνυξεν, Јн 19:34). О холокаусту Пасхалног јагњета без ломљења његових костију: 2 Мојс 12:46.

²⁵² О овом месту, које је важна текстолошка ознака дела, в. стр. 15.

§ 2.2. СТВАРАЛАЧКИ И ДОСЛОВАН ПРЕВОД БЕСЕДЕ О СВЕТИМ И ЧАСНИМ ИКОНАМА

Грађа у раду обухвата текстове четири српскословенска преписа *О светим и часним иконама* (САНУ 62, ХАЗУ 738, Копитар 5 и Wuk 44). Покушала бих да објасним њихове родословне везе и да, уколико је то могуће, применим те резултате у равни кодикологије. Приликом обраде грађе узимала сам у обзир и један одабрани грчки препис (Andrés 527) на којег ћу се у даљем излагању позивати.

Српскословенски преписи прате најмлађи огранак АСС, а не текст објављен у Патрологији (PG 95, 309 A–344B).²⁵³ Преводиоци су ишли за несачуваним егземпларима. Занимљиво је да се у заглављима српскословенских појављују формуле *ѠѢ ТЪЖДЕ ДЪНЪ* (Andrés 527, 108 v: τῆ αὐτῆ ἡμέρα) и *ѠЛ(АГО)СЛ(О)ВН ОЧЕ* (само у Vat. gr. 1652, 99 v: εὐλόγησον πάτερ). Из тих појединачних, али не и усамљених налаза, јасно се види да је књига *Златоуст* била словенска новотворевина. Додаћу да грчке рукописне књиге не инсистирају на читању беседа по одређеном календарском реду.

Установила сам да препис Wuk 44 (297 r) једини дословно прати грчки изворник: лексема *πάθος* (110 r) само је у Wuk 44 (297 r) преведена је као *стр(а)стѣ*, партикула *δέ* (109 v: διὰ τί δέ παράνομε αἰρετικὲ λέγεις με εἰδωλόλατρεῖν) увек је била преведена као *же* (296 v), а оригинални редослед речи у Wuk 44 углавном је био непромењен. Тако, рецимо, према *οὐδὲν ἄλλο βιωτικὸν ἐφρόντιζον* (115 r), *ἄμα βασιλεῦσιν* (116 r) и *διὰ εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως* (118 r) у Wuk 44 појавио се овакав редослед речи: *ннѠчѣсѠмѣ нномѣ жнтѣ нцѣмѣ печѣхоу се* (303 r), *коупно съ ц(а)ремѣ* (304 v) и *радн нкѠннаго нзѠображенїѠ* (307 r).

Да слика о дословном предању беседе буде потпунија, приказаћу како је Wuk 44 одступио од преписа САНУ 62, Копитар 5 и ХАЗУ 738. Треба најпре нагласити да се у преписима САНУ 62, Копитар 5 и ХАЗУ 738 као еквивалент за лексеми *πάθος* појавила метонимија *кр(ь)стѣ* (*σταυρός*) коју је наметнуо шири контекст реченице *Ἔλθομεν καὶ ἐπὶ τὸ πάθος αὐτοῦ* (110 r, 14).²⁵⁴

²⁵³ Andrés 527, Revilla 69, EBE 1913, Paris. gr. 767, Bod. Roe 28, Hag. Sabba 80, Auct. E. I. 16 и Suppl. gr. 143.

²⁵⁴ В. прилог на стр. 149.

Што се тиче партикуле *δέ* у VI глави,²⁵⁵ наспрам ње у преписима САНУ 62 (191 г, 14) и Копитар 5 (229 г) стоји емфатична партикула и везник *βο*,²⁵⁶ иначе српскословенски корелат за грчко *γάρ* (Lexicon 1865, 34) којим се уводи аргумент, започиње нарација и појачава упитност.²⁵⁷ Приметила сам да је партикула изостављена у ХАЗУ 738.

Пошто значење лексеме *βο* није било прецизно одређено у старословенском језику (Грковић 2007, 69), она је могла, посебно у раној фази граматикализације, да буде корелат за грчку лексему *δέ*, о чему очигледно сведочи овакав пријем новозаветног стиха (Мт 28: 3) *ПРИСТЪПЪ ОТЪВАЛИ КАМЕНЬ... И СЪДЪАШЕ НА НЕМЪ. БѢ БО ЗРАКЪ ЕГО ЋКО МЛЪНИ И ОДЪННЕ ЕГО БѢЛО ЋКО СНѢГЪ* (уп. *The New Testament*, 61: *προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον... καὶ ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ. ἦν δὲ ἡ ἰδέα αὐτοῦ ὡς ἀστραπή, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιῶν*).²⁵⁸ За нас је тај податак важан јер он тумачи и донекле оправдава преводилачка решења у САНУ 62 (191 г) и Копитар 5 (229 г). Други податак, да је партикула *δέ* у том истом стиху у Зографском еванђељу (Јагић 1879, 45) преведена са *же*, свакако да ће бити користан за даљу дискусију о читању у Wuk 44 где је, поновићу, забележено *ѣсѡ же радн* према грчком *διὰ τί δέ*.

Како видимо, српскословенско *βο* је и даље имало велики број грчких корелатива од којих Вечерка (2002, 160) набраја следеће: *καί, καὶ γάρ, γὰρ καί, δέ, ὅτι, δι' ὅτι, οὖν, μὲν, μὲν γάρ, δὴ, ἤδη, ἐπειδὴ, ἐπεὶ καί, τε, διότι, διὰ τό + инф., γοῦν, ἄρα, τοίνυν и ἀλλά*. Све то ме наводи на претпоставку да колебање између партикула *же* (традиција Wuk 44) и *βο* (САНУ 62) има своју историјску основу и да ми овде разматрамо текстолошке синониме.

Да бисмо направили неку разлику између *же* (Wuk 44 и ХАЗУ 738) и *βο* (САНУ 62 и Копитар 5), мораћемо да проникнемо у fine структуре грчког текста. У V глави беседе већи број паралелизама даје јединствен аргумент у прилог иконопоштовања: уколико људи у име љубави чувају слике својих ближњих, онда се кроз поштовање икона изражава агапи. То значи да партикула *δέ* која се појављује у првим редовима VI главе треба антитечки да повеже ту иконофилску тезу са следећим иконокластичким схватањем: *διὰ τί δέ, παράνομε αἰρετικὲ, λέγεις με εἰδωλολατρεῖν*;

²⁵⁵ В. А 109 v, 23 (прилог на стр. 149).

²⁵⁶ С 191 г: *ѣсо бо радн, прѣбезаконнын ѣретникѣ гл(аго)лѣши ме ндоломьѡслоуѣжѡуѣца*.

²⁵⁷ Večerka 2002, 153: „*Γάρ* ist keine tatsächliche kausale Konjunktion, daher blieb auch bei *βο* die erklärende, begründende, bejahende Bedeutung weitgehend behalten.“

²⁵⁸ *Пристипти, одвали камен...и сеђаше на њему. Личио је на муњу у оделу белом попут снега*.

Из свега наведеног јасно произилази закључак да текст преписа Wuk 44 боље иде за оригиналом јер повезивање реченица, а уједно и антитезу постиже управо везник Жѐ (Словарь 1994, 212–215: Жѐ *присоединительный*, Жѐ *противительный*).

Поменула сам такође да, за разлику од Wuk 44, преписи САНУ 62 (196 v, 8; 189 v, 9; 198 r, 9), Копитар 5 и ХАЗУ 738 и својим редоследом речи понекад одступају од оригинала.²⁵⁹ У њима, рецимо, према οὐδὲν ἄλλο βιωτικὸν ἐφρόντιζον,²⁶⁰ διὰ εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως²⁶¹ и ἅμα τοῖς βασιλεῦσιν²⁶² стоји: ннѡчесоѡѡже нноѡѡ печѡхѡу се жнттенцѣѡѡ, нкѡннаго радн нзѡбѡраженѣѡѡ и сѡ ц(ѡ)ремѡѡ коѡпно.

Како видимо, у тексту преписа САНУ 62, Копитар 5 и ХАЗУ 738 инверзија је раздвојила чак и оне елементе који граде јединствену морфолошку или синтаксичку целину.²⁶³ Пошто су преводиоци или преписивачи топиализацијом стилизовали те колоне (Lehmann 1974, 156), треба да се запитамо да ли је измена у редоследу речи била стваралачки метод.²⁶⁴ Истраживање старих српских повеља и писама показује да је емфатична линеаризација²⁶⁵ била знатно ређа у текстовима писаним народним језиком (Пуцић 1878), него у оним упућеним Хиландару (Miklosich 1964).²⁶⁶ До сличног закључка се долази и анализом староруских споменика.²⁶⁷ Отуда произилази закључак да се књижевни језик у споменицима САНУ 62, Копитар 5 и ХАЗУ 738 има тенденцију²⁶⁸ да се ритмички²⁶⁹ удаљи од народног језика.²⁷⁰

²⁵⁹ Подразумева се да је оригинал „прототип грчког споменика АСС, а не неки конкретни грчки рукопис“ (Грковић 2001, 23), уп. такође Скупский 1977, 128.

²⁶⁰ А 115 r, 7. В. грчко-српскословенску паралелу у прилогу на стр. 169 и 170.

²⁶¹ А 108 v, 9. В. стр. 143 и 144.

²⁶² А 116 r, 19. В. стр. 173 и 174.

²⁶³ Дакле, нарушава се „das Prinzip der sukzessiv-kontakten Aufreihung der Satzglieder“ (Večerka 1989, 89), што је Богдан Поповић дефинисао овако (1931, 481): „[с]ве што иде заједно у мислима, треба да је заједно казано и у говору; одреднице треба да су скупљене око појмова које одређују.“

²⁶⁴ Ван сваке сумње, модификовало се значење тог колона (Арутюнова 1998, 481). О реченичном акценту в. Павлова/Светозарева 2010, 75; Павлова 2006, 74; Поповић 2004, 16; Воšković 2004, 633; Ђорђевић 1898, 171.

²⁶⁵ Под линеарном организацијом реченице подразумевам размештај саставних делова у реченици. Разликујем инципитну, медијалну и финалну позицију у реченици. Међутим, овде разматрам само међусобни редослед чланова (антепозиција–постпозиција) и њихову удаљеност (контактна–дистантна позиција). Подробно о томе в. Večerka 1985, 77; Гавранек 1963, 20.

²⁶⁶ Jonke 1963, 180 је доказао да намена (функција) текста утиче на редослед речи.

²⁶⁷ У збирци староруских докумената (Боровский 1949: 227, 228, 238), емоционално маркиране примере проналазила сам искључиво у владарским повељама (*Духовная грамота (первая) великого князя Димитрия Ивановича* (1371. год); *Духовная грамота великого князя Димитрия Ивановича (вторая)*; *Вкладная Варлаама Хутынского монастырю после 1192. год.* и *Акты принадлежавшие церквам и частым лицам*).

²⁶⁸ Овде тенденцију треба схватити као „граматичко мишљење које усмерава избор између две или више могућности“ (Станојчић 1973, 612).

²⁶⁹ О утицају ритма на превод в. Šmilauer 1947, 53; Grivec 1953, 10–15; Birnbaum 1958, 139–257.

²⁷⁰ Верещагин 1971, 22 је указао на неопходност примене нових метода у проучавању старих споменика.

С друге стране, утицај народног језика се јасно разазнаје у дословном преводу²⁷¹ *О светим и часним иконама*. На пример, према пасивном облику ὄφθησαν (3. лице множине аориста) у тексту преписа Wuk 44 (302 v) стоји активни облик ВЪЗМОГОШЕ ІАВНТИ, док се у САНУ 62 (196 г, 5), Копитар 5 (235 v) и ХАЗУ 738 (152 г) заменица не изоставља (ВЪЗМОГОШЕ ІАВНТИ СЕ).²⁷² Да овде ипак није реч о случајном пропусту преписивача Wuk 44, види се из другог, врло сличног примера (XXVIII глава): пасивни облик ἀναδειχθήση (3. лице једине футура) на листу 307 v (Wuk 44) поново је добио исти тај транзитивни корелат ІАВНИШН.²⁷³ Потврђен је и трећи пример где је медиопасивни презент καταλνίγεται преведен само као ОУДАВЛЈЕНЬ (Wuk 44, 307 г).

Прва паралела, ВЪЗМОГОШЕ²⁷⁴ ІАВНТИ (Wuk 44) према ὄφθησαν (сар. XVII), за нас је из више разлога интересантна. Анализирајући само грчки изворник, најпре пада у очи да субјекат реченице (τὸ ἀσώματον) не конгруира с предикатом ὄφθησαν у броју: ἀλλὰ τὸ ἀσώματον, ὅσον ἠδύνατο ὀμιλῆσαι τῷ σώματι, οὕτως ὄφθησαν τοῖς γινομένοις ἀξίοις θεωρῆσαι αὐτούς (А 114 г).²⁷⁵ Овде не бих сасвим искључила могућност да је одступање од граматичког правила²⁷⁶ стилизовало место разбијајући инерцију у излагању (Guiraud 1964, 89).

Поред тога, како сам већ горе наговестила, испуштање рефлексивних заменица у Wuk 44 сведочи о продору нижег, свакодневнијег стила језичког изражавања.²⁷⁷ Сагледавајући тај проблем из историјског угла, треба подвући да заменица СА и повратни глагол у старословенском језику нису чинили нераскидиву семантичку целину²⁷⁸ о чему, рецимо, сведочи следећи стих (Лк 6:23) у Зографском, Маријином, Асемановом еванђељу

²⁷¹ О дословном превођењу в. Arnim 1931, 32.

²⁷² Уп. грчки текст на стр. 168 (А 196, 5).

²⁷³ Глагол ІАВНТИ (стсл. авѣ, іавѣ, авнти, іавнти, ѣвѣ, ѣвнти, уп. Мейе 2000, 69) поседује поливалентан рекцијски потенцијал. Када је транзитиван, уз њега може да стоји директни објекат у акузативу или индиректни у дативу (в. Словарь 1994, 64).

²⁷⁴ W 302 v: НЪ БЕЗТѢЛЕСНОЕ ЕЛНКО ВЪЗМОЖЕ ПРИБЛЖНТИ СЕ ТѢЛЕСН. СИЦЕ ВЪЗМОГОШЕ ІАВНТИ БЫВШИ МЪДОСТОННОМЪ ВНАДѢТИ НХЪ. Убацивањем лексеме ВЪЗМОЩИ (у облику ВЪЗМОГОШЕ) подвлачи се синтаксички паралелизам ЕЛНКО (ὄσον)–СИЦЕ (οὕτως).

²⁷⁵ *Бестелесни анђели су се кроз визију приказали онима који су достојни да их виде у телесној форми*. Када се узме у обзир целокупан контекст главе, јасно је да се овде говори о ликовном приказу анђела. Уп. *De Spirit. Sancti*. (PG 32, 137): διὸ καὶ ἐν τόπῳ εἰσί, καὶ ὀρατοὶ γίνονται ἐν τῷ εἶδει τῶν οἰκείων αὐτῶν σωμάτων τοῖς ἀξίοις ἐμφανιζόμενοι.

²⁷⁶ Ово је један типичан пример *constructio ad sensum*.

²⁷⁷ За разлику од источнословенских језика, понављање друге рефлексивне заменице није било обавезно у српскословенском језику (Margulies 1924, 38).

²⁷⁸ Зато што је облик СА (слично као МА или ТА) био акузатив личне заменице и није био енклитика. Тако, на пример, стих из Јеванђеља по Јовану (6:32) чита се на два потпуно равноправна начина: И МА ЕДИ НОГО ОСТАВНТЕ (Evang. Assem. и Сав. кн.), односно, И МЕНЕ ЕДИННОГО ОСТАВНТЕ (Cod. Zograph. и Cod. Mar.). Детаљно о томе: Елкина 1960, 135.

и Савиној књизи (Večerka 1989, 119): *вѣзрадѹнтѣ сѧ вѣ тѣ дѣнь н вѣзнгрантѣ*. Да бих показала како богослужбена језичка база одолева утицају нижег стила изражавања, цитираћу исти стих али овог пута у Остромировом еванђељу: *вѣзрадѹнтѣ сѧ... н вѣзнгрантѣ сѧ*.

Осврнућу се и на други, врло сличан пример у Wuk 44: активни облик *ѡвншн* (307 v: *боѹдѣшн блаженъ н патѣ всѣхъ ц(а)ренъ земьныхъ прѣмоудрь н многолѣтънъ ѡвншн*) требало би да одговара пасивном футуру *ἀναδειχθήση* (118 v, 2: *ἔση μακάριος καὶ παρὰ πάντας τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς ἐχέφρων καὶ πολυετής ἀναδειχθήση*).²⁷⁹ Контекстуална конкретизација – заменица је изостављена у дијалогу између мага Сарандопиха и Конона, будућег цара Лава III – наводи ме на помисао да се овде ради о елиптичној реплици.

Када је реч о трећем примеру, не смемо изгубити из вида да Wuk 44 одступа од грчког извора у глави која је прожета полисиндетоном (PG, Andrés 527, 118 r, 15–19): *καὶ γὰρ ὁ δράκων ὑψηλὸν ἔχει τὸ φρόνημα. νῦν καταβέβληται ὡς ἀνδράποδον ἰ καὶ ὁ τὸν νοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς Γραφῆς κατα. νῦν ὑπὸ τοῦ βύθου τῆς ἀσεβείας συμπνίγεται ἰ καὶ ὁ τῶν πρώτων βασιλέων σοφώτερος δοκῶν ἔσεσθαι*, Може се стога претпоставити да је преписивач текста Wuk 44 под утицајем аналогичје изоставио повратну заменицу у последњем колону (307 r): *н бѡ зѡмѣнъ вѣсокоѡ нмѣнѣ моудрованѣнѣ, нннѣ лежнѣтѣ ѡко нзѡумленѣнѣ; н нже оумѣ вѣ гл оубннѡ Пнснѣнъ сѡбѣды, нннѣ ѿ глѡубннѣ нѣтъстѣа оѹдавленѣнѣ*.²⁸⁰

Ако узмемо у обзир да су сва три примера концентрисана у XVIII глави беседе, могло би се, уз крајњи опрез, рећи да је у ланцу преписивања дошло до кварења стила и правописа Wuk 44.²⁸¹ Другим речима, претпостављам да су црте народног језика биле мање присутне у самом преводу Wuk 44 и да је он био писан чистом српскословенском редакцијом.

Најзад, да ближе размотримо и стваралачко предање АСС (САНУ 62, ХАЗУ 738 и Копитар 5). Узајамна грешка „н како грнгоріѣ нѣсскы како рѣтѣ“, која стоји као корелатив према „*καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης πῶς εἶπεν*“ (112 v), несумњиво говори у прилог генетичке блискости преписа САНУ 62 и Копитар 5. Поређења ради, тај пример у ХАЗУ 738 (149 r) гласи: *н грнгоріѣ нсскы како рѣт(ѣ)*. Биће да је ту преводилац Wuk 44 ишао за другим грчким предлошком (300 r): *н како грнгоріѣ нсскы рѣт(ѣ)*.

²⁷⁹ Уп. прилог на стр. 183.

²⁸⁰ С 196 r, 5: *оѹдавленѣнѣ бы(стѣ)*. В. стр. 168.

²⁸¹ У претходном поглављу, на месту где се говори о зборнику Златоуст-Wuk, указала сам на мешање српског и бугарског правописа, старословенизме као и на црте архаичног правописа посведоченог у Босни и Хуму.

Међутим, да ли преписи САНУ 62 и Копитар 5 сведоче о једном истом преводу, не могу са сигурношћу да тврдим пошто сам међу њима уочила разлику која није могла да настане преписивањем: придев εἰκονικός (109 v, 8: οὐκ εἶχομεν εἰκονικὴν αὐτῶν γραφεσθαι τιμὴν)²⁸² у САНУ 62 преведен је предлошко-падежном конструкцијом НА НКОНЪ (191 г, 1: НЕ БЫХОМ(Ь) НА НКОНЪ ТЪМЪ ВЪСПИСОВАЛИ ЧЪСТЬ), док се у Копитар 5 појавио присвојни придев НККОНЫН (228 v: НЕ БЫХОМЪ НККОНОЮ ТЪМЪ ВЪСПИСОВАЛИ ЧЪСТЬ).²⁸³ Како је атрибут εἰκονικός у грчком тексту био одвојен од именице τιμή, врло је могуће да је преводилац САНУ 62 уобразио како εἰκονικός стоји уз предикат εἶχομεν γραφεσθαι, дакле, он је произвољно доделио придеву εἰκονικός прилошку вредност. Тај налаз нам врло очигледно говори да се преводилац САНУ 62 руководио искључиво смислом реченице и да је његов приступ изворнику био убедљиво најслободнији.

Поред тога, анализирајући даље ту језичку ситуацију у САНУ 62, треба имати на уму да су глаголи кретања изведених префиксом ВЪ у старословенском језику били најчешће праћени предлошком везом ВЪ + акузатив (Бауэр 1963, 318): сьлѣ ли волѣ вѣ кл адазѣ вѣпадѣтъ (Лк 14:5, Зо.), вѣ ты нанскорѣе вѣходитѣ дѣѣволѣ (Кл. 8а 36). То што се у САНУ 62 реализује конструкција НА + акузатив, уместо синтаксичког калка (ВЪ + акузатив) који је чак био наметнут контекстом (Седлачек 1963, 389), вероватно је последица утицаја народног језика. Зато се у САНУ 62 срећемо с појавом да синоними глагола ВЪСПИСАТИ конструишу с предлогом НА + локатив, што је још једна оригинална словенска црта, позната општесловенском језику (Aizetmüller 1981, 15, 35; Грковић 2001, 11, 51). Као илустрацију издвојићу примере НА ДЪСКАХЪ НАЧРЪТАВАЮЩЕ (САНУ 62, 191 v) и НАПИСАВЪ НА ДЪСЦѢ ЦР(Ь)КОВНОЕ БЛ(А)ГОУПІЕ (192 г). То значи да је у САНУ 62 присутно превирање између млађе (ВЪ + акузатив) и старије словенске конструкције (НА + акузатив)²⁸⁴ којом се наглашавао статички моменат радње исказане предикатом (тј. њен резултат).

Дакако, пажњу привлачи и преводилачко решење у Копитар 5, ХАЗУ 738 и Wuk 44, придев НККОНЫН (НККОНЫНЪ). Уместо њега, у већини стандардних лексикона (Lexicon

²⁸² Паралелу приказујем у прилогу на стр. 147 и 148.

²⁸³ О колебању између посесивног придева и именице у словенским језицима в. Ивић 1959, 158.

²⁸⁴ О тој конструкцији уп. Драгин 2007, 316.

1865, Словарь 1994 и Рјечник 1863).²⁸⁵ среће се изведеница *ИКОНИЙСКЪ* (Lat. *iconiensis*) чији суфикс²⁸⁶ указује на категорију (уопштеног посесора).

Издавајући друге, малобројне разлике између преписа САНУ 62 и Копитар 5, свакако треба поменути и грчки придев *παράνομος* према којем у Копитар 5 (229 г) стоји облик *БЕЗЗАКОННЫИ*, док се у САНУ 62 (191 г) појавила типична књишка творба, *ПРЪБЕЗЗАКОНЪНЪ*, добивена још једном префиксацијом од *БЕЗЗАКОННЫИ*. Превод у САНУ 62 бих свакако оценила као тачан, можда чак и дослован јер изведенице префиксом *ПРЪ-* могу да буду корелативи за немотивисане грчке речи (Цейтлин 1971, 70). Рецимо, *σοφός, μύριος, ἄγιος*, односно, *ἀγνός* у старословенским споменицима неретко се преводе као *ПРЪМЖДРЪ*, *ПРЪМЪНОГЪ*, *ПРЪПОДОБЪНЪ* и *ПРЪЧНСТЪ*. Стога, није изненађујуће да се у дословном преводу Wuk 44 (296 v) придев *παράνομος* преноси као *ПРЪБЕЗЗАКОНЪНЪ*.²⁸⁷

Може се претпоставити да су чак и ова ретка одступања од САНУ 62 настала грешком преписивача Копитар 5. Наиме, он је на листу 229 v испустио колон „ПОД[О]БНЪ И ВЪЗНЕСЕЊИѢ“ и реч *МОЛКЪНЪ* на листу 228 г због чега исказ „РАДИ БО ТЪХЪ СП(А)САЕМЪ СЕ ВС И“ није довољно јасан. Даље, он је правио и грешке писма: *ТЪЛНАГО* (241 v: *РАДИ ПРЪХОЖДЕ НІА ТЪЛНАГО*) уместо *ЛЪТНАГО* (уп. Andrés 527, 118 г: *διὰ τὴν τοῦ χρόνου περίοδου*).

Најзад, на крају овог кратког поглавља у којем смо се бавили српскословенским преписима АСС и њиховим родословним везама, подсетићу да се већи број превода овог иконофилског дела појавио током XIII века, по свој прилици, на Светој Гори. Даље, утврдили смо да се преписивање беседе наставило у развијеним скрипторијумима манастира Високи Дечани где је око 1380. године био састављен најстарији српскословенски зборник *Златоуст*. У XIV веку, можда под утицајем исихазма, био је створен још један, дослован српскословенски превод АСС (Wuk 44).

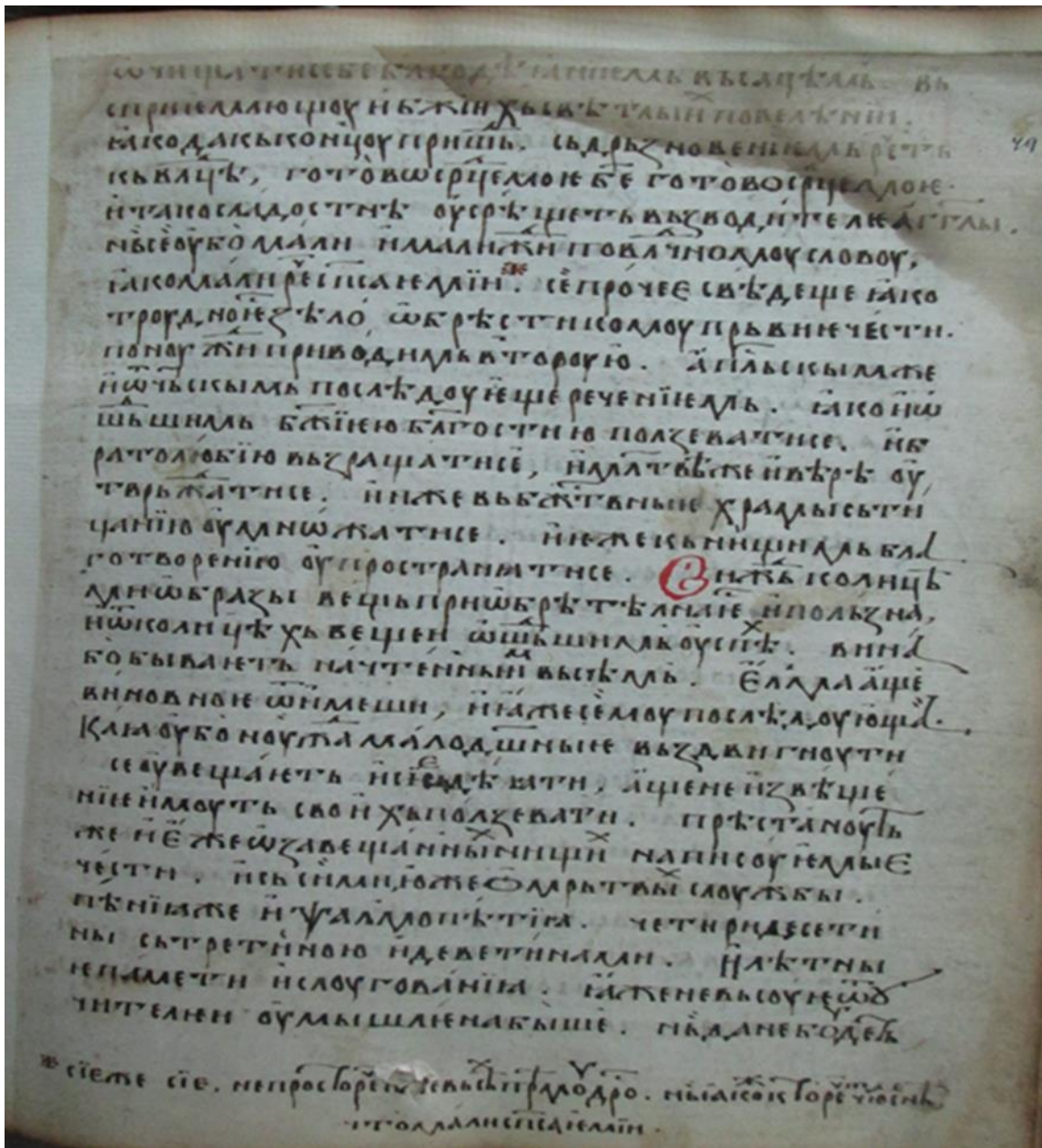
Из досадашњег излагања о стваралачком предању АСС, као посебно важан сегмент расправе извојила бих однос текста преписа Копитар 5 према САНУ 62. Анализом њихових различитих читања добијени су противуречни резултати, из чега произилази закључак да је историјат српскословенских превода АСС комплексна појава. Текст преписа Копитар 5 могао би да буде резултат укрштања сродних преписа. То би значило да је неко у ланцу преписивања текста Копитар 5 спојио неколико српскословенских

²⁸⁵ Додуше, Рјечник 1863, 405 наводи именицу *ИКОЊНИКЪ* „иконописац“ у чијој се основи прозире лексема *ИКОЊНЪ*.

²⁸⁶ Реч је о суфиксима **-ьиъ* и **-ьскъ*. С друге стране, придев *ИКОЊНИИ* (*ИКОЊНЪ*) носи „индивидуално посесивно значење“ (Маројевић 1997а, 9–17) јер спада у групу придева изведених прасловенским суфиксима **-ъ/-ь*, **-иъ*, **-ьпъ*, **-ьпъ*, **-ипъ* и **-ецъ/-оцъ* (Маројевић 1997б, 153–183).

²⁸⁷ О старословенском суперлативу в. Вайан 1952, 164.

текстова (аѳтѳрафа) АСС у нову целину. Такође, не може се оспорити ни тврдња да су стваралачком предању АСС (САНУ 62, Копитар 5 и ХАЗУ 738) некада припадали преписи, можда чак и редакције које до нас нису дошле. Наредно поглавље, које стоји уместо закључка, показате да се резултати текстолошких и кодиколошких анализа у великој мери поклапају.

Српска академија наука и уметности
зборник број 62 (Златоуст-САНУ), foll. 99 r

§ 2. 3. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА:

Регистар беседа у рукописним кодексима *Златоуст*

Поредбеном корпусу у овом поглављу припадају четири рукописне књиге које чувају преписе *О светим и часним иконама*. Што се тиче анализе садржаја, упадљива сличност рукописних књига *Златоуст-САНУ* (XIV век) и *Златоуст-Копитар* (XVI век) поново долази до изражаја. Овде је вероватно реч о једној типској књизи, добро утврђеног редоследа беседа која је била радо преписивана у српским скрипторијумима и за српске потребе у периоду од XIII до XVI века. Да је то тако, сведоче нам уништене рукописне карике које су спајале преписе Копитар 5 и САНУ 62. Даље, регистри садржаја показују да су изабране беседе из овог српског стандардизованог корпуса ушле у зборник *Златоуст-ХАЗУ* (XV век), што такође поткрепљује резултате текстолошких анализа. Присетимо се да преписи САНУ 62, Копитар и ХАЗУ 738 припадају истом, стваралачком предању АСС. И, на крају, вреди указати на још једну занимљиву паралелу: рукописни кодекс *Златоуст-Вук* (XVI век), у којем се на листовима од 295 г до 308 г налази препис Вук 44, сведочи о засебној традицији. Његов корпус броји чак 66 беседа, од чега велику већину чине беседе из корпуса *Златоуст-САНУ*. Статистички гледано, у поређењу са *Златоуст-САНУ*, пораст у броју беседа износи скоро четвртину (23, 73 %). Тај налаз би могао да говори у прилог изворности корпуса беседа у зборнику *Златоуст-САНУ* јер књижевно језгро *Златоуст* има тенденцију да расте кроз време (Архангелский 1890). Ова закључна запажања наводе нас на једно важно питање које захтева свеобухватније компаративно проучавање зборника *Златоуст* у будућности. То је питање приоритета и оригиналности овог важног српског рукописног наслеђа.

§ 2.1. *Златоуст-САНУ*

Рукописни кодекс *Златоуст-САНУ* садржи укупно 420 листа. У његов корпус (Стојановић 1901, 65—70) улазе беседе Јована Златоустог, Андреја Критског, Јована

Дамаскина, блаженог Иполита, Василија Великог, Јефрема Сирина, Теодора Студита, Софронија Јеруслимског, презвитера Леонтија, Анастасија Синајског, Василија Селевкијског, архиепископа Прокла, Атанасија Александријског, Методија Патарског и Кирила Александријског.

1. Иже въ светыхъ оъца нашего Їоанна архієпископа Константинна града Златоустаго бесѣда ѿ молитвъ и о мытарн и фарісен (1 г–4 в)
2. Тогожде Златоустаго ѿ мытары и фарісен (4 в–8 г)
3. Иже въ светыхъ оца нашего архієпископа Кесарне Кападокійскыи Василиа великаго бесѣда ѿ смѣреномъдрїи (8 г–14 г)
4. Калиста патріарха Константина града бесѣда ѿ мытарн и фарисен (14 г–20 г)
5. Калистова бесѣда ѿ влѣднѣмъ сыне (20 г–27 в)
6. Иже въ светыхъ оъца нашего Андреа архієпископа Критскаго Нїеросалимлянина о чловѣчьцѣмъ житїи и о оумрьшїихъ (27 в–43 в)
7. Їоана мнѣха Дамаскина о иже въ вѣрѣ хъспшнхъ тако юже о ннхъ бывающыи слоужбы и благодворенїа ползоуютъ нхъ (43 в–58 в)
8. *Златоустова* бесѣда трѣпѣнїи и змиленїи и желанїи боудущихъ благъ и ѿ вѣторѣмъ прншьствїи господа нашего Ісоу Хрнста (58 в–69 в)
9. *Златоустово* въ еже егда прндеть сынъ чловѣчьскын въ славѣ оъца своѣго, и вси светын аггелы съ нымъ тогда сѣдетъ на прѣстолѣ славы своѣе и разлоучнтъ ѿвце ѿ козланщъ и ѿвѣхъ оубо прїиметь, тако ачюща того напнташе и жеждюшта напнше и странна соуща съвъведоше, и нага соуща ѿдѣаше и болеца посѣтнше, въ тьмннцн соуща вндѣше, и дароуетъ царьствнє своє, ѿвѣхъ же ѿ съпротивныхъ ѿблнчнвъ ѿслають въ огнь вѣчнын оуготованныи дїаволоу и аггеломъ его (69 в–78 г)
10. Їпполнта блаженнѣишаго мѣченика папы рымьскаго слово ѿ скончанн мнра и ѿ а нтихрнствѣ, и вторѣмъ прншьствїи господа нашего Ісоуса Хрнста (78 г–97 в)
11. *Златоустово* въ еже ѿ лѣтѣ же и врѣменехъ, братнє не трѣбѣтъ писати вамъ, самы бо нзвѣстно вѣсте, такоже тать въ ноци, тако прндеть (97 в–108 г)
12. Василија Великаго бесѣда ѿ благодарнїи (въ вторникъ срннын) (117 в–126 г)
13. Иже въ светыхъ оъца нашего Гргорїа Ннсскаго въ начело светыхъ постъ (126 в–137 г)

14. Василія Великого въ начало светыхъ постъ (126 v–137 r)
15. Василія Великого слово о постѣ (145 v–153 v)
16. Тогожде ѿ постыничествѣ и како подобаетъ оукрашеноу быти иноку (153 r–155 r)
17. Прѣподобнаго и богоноснаго отъца нашего Фрема Сирина слово ѿ отцынхъ скончавшихъ се (155 r–159 v)
18. Златоустово слово поученіе имѣе ѿ постѣ и ѿ прѣстоупленіи Адамовѣ, и ѿ лоукавыхъ и блудныхъ женахъ (159 v–177 v)
19. Златоустово Ѡ созданіи и изгнаніи Адамовѣ (177 v–189 v)
20. Слово сказоюще о светыхъ и чыстныхъ иконахъ къ всакомоу Христїанноу и къ царю Константїноу Кавалноу и на все еретны (189 v–202 v)
21. Златоустово слово о петдестомъ Псалмѣ (202 v–223 v)
22. Златоустово слово о покаянии (въ тоужде недѣлю)
23. Златоустово слово къ ѿстающимъ ѿ божественныя службы и ѿ священныи трапезе и ѿ соудѣ (223 v–226 v)
24. Златоустово слово ѿ еже ѿбаче въсоуде мететь се всакъ чловѣкъ живы (226 v– 238 v)
25. Златоустово слово ѿ еже чесо ради дрѣво разумно добръ и злѣ нарече се, и како разоумѣетъ се еже дньсь съ мною еси въ раи (въ нед. ·Г· пос.) (231 v–238v)
26. Златоустово слово о еже ... стыдѣвати се исповѣдовати чыстнаго крѣста ... тѣмъ с пасъ ес(ть) насъ Христосъ, и достонть о немъ хвалити...и ѿ добродѣтели, и како на стонть спасенію нашему. (въ тоужде нед. поста) (238 v–242 v)
27. Прѣподобнаго отъца нашего Феодора игоумена ѿвнтѣли Стоудїнскыи слово на поклоненіе чыстаго крѣста (въ тоужде нед. ·Г· пос.) (242 v– 246 v)
28. Иже въ светыхъ отъца нашего и исповѣдника Іосифа, архїепископа Солунскаго слово ѿ чыстнѣмъ и животворещи крѣстѣ (246 v–249 r)
29. Калистова Бесѣда въ нед. третїю поста (249 v–256 v)
30. Златоустово слово ѿ постѣ и ѿ храмѣ апостолцѣмъ и ѿ прѣполовленіи поста (256 v–264 v)
31. Златоустово слово о покаяніи, въ немъ же въспомену и все страсти чловѣчскыи (264 v–289 v)
32. Златоустово слово о покаяніи и сътованіи цара Ахаава и ѿ Іонѣ пророцѣ (289 r–295 v)

33. *Златоустово* Слово о покаанїи и оумняенїи, и тако скорь кс(ть) богъ въ спасенїе и късьнь на мѣченїе, къ нем'же и о Раавѣ прѣславнаа повѣс(ть) (295 v–309 v)
34. Въ тоужде срѣд. вѣч. великаго канон. Житїе и жизнь прѣподобныѣ Марїе Егуптѣныни списано Софронїемъ патрїархомъ Ёросалим'скимъ (309 v–327 v)
35. Лесонтїа презвитера Константина града слово похвално Прѣскетѣи Богородньи (въ тѣжде соуб. акафїстѣ) (327 v–330 v)
36. Блаженаго Анастасїа мнїха Ггоры Сїнанскыѣ слово о светѣмъ събрани, и о еже не паметозлобствовати (въ неделю ·ѣ· поста) (330 v–338 r)
37. Иже въ светыхъ отьца нашего Василїа архїепископа Селеукїнскаго слово въ еже се въсходимъ въ Ёросалимъ и сынъ чловѣтъ прѣданъ боудеть въ роуцѣ стар'ць (въ тоужде ·ѣ· нед. поста) (338 r–342 r)
38. Тогожде ... слово въ еже рьци да оуба мога сына седета едннь о десноую тебе, а дроугын ѿ шоуе е (въ тоужде ·ѣ· нед. поста) (342 r–345 r)
39. *Златоустово* о богатѣмъ и о Лазарѣ, и тако съвѣсть обыче намъ въспомннати дръвниаа съгрѣшенїа, и о Ёосифѣ (345 r–355 r)
40. *Златоустово* Слово наказателно на концъ светыне четвородесетнице (355 r–366 v)
41. *Златоустово* Слово на въздвиженїе праведнаго Лазара (въ соубот. Лазаровоу) (366 v–372 r)
42. Тогожде о праведнѣмъ Лазарѣ (въ тѣжде днь) (372 r–375 r)
43. Василїа Селевкїнског Слово о четвородневнѣмъ Лазарѣ (375 r–377 v)
44. Уснхїа презвитера Ёросалимскаго слово о четвородневнѣмъ Лазарѣ (въ тѣжде днь) (377 v–381 r)
45. Иже въ светыхъ отьца нашего Андреа архїепископа Критскаго слово на цвѣтоносїе (въ нед. цвѣтоносїа) (381 r–394 r)
46. Иже въ светыхъ отьца нашего Прокла архїепископа Константина града слово на цвѣтоносїе (въ тоужде нед.) (394 r–396 r)
47. Иже въ светыхъ отьца нашего Афанасїа Алезандрьскаго слово на цвѣтоносїе (въ тоужде нед.) (396 r–397 v)
48. Иже въ светыхъ отьца нашего Мефодїа архїепископа Патар'скаго слово въ неделю цвѣтоносноую (въ тоужде нед.) (397 v–402 r)
49. Иже въ светыхъ отьца нашего Курнла архїепископа Алезандрїнскаго слово въ светын праздникъ цвѣтонос'нын (402 r–411 r)

50. *Златоустово слово въ нед. врьбоноснѣю* (411 г–415 в)

51. *Тогожде Іоанна Златоустаго слово въ недѣлю цвѣтонѡсноюю* (415 в–420 в).

§ 2.2. *Златоуст-Копитар*

Рукописни кодекс *Златоуст-Копитар* садржи укупно 375 листа. У његов корпус (Мошин 1971, 164–166) улазе беседе Јована Златоустог, Василија Великог, патријарха Калиста, Андреја Критског, Јована Дамаскина, блаженог Иполита, Григорија Ниског, Јефрема Сирина, Теодора Студита и његовог брата, солунског архиепископа Јосифа. Књига чува препис *Житија преподобне Марије Египћанке*.

1. *Иже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего Їоанна архієпископа Константина града Златоустаго бесѣда ѡ м(о)лнтвѣ н о мытарн н фарісен* (1 г–5 в)
2. *Тогожде Іѡ(а)нна Златоустаго ѡ мытары н фарісен* (5 в–10 в)
3. *Иже въ с(вє)тыхъ ѡ(ть)ца нашего архієп(нско)па Кесаріе Кападокыскіе Васіліа Белнкаго бесѣда ѡ смѣреномѣдрин* (10 в–17 в)
4. *Калиста патриарха Кон'стантина града бесѣда въ недѣлю ѡ мытарн н фарисен* (17 в–24 г)
5. *Калиста архієп(нско)па Константина града бесѣда ѡ блѣднѣм с(н)не* (24 г–32 г)
6. *Иже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего Андреа архієпискѣпа критскаго н іер(оу)салнмляннна, о чл(овѣ)чѣстѣмъ житин н о змрьшнх* (32 г–51 г)
7. *Иѡ(а)на мннха Дамаскина о иже въ вѣрѣ оусьпшнх іако еже ѡ ннх бываемые слоужбы, н бл(а)готвореніа ползѣють нхъ* (51 г–66 в)
8. *Иже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего Їоанна архієпископа Константина града Златоустаго слово ѡ ап(осто)льском реченіи іако вѣсн прѣдстанѣмъ соудншоу Х(рнсто)вѣ, да принмѣтъ кѣждо іаже съ тѣломъ съдѣла н сѣдѣ* (66 в–77 г)
9. *Иже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего Їоанна архієпископа Константина града Златоустаго бесѣда о трѣпѣннн н оумнленнн н желаннн боудоушнх бл(а)гъ н ѡ вторѣмъ прншьствнн Г(оспод)а нашего І(соу)са Хрнста* (77 г– 89 г)
10. *Иже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего Іоанна архієп(нскѣ)па Константина града Златоустаго, въ еже егда приндетъ с(н)нъ чл(овѣ)чскы въ слав(ѣ) ѡ(ть)ца своєго, н вѣсн с(вє)ти агг(є)лн съ нмъ тогда сѣдѣтъ на прѣстолѣ славн своєє н разлѣчнтъ ѡ вце ѡт козлнщъ н ѡвѣхъ оубо принметъ, іако алчюща того напнташе, н*

жеждѹшта напоише, и странна сѹща съвѣведоше, въ тыдницѹ сѹща видѣше, и дарѹеть ц(а)рствіе свое, ѡвѣх же ѡ съпротивныхъ обличивъ ѡтслет въ огнь вѣчни о уготованыи диаволѹ и агг(е)лѡм его (89 г–98 б)

11. Уполита бл(а)женѣишаго м(оу)ченика, папы римскаго слово о скончанн мира и ѡ а нтихристѣ, и вторем пришестви г(оспод)а нашего І(со)у(са) Х(рист)а (98 v–122 г)
12. Иже въ с(ве)тыхъ ѡ(ть)ца нашего Іоанна архіеп(нскѹ)па Константина града Златоустаго въ еже ѡ лѣтѣхъ же и врѣменехъ, братіе не трѣбе ес(ть) писати вамъ, сами бо извѣстно вѣсте, іако тать въ ноши, тако приндѣтъ (122 г–134 г)
13. Иже въ с(ве)тыхъ ѡ(ть)ца нашего архіеп(н)ск(оу)па Кесаріе Кападокіскыє Василіа Великааго бесѣда о бл(а)годаренин. въ вто(рни)к сыр'нын (145 v–155 v)
14. Иже въ с(ве)тыныхъ о(ть)ца нашего Григоріа Нисскааго въ начело с(ве)тыныхъ пос(тов). въ тѣжде вто(рни)к (155 v–167 г)
15. Иже въ с(ве)тыныхъ о(ть)ца нашего, архіеп(н)ск(оу)па Кесаріе Кападокіскыє Вас(ил)іа Великааго слово ѡ постѣ. въ срѣдѹ сырнѹ (167 г– 178 г)
16. Иже въ с(ве)тыныхъ о(ть)ца нашего, архіеп(н)ск(оу)па Кесаріе Кападокіскыє Вас(ил)іа Великааго слово ѡ постѣ. въ пе(ть)к сырнын (178 г–185 г)
17. Тогожде ѡ постыничьствѣ и како подобаетъ оукрашенѹ быти инокѹ (185 г–187 г)
18. Пр(ѣ)подобнааго и в(о)гноснааго ѡ(ть)ца нашего Фрема Суринна, слово ѡ о(ть)цихъ скончавшихъ се. въ сѢБ. сырнѹ. (187 г–192 v)
19. Иже въ с(ве)тыхъ ѡ(ть)ца нашего Іоанна Златоустаго слово поученіе имѣе о постѣ и ѡ прѣстѹпленин Ядаловѣ, и о лоукавыхъ и блѡдныхъ женахъ (193 г–213 г)
20. Иже въ с(ве)тыхъ ѡ(ть)ца нашего Іоанна архіеп(н)ск(оу)па Константина града Златоустаго о създанин и изгнанин Ядаловѣ. въ тоужде нед. сыропѹс(ноу) (213 г–226 v)
21. Іоанна мнѹха и прѣзвитера Дамаскинна. Слово сказоующе о с(ве)тыхн ч(ь)стныхъ икѡнахъ къ вѣсакомѹ христіанинѹ и къ ц(а)роу Константинуу Кавалинѹ и на вѣсе еретики (226 v–243 г)
22. Иже въ с(ве)тыхъ ѡ(ть)ца нашего Іоанна Златоустаго архіеп(н)ск(оу)па Константина града слово ѡ петдестѡм ѹалмѣ. въ нед. ѿ с(ве)таго пос(та) (243 г–259 г)
23. Иже въ с(ве)тыхъ ѡ(ть)ца нашего Іоанна архіеп(н)ск(оу)па Константина града Златоустаго слово ѡ покаанин въ тѣжде неделю (259 г–269 г)

24. Иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего Іоанна Златоустаго архієп(н)ск(оу)па Константина града слово къ остающимъ отъ б(о)жствєнныє службы и о с(вє)щеннѣи трпѣзѣ и ѡ сѣдѣвъ тѣжде недѣлю (269 г–272 г)
25. Иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего Іоанна ар 'хієп(н)ск(ѡ)па Константина града Златоустаго слово о еже ѡбаче въсѣ мететь се въсакъ чл(овѣ)къ живын. ѿѿ. (272 г–278 v)
26. Иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего Іоанна архієп(н)ск(оу)па Константина града Златустаго въ еже чєсо ради дрѣво, разѡмно добрѡ и злѡ нарече се, и како разѡмѣет се еже д(ь)н(ь)сь съ мною еси въ ран. въ нед. ѿ. поста (278 v–287 г)
27. Иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего Іоанна архієп(н)ск(ѡ)па Константина града Златоустаго слово о еже не постыдѣвати ч(ь)стнаго кр(ь)ста и іако тѣмъ сп(а)сль ес(ть) нас Х(р)истоc, и достонт о немъ хвалити се и о добродѣтели, и како настонтъ сп(а)сенію нашему. ѿ ѿ. Въ тѣжде нед. (287 г–292 г)
28. Пр(ѣ)пѡдѡбнаго о(ть)ца нашего Фєѡдора игѡмена ѡбнтѣли бѣдинскыє слово на поклонєніє ч(ь)стаго кр(ь)ста. Въ тѣжде нед. ѿ. поста (292 г–296 г)
29. Иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего и исповѣдника Іѡсифа, архієп(н)ск(оу)па Солѡньскаго слово ѡ ч(ь)стнѣмъ и животворещимъ кр(ь)стѣ. въ нед. ѿ. с(вє)тыхъ поста (296 г–300 г)
30. Калиста архієп(н)ск(оу)па Константина града бесѣда въ нед. ѿ. поста (300 г–309 v)
31. Іоанна архієп(н)ск(оу)па Константина града Златоустаго слово ѡ постѣ и ѡ храмѣ апостолцѣмъ и ѡ прѣполовлєніи поста (309 v–320 г)
32. Іоанна архієп(н)ск(оу)па Константина града Златоустаго слово о покааніи, въ немъ же въспоменѡ и въсе стр(а)сти чл(овѣ)чьскыє. въ нед. ѿ. поста (321 г–336 v)
33. Въ сред(оу) вєч(єр), велкаго канѡна. Житіє и жизнь пр(ѣ)пѡдѡбныє Маріє Егѡптѣнны съписано ѡфроніємъ патриархомъ ієр(оу)с(а)лимскымъ (337 г–359 г)
34. Лєонтіа прєзвитєра Константина града слово похвално прѣс(вє)тѣи Б(огородиц)и, въ соуб. акаѿістѡ (359 v–362 v)
35. Блаженаго Янастасіа мнѡха горы Сіанскыє слово ѡ с(вє)тѣмъ събранн, и о еже нє памєтозловствовати (362 v–375 г)

§ 2.3. Златоуст-ХАЗУ

Рукописни кодекс *Златоуст-ХАЗУ* има укупно 375 листа. У његов корпус (Мошин 1955, 107–109) улазе беседе Јована Златоуста, пустињака Архипа, Андреја Критског, Јована Дамаскина, Теодора Исповедника, Андреја Јерусалимског, великомученика Пантелејмона, апостола Јакова Алфејевог, патријарха Калиста, блаженог Иполита, Јована Сирина, презвитера Леонтија и Василија Селевкијског.

1. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Іоана архіепископа Конѣстантина града Златоустаго слово въ началѣ индиктоу (3г–5 г)
2. Сеп. ѿ. Повѣсть о҃ткрѣвеніа прѣподобнаго о҃тца нашего Архипа поустинны жителѣа и парамонара въсеславнаго и чѣстнаго храма архангела Мнѣхана иже Хонѣх (5 г–12 г)
3. Септ. ѿ. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Андрѣа архіепископа Критскаго Пероусалимліаніна на рождѣство прѣславнїе Владичице наше Богородице и присно дѣвы Маріе (12 г–21 в)
4. Въ тѣжде дѣнь. Еже въ светыхъ о҃тца нашего Іоанна прѣзвитера Дамаскина слово на рождѣство прѣнепорочнїе Владичице наше Богородице и присно дѣвы Маріе (21 в–31 в)
5. Въ тѣжде дѣнь. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Феодора новаго исповедника слово похвално на прѣславное рождѣство Владичице наше Богородице присно дѣвы Маріе (31 в–41 в)
6. Септ. д̄ і. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Іоанна архіепископа Конѣстантина града Златоустаго слово на Въздвиженіе чѣстнаго и животворѣщаго крѣста (41 в–47 в)
7. Въ тѣжде дѣнь. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Андреа Перосолнмата на Въздвиженіе чѣстнаго и животворѣщаго крѣста (47 в–52 г)
8. Въ тѣжде дѣнь. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Андреа Перосолнмата слово абїе реченное на вселенное Въздвиженіе чѣстнаго и животворѣщаго крѣста (52 г–59 г)
9. Въ тѣжде дѣнь. Пандола прѣзвитера собителѣа Византискыи на Въздвиженіе чѣстнаго крѣста (59 г–61 в)

10. Сеп. .Ѡ҃҃. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Іоанна архієпископа Кон'стантина града Златооустаго слово на зачетіе Іоан'на Предтече и Кр'стителя (61 v–66 r)
11. Ок(тобра) .҃҃. Иже въ светыхъ о҃тца нашего архієпископа Кон'стантина града Златооустаго б'сѣда о светѣмъ апостолѣ ѳомѣ, и на аріаны, и о еже въ ѳракїи м оученомъ и оубыиену бывшюу томоу соущюу аріаниноу (77 v–80 r)
12. Апостолоу Іаковоу Ал'феевоу въ .Ѡ҃. охтоврїа (80 r–83 v)
13. М'сеца августа .҃҃҃. слово на оусекновенїе главы Іоанови (83 r–85 r)
14. Іоанна Златоустаго о митарн и фарисен (85 r–89 r)
15. Калиста архієпископа Конастантина града беседа о блондномъ сине (89 r–95 v)
16. Въ соуботоу месопусноу Іоанна мнixa Дамаскина иже въ в'рѣ оусьпшихъ такоже о ныхъ бываемїе слоужбы и благодворенїа пользуетъ ихъ (95 r–116 v)
17. Въ неделю месопусноу Иполнта блажененшаго свещенномоученника папи римскаго слово о скончанїи мира, о антихристѣ и въторемъ пришествїи Господа нашего Ісуса Христа (107 r–116 v)
18. Прѣподобнаго и богоноснаго о҃тца нашего Сирна слово о о҃тцнхъ скончавшихъ се. В ѣ соуботу сирноу (125 v–129 r)
19. Въ неделю сирпоусноу. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Іоанна Златооустаго архієпископа Кон'стантина града, слово поученїе нмѣе о постѣ и о прѣстоупленїи Адамовѣ, и о лоукавыхъ и блонднихъ женахъ (129 r–145 r)
20. Въ неделю прѣвоую поста, си рет православноую, Іоанна мнixa и прѣзвитера Дамаскина слово сказоующе о светыхъ и чьстннхъ нконахъ къ в'сакомоу х ристїаниноу и къ цароу Константиноу Кавалиноу и на в'се еретники (145 r–157 r)
21. Иже въ светыхъ о҃тца нашего Іоанна архієпископа Кон'стантина града Златооустаго слово о покаанїи въ второую неделю поста (157 r–164 r)
22. Иже въ светыхъ Іоанна архієпископа Константина града Златооустаго, въ еже ч есо ради дрѣво разоумно доброу и злоу нарече се, и како разоумнетъ се еже дньсь с ѣ мною боудеши въ рани. Въ неделю .҃҃. тїю поста (164 r–169 v)
23. Иже въ светыхъ Іоанна архієпископа Константина града Златооустаго слово о п оканїи и сетованїи Ахава цара о Іоанѣ пророцѣ. Въ неделю .҃҃. -тоу поста (169 v–175 v)
24. Лесонтїа прѣзвитера Константина града слово похвалное прѣсветен Богородици, въ соуботоу акаѳїстоу (169 v–175 v)

25. Иже въ светыхъ отьца нашего Іоанна архієпископа Кон'стантина града Златоустаго слово на въздвиженіе праведнаго Лазара (177 v–179 v)
26. Иже въ светыхъ отьца нашего Василіа архієпископа Селев'кыскаго слово о четвородневнемъ Лазари (180 r–182 v)
27. Іоанна Златоустаго слово въ неделю кръвноую (182 v)

§ 2.4. *Златоуст-Wuk*²⁸⁸

Рукописни кодекс *Златоуст-Wuk* има укупно 534 листа. У његов корпус (Јацимирский 1921, 445–454) улазе беседе Јована Златоустог, Василија Великог, Андреја Критског, Јована Дамскина, Јефрема Сирина, Григорија Богослова, Иполита Римског, Григорија Ниског, Анастасија Синаита, Доротеја Палестинског, Нектарија Цариградског, Калиста Цариградског, Германа I Цариградског, Теодора Студита, Јосифа Солунског Исповедника, Софронија Јерусалимског, Јована V Цариградског, Василија Селевкијског и Исихија Јерусалимског.

1. иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего архієп(н)ск(о)па константина града златоустаго бесѣда о м(о)лнтвѣхъ и о мытарн и фарисен (3 r–6 r)
2. тогожде іоанна златоустааго, о мытарн и фариссен (6 r–9 r)
3. иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего кесаріе каппадокїнскыне василіа велнкааго бесѣда о смѣреномоудрїи (9 r–13 v)
4. иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего іоа(нна) архієп(н)ск(о)па константина града златоустааго, слово о мытарн и фариссен (13 v–16 v)
5. іоа(нна) архієп(н)ск(о)па константина града златоустааго, слово о блуднѣмъ с(н)нѣ (16 v–20 v)
6. иже въ с(вє)тыхъ о(ть)ца нашего іо(анна) архієп(н)ск(о)па константїна града златоуста(а)го, о блуднѣм[ь] и о дрѣвѣхъ иже вѣдѣти доброє і зло и разбонницѣ (20 v–29 r)
7. тогожде іоанна златоустааго въ еже ѿ лоуки еу[ан]г[е]ліе о драхмѣхъ и въ еже чл(овѣ)къ нѣкын имѣаше два с(н)на (29 r–32 r)

²⁸⁸ Списак који је дао нема разрешене скраћенице.

8. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашег(о) іоанна архієп(н)ск(о)па константина града[а] злат(о)устааго слово ѡ зъспшнх и богатых ницінх (32 г–39 в)
9. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего андреа архієп(н)ск(о)па критскаго нїєр(о)с(а)л(н)млѣннна, ѡ чл(овѣ)чьсц(ѣ)м(ь) жнтїн и ѡ оумършнх (39 в–51 в)
10. іоанна мннха дамаскина о нже вѣрѣ оусъпшїнх іако іажє ѡ ннх бываемые слоужбы и благодворенїа ползоуютъ нхъ (51 в–62 г)
11. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего ефрема сирна слово ѡ трѣпѣнн, и ѡ скончани вѣка и ѡ вторѣмь г(оспод)ни прншьствїн непрѣемнѣм же праведных ц(а)р(ь)ствїн и бесконьчнн грѣшны моуцѣ. внна же исповѣданїю и ѡ в(о)жествьных писанїн поученїн повелѣше, кыє соут[ь] кѣзни вражїе и ѡ безмлѣвїн ползн (62 г–70 г)
12. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па константина града златоустааго слово ѡ ап(о)ст(о)лскомь реченїн іако вѣсн прѣд(ь)станемь соудншѣ х(рн)с(то)вѣ да прїнметъ кѣждо іажє съ тѣлом(ь) сѣдѣа и ѡ сѣдѣ (70 г–78 в)
13. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па константина града бесѣда ѡ трѣпѣнн и оумнлєнн, и желанїн боудѣшїнхъ бл(а)гь. и ѡ вторѣмь прншьствїн г(оспод)а і(соус)а х(рнст)а (78 в–87 г)
14. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па константина града златоустааго въ еже, егда же прндет[ь] с(ы)нь чл(овѣ)чьскын въ славѣ ѡт(ь)ца с воєго и вѣсн с(вє)ын агг(є)лы съ ннмь тогда сєдет(ь) на прѣстолѣ славы своеє. и р азлѣчнт(ь) ѡвце ѿ козлиць. и ѡвѣх(ь) оубо прїнмет(ь), іако алчюца того напнташє и жеждоуца напнше и странна соуца съвѣведоше нага сѣща ѡдѣашє и болеца посѣтнше и въ тьмннцн сѣща видѣше, и дарѣет(ь) ц(а)рствїе свое. ѡвѣх(ь) же ѡ съпротивных ѡблчнвѣ ѿслетъ въ огнь вѣчнын оуготованнын дїаволѣ и агг(є)ломь его (87 г–94 в)
15. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего грнгорїа архієп(н)ск(о)па кѡнст(ант)їна града в(о)гослова слово ѡ ннщєлюбствїн (94 в–113 г)
16. іпполвта бл(а)женнѣншааго м(ѣ)ченнка, папы римскааго. слово ѡ скончани мнра и ѡ вѣторѣм[ь] прншьствїн г(оспод)а нашего і(соус)а х(рнст)а (113 г–128 в)
17. нже въ с(вє)тых ѡ(ть)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па константина града златоустааго въ еже, ѡ лѣтох же и врѣмене братїе не тревѣ ю(сть) писатнсе вамь. самн бо нзвѣстно бѣсте, іако д(ь)нь г(оспод)ьнъ іакоже тать въ ноцн, тако прїдет. в(лагосло)вн ѡчє. ѿ еже къ солоунїанѡм[ь] посланїе (128 в–138 г)

18. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего архіеп(н)ск(о)па кесаріе кападокіскыѣ. васнліа велнкааго бесѣда о еже въннман себѣ (138 г–146 г)
19. нже въ архіеп(н)ск(о)па кесаріе кападокіскыѣ. васнліа велнкааго бесѣда ѡ бл(а)годареніи (146 г–148 г)
20. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца грнгоріа нвскаго, въ начело с(вѣ)тыхъ постъ (154 г–163 г)
21. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего іѡ(анна) архіеп(н)ск(о)па константина града златоустаго бесѣда ѡ пр(о)роцѣ іѡнѣ и даніилѣ и тріехъ ѡтрокох. и ѡ покаанн. реч(ѣ)на же быс(тъ) въ вѣходѣ с(вѣ)т(ы)хъ постъ (163 г–170 г)
22. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего архіеп(н)ск(о)па кесаріе каппадокіскыѣ васнліа велнкааго, слово ѡ постѣ (170 г–178 г)
23. атанасіа мннха сннанскыѣ горы бесѣда реченаа о љ мь ѱалмѣ въ вѣходѣ с(вѣ)тыхъ п ѡс(тов) (178 г–189 г)
24. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего архіеп(н)ск(о)па кесаріе каппадокіскыѣ васнліа велнкааго. сл(о)в(о) ѡ постѣ (189 г–195 г)
25. тогожде. ѡ постничѣствѣ. и како подовает(ь) оукрашенѣ быти инокѣ оукрашенѣ быти инокѣ (148 г–154 г)
26. прѣпод(о)бнааго и ѡ(тъ)ца нашег(о) дородета слѡв(о) ѡ постѣ (195 г–198 г)
27. препод(о)бнааго ѡ(тъ)ца нашег(о) ефрема сирнна слово о ѡ(тъ)цнх(ь) скончавшихсе (198 г–202 г)
28. тогожде о ѡ(тъ)цнх(ь) скончавшихсе (202 г–205 г)
29. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего іѡанна златоустаго слѡв(о) поученіе нмѣе о постѣ и ѡ прѣстѣпленіи адамовѣ и о лоукавыих[ь] и блѣдныих[ь] женах[ь] (205 г–221 г)
30. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего грнгоріа архіеп(н)ск(о)па константина града в(о)гслѡва слово, ѡ язвѣ града (221 г–232 г)
31. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего іѡ(анна) архіеп(н)ск(о)па константина града злат(о)устаго о ѡ създаніи и изгнаніи адамовѣ (232 г–243 г)
32. іѡанна архіеп(н)ск(о)па константина града златоустааго слово ѡ постѣ (243 г–245 г)
33. нже въ с(вѣ)тыхъ ѡ(тъ)ца нашего грнгоріа нвскаг(о) похвалное с(вѣ)ѡмѣ велнкомѣмоученнкоу ѡсѡд(о)рѣ тиронѣ (245 г–251 г)

34. нектарїа с(вє)тѣншаго патрїарха константина града. слово ѿ с(вє)тѣм(ь) велнком(оу)ч(є)нциѣ ѿсод(о)рѣ тиронѣ. и ѿ м(н)л(о)стыни сказ(а)ет же сїе слов(о) еже рад(о)в(а)нны ѿбыкоушом[ъ] празновати въ прѣвоу ю соуботоу поста с(вє)того ѿсодора (251 г–259 г)
35. калнста с(вє)тѣншаго архїеп(н)ск(о)па константина града бесѣда въ нед(є)лю прѣвоу ю с(вє)ыхъ постъ. яже и православноу ю именовемь (278v–288 г)
36. нже въ с(вє)т(ы)хъ ѿ(ть)ца нашего германа архїеп(н)ск(о)па константина града слово ѿ кр(ь)стѣ. и с(вє)ыхъ и прѣч(ь)стныхъ и животворещимъ нквонахъ. и на еретники. речено же быс(тъ) въ прѣвоу ю недѣлю с(вє)т(ы)хъ постъ, си реч православноу ю (288 г–295 г)
37. юанна мннха и презвнтера дамаскина слово сказоующе ѿ с(вє)тыхъ и чьстныхъ нквонахъ, къ вьсакомъ хрнстїанннхъ. и къ ц(а)рю константиноу кавалноу и на вьсе еретники (295 г–308 г)
38. нже въ с(вє)т(ы)хъ ѿ(ть)ца нашего ю(анна) злат[о]устааго архїеп(н)ск(о)па константина града слово ѿ пет[ъ]десятѣм[ъ] псалмѣ (308 г–319 г)
39. нже въ с(вє)тыхъ ѿ(ть)ца нашего юанна архїеп(н)ск(о)па константина града злат[о]устааго, слово, о покаани (319 г–327 г)
40. нже въ с(вє)т(ы)хъ ѿ(ть)ца нашего юанна архїеп(н)ск(о)па константина града злат[о]устааго. слово къ остающимъ ѿ в(о)жствныє слоужбы, и о с(вє)щеннѣхъ трапезѣ. и о судѣ (327 г–330 г)
41. тогожде. Ѧ нишнхъ и о богатыхъ и о мнлостыни (330 г–335г)
42. нже въ с(вє)т(ы)хъ ѿ(ть)ца нашего юанна архїеп(н)ск(о)па константина града златоустааго, слово о еже окаче вьсоуе мететсе вьсакъ чл(овѣ)къ живы (335 г–339 v)
43. пр(ѣ)п(о)добнаго ѿ(ть)ца нашего феофора нгоумена ѿвнтѣли стоудїнскыє слово на поклонїе ч(ь)стнаго кр(ь)ста (339 v–342 v)
44. нже въ с(вє)т(ы)хъ ѿ(ть)ца нашего юанна архїеп(н)ск(о)па константина града златоустааго. слово о еже не постыдѣвати се исповѣдовати ч(ь)стнаго кр(ь)ста. и яко тѣм(ь) сп(а)сль ис(тъ) нас[ъ] х(рн)с(то)с и д(о)стонтъ о нехвалнн се и онїемъ д обродѣтели и како настонтъ сп(а)сенїю нашемоу (342 v–346 v)

45. нже въ с(вѣ)т(ы)хъ ѡ(тъ)ца нашего и исповѣдника іосифа архієп(н)ск(о)па ссолоуѣнскаго слово ѡ чьстнѣнмь и животворещимь кр(ъ)стѣ въ нед. ·҃҃· с(вѣ)тынихъ постъ (346 v–350 r)
46. нже въ с(вѣ)т(ы)хъ ѡ(тъ)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па кѡнстантина града златооустаго въ еже чесо ради дрѣво разоумно доброу и злоу нар(ѣ)че се, и како разоумект се еже д(ь)н(ь)с(ь) съ мною боудеши въ рани (350 r–356 v)
47. калнста архієп(н)ск(о)па кѡнстантина града бесѣда въ нед(ѣ)лю третню поста (356 v–364 r)
48. іоанна архієп(н)ск(о)па кѡнстантина града златооустаго слово о постѣ и ѡ храмѣ ап(о)с(то)л(ь)сцѣмь и ѡ прѣполовкени поста (364 r–372 r)
49. нже въ с(вѣ)т(ы)хъ ѡ(тъ)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па кѡнстантина града злат[о]устааго слово ѡ покаанн въ немже въспоменѸ и въсе стр(а)сти чл(овѣ)чьскыє (372 r–395 v)
50. калнста архієп(н)ск(о)па кѡнстантина града бееѣда въ четвртѸю недѣлю с(вѣ)т(ы)хъ пос(тъ) (395 v–401 r)
51. нже въ с(вѣ)т(ы)хъ ѡ(тъ)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па кѡнстантина града златооустаго слово о покааннн и оумлиеннн и іако скоръ ис(тъ) б(ог)ъ сп(а)сеніе и късенъ на моченіе въ немже и о раавѣ прѣславнаа повѣсть (401 r–414 r)
52. нже въ с(вѣ)т(ы)хъ ѡ(тъ)ца нашего іоанна архієп(н)ск(о)па кѡнстантина града златооустаго слово о покааннн и сѣтованнн ц(а)ра ахаава и о іонѣ прор(о)цѣ (414 r–421 r)
53. прѣп(о)добнаго б(о)г(о)носнаго ѡ(тъ)ца нашего ефрема сирна слово ѡ оумлиенн (421 r–429 v)
54. житіе и жизнь прѣп(о)добныє маріе егуптѣныне съписано софроніемь патріархом[ъ] іер(о)с(а)лнмьскымъ (429 v–446 v)
55. повѣсть пользна ꙗко древнихъ повѣстен и събрана и въспоминаніе являющн нже прѣславнѣ бывшомѸ чюдеси, вънегда персе и варварн ц(а)риград бранію ѡкрѸжнше нже и погыбоше б(о)жствынмь соудомъ нскоушени бывше град же неврѣжденъ быс(тъ), м(о)л(н)твами б(о)городнце, и мольбноє ꙗко толѣ поетсе бл(а)годареніе несѣдалное д(ь)н(ь) именовавше (446 v–453 v)

56. лѣсонтїа презвнтера кѡнстантїна града слово похвално прѣс(вѣ)тѣн б(огородн)ци (453 v–456)
57. бл(а)женнаго анастасїа мннха гѡры сннанскыѣ слово ѡ с(вѣ)тѣмь събранн н о еже не памето злобьствовати (456 r–465 r)
58. нже въ с(вѣ)т(ы)хь ѡ(ть)ца нашего іѡанна архїеп(н)ск(о)па кѡнстантина града златоустагѡ о богатѣмь н о лазарѣ н іако съвѣсть ѡвыче намъ въспоминати древнѣа съгрѣшенїа н о іѡсифѣ (465 r–475 v)
59. нже въ с(вѣ)т(ы)хь ѡ(ть)ца нашего васїліа архїеп(н)ск(о)па селевкїнскаго слово въ є же, се въсходнмь въ іер(оу)с(а)лнмь, н с(ы)нь чл(овѣ)чь прѣдань боудет[ъ] въ роуцѣ старьць (475 v–480 r)
60. тогожде васїліа архїеп(н)ск(о)па селевкїнскаго слово въ еже рѣци да оба моѣа с(ы)на садета єдинь о десноую тебе н другы ѿшюаж (480 r–483 r)
61. нже въ с(вѣ)т(ы)хь ѡ(ть)ца нашего іѡанна архїеп(н)ск(о)па кѡнстантина града златоустагѡ слов(о) наказательно на коньць с(вѣ)тыѣ четверодесетнице (483 r–497 r)
62. тогожде ѡ праведномь лазарѣ (500 v–503 v)
63. нже въ с(вѣ)т(ы)хь ѡ(ть)ца нашего васїліа архїеп(н)ск(о)па селевкїнскаго слов(о) о четверод(ь)некнемь лазарѣ (503 v–506 v)
64. нсυχїа презвнтера іер(оу)с(а)лнмьскаго слово ѡ четверод(ь)некнемь лазарѣ (506 v–510 r)
65. нже въ с(вѣ)т(ы)хь ѡ(ть)ца нашего андреа архїеп(н)ск(о)па критскагѡ слово на цвѣтоносїе (510 r–523 r)
66. іѡанна златоустааго слово въ нед(елю) врѣбоноснхю (523 r–534 r)

**ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ ΛΟΓΟΣ
ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΚΑΙ ΣΕΠΤΩΝ
ΕΙΚΟΝΩΝ**

Πρὸς πάντας Χριστιανούς, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον
τὸν Καβαλῖνον, καὶ πρὸς πάντας αἰρετικούς.

**ЇΩАННА МНИХА И ПРЕЗВИТЕРА ДАМАСКИНА СЛОВО
СКАЗОУЮЩЕЕ О С(ВЕ)ТЫХЪ И ЧЪСТНЫХЪ ИКΩНАХ[Ъ]
КЪ всакомоу Хр(ь)стїанноу и къ ц(а)роу Кωνσταντιноу Каβαλινноу и
на все єретикы.**

MS ANDRÉS 527
(108v–118 v), saec. XII

α'. ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν. κατὰ τὸν 108 v
μακάριον ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν. περὶ πίστεως ὀρθο-
δόξου καὶ κραταίωσιν τῆς ἐκκλησίας. ἦνπερ διὰ τοῦ πάθος αὐτοῦ προσ-
ελάβετο Ἰσοῦς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν ἀναγκαῖον ἠγησάμην
ἀγαπητοὶ ταῦτα μὴ κρύψαι τῇ ὑμῶν τιμιότητι ἰ ἀλλὰ δεῖξαι ὑμῖν τὴν ὁδ-
ὸν τῆς ἀληθείας. ἦνπερ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν. ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολι- 5
κὴ ἐκκλησία κρατεῖ ἐν βεβαιότητι περὶ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἰ
καὶ μὴ τρέπεσθαι ἔνθεν κἀκεῖθεν. καθάπερ κάλαμος ὑπὸ ἀνέμου
περιφερομένη τῇ δεινῇ αἰρέσει. τῶν μὴ προσκυνούντων τὴν ἔνσαρκον
οἰκονομίαν τοῦ δι' ἡμᾶς ὀφθέντος διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ἰ ἀλλ'
ἀτιμαζόντων διὰ κακοηθείας ῥημάτων. καὶ διὰ λογισμῶν ἀτόπων. καὶ τῶν 10
δοκούντων εἶναι ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Χριστιανῶν διὰ τε βαπτίσματος. καὶ διὰ
τοῦ τιμίου σώματος καὶ ἀχράντου αἵματος ἀλλοτρίους δὲ καθεστῶτας ἰ καὶ
τοὺς κατέχοντας ἀξίας ποιμένων. λύκους καὶ θηρία γεγονότας οὐ τῇ φύσει
ἀλλὰ τῇ προθέσει καὶ τῇ πίστει ἰ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ τηλαυγῶς
ἀναβοῶν ἰ ὅτι ὁ μὴ ἐρχόμενος διὰ τῆς πύλης εἰς τὴν αὐλήν τῶν προβάτων 15
ἀλλὰ δι' ἄλλης ὁδοῦ. ἐκεῖνος κλέπτης. ἐστὶ καὶ ληστής ἰ τοιοῦτόν τι καὶ
ἐπὶ τῆς γενεᾶς ἡμῶν ἀνέφυνεν. δεινὸν εὔρεμα ἐκ τῶν γοήτων καὶ κακοήθων
ἀνδρῶν ἰ τῶν διὰ τῆς κενοδοξίας αὐτῶν καὶ μεγαλαυχίας. ἐμπεσόντων εἰς
βάραθρον ἀπωλείας καὶ ἀνυποίστου βορβόρου.

β'. ὑμεῖς δὲ, ὧ σεπτὸν ἀκροατήριον ἰ τὸ νεόχριστον καὶ ἀρχαῖον ποιμίον 20
ἰ τὸ ἐξακολουθήσαν φωναῖς προφητῶν καὶ γραφαῖς ἀποστόλων καὶ
Πατέρων ὅροις τὴν ἄγκυραν ἰ τῆς πίστεως βεβαίαν κατέχοντες ταῖς
ὑμετέραις ψυχαῖς διαφυλάξτε ἰ πρὸς τὸ μὴ ἀρπαγῆναι αὐτὴν ἐκ τοῦ
ἀνθρωποκτό-

I понѣже оубо мнози начеше сътннѣвати повѣсть по бл(а)женно-
моу ап(о)с(то)лоу, <...> їеу(ан)г(е)лістоу Лоуцѣ, о вѣрѣ православнѣи и
дръжавѣ цр(ь)кѡв(ь)нѣи. юже стр(а)стїю своєю стежа ї(соу)сь
Х(ристо)сь истиннын Б(ог)ь нашъ, ноужд[ь]но вьмѣннхъ вьзлюбленїи
сїа не съкрыти ѿ вашего пр[ѣ]под[о]вїа. нь показати вамь поуѣ
истиннын иже нз начела и съвыше съборнаа и ап(о)с(то)льскаа
цр(ь)к(ь)ви дръжитъ нзвѣстно о с(вѣ)тыхъ и чьстных[ь] нконахъ. и не
прѣкланянте се само и онамо такоже трьсть вѣтроумь ѡбносимн лю-
тою сею ересїю, не покланяющнхъ се пл(ь)тьскомоу смотренїю иже
нас(ь) ради на земли явльшаго се ради нконнаго вьѡбраженїа. нь
безчьствоющнхъ злонаравнымн словесы и помыслы безмѣстнымн. и
мнеще себе быти ѿ племене хр(ь)стїан(ь)ска кр(ь)щенїа ради и ради
ч(ь)стнаго тѣла и пр(ѣ)ч(н)стые крѣве, отоуждены же соуце. и дръже-
щїимже чьсть пастырскоую, вьлководже и звѣремь бывшимь. не
ис(ть)ствомь нь прѣд[ь]ложенїемь и вѣрою по Ѣу(ан)г(е)лію рещи та-
сно вьпнїе. тако не вьходен дверми вь дворь ѡвчїи нь прѣлазе ѿнноу-
дѣ онь тать ис(ть) и разбонникь. таково нѣчто и вь родѣ нашемь
вьзрасте люто нзѡвѣстенїе ѿ чарѡдѣи и помраченнхъ моужен. иже
тьщеславїа ради своего и дьмленїа, вьпадоше вь ровь погыбѣлнын и
невѣрїа тнню.

189 v

5

10

190 r

II вы же ѡ чьстнїи послоушателїе Х(ристов)и и древнїнхъ послѣдоу-
юще гласовомь прор(о)чьскым(ь) и писанїомь ап(о)с(то)льскымь н ѿ
(ть)чьскымь оуставом(ь). тврьдоую вѣроунзвѣстно дръжеще. тою ваше
д(оу)ше съхраните еже не ѿтрыгнути се еже чл(овѣ)кѡубїицемь.

5

νου και δολίου ἐχθροῦ. ἀκεραίους και ἀπαρασαλεύτους ἥ περιφρουροῦντες, τόμον ὀρθόδοξον κατέχοντες τῆς ὁμοουσίου και ἀδιαρέτου Τριάδος. πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς αὐτὸν ἀποδεικνύντες ἑ και ἐν χερσὶν ὑμῶν κατέχοντες. ἦνπερ διὰ στόματος και διανοίας και γλώττης ταῦτα ἀνέγνωμεν και πιστεύωμεν.

γ'. πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα. ποιητὴν οὐρανοῦ και γῆς. ὁρατῶν πάντων και ἀοράτων ἑ και εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν. τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ ἑ τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων αἰώνων ἑ και εἰς τὸ πανάγιον Πνεῦμα τὸ Κύριον και τὸ ζωοποιὸν. τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ἑ τὸ σὺν Πατρὶ και Υἱῷ συμπροσκυνούμενον και συνδοξαζόμενον. δι' οὗ τὰ πάντα ἀγιάζονται ἑ τὴν ἀγίαν Τριάδα τὴν ἀδιαίρετον και ἀνέκφραστον και ἀπερίγραπτον τὴν παγκράτιστον και παντούργητον και ἰσόθεον και ὁμοδύναμον ἑ ταυτοβούλητον και ταυτόγνωμον ἑ ταυτούσιον και ὁμοούσιον ἑ συναίδιον και συνάναρχον ἑ και μόναρχον, και τρισυπόστατον ἑ τῷ Πατρὶ τῷ Θεῷ. τῷ γεννήτορι. και τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τῷ γεννηθέντι ἑ <και> Πνεύματι τῷ Θεῷ. τῷ ζωῶντι τὸ πᾶν ἑ Πνεῦμα γὰρ ἀεὶ συνῆν τῷ Υἱῷ και Πατρὶ. οὐ γὰρ εἶς ἐξ ἑνὸς διηρέθησάν ποτε. Ἦν γὰρ Πατὴρ ἀεὶ. και συνῆν ἀεὶ τῷ Υἱῷ ἑ και ὁ Υἱὸς συνῆν ἀεὶ τῷ Πατρὶ και τὸ Πνεῦμα σὺν ἀμφοῖν ἑ οὕτως προσκυνῶ και δοξάζω. τὴν ἀγίαν Τριάδα: τὴν ἀδιαίρετον ἐν τρισὶ ὑποστάσεσι μίαν θεότητα.

δ'. ὁμοίως και τὴν παναγίαν Θεοτόκον ἑ ὁμολογῶ αὐτὴν ἀγιωτέραν τῶν Χερουβὶμ. και τῶν Σεραφὶμ και ὑψηλοτέραν <...>. και ἀνωτέραν πάντων τῶν ποιημάτων. ὡς τεκοῦσαν σαρκὶ τὸν ἕνα τῆς ἀγίας Τριάδος Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἑ τὸν δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς καταβάντα και ἐνανθρωπήσαντα. διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. ἅμα και τοὺς ἀγίους αὐτοῦ. ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀθλήσαντας τιμῶ και προσκυνῶ και σέβομαι αὐτοὺς ἑ τὸν ἅγιον Ἰωάννην

и лъстивыи мь врагомь. и цѣли и непоколѣблены съхраните себе,
свѣтъкъ илюще православныи единосоущныи и нераздѣльныи Тронце,
в'сѣмь врагомь показоюще ть и въ роукахъ вашнх[ь] дръжеще. да
якоже оусты, оумомь и языкомь ть прочитаемь и вѣроуемь.

III вѣроую въ единого Б(ог)а. Ѡ(ть)ца вседръжителѧ творца н(е)боу и
земли. видимыи же всѣмь и невидимыи мь. и въ единого
Г(оспод)а І(со)у(са) Х(рист)а С(ы)на Б(о)жїа едиnorodнаго. Ѡ
Ѡ(ть)ца рожденнаго прѣжде всѣхъ вѣкъ. и въ прѣс(вє)того Д(оу)ха.
с(вє)т(о)го. Г(оспод)а. животворещаго. и же Ѡ Ѡ(ть)ца исходещаго. и же
съ Ѡ(ть)цемь и С(ы)номь съпокланяемаго и съславимаго. и же вса
ос(вє)щаются. въ с(вє)тоую Тронцоу. нераздѣлноую. и несказанноую и
равнослноую и неописаннѧю и равноб(о)жноую. равносвѣтноую и
равноразѧмноую. равносоущноую и единосоущноую. съпр(н)с(ь)носоу-
щноую и съвезначелноую. и единоначелноую и трисъставноую. въ
Ѡ(ть)ца Б(ог)а рождьшаго въ С(ы)на Б(ог)а рожденнааго <...> Д(оу)хъ
бо пр(н)с(ь)но бѣше <и ю(сть)> съ С(ы)номь и Ѡ(ть)цемь, не
бо единъ Ѡ единого раздѣлише се когда. бѣше бо Ѡ(ть)ць пр(н)сно и
пр(н)с(ь)но съ С(ы)номь. и С(ы)нъ бѣше присно съ Ѡ(ть)цемь, и Д(оу)-
хом(ь) въкоупѣ. сице покланяю се и славаю с(вє)тоую Тронцоу, нера-
здѣлноє въ трїехъ съставѣхъ едино б(о)ж(ь)ство.

IV подобнѣ и прѣс(вє)тоую Б(огороди)цоу, исповѣдоую тоу с(вє)тѣ-
нишоую Хероувїмь и Серафїмь, и прѣвышьшоу <н(е)б(е)сь соущтѧ н>,
вышьшоу всѣхъ тварен, яко рождьшоую въ плъти единого Ѡ Тронце,
Х(рист)а Б(ог)а нашего, и же нас ради къ намь съшѣдшааго въчл(о)-
в(ѣ)чнвша се нашего ради сп(а)сенїа коупно и с(вє)тыхъ его яко и за
нь пострадавшнхъ чтоу и покланяю се и вѣроую тѣмь с(вє)того

τὸν Βαπτιστὴν ἰκαί καὶ τοὺς πρὸ αὐτοῦ προφήτας. καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν πανευφήμους ἀποστόλους. καὶ τοὺς ἀγίους καὶ καλλινίκους μάρτυρας ἰκαί πάντας τοὺς ἀγίους προσκυνῶ. καὶ σέβομαι αὐτῶν τῆς πρεσβείας καὶ ἰκεσίας ἰ Ἐδιὰ γὰρ τῶν πρεσβειῶν αὐτῶν σωζόμεθα πάντες. θέλημα γὰρ τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιεῖ ὁ θεὸς ἰ ἐγὼ καὶ τὰ τίμια αὐτῶν λείψανα προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι ἰ πολλὰ γὰρ σώματα τῶν ἀγίων μύρον ἔβλυσαν. καὶ πολλὰ πάθη δι' αὐτῶν ἐθεραπεύθησαν.

109 v

ε'. ἐγὼ καὶ τὰς τιμίας αὐτῶν εἰκόνας τιμῶ καὶ προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι ἰ οὐχ ὡς θεοὺς. ἀλλ' ὡς γραφὴν σύντομον. καὶ ἐξήγησιν καὶ ὑπόμνησιν τῶν παθημάτων αὐτῶν. ὧν ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἰ ἐὰν γὰρ αὐτὰ οὐχ ὑπέμειναν διὰ Χριστὸν οὐκ ἂν εἶχομεν αὐτοὺς εἰκονικὴν ἀπογράφεσθαι τιμαῖς. οὔτε ἐν βίβλοις ἢ ἐν ἐκκλησίαις ἰ πολλοὶ γὰρ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν ἔγραψαν εἰκόνας ἀνθρώπων ἰ <εἶτε> γονεῖς τῶν τέκνων αὐτῶν ἰ <εἶτε> τέκνα τῶν γονέων διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν σχέσιν αὐτῶν. ἦν εἶχον μετ' ἀλλήλων. ἵνα μὴ εἰς λήθην αὐτῶν ἔλθωσιν. καὶ ἀσπάζονται αὐτὰς οὐχ ὡς θεοὺς ἀλλ' διὰ τὸν πόθον ἰ οὕτως χρὴ λογίζεσθαι <καὶ> ἐπὶ τὰς τῶν ἀγίων εἰκόνων ἰ ὅτι πρὸς ὑπόμνησιν ἡμετέραν καὶ ἀγάπην. καὶ πρὸς διόρθωσιν τοῦ βίου ἡμῶν. ἅμα καὶ τῶν ἐπερχομένων ἐθνῶν καὶ πιστευόντων εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. πρὸς ἐπίδειξιν τῆς καλῆς αὐτῶν μαρτυρίας ἀπεγράφησαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ <ἐν> ταῖς βίβλοις ἰ καὶ γὰρ ὅσον ἀναγιώσκονται αἱ θεῖαι Γραφαί. τοσοῦτον καὶ ἐπιγινώσκονται ἰ καὶ πλέον ἐξάπτουσιν <ἡμᾶς> πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. καὶ εἰ ὅλως οὔτοι διὰ σαρκικὴν ἀγάπην τῶν τέκνων αὐτῶν εἰκόνας ἀνιστοροῦσι πρὸς ὑπόμνησιν αὐτῶν. πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς ὀφείλομεν τὰς τῶν ἀγίων εἰκόνας ἀνιστορῆσαι σὺν τοῖς παθήμασιν αὐτῶν ἰ τοὺς ἐκχέοντας τὸ αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.

5

10

15

20

Їω(анна) Кр(ь)ст(н)т(ε)ла юже прѣжде єго пр(о)рокы и юже по немь
прѣхвалныє ап(о)с(то)лы и с(вє)тыє и доброповѣдныє м(оу)ч(ε)н(н)-
кы, и всѣмь с(вє)тымь покланяю се и вѣроую тѣхь молбамь и
м(о)лиеніомь ради бω тѣхь моленіи сп(а)саємь се вси волю бо
боющихсе єго творить Б(ог)ь азь и чьстнынмь тѣмь мощемь покла-
няю се и цѣлоую многа бо тѣлеса с(вє)т(ы)хь мѣро источише, и мно-
гы стр(а)сти тѣмь исцѣлены быше.

V азь и чьстныє тѣмь иконы почитаю и лобзаю не яко богы нь
єлико писаніємь възможно <є(сть)> и повѣстии и възпомяніемь
мь стр(а)стен ихже прѣтрьпеше <ихже ради и почитаємь соуть и
оубл(а)жакмь> аще бо сіа не прѣтрьпѣли быше за Х(рист)а не бы-

хωм(ь) || на иконѣ тѣмь възписовали чьсть. ниже въ книгахь, ниже
въ цр(ь)квахь. мнωзи бω въ домωх[ь] своихь написаше ωбразы
чл(овѣ)чьскыє, <...> родителє чедь своихь, <...> и чедь родителє своихь
желаніа ради и тѣхь любве, яко да не въ забыть тѣмь прїндоуть. и
цѣлоуютъ ихь. нь не яко богы, нь желаніа ихь ради. сице достонть
непщевати <...> ω с(вє)т(ы)хь иконахь. яко къ възпомянію нашемоу
и любви. и къ исправленію житіа нашего, коупно же и приходящїхь
єзыкь и вѣроующихь Х(рист)а їс(соу)а, къ показанію добрааго тѣхь
свѣдѣтельства написани быше въ цр(ь)квахь и <...> кнїахь. и бω
єлико прочтаютсе б(о)жєствнаа Писанїа, толїко и познаваютсе. и
множає распалѣть <...> въ любовь б(о)жню. и аще всѣко сїи ради
пльтьскыє любве чедь своихь ωбразы написоуютъ къ възпомянію
ихь, много паче мы длъжни єсмы с(вє)т(ы)хь иконы писати съ стра-
данїи ихь, изливавшихь кровь свою за любовь Х(ристо)воу.

ς'. διὰ τί δὲ παράνομε αἰρετικὲ λέγεις με εἰδωλολατρεῖν ἵ τίνος γὰρ
 εἰδωλον εἰπέ μοι προσκυνῶ μὴ Ἀπόλλωνος. μᾶλλον δὲ τοῦ ἀπόλλοντος.
 ἢ τὴν εἰκόνα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὴν διδάσκουσάν τε τὴν 25
 ἔνσαρκον οἰκονομίαν αὐτοῦ ἵ εἰπέ μοι, ἰουδαϊόφρον ἵ τίνος εἰδωλον
 προσκυνῶ. τῆς Ἀρτέμιδος; ἢ τὴν εἰκόνα τῆς παναγίας ἀχράντου Δεσποίνης
 ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν 110 r
 Ἰσοῦ Χριστοῦ ἵ εἰπέ μοι αἰρετικὲ. τίνος εἰδωλον προσκυνῶ ἵ τοῦ Διὸς. ἢ
 τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ ἵ τίνος
 εἰδωλα προσκυνῶ ἵ τοῦ Διὸς. ἢ τῶν ἀγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων τὰς
 τιμίας εἰκόνας ἵ καὶ μαρτύρων. καὶ πάντων ἀπ' αἰῶνος εὐαρεστησάντων
 τῷ Κυρίῳ ἵ καὶ τίς τολμᾷ εἰπεῖν εἰδωλολατρείαν τὴν <καλὴ > ἐξήγησιν 5
 ταύτην. καὶ ἐνυβρίσαι τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἵ ἢ τῶν
 παραδόντων ἡμᾶς τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν ἵ οὕτως γὰρ
 παρελάβομεν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀγίων Πατέρων κεκοσμημένην. καθὼς καὶ αἱ
 Θεῖαι Γραφαὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ.
 τὴν δι' ἡμᾶς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ συγκατάβασιν. τὸν εὐαγγελισμόν τοῦ 10
 Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον καὶ τὰ ἐξῆς ἵ τὴν γέννησιν. τὸ σπήλαιον. τὴν
 φάτνην. καὶ τὰ σπάργανα ἵ τὸν ἀστέρα καὶ τοὺς μάγους καὶ τὰ ἐξῆς ἵ τὴν
 βάπτισιν ἵ τὸν Ἰορδάνην. καὶ τὸν Ἰωάννην ἀπτόμενον αὐτοῦ τῆς κορυφῆς.
 καὶ ἄνωθεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς. ἔλθωμεν καὶ ἐπὶ τὸ πάθος
 αὐτοῦ. καὶ ἴδωμεν τοὺς παῖδας μετὰ βαίῳν ἵ τὸν νιπτῆρα καὶ τὸ λεντίον ἵ 15
 τὸν ἀσπασμόν τοῦ Ἰούδα. τὴν κράτησιν τῶν Ἰουδαίων. τὴν ἔνστασιν τοῦ
 Πιλάτου καὶ τὰ ἐξῆς ἵ τὴν ἀνάστασιν. τοῦ κόσμου τὴν χαρὰν ἵ πῶς ὁ
 Χριστὸς πατεῖ τὸν ἄδην καὶ ἐγείρει τὸν Ἀδάμ ἵ ὁμοίως καὶ ἀνάληψιν.
 ἔλθωμεν καὶ ἐπὶ τὰ θαύματα αὐτοῦ ἵ τοῦ τυφλοῦ τὴν ἀνάβλεψιν ἵ τοῦ
 παραλυτικοῦ τὴν σύσφιγξιν ἵ τῆς αἰμορροούσης τὴν ἔφραψιν τοῦ 20
 κρασπέδου. ἢ τις καὶ πρώτη ἐποίησε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐκ χαλκοῦ ἵ
 ὁμοίως καὶ τὰ τῶν ἀγίων σώματα. μετὰ τῶν βασάνων ἐκείνων καὶ
 κριτηρίων. ὧν ὑπέμειναν

VI чьсо бо ради, прѣбезаконнын керетнике гл(аго)лешн ме ндоломь-
 ѡслоужоуца. коємоу бо ндолоу кланіаю се рци ми. Аполѡнѡ: паче же 15
 погыбшомоу; нли ѡбразоу Г(оспод)а нашего І(со)у(са) Х(рист)а оуче-
 щомоу ме плътскомоу єго съмотренію. рци ми, понюдєсѡхмоудрѣст-
 воуєн; коємоу ндолоу кланіаю се. Артемидиноу. нли ѡбразоу прѣс(вє)-
 тынє чнстынє Вл[а]д[ы]ч[н]це наше Б(огородн)це н Прнс(ь)нод(ѣ)вы 191 v
 Маріє М(а)т(є)рє Г(оспод)а нашего І(со)у(са) Х(рист)а. рци ми || керетнике
 коємоу ндолоу кланіаю се. Дію нли ѡбразоу с(вє)того Іѡанна
 Пр[ѣ]д[ѣ]т[є]чє н Кр(ь)ст(н)т(є)лѣ. кынмь ндоломь покланіаюсе. Дієвоу.
 нли с(вє)т(ы)хь ап(о)с(то)ль н м(оу)ч(є)н(н)кь въѡбражніѡмь. н
 всѣхь с(вє)тыхь нже ѿ вѣка оугождьшїихь Г(осподо)ви. Н кто дрѣ-
 знеть ндолослоуженіє нарещн. <...> повѣсть сїю н ѡбезчѣститн стр(а)- 5
 сти Х(ристо)вы н с(вє)т(ы)хь єгоѡ. Нли прѣдавшїихь намь с(вє)тоую
 б(о)жїю цр(ь)квь. сице бо прѣѡхѡмь тоу ѿ с(вє)т(ы)хь ѿ(ь)ць
 оукрашеноу, ѡкоже н б(о)ж(ь)ст(ь)внынми Писанїи оучеть нас(ь), нже
 въ плѣти смотреніємь Х(ристо)вѣмь. нже нас(ь) ради кь намь того 10
 съшьствїємь. бл(а)говѣщенїємь Гаврїіловѣмь єже кь Д(ѣ)вѣи. н про-
 чїимн. рождѣствомь. вртпомь. ѡслымн. бабамн. пеленамн. звѣздою н
 влѣхвы, н прочїимн. крѣщенїємь. Ісрданемь. н Іѡанномь касающнмсе
 того врѣхоу, н съвыше с(вє)тын Д(оу)хь въ видѣни голоубннѣ. прїндѣ-
 мь н на кр(ь)сть єго. н виднмь ѡтрокы съ вѣтѣвми. оумывалницѡ н 15
 лентїи. цѣлованїє Іоудннѡ. дрѣжанїє іоуденско. стоанїє прѣд Пилатомь, н
 прочаа. вьскр(ь)сенїє. мнрскоє радованїє. како Х(ристо)с попрѡ ада н
 въздвнже Адама. под[о]бнѣ н възнесенїє. прїндѣмь н на чюдеса єго,
 слѣпаго прозренїє. раслабленѡго стегноутїє. крѣвоточнвоую прикоснове-
 нїє вьскрнлію. ѡже н прѣваа сътвори ѡбразь Х(ристо)вѣ мѣднь. по-
 добнѣ н с(вє)т(ы)хь тѣлеса съ моуками н нстєсанми, нхже прѣтрьпѣ- 20
 ше за Х(рист)а Б(о)га нашег(о). сїю доброую повѣсть н пользноє писанїє,
 сїю доброую повѣсть н пользноє писанїє, како можете рещн

διὰ Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν ἄ ταύτην τὴν καλὴν ἐξήγησιν καὶ ὠφέλιμον 25
γραφὴν. πῶς δύνασθε εἰπεῖν εἰδωλολατρείαν ἄ

ζ'. καὶ γὰρ γραφὴ ἐστὶ σύντομος καὶ καλὴ. καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν 110 v
Χρυσόστομος εἶπεν ἄ ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπησα. ἥ εὐσεβείας
πεπληρωμένην ἄ καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος ὁ μέγας Πατὴρ ἡμῶν.
ἐγκωμιάζων τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα λέγει ἄ ἐπειδὴ καὶ λογογράφοι καὶ
ζωγράφοι ἄ οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες. οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττοντες ἄ
καὶ γὰρ ὁ λογογράφος. ἔγραψε τὸ εὐαγγέλιον ἄ καὶ τί ἔγραψεν ἐν τῷ
εὐαγγελίῳ. πᾶσαν τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ. καὶ παρέδωκε 5
τῇ ἐκκλησίᾳ ἄ ὁμοίως καὶ ὁ ἱστορογράφος ποιεῖ ἐν τοῖς πίναξιν τῆς
ἐκκλησίας. τὴν εὐπρέπειαν ἀπὸ τοῦ πρώτου Ἀδάμ. ἕως τῆς Χριστοῦ
γεννήσεως ἄ καὶ πᾶσαν τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ. καὶ τὰς
μαρτυρίας τῶν ἁγίων ἄ καὶ παρέδωκε καὶ αὐτὸς τῇ ἐκκλησίᾳ ἄ ὡς μᾶλλον
ἀμφοτέρω μίαν ἐξήγησιν ἀπεγράψαντο. καὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς ἄ διὰ τί τὴν 10
βίβλον προσκυνεῖτε καὶ τὸν πίνακα ἐμπύετε ἄ εἰπέ μοι αἰρετικέ. τίς ἡ
διαφορὰ <...> τῶν δύο ἄ ὅτι ἀμφοτέρω μίαν ἐξήγησιν εὐαγγελίζονται ἄ καὶ
ὁ μὲν εἷς προσκυνεῖται. ὁ δὲ ἕτερος ἐμπύεται ἄ ὡ τῆς συμφορᾶς ἄ τίς οὐ
μὴ καταγελάσῃ τὴν κρίσιν ταύτην ἄ τίς οὐ μὴ βδελύξῃ τὴν διδασκαλίαν
ταύτην ἄ ὅτι ἀμφοτέρω μίαν ἐξήγησιν ἐρμηνεύουσιν. καὶ ὁ μὲν εἷς 15
προσκυνεῖται. ὁ δὲ ἕτερος ἐμπύετε καὶ καταφρονεῖται ἄ ἰδὲ γινῶσις ἄ
μᾶλλον δὲ ἀγνωσία ὄντως ἄ ἐὰν καλῶς κατανοήσῃ ἄνθρωπος. ἐρμηνεία
ἐστὶ τοῦ Εὐαγγελίου. ἡ καλὴ καὶ ἐνάρετος ἱστορία αὕτη καὶ ἐξήγησις ἄ
ἐπειδὴ γὰρ ἄπερ εὐαγγέλιον λόγῳ ἐξηγεῖται οὗτος ἔργῳ δεικνύει. διὰ τί
οὗτος προσκυνεῖται. καὶ οὗτος καταφρονεῖται ἄ 20

η'. τί διαφέρει ὁ χάρτης τὸν ἄσβεστον ἄ οὐκ ἄν ἀμφοτέρω ἐκ τῆς ὕλης
μετέρχονται εἰς ἐργασίαν μίαν; ἢ τί διαφέρει ἡ μεμβράνα τῆς σανίδος ἄ
οὐχὶ ἀμφοτέρω ὑπὸ ξίφους τέμνονται καὶ διασχίζονται. καὶ οὕτω μετέρ-
χονται εἰς ἐργασίαν μίαν; ἢ τί διαφέρει ὁ μέλας τοῦ συρικοῦ καὶ τῶν
λοιπῶν χρωμάτων ἄ οὐχὶ ἀμφοτέρω ἐκ πολλῶν ἐδεσμάτων κατασκευά- 25

ндѡлослоуженїе.

VII и бѡ писанїе кѣ(сть) скоро и добро, и такоже и Ѡ(ть)ць нашъ
Зл(а)т(оо)усть рече. азъ и восколїателноє писанїе люблю, бл(а)гочъ- 25
стїемъ испльненоє. и с(вѣ)тын Великын Василїе Ѡ(ть)ць нашъ,
похвалає с(вѣ)тыє м(оу)ч(е)н(н)кы, ѿ глаголюеть. понїеже и слово-
писци многажди и живописци назменоуютъ. ѡви слово красеще,
ѡви же на дьскахъ начрътавающе. и бѡ словописецъ напнса
Ѣу(ан)г(е)лїе. и что напнса въ Ѣу(ан)г(е)лїн; все нже въ плъти смотре- 30
нїе Х(р)стово. и м(оу)ч(е)н(н)їа с(вѣ)тыхъ. и прѣдасть цр(ь)кви.
тѣмже пате ѡбон едно повѣствованїе напнсаше, и оучеть нас(ь). чесо
ради кннзѣ покланяють се а дьскоу ѡплюваютъ. рьци ми еретикѣ, коє
разньство кѣ(сть) въ ѡбонхъ. тако ѡбон едноу повѣсть бл(а)говѣ-
ствзють, и единъ оубо покланяемъ кѣ(сть) а друугы ѡплюваемъ. ѡ 35
бѣды. кто не подсмѣетсе сицевомоу соуду. кто не възгноушаѣтсе
оучителства сегѡ. тако ѡбонмъ едноу повѣсть сказоущемъ, и единъ
оубо покланяемъ кѣ(сть) друугын же небрѣгомъ. виждь разоумъ, пате
же безоумїе. въ истинноу аще добрѣ смотритъ чл(овѣ)къ, сказанїе
кѣ(сть) Ѣу(ан)г(е)л(ь)ское добрѡ и добродѣтелна кѣ(сть) повѣсть сїа и 40
сказанїе. елма бѡ таже Ѣу(ан)г(е)лїе словомъ повѣствовоуютъ съ
дѣломъ испльняють, да чесо радн съ покланяемъ бывають а съ не-
брѣгомъ. 192 r

VIII что разньствоуютъ хартїа ѿ вара. не ѡбонли ѿ вещи дѣн-
ствоуєми соуть въ дѣланїе єдино или что разньствоуютъ кожнаа
хартїа ѿ дьскы. не и ѡбонли желѣзомъ оустрыгана соуть и разць-
паєна и сице пронзведена въ дѣло: или что различнтсе чрьнло ѿ 5
снрїка и прочїихъ шаровъ. не ѡбонли ѿ многыхъ шаровъ смѣшена

ζονται ἄ και οὕτως ὑπηρετοῦσι τῷ γράφοντι; εἰπέ μοι ἄ τίνα προσκυνεῖς ἐν
τῇ βίβλῳ τοῦ εὐαγγελίου ἄ τὴν ὕλην. ἢ τὴν ἐξήγησιν ἄ πάντως ἐρεῖς μοι τὴν
ἐξήγησιν οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ. οὕτως κἀγώ ἄ οὐχὶ τὴν σανίδα τιμῶ || 111 r
οὐδὲ τὸν τοῖχον ἄ οὐδὲ τὴν ὕλην τῶν χρωμάτων. ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ
σώματος <...>. και τὴν ἐξήγησιν οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ. καθὼς και ὁ
Πατήρ ἡμῶν Χρυσόστομος λέγει εἰς τὸν νιπτῆρα ἄ ὅταν εἰκόνες και
χαρακτῆρες βασιλικοὶ εἰς πόλιν εἰσέρχονται. και ὑπαντῶσιν αὐταῖς
ἄρχοντες και δῆμοι μετ' εὐφημίας και φόβου ἄ οὐ σανίδα τιμῶντες ἄ οὐ τὴν 5
κηρόχυτον γραφὴν. ἀλλὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ βασιλέως ἄ και εἰ ὅλως τοῦ
ἐπιγείου βασιλέως τοιαύτη τιμὴ πρέπει μὴ παρόντος τοῦ βασιλέως ἐκεῖ. εἰ
μὴ μόνης τῆς εἰκόνας. πόσω μᾶλλον τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως Χριστοῦ
τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τιμᾶσθαι και προσκυνεῖσθαι τὴν εἰκόνα δεῖ ἄ ὧ τῆς
συμφορᾶς ἄ ὅτι τοῦ ἐπιγείου βασιλέως ἢ εἰκὼν τοσαύτης τιμῆς τυγχάνει. 10
τοῦ δὲ Χριστοῦ καταφρονεῖται ἄ ὧ τῆς ἀπάτης τῶν Χριστιανῶν ἄ ὧ κρίσις
και δόγμα Πατέρων ἄ τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν κρίσιν ταύτην ἄ τίς οὐ μὴ
βδελύξῃ τὸ ἀσεβὲς δόγμα τοῦτο ἄ πολλάκις ἄφρων ἄνθρωπος ἐὰν
εὐρεθῇ ἐμπύων τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπιγείου βασιλέως. τί πανθάνει ἄ οὐχὶ
κεφαλικῆς τιμωρίας ἀξιοῦται; και γὰρ ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα τοῦ 15
βασιλέως. τὸν βασιλέα ἀτιμάζει. ἢ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνας ὡς φησὶν ὁ μέγας
Βασίλειος. ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει ἄ ὁμοίως και ἢ ἀτιμία ἄ οὕτως χρὴ
λογίζεσθαι και ἐπὶ τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως ἄ ὅτι ὁ ἀτιμάζων τὴν εἰκόνα
ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἄγει τὴν ὕβριν ἄ τοῦτο νοητόν ἐστι ἄ και τίς οὐ μὴ φύγη
τὴν ὕβριν τοῦ Χριστοῦ ἄ 20
θ'. ἀλλ' ἐρεῖς μοι πάντως. ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπερίγραπτος και ἀπαθὴς και
ἀκατάληπτος. κἀγώ σοι λέγω ἄ ἢ δὲ σὰρξ περιγράφεται καθὼς ὠράθη ἐπὶ
τῆς γῆς σὺν τοῖς παθήμασιν αὐτῆς ἄ ἀλλὰ πάλιν λέγεις μοι. ὅτι λοιπὸν
χωρίζεις τὴν σάρκα ἐκ τῆς θεότητος ἄ ἄκουε ὁ ἀντιλέγων. μὴ γένοιτο ἄ
οὐδέποτε γὰρ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων ἄ οὐτε ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς. 25
οὐτε ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἄ οὐτε ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. οὐτε ἐπὶ τοῦ ἄδου ἄ

соуть, и сице слоужеть пишоуцоооу: рьци ми коооу покланяешн се
 въ Ѳу(ан)г(е)лїи. мьшелю, или повѣсти; всако речеши ми, повѣданїю
 Х(ресто)ва смотренїа. сице и азь. не дьскоу почитаю ниже стѣнѣ. ни-
 же мьшель шаровнын, нь въображенїе тѣла и смотренїе Г(оспод)нїе. 10
 ѡкоже и Ѡ(ть)ць нашъ Златооустъ глаголюеть на оумьвенїе. егда
 образи и начертанїа ц(а)р(ь)скаа въ градъ въходятъ. и срѣтають ихъ. и
 ачелници и народи съ хваленїемъ и съ страхомъ. не дьскоу почита-
 юще ниже восколїаннын образъ. нь въображенїе ц(а)рево. и аще всако
 земноооу ц(а)роу таковаа чьсть подобають не пришьд[ь]шоу ц(а)роу 15
 тамо нь единооу тькмо въображенїю, колнко паче н(е)б(е)снааго
 ц(а)ра Х(рист)а Б(ог)а нашего почитати и покланяти се образоу до-
 стонтъ. ѡ бѣды. ѡко ц(а)р(ь)скын образъ толнцѣи чьсти спод[о]бля-
 ютсе, Х(ресто)въ же небрѣгомъ юеть). ѡ прѣльсти хр(ь)стїан(ь)скыне.
 ѡ соуда и велѣнїа Ѡ(ть)ць. Кто не посмѣетсе соудоу таковооу. кто 20
 не ѡмразнтъ нечьстїиное велѣнїе се многожди безъмьнь чл(овѣ)къ
 аще Ѡбрешетсе ѡплювавъ образъ землянаго ц(а)ра что страждеть. не
 главною ли казнню казннтсе; ѡбезчьствоуен бѡ нкѡноу ц(а)ревоу,
 самого ц(а)ра ѡбезчьствоуютъ. и бѡ почастъ образа ѡкоже рече Вели-
 кын Василїе, на прьвообразное прѣходитъ. сице и безчьстїе под[о]бнѣ
 достонтъ вьмѣнати се ѡ н(е)б(е)с(ь)номъ ц(а)ри. ѡбезчьствоуен нкѡ- 5
 ноу на прьвообразное прѣводитъ бесчьстїе. се разоумно юеть). и кто
 не Ѡбѣгнетъ безчьстїе Х(ресто)во.

192 v

IX нь речеши ми всако, ѡко Х(ресто)с неѡписанъ юеть). и недо-
 мыслимъ. и бестрастьнъ. и непостижимъ. и азь тебѣ глаголю. нь
 пльтню ѡписоуютсе ѡкоже яви се на земли съ страстми юе. нь пакы 10
 речеши ми. ѡко прочее разлоучаюши плеть Ѡ б(о)ж(ь)ства. нь послоу-
 шан съпротнвляен се, ѡко ннкогдаж[е] разлоучншесе дроугъ Ѡ дроуга.
 ниже въ оутрѡбѣ м(а)т(е)рн(ы)и. ниже въ крыщенн. ниже на кр(ь)стѣ.

ἀλλ' ἐρεῖς μοι ἄ καὶ εἰ οὐδέποτε ἐχωρίσθησαν. πῶς τὴν σάρκα περιγράφεις
 μόνον ἄ ἀλλ' εἶπέ μοι, αἰρετικέ ἄ τίς ἐθήλασε γάλα ἐκ μαζῶν τῆς Μητρὸς
 καὶ Παρθένου ἄ οὐχὶ ἢ σὰρξ; τίς ἐστάθη γυμνὸς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἄ οὐχὶ ἢ
 σὰρξ; τίς ἔφαγεν ἄ τίς ἔπιεν ἄ τίς ὀδοιπόρησεν ἄ τίς ἥπλωσε τὰς χεῖρας ἐν
 τῷ σταυρῷ ἄ τίς ἐτέθη εἰς τὸν ἄδην ἄ οὐχὶ ἢ σὰρξ; ταῦτα μὲν ὑπέμεινεν ἢ
 σὰρξ πάντα. τῆς δὲ θεότητος οὐκ ἐχωρίσθη ἄ καὶ τίς τολμᾷ λαλῆσαι περὶ
 θεότητος ἢ συζητῆσαι καὶ ἀπολέσαι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. ὡς οἱ λοιποὶ
 αἰρετικοὶ ἄ τίς δύναται εἶπέ μοι πάλιν περιγράψαι τὸν ἄνθρωπον. τὸν κατ'
 εἰκόνα Θεοῦ γεγονότα ἄ οὐδεὶς ἄ οὐ γὰρ τὸ φαινόμενον λαμβάνομεν τοῦ
 ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ. ἀλλὰ τὸ νοούμενον ἄ τὸ γὰρ φαινόμενον.
 σύνθετόν ἐστι καὶ περιγράφεται ἄ ὁ Θεὸς ἀπλοῦς ἐστι καὶ ἀσύνθετος καὶ
 ἀπερίγραπτος ἢ δὲ σὰρξ ἦν περιελάβετο ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ἁγίας μητρὸς
 αὐτοῦ. περιγράφεται καθὼς ὀράθη [sic!] ἐπὶ τῆς γῆς ἄ καὶ τοῦτο
 εἰδωλολατρεία οὐκ ἔστιν. ἀλλ' εἰκονογραφία ἄ καὶ εἰ ὅλως ὁ Χριστὸς
 ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ εἰδῶλα κατήργησεν. πῶς ἡμᾶς εἰδῶλα προσκυνεῖν
 ἐγκατέλιπεν ἄ καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἰκόνα ἐποίησεν. τὴν λεγομένην
 ἀχειροποίητον ἄ καὶ ἔως σήμερον. ἴσταται καὶ προσκυνεῖται ἄ καὶ οὐδεὶς
 αὐτὴν εἶπε εἰδῶλον τῶν εὐφρονούντων ἄ καὶ γὰρ ἐὰν ἦδει ὁ Θεὸς ὅτι
 εἰδωλολατρεία γίνεται δι' αὐτῆς. οὐκ ἂν αὐτὴν ἐγκατέλιπεν ἐπὶ τῆς γῆς.
 ἰ'. θέλεις εἰπεῖν. ὅτι οὐκ εἶπεν ἡμᾶς ποιεῖν ἡμᾶς εἰκόνας καὶ προσκυνεῖν;
 κἀγὼ σοι δεικνύω πολλὰς καὶ ἄλλας παραδόσεις ἅς παρελάβομεν. ἐκ τῶν
 ἀποστόλων. καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν. ἄπερ Χριστὸς οὐκ ἐλάλησεν ἄ
 ποῦ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἵνα προσκυνοῦμεν πρὸς ἀνατολὰς ἢ σταυρὸν.
 ἢ εὐαγγέλιον ἢ μεταλαμβάνειν τὸ τίμιον αὐτοῦ σῶμα νήστεις ἢ
 στεφανεῖν ἀνδρόγυνον ἄ καὶ ἄλλα τινὰ λέγω σοι. ἄπερ ὁ Χριστὸς οὐκ
 ἐλάλησεν; ἀλλὰ τίς χρεια ἄ <ἡμεῖς δὲ παρελάβομεν ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ
 Πατέρων. οὕτως πιστεύομεν. ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐτὰ ἐδιδάχθησαν ἄ οὐδὲν
 γὰρ ἀπέκρυψεν ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἄ οὔτε τὰ πρὸς βλάβην.

ниже въ адѣ. нь речеши ми како аще никогдаже разлоучше се, како
 плъть ѿпнсоуеши единому; нь рци ми еретике. кто съса млѣко ѿ
 Дѣвы и Матере. не плъти; кто ста нагъ въ ѿрдани. не плъти;
 кто гаде. кто пи. кто ходи. кто распротрѣ роуцѣ на кр(ь)стѣ. кто по-
 ложень бы(сть) въ гробѣ, не плъти; сѣа <вса> прѣтрьпѣ плъть,
 б(о)ж(ь)ства же не ѿлоучи се. и кто дръзнетъ гл(аго)лати ѿ б(о)-
 ж(ь)ствѣ или съвзыскати и погоубити д(оу)шоу свою такоже и про-
 чїи еретичи. кто можетъ рци ми пакы описати чл(овѣ)ка по обра-
 зоу б(о)жїю бывшаго. никтоже. не бо зримое приемиемъ чл(овѣ)-
 коу по образоу б(о)жїю. нь оумное. зримое бо съчетанно е(сть) и
 описоуетсе. Б(о)гъ простъ е(сть). и несложнь и неописанъ. плътже
 юже приетъ Х(ресто)с ѿ прѣч(и)стые М(а)т(е)ре своее, описоуетсе
 такоже ави се на земли. и се ндолослоуженїе нѣс(ть), нь образописа-
 нїе. и аще всако Х(ресто)с пришѣд[ъ] на землю ндолы оупразни, ка-
 ко нас(ь) ндоломъ кланяти се остави. и бо самъ Х(ресто)с образъ
 сътвори гл(агол)еми нроукотворень. и даже до д(ь)н(ь)сь стонтъ и
 покланяемъ е(сть). и никтоже ть ндола нарече ѿ добросмыслещїн-
 хъ. и бо аще би вѣдѣлъ Б(о)гъ како ндолослоуженїе хошетъ быти тоу
 ради, не би ѿставилъ ть на земли.

Х хощеши рци како не рече намъ творити иконы и покланяти
 се; и азъ тебѣ покажоу и нна многа прѣданїа таже прѣехомъ. ѿ
 ап(о)с(то)ль же и ѿ(ть)ць нашихъ, таже оубо Х(ресто)с не гл(агол)а.
 где бо рече Х(ресто)с да кланяемъ се на вьстокы. или кр(ь)стоу. или
 Еу(ан)глію. или причещати се с(ве)тоу его тѣло и кровь алчомъ.
 или вѣнчавати моужа съ женою. и нна нѣкаа рекоу тебѣ таже оубо
 Х(ресто)с не гл(агол)а, нь потреба. <...>

οὔτε τὰ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. καὶ τοῦτο πῶς ἀπέκρυψεν ἀπ’
αὐτῶν ἕαν εἰδωλολατρεία ἦν, καὶ τοσαῦτα ἔτη. ἀπόλετο ἄν ὁ λαὸς ἕποτε
δεῖ πληρωθῆναι τὸν κόσμον> ἕ τῆς συμφορᾶς ἕ ἄν ἀπὸ Χριστοῦ
καταβάσεως ἕως τοῦ καιροῦ Γερμανοῦ τοῦ πατριάρχου εἰδωλα
προσεκύνονται. || εἶπέ μοι παράνομε ἕ μῆ γένοιτο ὁ Θεὸς τοῦτο
εἰδωλολατρεία εἶναι ἕ

ια’. ἕ ἄν γὰρ ἦν εἰδωλολατρεία, κᾶν μία σύνοδος ρίψαι εἶχε <αὐτά > ἕ
ἕ ἄν ἡ πρώτη σύνοδος οὐκ ἔρριψεν αὐτάς. ἡ δευτέρα πάντως ἐχρῆν
λαλῆσαι περὶ αὐτῶν. ἕ ἄν μῆ ἡ δευτέρα. ἡ τρίτη ἕ ἄν μῆ ἡ τρίτη. ἡ
τετάρτη ἕ ἄν ἡ τετάρτη. ἡ πέμπτη ἕ ἄν ἡ πέμπτη ἕ ἡ ἕκτη ἕ διὰ τί ταῦτάς
οὐκ ἔρριψεν. ἄλλὰ μᾶλλον καὶ ἐτράνωσε ἕ καὶ εἰ οὐ πιστεύεις, ψηλάφησον
εἰς τοὺς ὄρους τῆς ἕκτης συνόδου εἰς κεφάλαιον πβ’. καὶ εὐρήσεις ἐκεῖ
τὸν ἕλεγχον ἕ οὔτω γὰρ εἶπον οἱ θεοφόροι Πατέρες ἐν τισὶ τῶν σεπτῶν
εἰκόνων γραφαῖς ἕ ἄμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος
ἐγχαράττεται ἕ ἄν οἱ Πατέρες οὔτοι, αἰρετικὲ οὔτως ὠρισαν. ἡμεῖς τί
εἶχομεν ἀνάγκην ὑπερβαίνειν τοὺς ὄρους αὐτῶν καὶ βάλλειν σχίσμα εἰς
τὴν ἐκκλησίαν ἕ καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι ὁ καταλύων τὰ ὄρια [sic!] τῶν Πατέρων
ἀνάθεμα λαμβάνει; βλέπετε τί ποιήσατε ἕ οἶαν ἀνομίαν τεκτείνετε ἕ οἶαν
ἀδικίαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐμελετήσατε ἕ οἶον ου <??> ἐπὶ ταῖς
κεφαλαῖς ἐπετάσαθε ἕ καὶ ἀκμὴν ἐπιμένετε τοῖς κακοῖς; ἕ ἄν εἶπης μοι ὅτι
ἀπὸ τῆς ἕκτης συνόδου ἀπεδείχθησαν. εἶχες τι λέγειν κατὰ αὐτὸν. κᾶν
μικρὰν τινα πρόφασιν τῆς ἀδίκου σοὶ ἀναισχυντίας ἕ εἰ δὲ ἀπὸ Χριστοῦ
καταβάσεως ἦρξατο γίνεσθαι. οὐκ ἔχετε τι λέγειν κατ’ αὐτῶν ἕ ἴδε μοι ὠ
παράνομε ἕ ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι προσήγαγον τὸ νόμισμα τῷ Χριστῷ εἰκόνα
φέρον τοῦ καίσαρος ἕ καὶ πειράζοντες ἕλεγον. εἰ δεῖ αὐτὴν αὐτὴν
προσκυνεῖσθαι ἕ οὐχὶ αὐτοὺς ἀπεστόμισε λέγων ἕ ἀπόδοτε τὰ καιροὺς
καίσαρι. καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ; ὁρᾶς τὸ ἄχραντον ἐκεῖνο στόμα. πῶς
τὴν ἄδικον αὐτῶν γλῶσσαν ἐσίγησεν;

ω бѣды, аще ѿ х(ристов)а съшьствїа даже
до Германа патрїарха ндоломь поклоняю се <погыбе мнѡжество
хр(ь)стїан(ь)скоє> <...> прѣбезаконне. нь да не боудеть Б(о)же се
ндолослоуженїе быти. 20

XI аще бо ви ндолослоуженїе, понѣ единь съборь ѿврѣши хотѣ-
шето <...> || аще не прьвын съборь ѿврѣже ихъ, вторын всако нѣчто 193 v
ω нихъ нмѣлви рещи. аще не вторы понѣ третїн, аще не третїн, понѣ
четвьртын, аще не четвьртын, понѣ петын. аще не петын понѣ ше-
стын чесо ради не ѿврѣже ихъ, нь пате оутасни. и аще не вѣроуеши,
осежи оуставы шестаго събора. въ главнзнѣ осмьдесеть и вторѣи и
ωбрещеши тамо ωблнченїе. тако бо рѣше Б(о)гоноснїи Ѡ(ть)ци въ 5
нѣкынхъ ω чьстныхъ нкѡнахъ писанїѡхъ. агньць прьстомь
Пр(ѣ)д(ь)т(е)чевѣмь показоуемь начрьтавати се. аще Ѡ(ть)ци сїи
еретнике сице повелѣше, мы коую нмѣахомь ноуждоу прѣходити
оуставы тѣхъ и въложити раздорь въ Цр(ь)квь.

рьци ми ω прѣбезаконне. егда їоуден 10
принесоше цѣтоу къ Х(рист)оу ωбразь носеще кесаровь и нскоушаахоу
гл(агол)юще аще достонтъ кесароу кланїати се, еда не възоустн тѣхъ
гл(агол)е. ѿдадите кесарова кесароу, а Б(о)жїа Б(ого)ви; зриши ли
пр(ѣ)ч(н)стаа она оуста како неправеднын ω нѣхъ языкъ оутолн;

ιβ'. βλέπε μοι καὶ τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ ἀπόστολον Λουκᾶν ἰσχυρῶς τῆς
παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τὴν τιμίαν εἰκόνα ἀνιστόρησεν. 25
καὶ πρὸς Θεόφιλον ἔπεμψεν; καὶ πῶς ταῦτα οὐ συνίης [sic!] οὔτε δέχη τὴν
διδασχὴν ταύτην. ἀπὸ τῆς ἑπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 112 v
διδασχθησομένην ἵνα γὰρ εἰδωλολατρεία ἦν. καὶ μία σύνοδος ῥίψαι
αὐτὰς εἶχεν ἵνα θέλεις εἰπεῖν ὅτι οἱ Πατέρες τῶν ἑξῆς συνόδων ἄλλας
βλασφημίας καὶ αἰρέσεις ἠγωνίζοντο καταλύσαι. καὶ περὶ τούτου οὐκ
ἐφρόντιζον; ἀλλ' εἶπέ μοι ἵνα ποία βλασφημία ἐστὶ χειρότερη [sic!] τῆς
εἰδωλολατρείας ἵνα καὶ πῶς οἱ Πατέρες τὰ κουφότερη κατήγγησαν. καὶ τὸ 5
βαρύτερον πάντων ἀφῆκον εἰς ἀπώλειαν τοῦ λαοῦ ἵνα ἀλλ' ἐρεῖς μοι ὅτι οἱ
Πατέρες, οὔτε προσεκύνουν. οὔτε εἶχον αὐτὰς εἰς ψῆφον ἵνα καὶ πῶς ὁ
Χρυσόστομος εἶπεν. ὅτι ἐγὼ καὶ τὴν κηρόχυτον γραφὴν ἠγάπησα ἵνα καὶ
πῶς Γρηγόριος ὁ Νύσσης <...> εἶπεν. ὅτι οὐδέποτε εἶδον εἰκόνας ἁγίων
καὶ μορφᾶς. καὶ ἄνευ δακρύων παρηλθὼν ἐκεῖθεν ἵνα καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος 10
τί εἶχεν ἀνάγκην τοσοῦτον κόπον καταβαλέσθαι εἰς Καισάρειαν ἵνα
ἰστορήσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. καὶ σὺ λέγεις ὅτι οὐ προσεκύνουν
αὐτάς ἵνα πῶς οἱ ναοὶ καὶ ἐκκλησίαι κατεκοσμοῦντο τὰ ἱερὰ μορφώματα
εἰκόνων. ὅταν τὰς συνόδους <ἔξετέλουν> οἱ θεῖοι Πατέρες ἵνα ποῖος νοῦς 15
ὁρῶν τὸν Κύριον ἐν εἰκόνι ἐσταυρωμένον οὐ προσκυνεῖ ἵνα θέλεις εἰπεῖν
κατὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ τὰ εἰδωλα ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον ἔργα
χειρῶν ἀνθρώπων. στόμα ἔχουσι καὶ οὐ λαλήσουσιν καὶ τὰ ἐξῆς; καὶ γὰρ
ἀληθῶς οὕτως ἦσαν ὡς εἶπεν ὁ προφήτης ἵνα ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ Ἕλληνες θεοὺς
αὐτὰ ἐσεβάσθησαν. Θεὸν οὐδέποτε ἔγνωσαν ἵνα ἡμεῖς δὲ οὐχ ὄντως. μὴ
γένοιτο ἵνα ἀλλ' ὡς προεῖπον σέβομαι τὴν ἁγίαν Τριάδα τὴν ἀδιαίρετον καὶ 20
ἀσύγχυτον. καὶ τὴν παναγίαν Θεοτόκον. καὶ πάντας τοὺς ἁγίους ἵνα καὶ τὰς
τιμίας καὶ ἱερὰς αὐτῶν εἰκόνας. διὰ τὸν πόθον καὶ τὴν πολλὴν αὐτῶν
ἀγάπην προσκυνῶ καὶ ἀσπάζομαι ἵνα ἀλλ' οὐχ ὡς θεοὺς ὡς οἱ Ἕλληνες.
ἀλλ' ὡς γραφὴν σύντομον καὶ εὐερμήνευτον. παρέλαβεν αὐτάς ἡ
Ἐκκλησία ἵνα ὥστε καὶ λαλοῦσι καὶ βωβαὶ οὐκ εἰσὶν ὡς τὰ εἰδωλα 25

XII зри ми бл(а)говѣстника и ап(о)с(то)ла Лѡукоу. не прѣчнстыне 15
ли <...> Пр(н)с(ь)нод(ѣ)вы Маріе чьстноюю нкѡноу напнса, и къ
Феофилѡ ѿпоустн; и сіа ли не вѣсн; не приємлюши ли оученіе се нже ѿ
прншьствїа Г(оспод)а нашегѡ І(со)у(са) Х(рнст)а оучнмоіе; <...>

хощешн рещн іако Ѡ(ть)ци шестнхъ съборовъ, друугыне
хоулы и ерешн тьщаахоу се раздроушнтн, и ѡ снхъ не раднше. Нь рьци 20
ли коіе хоуленіе іе(сть) горшене ѿ ндѡлослѡженїа. и како Ѡ(ть)ци
льгчаншаа оупразннше, теллжанше нже всѣхъ ѡставише въ погыбѣль
людемя. нь речешн ли іако Ѡ(ть)ци ннже покланяхоу се, ннже нмѣ- 194 r
ахоу нхъ въ чнслѣ; и Златооустъ како реч(е). іако азъ и восколїанное
пнсанїе възлюбнхъ. и како Грнгорїе Нїсскы <како> рече. іако ннког-
даже вндѣвъ нкѡны с(вє)тыхъ и пнсанїа, и безъ слъзь прѣндохъ та-
мо. и с(вє)тын Васнліе коюю нмѣаше ноуждоу толнкъ троудъ нзложн- 5
тн въ Кесарїн, іако да напншетъ ѡбразъ Х(рнсто)въ, а ты гл(агол)їешн
не покланяахоу се тѣмъ; Колнцн храмн и цр(ь)квы оукрашены бѣхоу
с(вѣ)щен(ь)ными зраки с(вє)тынхъ нкѡнъ, егда съборъ твораахоу
б(о)ж(ь)ст(ь)внїн Ѡ(ть)ци. кын оумъ зре Господ)а на нкѡнѣ
распета, не поклоннтсе. хощешн рещн по пророкѡ Д(а)в(ы)дѡ. ндолн 10
їезыкь, сребро и злато, дѣла роукъ чл(овѣ)чьскыхъ. оуста нмоутъ и
не гл(аго)лють, и прочаа; и бѡ по нстннѣ таковн бѣхоу іакоже рече
прор(о)къ. нь онн Ѣлнне бѡгы тѣхъ почтоше, Б(ог)а же ннкогдаже
познаше. мы же, не тако, нн оубо. нь іакоже прѣд[ъ]рекохъ, чтемъ
с(вє)тоую Тронцоу, нераздѣлноу и несъліанноу. и с(вє)тоую Б(огородн)- 15
цоу. и всѣхъ с(вє)тыхъ. и чьстнннмъ и с(вѣ)щен(ь)ннмъ тѣх[ъ]
ѡбразомъ радн желанїа и многыне тѣх[ъ] любве покланяемсе и цѣ-
лоуїемъ. не іако богомъ іакоже Ѣлнне. Нь іако пнсанїе скоро и бл(а)-
госказателно прѣїеть тѣхъ Цр(ь)квн. тѣмже и гл(аго)лють, и нѣмы и
ѣсоутъ, іакоже ндолн їезыкь. всакое бѡ пнсанїе прочнтаемо въ 20
цр(ь)квн. аще съхожденїе Х(рнсто)во. аще б(о)горѡднчнаа чюдеса. аще

τῶν ἐθνῶν ἄπαντα γὰρ γραφὴ ἀναγινωσκομένη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. εἴτε συγκατάβασιν τοῦ Χριστοῦ ἢ εἴτε τῆς Θεοτόκου θαύματα ἢ εἴτε τῶν ἁγίων τοὺς ἄθλους καὶ τοὺς βίους, διὰ εἰκονικῆς ἱστορίας ἡμῖν διηγοῦνται. καὶ ἀνοίγουσι τὸν νοῦν ἡμῶν πρὸς τὰς αὐτῶν ἀρρήτους καὶ ἀφράστους ζηλοτυπίας ἢ

ιγ'. ἐπεὶ εἶπέ μοι ἢ ἐὰν ἴδῃς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως τὴν δευτέραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν παρουσίαν ἢ πῶς μετὰ δόξης ἔρχεται ἢ καὶ τὰς τῶν ἀγγέλων μυριάδας ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου αὐτοῦ παρεστῶσας μετὰ φόβου καὶ τρόπου ἢ ποταμὸν δὲ ἐκπορευόμενον πύρινον ἐκ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἢ κατεσθίοντα τοὺς ἁμαρτῶλους ἢ πάλιν δὲ ὅταν θεάσῃ ἢ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ τῶν δικαίων τὴν χαρὰν εὐφροσύνην ἢ καὶ πῶς ἀγάλονται ἔμπροσθεν τοῦ νυμφίου. εἶπέ μοι οἷος σκληρὸς καὶ ἀμείλικτος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ὑπάρχει ἢ οὐ μὴ καταλυγῆ ἢ καρδία. ἐκ τῆς θεηγορίας μᾶλλον δὲ θεωρίας φοβεράς ἐκείνης ἢ καὶ ἐνθυμηθεὶς τῶν πράξεων αὐτοῦ τὰς βίβλους ἀναπτύξεως. καὶ στενάξας τοὺς ὀφθαλμοὺς ἑαυτοῦ δακρῦων πληρώσης ἢ ἰδοὺ γὰρ λαλεῖ αὕτη ἢ εἰκονικὴ μορφή εὐσεβῶν τὰς ἀριστείας καὶ τῶν προτάξεις μᾶλλον δὲ τὰς πράξεις ἢ βλέπεις θεωρίαν ἀκριβῆ ἢ οὐχ ὁρᾷς τὴν ὥραν ἐκείνην. ὅτε ἴστασαι καὶ θεωρεῖς αὐτὰ. ὅτι πρὸς τοῦ Χριστοῦ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἀπολογία ἐν ἣ ἢ μέλλεις ἐξετάζεσθαι ἔτηκας; ἀνάνησον ὀψέ ποτε ἄθλιε. καὶ τοῦ σκότους ὃ περικεῖσαι ἄνελε τὸ κάλλυμα ἢ καὶ ὡς ἐγένου ἡμῖν κοινωνὸς βαπτίσματος ἢ καὶ τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ γενοῦ καὶ τῆς προσκυνήσεως ἢ καὶ μὴ τὰ τῶν Χριστιανῶν πιστεύων καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐνσεύων: ἄλλα μὲν πιστεύεις. ἄλλα δὲ ἀποβάλλῃ. καὶ οὐ γίνῃ <ὡς> τέλειον αὐτῆς τέκνον ἢ

ιδ'. θέλεις λέγειν, ὅτι ἐγὼ οὐ προσκυνῶ χειροποίητα. καὶ οὐ γινώσκεις τί λαλεῖς ἢ τί φρονεῖς ἢ εἶπέ μοι ἢ ἡ ἐκκλησία οὐκ ἔστι χειροποίητη. καὶ σταυρὸς καὶ τὸ εὐαγγέλιον. καὶ τὸ θυσιστήριον. καὶ τὰ λοιπὰ σκευὴ τῆς

с(вє)тыхъ страд[а]нїа и жнтїа; нкѡннаго ради написанїа намъ повѣстѡують и ѿвръзають оумъ нашъ къ тѣхъ нензреч(є)нномоу и несказанномоу ревнѡобразїю.

XIII кѡма рьци мн. аще виднши нкѡннаго ради въображенїа вто- 25
рое Х(рист)а Б(ог)а нашего пришьствїе, како съ славою приходитъ. и агг(є)льскыѣ тымы прѣд[ь] прѣстоломъ єго прѣд[ь]стоюще съ страхомъ и трепетомъ. рѣкоу же огнью нсходящюу ѿ прѣстола єго поада-
юща грѣшныѣ. пакы же єгда виднши о десноу єго праведныхъ ра-
дос(ть) и веселїе. и како р[а]д[о]уютсе прѣд[ь] женихомъ. рьци мн кто 30
жестокъ и соуровъ сын оумомъ и ср[ь]д[ь]цель, не оумлантсе ср[ь]д[ь]цель сконмъ ѿ страшнаго ѡного часа. и въспомѣноувъ дѣль сконхъ книга мьразгноутїе, и постенавъ, оти скон слъзь испльн(н)ти. се бѡ гл(аго)лѣтъ самыи нкѡнныи зракъ, бл(а)гочъстивыхъ хра-
борства, и нечъстивыхъ дѣла. виднши ли видѣнїе нзвѣстно; не съ- 35
мышляеши ли час(ь) ѡнь єгда стонши и зриши та. тако въ Х(ристов)ъ д(ь)нь въ нже ѿвѣтъ хоцешн нстезанъ быти прѣд[ь]-
стонши; въспрени позднѣ нѣкогда окаанне. и мрака нмже прикръвень єси ѿнми покрывало. и такоже бы(сть) намъ ѡбыщникъ крыщенїемъ и
чъстныимъ тѣломъ и кровїю Х(ристо)вою, боуди и поклонїенїемъ. а не 40
хр(ь)стїан(ь)скаа вѣроує Цр(ь)ковъ възмоушан, и ннаа оубо вѣроує и ннаа же ѿмѣтакъ занїе не боудешн <...> съвршено тоє чедо.

XIV нмаши || рещн тако азъ роукотворенїю не кланїаю се и не вѣсн 194 v
что гл(аго)лѣши или чесомоу покланїаеши се. рьци мн. цр(ь)кви нѣ-
с(ть) ли роукотворена; и кръсть. и ѿг(ан)г(є)лїе. и жрътвникъ. и про-

ἐκκλησίας; οὐχὶ παρὰ ἀθροπίνον χειρῶν ἡ μὲν κατασκευάζεται ἡ δὲ
γράφεται ἡ δὲ οἰκοδομεῖται ἡ καὶ ἄλλα καταρτίζονται εἰς Θεοῦ ὑπηρε-
σίαν; πάντα τὰ ὄντα ἢ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χειροποιήτᾳ εἰσι καὶ ὁρατὰ ἡ καὶ εἰ
ταῦτα φρονεῖς, οὐδένα τὰ ἐν αὐτοῖς προσκυνήσεις ὡς ἐργασθέν τὰ
ὑποχειρῶν ἡ τί γὰρ ὑπάρχεις ἡ οὐχὶ ὁρατοὺς καὶ ὀφθαλμοὺς κέκτησαι ἡ καὶ
χεῖρας καὶ πόδας, καὶ πᾶν μέλος; πῶς ὁ ὁρατὸς προσκυνεῖς τὰ ἀόρατα ἡ
ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ σου ἀναπετάσῃς τὸ ὀπτικὸν τοῦ νοῦ πρὸς τὸν μόνον
ἄϋλον καὶ ἀόρατον Θεὸν ἐν διανοίᾳ σου καὶ ἐκ καθαρᾶς καρδίας, εἰ τοῦτο
ἔχεις ἐν τῇ διανοίᾳ σου ἄνθρωπε, οὐδὲν προσκυνήσεις τὸ ὄν ἐν τῇ
ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πάντα βδελύξῃ ἡ καὶ ὁ ἔχων ὑψηλὸν τὸ φρόνημά σου πρὸς
τὴν πίστιν, καὶ μεγαλαυχῶν, εὐρέθη ὡς ἄθεος ἡ

113 v

5

ιε'. εἰπέ μοι ἄνθρωπε ἡ ἐὰν ἐκ τῶν ἐθνῶν ἔλθῃ τίς λέγων σοι ἡ δεῖξον μοι
τὴν πίστιν σου ἡ ἵνα πιστεύσω κάγω, τί αὐτῷ δεικνύεις ἡ οὐχὶ ἐκ τῶν
αἰσθητῶν ἀνάγεις αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ εὐμενῶς;
ἐὰν γὰρ εἴπῃς αὐτῷ ἀόρατός ἐστι, τί ἴδιον ἔχει πιστεῦσαι <πρὸς> τὴν σὴν
φρόνησιν καὶ πίστιν ἡ ἀλλὰ πρῶτον ἐκ τῶν αἰσθητῶν εἰσάγεις αὐτὸν, καὶ
οὕτως κατὰ μικρὸν ἀνάγεις πρὸς τὰ ἀόρατα ἡ καὶ ὅπως, ἄκουε ἡ φέρεις
αὐτὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ δεικνύεις αὐτῷ τὸν κόσμον ὃν περιβέβληται ἡ
ἀναπετάζεις αὐτὸν, πρὸς τὰς τῶν ἁγίων εἰκόνων μορφάς ἡ ὁρᾷ αὐτὰς
αὐτὰς [sic!] ὁ ἀλλόπιστος καὶ λέγει, τίς ὑπάρχει οὗτος ὁ σταυρούμενος ἡ
τίς ἐστὶν οὗτος ὁ ἐνιστάμενος, καὶ καταπατῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ γηραιοῦ
τούτου ἡ οὐχὶ ἐκ τῆς εἰκόνης διδάσκεις αὐτὸν λέγων ἡ οὗτος ὁ
ἐσταυρωμένος, υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὃς διὰ τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου
ἐσταυρώθη; οὗτος ὁ ἀνιστάμενος αὐτὸς ὑπάρχει ἡ ὃς συνεγείρων τὸν
πρωπάτορα [sic!] τοῦ κόσμου Ἀδὰμ ἡ ὃς πέπτωκε διὰ τῆς παρακοῆς ἡ καὶ
συμπατεῖ τὸν ἄδην ἡ ὅπερ κατεῖχεν τοσοῦτοις χρόνοις τὸν δεδεμένον
δεσμοῖς καὶ μοχλοῖς <ἀλύτοις> ἐν τοῖς καταχθονίοις; πῶς αὐτὸν <εἰπέ
μοι> φέρεις πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν ἡ πάλιν εἰσάγεις αὐτὸν

10

15

20

25

чїи сьсоудн цр(ь)кѡв(ь)нїи. не ѿ чл(овѣ)чьскыхлн роукь; ѡвѣ оубо
сѣдѣваетсе, ѡвже сѣздаетсе. и ннаа сѣврѣшаютсе въ б(о)жїе слоуженїе;
вса соущаа въ цр(ь)квн роукотворена соутъ и зрїма. и аще сїа
моудрѣствоуєши, ннединомоу ѿ сїхъ виднмыхъ покланїєши се. что
бѡ єси. не нмаши лн виднмы очн и роуцѣ, и носѣ и все оуды; како
виднмъ кланїєши се невиднмынмъ. є(сть) бо врѣме єгда поклоннши
се невиднмынмъ. єгда въ д(оу)ши своєи въздѣєши зрїтелноє оума къ
єдиномоу невестествномоу и невиднмомоу б(ог)оу въ мысли своєи и въ
чїстѣль ср[ь]д[ь]ци. аще сїа нмаши въ мысли своєи чл(о)в(ѣ)чє,
ннчєсому покланїєши се нже въ цр(ь)квн, нъ вса ѡмразнши. и єже
нмаши високо въмоудрованн своємъ къ вѣрѣ, и вєлєхвалнши се,
ѡбрєцєши се ꙗко безбожьнъ.

XV рьци мн чл(о)в(ѣ)чє. аще ѿ ꙗзыкь прїидеть кто гл(агол)є(ть)
тебѣ, покажи мн вѣроу свою, ꙗко да вѣроую и азъ, что ємѣ покажєши.
не ѿ чювствныхлн възводнши єго къ невиднмынмъ за єже прїєти
та прїлєжнѣ; аще бѡ речєши ємоу невиднмъ є(сть), что видѣвѣ нмать
вѣровати и <...> твоєи сѣвѣстн и вѣрѣ. нъ прѣвѣє ѿ чювст'вннхъ
прїводнши єго, и снцє по малоу възводнши къ невиднмынмъ. и како,
слыши. вѣводнши єго въ цр(ь)ковь; показоуєши ємоу красотоу єюже
ѡдѣана є(сть). прїводнши єго къ с(вє)тыхъ нкѡнъ зраковѡмъ. зрїть
сїа невѣрнын, и гл(агол)єть. кто є(сть) сѣ распєтын кто є(сть) сѣстоєн
попїрає главоу старааго сєго. не ѿ нкѡны лн оучнши єго гл(агол)є(ть)
. сѣ распєтын с(ы)нѣ б(о)жїи є(сть), нже за грѣхы мнрскыє распєть
быс(ть). сѣ стоєн, тѣ є(сть) въздвнжен[ъ] прѣ ѡ(ть)ца мнрѣ йдама, и
же паде се прѣслоушанїа радн. и попїраєть ада дрѣжавшаго того въ
толнко врѣме сѣзана оузамн и ѡкѡвы <...> въ прѣнсподннхъ. и снцє
<нѣкако> <...> прїводнши єго въ б(о)жїе познанїє. пакы вѣводнши
єго въ баню кр(ь)щєнїа. и зрїть

ἐν τῷ λουτηρίῳ τοῦ βαπτίσματος. καὶ ὁρᾷ ἐκεῖνος ὕδωρ μόνον ἐπὶ τῆς
 κολυμβήθρας ἄσπυρον. σὺ δὲ ὁ πιστὸς. καθορᾷς τοῦτο ὕδωρ καὶ φῶς καὶ πνεῦμα
 ἄγιον. ἢ ὅταν δὲ ἐκεῖνος μέτοχος γένηται τοῦ βαπτίσματος. τότε καὶ αὐτὸς τὸ
 βέβαιον ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ λαμβάνει πρὸς τὴν ἀόρατον ἀναγέννησιν ἄσπυρον. εἶτα
 προσφερόμενος ἐπὶ τῆς μυσταγωγίας τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ
 Χριστοῦ. ὁρᾷ ὁ αὐτὸς ἄρτον καὶ οἶνον μόνον. σὺ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἄσπυρον
 καὶ αἷμα. τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς ἀχράντου χεόμενον ἄσπυρον. καὶ εἰ ἄξιός γένηται
 μεταλαβεῖ ἐξ αὐτῶν. κατὰ μικρὸν ἀνυψοῦνται πρὸς τὴν σὴν πίστιν καὶ
 ἐπίγνωσιν ἄσπυρον. ὁρᾷς ὅτι ἀπὸ τῶν ὁρατῶν χειραγωγεῖς αὐτὸν εἰς τὰ ἀόρατα;
 οὕτω μοι νόει καὶ τὴν εἰκόνα ἄσπυρον. καθορᾷς αὐτὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. εἴτε τοῦ
 Χριστοῦ <...> εἴτε τῆς παναγίας Θεοτόκου ἄσπυρον. εἴτε ἁγίου. οἱ ἄν εὐρήσης ἐν
 τῷ ναῷ ἄσπυρον. καὶ ἐκ τῶν ὑλικῶν ἀνυψοῖς τὸν νοῦν σου πρὸς τὴν τῆς εἰκόνας
 θεᾶν καὶ τὴν τοῦ ὑπὸ γραφομένου μορφῆν καὶ ὄρασιν ἄσπυρον. ἐπεὶ κἀγὼ σοὶ
 λέγω εἰκονομάχε ἄσπυρον. εἶδες Πέτρον; εἶδες Παῦλον; εἶδες τινὰ ἐκ τῶν
 ἀποστόλων; ἐώρακας Στέφανον τὸν πρωτομάρτυρα ἢ ἕτερον ἁγίον; ἀλλ'
 ἐκ τῆς ὑλικῆς ταύτης μορφῆς ἀναπετάζεται σοὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ διανοία
 <σου>. πρὸς τὸν τούτων πόθον καὶ ἔρωτα ἄσπυρον. καὶ οὐ βλέπεις σαρκικῶς τοῖς
 σοῖς ὀφθαλμοῖς. τούτους ὁρᾷς πνευματικῶς διὰ εἰκονικῆς τυπώσεως ἄσπυρον.
 114 r
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000

онъ водоу тькмо въ кѣпѣли, ты же вѣрныи зриши водоу <н> огонь и
 д(оу)хъ. егда же онъ причестникъ боудеть крещенїа, тогда и ть
 извѣщенїе ѿ чювственныхъ приємлѣтъ ѿ невидимомъ порожденїи.
 таже приводимъ къ таинствоу тѣла и крѣве с(ь)п(а)совы, зрять ть
 хлѣбъ и вино тькмо, тыже тѣло х(ристо)во и крѣвь ѿ прѣч(н)стааго 15
 изливанаема ребра. и аще достоинъ боудеть причестити се ѿ нихъ, по
 малоу приводитсе къ твоюи вѣрѣ и познанїю. зриши ли тако ѿ
 видимыхъ възводиши юго къ невидимымъ; сице ли разоумѣи и
 нквоноу. зриши тоу въ цр(ь)кви. или х(ристо)ва <к(сть)>. или прѣ-
 с(ве)тыи Б(огороди)це. или с(ве)т(о)го или таже обрещеши въ цр(ь)кви 20
 и ѿ веществвныхъ(ъ) възвыши оумъ твои къ нквономоу зрѣнїю. и
 къ написаннаго зракоу и видѣнїю. понеже || и азъ тебѣ гл(агол)ю 195 v
 нквоноборче, видѣль ли еси Петра; видѣль ли еси Павла;
 видѣль ли еси кого ѿ ап(о)с(то)ль; видѣль ли еси Стефана
 Прьвом(оу)ч(е)н(н)ка, или иного с(ве)т(о)го; нь ѿ вѣшнаго сего зрака
 възлѣтають оумъ твои и мысль <...> къ того любви и желанїю. и
 нхъ же не зриши тѣлеснѣ сконма очима, снхъ съзрьцаюши д(оу)ховнѣ 5
 ради нквоннаго въображенїа.

XVI хоцешн рещи. како аг(ъ)г(е)ла никтоже видѣ, и како аг(ъ)г(е)-
 лы пишоутъ; <...> мнози видѣше аг(ъ)г(е)лы. се и прѣч(н)стаа
 <...> Б(огороди)ца видѣ Гаврїїла. и мѣроноснце егда прїндоше на
 гробъ, видѣше аг(ъ)г(е)лы, и ап(о)с(то)лын, и въ гробѣ. и въ тьмни- 10
 ци аг(ъ)г(е)ль ш[ь]дъ и изеть нхъ ѿ нѣе. и пр(о)роци Исаїа. Іезекїиль.
 и Данїиль. и просто мнози видѣше аг(ъ)г(е)лы ѿ с(ве)тыхъ по єликоу
 възмогоше. ѿноудоуже и Дїоннїе Арїопагнтъ чинначелїа написоуетъ
 и въображають. и не ѿметають, нь исказоуетъ жеже ради вины че-
 творообразна въ птициихъ и звѣрскыхъ зракох[ь] въображаютсе. 15

ιζ'. πάλιν ἐγκαλεῖ ὁ εἰκονομάχος, λέγων ἰ καὶ πῶς τοὺς ἀγγέλους 25

ποιοῦσιν καὶ ἱστοροῦσιν ὡς ἀνθρώπου μορφήν ἔχοντας. καὶ δυσὶν πτέρυξι
περιβεβλημένου ἰ μὴ τῶν ἀγγέλων ἢ φύσις πτεροῖς ἔγκειται; ἀλλ'

ἄκουσον ὁ ἀντιλέγων ἰ ἡ ἀγία καὶ ὁμοούσιος τριάς. οὐχὶ ἀκατάληπτος 114 v

καὶ ἀχώριστος καὶ ἀδιαίρετός ἐστιν. καὶ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς
ἀθεώρητος; καὶ πῶς ἠυδόκησεν ἐν τῇ σκενῇ τοῦ Ἀβραὰμ φιλοξενηθῆναι
ἰ οὐχ ὡς ἀνθρώπου μορφήν τεθέαται ὁ θεράπων καὶ προσεκύνησεν; οὐχὶ

καὶ Λῶτ ὁ ἀνεπιὸς αὐτοῦ εἰς τὴν τῶν σοδόμων καταστροφήν τοὺς δύο
ἀγγέλους οὕσπερ ἐθεάσατο ἰ ἐν εἴδει ἀνθρώπου αὐτοὺς ἐώρακε 5

συνοδεύοντας αὐτὸν καὶ διασώζοντας ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης τῆς
παρανομίαν; καὶ οἱ ἀθεώρητοι τῇ φύσει. ὄρατοὶ διὰ τὴν συγκατάβασιν
γεγόνασιν ἰ οὐχὶ τῆς φύσεως αὐτῶν οὕτως ἦν ἡ μορφήν· ἀλλὰ τὸ

ἀσώματον ὅσον ἠδύνατο ὁμιλῆσαι τῷ σώματι. οὕτως ὤφθησαν τοῖς
γινομένοις ἀξίοις θεωρῆσαι αὐτούς ἰ διὸ καὶ ἡμεῖς εἰκονίζομεν αὐτούς. 10

καθὼς ὤφθησαν τότε ἐν σχήματι ἀνθρωπίνῳ ἰ τῶν δὲ πτερύγων ἢ
διακόσμησις. σημαίνει αὐτῶν τὸ κοῦφον καὶ ματάρσιον καὶ ἀόρατον ἰ καὶ

ἐν ῥίπῃ. ὀφθαλμοῦ γινομένην ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῶν
συγκαταβασιν καὶ ἔλευσιν ἰ οὕτως ἀνόητοι. οὐδεμίαν πρόφασιν ἔχετε

λέγειν κατ' αὐτῶν ἰ 15

ιη'. θέλεις λέγειν. ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη ἐθεοποίησεν αὐτάς ἰ ἀλλ' οὐ δίκαιον
ἢ εὐλογον πρόφασιν ἔχεις ἰ ὀφείλεις γὰρ διδάξαι τὸν ἀγράμματον λαόν.

τὸ πῶς δεῖ τὰς σεπτὰς εἰκόνας τιμῶν καὶ ἀσπάζεσθαι ἰ ἐπεὶ εἶπέ μοι ἰ ἐὰν
ἀπαντήσῃ ἀνθρωπος ἀγνωστος τῆς βασιλικῆς ἀξίας καὶ τιμῆς ἀνθρωπον

τοῦ βασιλέως ἰ καὶ ὡς βασιλέα αὐτὸν προσκύνησῃ. εἴτε εἶπῃ αὐτῷ ῥῆμα 20

ἀγνοῶν ἐλέησόν με δέσποτα. κελεύεις ἵνα τελευτήσῃ καὶ ὁ προσκυνήσας
καὶ ὁ προσκυνηθεὶς διότι τοῦτο κατὰ ἄγνοιαν ἐποίησεν; οὐ τοῦτο δίκαιόν

ἐστιν ἰ ἀλλὰ πρέπει. ἵνα ὁ ἔμπειρος τὸν ἄπειρον διδάξῃ. ὅτι οὐκ ἐστιν
οὗτος ὁ βασιλεὺς. ἀλλ' ἄρχων αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτης τυγχάνει ἰ καὶ

XVII и пакы въ прѣкы нкѡнобор'ць гл(агол)ѣть, и како аг(ъ)г(е)-
лы твореть и пишѣть яко чл(овѣ)чь ѡбразь нмоуще, и ѡбон мн крн-
лы оукрашени. еда аг(ъ)г(е)льское ѡс(тъ)ство перїемь обложено
ѡс(тъ); нь послоушан сѣпротивьгл(агол)ѡн. с(вѣ)та и єдиносоущнаа
Тронца, не непостижна ли и нераздѣлана и неразлоучна ѡс(тъ) и тѣ-
лесныма очима незрима; и како бл(а)говолн въ сѣни авраамовѣ оу-
чрѣждена быти. не якоже чл(овѣ)чь ѡбразь зрѣше оугодникъ и по-
клонн се; не и лот ли, братеньць ѡгѡ || въ содомцель разоренїи. два
аг(ъ)г(е)ла нхже оубѡ <??> чл(овѣ)чн. тѣхъ видѣ шьствоюще съ
нимь с(ъ)п(а)сающаго того ѡ града ѡного прѣбезаконнаго; и нже не в
иднмїи по ѡс(тъ)ствоу, виднмн по съхожденїю быше. не ѡс(тъ)ства
нхъ сицевъ бѣ зракъ, нь безтелесное ѡанко възможе приближити се
тѣлеси, сице възможе явити се бывшимъ достонномъ видѣти нхъ.
тѣмже и мы въѡбражаєм(ь) нхъ якоже явише се тогда въ ѡбразѣ
чл(овѣ)чн. крнломже нхъ оукрашенїе назнаменавають тѣхъ льгкое и
въсходное и невидимое. въ мгновенїе ока бываемое ѡ н(е)б(е)сь
на землю тѣхъ съшьствїе и прнхожденїе. сице несмыслнїи ннєдиноу
виноу имате ѡже гл(агол)ати на нє.

20

196 r

5

10

XVIII хоцешн рещи яко рѡд[ъ] съ об(о)готвори тѣхъ. нь не имашн
правед(ь)но или бл(а)гословно непщеванїе. дльжьн' бо ѡси наоучити
се ѡ безкнижныхъ людїи ѡже како дльжно ѡс(тъ) ч(ь)стныє нкѡны
почнтати и лобзати. понїеже рьци мн аще оусрещеть чл(овѣ)къ невѣ-
докъ ц(ь)рскаго сана и чьсти чл(овѣ)ка ц(ь)рева. и яко ц(ь)роу томоу
поклонитсе. таже речеть кмоу гл(агол)ь не вѣдомъ помнлоун ме
вл[а]д[н]ко, оставляетсе съвршити и поклонивын се и покланїає-
мын, занїе се по невѣдѣнїю сътвори. <н се безмѣстно ѡс(тъ)>. нь
зрнтъ да нскоуснын ненскоуснааго наоучнтъ, яко нѣс(тъ) съ ц(а)рь. нь

15

ἀπαγγέλη αὐτῷ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ παλατίῳ καθίζεται. καὶ οὐδεὶς αὐτὸν
θεωρεῖ. εἰ μὴ ὅταν μέλλει προέρχεσθαι. οὐκ οἶδα ὅταν μέλλῃ
προέρχεσθαι. οὕτως χρῆ διδαχθῆναι τοὺς κατὰ ἄγνοιαν πλανωμένους εἰς
τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ Χριστὸς ἐν σάρκι. ἀλλ' ἡ
εἰκὼν αὐτοῦ ἐστίν ὁ γὰρ Χριστὸς. ἀπερίγραπτός ἐστι κατὰ τὴν ἡθεότητα.
καὶ οὐδεὶς αὐτὸν θεωρεῖ ἢ εἰ μὴ ὕστερον ὅταν μέλλῃ ἔρχεσθαι ἐν τῇ
δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ. καὶ πάντως εἶχον οἱ ἄπειροι τῆς γραφῆς τὸ πῶς
εἶχον προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι αὐτάς ἢ

25

115 r

ιθ'. καὶ γὰρ διὰ τοῦτό εἰσιν οἱ ἐπίσκοποι. καὶ τὰ τάγματα τῶν πρεσβυ-
τέρων καὶ διακόνων. τὸ πῶς δεῖ πιστεύειν καὶ τὸ πῶς εὐχεσθαι διδάσκειν
τὸν λαόν ἢ <καὶ> γὰρ οἱ φωστῆρες ἐκεῖνοι. οἱ ἀληθεῖς ποιμένες καὶ
διδάσκαλοι ἢ οἱ ὁδηγοὶ τῆς σωτηρίας. οὐδὲν ἄλλο βιωτικὸν ἐφρόντιζον. εἰ
μὴ τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν οἱ θεοφόροι. ὡς κατὰ
ἀλήθειαν βουλόμενοι λόγον δοῦναι τῷ Θεῷ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἢ οἱ δὲ ἐπί-
σκοποι τῆς γενεᾶς ταύτης. ἄλλο οὐδὲν μεριμνῶσιν. εἰ μὴ ἵππους καὶ βου-
κόλια καὶ ἀγέλας ἢ καὶ ἀγροὺς. καὶ συνδέσμους χρυσίου. πῶς πωλήσωσι
τὸν σιτόν ἢ πῶς διανέμωσι τὸν οἶνον ἢ πῶς καμπανίσωσι τὸ ἔλαιον ἢ πῶς
πραγματεύσονται τὸ ἔριον καὶ τὸ μέταξιν ἢ καὶ ἄλλο οὐδὲν θεωροῦσιν
ἐπιμελῶς. εἰ μὴ τοῦ νομίσματος τὴν χαραγὴν καὶ τὸν σταθμόν. καὶ
περιβλέπουσι καθημέραν τὰς τραπέζας τὰς συβαρικὰς. καὶ τὸν οἶνον τὸν
εὖοσμον. καὶ τοὺς ἰχθύας τοὺς μεγίστους. τὴν δεσποίμνην αὐτῶν ἀμελῶς
βλέπουσιν ἢ καὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐπιμελοῦνται. τῆς δὲ ψυχῆς
καταφρονοῦσιν ἢ ὄντως κατὰ τὸ γεγραμμένον. οἱ ποιμένες τοῦ αἰῶνος
τούτου λύκοι πεφύκασιν. καὶ ὅταν θεάσωνται ἐκ τοῦ ποιμνίου αὐτῶν τι-
να μικρόν τι ἀμάρτημα ποιήσαντας. εὐλόγως αὐτοὺς κατεπανίστανται,
καὶ ἐπιτίμια ἀλλεπάλληλα καταπέμφονται ἢ καὶ μὴ βλέποντες τῆς
ποιμαντικῆς αὐτῶν τιμῆς τὴν ἀκρίβειαν. τὴν ποιμνὴν αὐτῶν καθημέραν
περισκοποῦσιν ἢ οὐχ ὡς ποιμένες, ἀλλ' ὡς μισθωτοὶ ἢ

5

10

15

20

властелннь єго н слоужитель є(сть). н сказоует(ь) ємоу іако ц(а)рь 20
въ полатѣ сѣднть н никтоже зрнт(ь) єго развѣ въ нєгда хоцетъ
нзыти. сице достонтъ || наоучити нже ѿ невѣждьства заблоуждышен о 196 v
нконѣ Х(рнсто)вѣ, іако нѣ(сть) съ Х(рнсто)с въ плъти. нъ іако
образъ єго є(сть). Х(рнсто)с бо неопнсанъ є(сть) по б(о)ж(ь)ствоу, н
никтоже того зрнтъ, развѣ на послѣдкѣ єго хоцетъ прїити въ
второе єго прншьствїе. н всако нмоутъ покланятн се н лобзати нхъ.

XIX н бѡ сего ради соутъ єп(н)ск(оу)пы. н чннь презвнтерскы н 5
дїаконскы, заєже како подобаетъ вѣровати н како молити се
оучити людїн. <...> свѣтилицн бо они истиннїи пастыре н
оучителе наставницн с(ъ)п(а)сенїа, нночесомже нномъ петахоусе
життенсцѣмь, развѣ єже наѣити люди с(ъ)п(а)сенїю, іако по 10
истиннѣ хотеце слово Б(ого)ви дати ѡ людехъ. єп(н)ск(оу)пы
же рода сего, о нном(ь) ничнмже пекоутсе, развѣ ѡ конєхъ н воло-
вохъ н стадѣхъ н селох[ь], н ѡ събранн злата. како продадетъ
житно. како раздадетъ вино. како прѣмѣретъ масло. како
коупльствоуютъ вьлноу н копрнноу. а нно не зретъ прнлежнѣ 15
развѣ доукатное вьображенїе н дворовы. н ѡбзираютъ на всакъ
д(ь)нѣ трапезы ѡбнлныє. н вина бл(а)говооннаа н рыбы красныє,
паствоу же свою не раднвѣ зретъ. н ѡ тѣлѣ своємь прнлежетъ о
д(оу)ши же не радеть. вь истинноу по писанномѣ, пастырниє вѣка
сего вьлци быше. н єгда оузретъ ѿ стада нх[ь] нѣкынх[ь] мало 20
нѣчто сьгрѣшенїе сьтворше, оудобь на нє вьстаютъ. н за прѣщенїа
честаа налагаютъ. н не зреце пастырскыє тѣхъ чьсти ѡ пасство,
пасствоу свою на всакъ д(ь)нѣ прѣзираютъ. не іако пастыре, нъ іако 197 r
наємннцн.

κ'. ἄρτι εἶπέ μοι. τίνα ἐξακολουθήσωμεν ἰ τὸν ἅγιον Βασίλειον τὸν
 θαυματουργὸν. ἢ τὸν Παστιλᾶν τὸν πολλὰς ψυχὰς ἀπολέσαντα ἰ τίνα 25
 ὑπακούσωμεν ἰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. ἢ τὸν διδάσκαλον
 τῆς ἀταξίας καὶ ἀπωλείας ἰ Γρηγόριον τὸν θεολογία διαπρέψαντα. ἢ τὸν
 Κωνσταντῖνον τὸν ἀνίερρον φατριάρχην. καὶ τοῦ λαοῦ παντὸς ἀπώλειαν ἰ
 ἢ τις τὸ ἅγιον ἰ δόγμα τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων ἐξωστράκισεν ἐκ τῆς 115 v
 ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. μετὰ τοῦ ὁμωνύμου αὐτοῦ. τοῦ ἀναξίως τὰ
 σκῆπτρα τῆς βασιλείας κρατήσαντος ἰ εἶπέ μοι, ἄνθρωπε τίνας
 ὑπακούσομεν ἰ τὸν χορὸν τῶν σεπτῶν πατριαρχῶν τῶν ἐκλαμπάντων ἀπὸ
 τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου. ἕως τῆς ἕκτης ἰ ἦν καὶ πᾶσα
 χώρα. ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως τῶν ἄκρων ἐσφράγισεν. ἢ τοὺς 5
 ὑποκριτὰς ἱερεῖς τούτους ἰ τοὺς νόθον δόγμα ὕστερον τῆ ἐκκλησία
 περιφέροντας ἰ ἦν [sic!] οὐδεὶς τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν θρόνων
 ἐκύρωσεν. ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐξωστράκισεν ἰ καὶ στηλιτευτικοὺς αὐτῶν
 νόμους ἀπέστειλαν. ὡς ἐχρῶδες Θεοῦ δόγμα μελετήσαντας. καὶ τῶν
 ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἀλλότρια θεσπίσαντας ἰ 10
 κα'. τίνα εἶπέ μοι ἐξακολουθήσωμεν ἰ τῶν σημειοφόρων πατέρων τὸ
 πολύκυδον καὶ παγκόσμιον. ἢ τὴν ἀκέφαλον ταύτην καὶ τὴν
 ἐβδελυγμένην παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἰ καὶ γὰρ ἀκέφαλός ἐστι
 καὶ θεομίσητος ἰ καὶ εἶπέ μοι ποῖος πατριάρχης εὐρέυη ἐν αὐτῇ ἰ ὁ
 Ῥώμης. οὐ κατεδέξατο ἐλθεῖν ἰ ὁ Ἀλεξανδρείας. οὐδὲ ὄλωσ ἰ ὁ Ἀντιο- 15
 χείας, οὐδὲ τὸ σύνολον ἰ ὁ Ἱεροσολύμων. οὐδὲ ἅπαξ ἰ λοιπὸν ποταπὴ
 ταῦτη ἐστὶν σύνοδος ἰ σύνοδος ἐστὶν. ὅτε πέντε πατριαρχεῖα θεσπίσουσι
 μίαν πίστιν καὶ ἕνα λόγον ἰ ἢ οὐχ ὑποκύψει τῆ συνόδῳ, αὕτη σύνοδος
 οὐκ ἐστὶν ἀλλὰ παρασυναγωγὴ ἰ καὶ συνέδριον ματαιότητος καὶ
 ἀλαζονείας ἰ ὁρᾷς ταύτην τὴν παρασυναγωγὴν ἢν ἐμελέτησαν οἱ ἄρπαγες, 20
 καὶ οὐχ ποιμένες, κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας; εἰ δὲ θέλεις

XX н(ы)нѣ рѣци ми комоу послѣдоуемъ. с(вѣ)томоу Василію
Чюдотворцоу, или Пастилѣ нже многы д(оу)ше погоубившоу. комоу
вѣроумемъ. Іоанноу Златоустомъ, или Трнкакавоу, учителю безчннїа
и погыбѣли. Грнгорію Б(о)гословїхъ с[ъ]под[о]блѣ-шомоусе, или Кон- 5
стантиноу нес(вѣ)щенномъ Фатріархоу и на рода всего гоубителю. нже
с(вѣ)тою велѣнїе о с(вѣ)тыхъ и чѣстныхъ нкѡнахъ испроврже ѡ
с(вѣ)тыне б(о)жїе цр(ь)кве съ єдинномнннымыемъ, нже недостоннѣ
скифтра ц(а)р(ь)ствїа оудржавшим(ь). рѣци ми, чл(о)в(ѣ)че, кы-
нх[ь] послоушати нмамы. лнкъ чѣстныхъ патріархъ вьсїавшїнхъ ѿ 10
с(вѣ)того и вьселенскааго прѣваго събора даже до шестааго нже всако
мѣсто ѿ конца н(е)в(е)се даже до кѡнць запечатлѣ, и лицемѣрныне
с(вѣ)щенники сїе нже любодѣнстввною велѣнїе послѣжде цр(ь)кви
приврѣгоше, еже никтоже ѿ патріархъ и прѣвопрѣстолникъ оутврдн.
нъ пате и нзврѣгоше и ѡблнчнтелна тѣмъ словеса послаше, яко 15
краждьбномъ Б(огов)н велѣнїю пооучнвшемсе. и цр(ь)ковнымъ прави-
ломъ тоуждаа оузаконоплжнвшимъ.

XXI комоу рѣци ми послѣдствѣемъ. знаменѡсныхъ и с(вѣ)тыхъ
ѡ(тѣ)ць съборѡм(ь) многочѣстнымъ, и всекраснымъ, или безгла-
сномъ семоу мрзскомоу Б(огов)н и с(вѣ)тымъ єго. безглавь бо 20
є(сть) и б(ог)омрзъкъ. и рѣци ми кын патріархъ ѡбрѣте се на нємъ;
рїмскын не || вьсхотѣ прїнтн. алеѡандрїнскын никакоже андіохї-
нскын никакоже ѿноудь. їер(оу)с(а)л(н)мскын ннмало. прочеє какавь
є(сть) тѣ съборь. съборь є(сть), єгда петъ патріархъ оутврдеть єди-
ноу вѣроу и єдино слово. аще ли ннхъ понѣ єдинь ѡскоудѣють,
или не покорнтсе събороу, то съборь нѣ(сть). нъ сьнмнца и раздорь
соуєтннь и непокорнвь. зрнши ли сїю сьнмнцоу нмже пооучнше се хы- 5
щннцн а не пастыре на Х(рнстов)оу цр(ь)квь; аще ли хоцешн тѣ оу-

5

10

15

20

197 v

5

ταύτην μαθεῖν βεβαιότερον ὅτι σύναξις ἐστὶ ματιότητος ἢ καὶ οὐχὶ
σύνοδος αὕτη. ἐρεύνησον καὶ μάθε. ὅτι καὶ τὸν ἑαυτῆς πατριάρχην τὸν
ἀνάξιον τοῦ πιστεύειν. ἐσταράφη καὶ ἔρριψεν καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν. ὧ
ἀβλεψίας ἢ μωρίας καὶ ἀσοφίας ἢ τίς οὐ μὴ καταγελάσῃ τὴν σύνοδον
ταύτην ἢ κἂν ἐκ τούτου γνῶσονται ὅτι ἄκυρος καὶ ἄδοξος μᾶλλον δὲ
ἄδεκτος ἐστὶ καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις.

κβ'. καὶ οὐχ ἀρμόζει ἢ αὐτὴν λέγεσθαι σύνοδον. ἀλλὰ συνέδριον ἰουδα-
ϊκόν ἢ καὶ γὰρ ὅμοιον αὐτοῦ γέγονε ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἢ ἐπειδὴ ὁ ἀρχέ-
κακος ἐχθρὸς ἡμῶν διάβολος. ἐξ ἀρχῆς πολέμων τὸ γένος τῶν ἀνθρώ-
πων ἢ ἰδὼν τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ὅτι ἀγαπητόν ἦν πότε παρὰ τῷ Θεῷ.
ἐφθόνησεν αὐτὸ ἢ καὶ θέλων ἀπολέσαι αὐτὸ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς λογισμὸν
πονηρὸν ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς. οὐκ ἔστιν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἢ ἀλλὰ πλάνος ἔστι καὶ
θέλει ἀπολέσαι τὸ γένος τῶν Ἑβραίων ἢ διὸ <κρατήσαντες>. ἀποκτείνετε
αὐτόν ἢ καὶ ποιήσαντες οἱ ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων συνέδριον ἢ συμβούλιόν
τε λαβόντες ἐξ αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σωτῆρος. ἵνα κρατήσωσιν καὶ
ἀποκτείνωσιν αὐτόν ἢ <καὶ κρατήσαντες > ἐσταύρωσαν αὐτόν ἢ καὶ
μίξαντες ὄξος καὶ χολὴν ἔβαλον σπόγγον ἐπὶ τοῦ καλάμου. καὶ
προσήνεγκαν τῷ στόματι αὐτοῦ ἢ καὶ λαβόντες λόγχην. ἐκέντησαν αὐτοῦ
τὴν πλευράν ἢ καὶ γεγόνασιν οἱ ποτὲ υἱοὶ. ἀλλότριον τῆς τῶν πατριαρχῶν
καὶ Πατέρων αὐτῶν συγγενείας. ὁμοίως πάλιν ὁ αὐτὸς ἐχθρὸς ἡμῶν
διάβολος ἰδὼν τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν ὅτι ἀγαπητόν ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ.
ἐφθόνησεν αὐτὸ σφόδρα ἢ καὶ θέλων ἀπολέσαι πολλοὺς ἐξ αὐτῶν.
ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς τὸν πονηρὸν λογισμὸν τοῦτον ἢ ὅτι ἡ προσκύνησις
τῶν σεπτομόρφων εἰκόνων. εἰδωλολατρεία ἐστὶν ἢ ἀλλ' ἐμπύσατε αὐτήν.
καὶ ἀπόστητε ἐξ αὐτῆς. ἐπεὶ ἀπόλλυσθε ἢ καὶ ποιήσαντες συνέδριον οἱ
ἱερεῖς τῶν Χριστιανῶν. ἅμα βασιλεῦσιν. ἀναξίως τῆς βασιλείας
δραξαμένοις ἢ καὶ τυραννικῶς τὰ προαύλια τῆς βασιλείας εἰσπηδήσαντες
ἢ συμβούλιόν τε λαβόντες ἐκ τῶν πονηρῶν λογισμῶν. καὶ

вѣдѣти извѣстно тако съмница ꙗ(сть) соудства а не съборь, испы-
тан и навикни тако и своего фатрїарха недостоннаго патрїархомъ
звати се изврже и ѿриноу и ѿноудъ того ѿгна. ѿ слѣпоты. ѿ нен-
ствовства и немоудрости. кто не подсмѣется събороу селюу; понѣ ѿ сего
разоумѣте тако неоутврждень и неприетнь ꙗ(сть) и ѿ Б(ог)а и ѿ
с(вє)тыхъ его. 10

XXII и неприлично ꙗ(сть) нарицати ть съборь. нь съборище їуден-
ско. и во под[о]бнь ѿ нѣмь быс(ть) и на с(ъ)п(а)са. поніеже
начелозлобнын врагъ нашъ діаволь изъ начела борен родъ чл(о)в(ѣ)чь,
видевъ родъ євренскы, тако любилъ бѣ Б(ого)мъ тогда, позавидѣ
ємоу. и хотє погоубити ть вьложи вь нь помысль лоукавь. тако
Х(ристо)с нѣ(сть) с(ы)нъ Б(о)жїи нь льстыць ꙗ(сть) и хоцєть погоу-
бити родъ євренскын. тѣмже євше <...> оубїите и. и сьтворивше
с(вє)щенници їуденсїи съмнице. сьвѣтже приємше ѿ него на 20
с(ъ)п(а)са да оудржетъ и оубиють его, євше <...> || распеше его. и смѣ-
снвшє ѿцьтъ сь жльчїю. и възложше гоубоу на трьсть, принесоше къ
оустомъ его. и възмше копїе, прободоше ємъ с(вє)таа ребра. и быше
нже нногда с(ы)нѡвє, тоужди патрїархъ и ѿ(ть)ць свонхъ бл(а)городїа
. под[о]бнѣ пакы врагъ нашъ діаволь видѣвъ родъ хр(ъ)стїан(ь)скын
тако възлюбленъ ꙗ(сть) Б(ого)мъ, позавидѣ томъ зѣло. и хотє погоу- 5
бити многы ѿ него. вьложи вь нихъ лоукавын помысль сь. тако
покланїїє тьстнозрачныхъ нкѡнь, идолослуженїє ꙗ(сть). нь ѡплю-
ванте ихъ и ѿстоупите ѿ нихъ], поніеже погыбноути имате. и сьтво-
ривше съборище с(вє)щенници хр(ъ)стїан(ь)сїи сь ц(ь)ремь коупно нже
недостоннѣ ц(ь)рство похытившїимъ. и моучителскын вь дворь 10
ц(ь)р(ь)скын вьскочивше. сьвѣтже приємше ѿ лоукавынхъ

αὐτοὶ κατὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμελέτησαν
κενὰ καὶ μάταια ἄκαὶ κατέκριναν <αὐτὴν> καταπατηθῆναι ὑπὸ τοὺς
πόδας αὐτῶν παρανόμους. ἀντὶ τῆς ἐνσάρκου σταυρώσεως. ἦν ἐτέλεσαν
οἱ Ἰουδαῖοι καὶ καθὼς οἱ ἄνομοι ὄξος καὶ χολὴν μίξαντες προσήνεγκαν
τῷ στόματι τοῦ Χριστοῦ. οὕτως καὶ οὗτοι. μίξαντες ἢ ὕδωρ καὶ ἄσβεστον
ἄβαλοντες σπόγγον ἐπὶ τοῦ ξύλου. προσήνεγκαν τῇ σαρκομοιομόρφον
ὄψιν τῆς τιμίας εἰκόνης καὶ ἀνέχρισαν αὐτὴν ἄκαὶ ἀντὶ τῆς λόγχης τῆς
νυξάσης τὴν ζωόδωρον πλευρὰν τοῦ Χριστοῦ. λαβόντες οὗτοι ῥομφαίαν
κατώρυξαν αὐτὴν. καὶ κατέξεσαν, καὶ ἠφάνισαν αὐτὴν ἐκ τῆς ἐκκλησίας
ἄκαὶ ἐξεπλήρωσαν καὶ αὐτοὶ τὸ ἔργον τῶν Ἰουδαίων. καὶ παρέδωκαν
αὐτοὺς ἐκούσιος τῷ διαβόλῳ. ὡς τῆς συμφορᾶς ἄκαὶ τῆς μανίας ἄκαὶ τῆς
ἀπάτης τῶν Χριστιανῶν ἄκαὶ οἱ δοκοῦντες εἶναι Χριστιανοὶ βασιλεῖς
καὶ ἀρχιερεῖς. ἀλλοτρίους ἑαυτοὺς ἐποίησαν τῆς ἀμωμου πίστεως
<αὐτῶνκ>.

25

116 v

5

κγ'. καὶ γὰρ ἐὰν καλῶς ἐξερευνήσωμεν τρόφιμοι τὴν αἵρεσιν τῆς
ἐκκλησίας ταύτης. ὑπὲρ γὰρ τὰς πρώην αἵρέσεις δυσσεβεστάτη ὑπάρχει ἄκαὶ
αἱ γὰρ πρώην. εἰς τὴν ἀνθρωπότητα προσέκοψαν. αὕτη δὲ εἰς τὴν θεότητα
ἄκαὶ ὅτι ἦν περὶ ὁ Χριστὸς κατελθὼν ἰδιοποιήσατο πίστιν καὶ τῆς τῶν εἰδώλων
μανίας ἡμᾶς ἐξείλατο. τὰ μὲν δι' αὐτῶν μαθητῶν τὰ δὲ διὰ αὐτῶν
μαρτύρων. καὶ εἰς τέλος <...> ἐξηφανίσθη καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ἀπόλωλεν.
ταῦτα πάλιν οἱ θρυλλολέκται ἀνιστοροῦσι καὶ εἶδωλα ὀνομάζουσιν <...>
ἄκαὶ οὐκ ἔγνωσαν οἱ παράνομοι, ὅτι τοῦ Χριστοῦ σταυρωθέντος. κατὰ
μικρὸν ἀπὸ τότε ἤρξατο ἡ προσκύνησις ἐκδιώκεσθαι ἄκαὶ

10

20

κδ'. καὶ γὰρ ὁ τὴν αἵρεσιν ἐμπνεύσας πρῶτος. ψεύστης ὢν καὶ ὑπου-
λος. τῆς βασιλείας ἐδράξατο ἄκαὶ Κόνων γὰρ ὀνομαζόμενος. <...> Λέοντος

25

помысль, и ти на нквоноу Г(оспод)а нашего І(соч)а Х(рист)а поучише
се тыщетнаа и соучетнаа. и сосудьше <...> попради се нсгами тѣхъ
безаконными. въ мѣсто пл(ь)скаго распетїа еже сътворише іоуденю. и
якоже безаконнїи оцѣть и жльць смѣсивше принесоше къ оустомь
Х(ристо)вѣмь, такожде и сїи. смѣсивше водоу и варь. и възложше
гоубоу на дрѣво, принесоше плътопод[о]бнообразномоу лицу чьстныи
нквны. и помазаше тоу. и въ мѣсто копїа прободшаго живодаровитаа
ребра Х(ристов)а възъмше мотыкы ископаше ть и острыгаше и
<безвѣстн> сътворише ѿ цр(ь)кве, и испльнише || и си дѣло іоуденское
и прѣдаше себе діаволоу. ѿ бѣды. ѿ ненствовства. ѿ прѣльсти хр(ь)стїа
нскыи. тако и мнеще себе быти хр(ь)стїане ц(ь)ре и архїерею, тоужде себе
сътворише непорочныи вѣры <...>.

15

198 v

XXXIII и бо аще добрѣ испытаемь питомннцн цр(ь)к(о)внїи ересь
сїю нововъведеноую нечъстивнѣ, паче прьввыхъ ересен нечъстивнѣишоу
сїю обрещемь. и бо ереси прьвыи ѿ чл(овѣ)чъствѣ прѣтъкноуше
се, сїа же ѿ б(о)ж(ь)ст(ь)вѣ. яко юже оубо Х(ристо)с съшьдь оускон
вѣроу, и ндолоненствовства нас(ь) нзеть. ово оубо с(вѣ)тыми своимн
оученикы. ово же чьстными своимн м[оу]ч[е]н[н]кы, и до конца <без
вѣстн> сътвори. и память нхъ погоуби. <и ниеди'же о именнхъ
гл(агол)ь провѣща>, пакы соучегл(агол)ьннцн развращаютъ. и пакы
ндолы помнняютъ <и именууютъ>. и не оувѣдѣше безаконни яко
Х(рист)оу распьшоу се и въскрьшѣ, ѿ толѣ ндол'ское покланїанїе по-
малоу начеть ѿ землїе ѿганїати се.

5

10

XXIV и бо нже ересь сїю въдхноувы прьвѣи лъжь сынн лъстьць,
ц(а)р(ь)ство въсхити. Конон бо именуемь, <прьвѣи> Льва нареченї-

15

προσηγορίαν ἑαυτῷ περιεβάλλετο ἑξ Ἑβραίων τοῦτον τὸν σκοπὸν καὶ φρόνημα εἰληφώς ἑ καὶ γὰρ παριπατοῦντος αὐτοῦ μήπω χρισθέντος. φησὶ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἑ βασιλεὺς μέλλεις γενέσθαι ἑ ἀλλὰ τὸν λόγον ὄν εἶπω σοι ἑὰν κρατήσης. ἔσται ἡ ἀξία πολυχρόνιος ἑ ἀποβαλοῦ τὴν προσωνομίαν ἣν κέκτησαι. <...> ὄνομασθεὶς Λέων ἑ ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις σου. καταστραφήσονται τὰ ἰνδάματα εἰκόνων. ἅπερ σέβονται οἱ Χριστιανοὶ ἑ διὸ δός μοι λόγον τοῦ καταστρέψαι αὐτὰ ἐν τοῖς καιροῖς σου. δελασθεὶς <...> οὗν ὁ βύθιος δράκων δέδωκεν αὐτῷ ἑ τὴν τιμὴν τῆς ἀξίας ἔχων εἰς ἐπιθυμίαν ἑ ἑ <καὶ τῶν πραγμάτων ἐλθόντων>. ἐδράξατο τῆς βασιλείας ἑ καὶ μετὰ δέκατον χρόνον ἀπαντήσαντος αὐτοῦ τοῦ ὁδηγοῦ τῆς ἀπωλείας ἡ Ἑβραίου ἑ καὶ δεδοκότος αὐτῷ τὴν χαρτὴν. ὡς δῆθεν δεητικόν. καὶ ἀναγνόντος αὐτὸν ὁ τύραννος καὶ παράνομος. εὐθύς τοῦτον εἰς τὰ βασίλεια ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν ἑ καὶ λαβὼν αὐτὸν ἀπὸ τότε συμμύστην καὶ συρράμονα τῆς αὐτοῦ ἀνομίας. τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσεπήδησεν. καὶ πολλοὺς ἀπέσπασε ἐξ αὐτῆς ἑ καὶ οὕτως αὕτη ἀνοδύνως ἐγέννησε καὶ ἐθρέψατο τοῖς τῶν Πατέρων δόγμασιν. ἀλλοτρίους τούτους αὐτὸς ἐποίησε καὶ ξένους τῆς μητρικῆς αὐτῶν ἀγχιστείας ἑ

κε'. τούτου δὲ τοῦ ζῆν κακῶς ἀπορρήσαντος. ἀνέφυνεν εὐθύς τὸ μιαρὸν αὐτοῦ γέννημα. τῆς αὐτοῦ κακίας κληρονόμος ἐν διπλῷ γενόμενος Κωνσταντῖνος ἑ ὁ ἐκ σπαργάνων ἀποιήσας ἑαυτὸν τῆς τῶν Χριστιανῶν <...> πίστεως. ἐξ αὐτῆς τῆς ἀγίας κολυμβήθρας ἑ καὶ ὅπως ἄκουε ἑ ὅτε γὰρ ἐβαπτίζετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως καὶ ποιμένος ἡμῶν Γερμανοῦ εἰς τὸν ναὸν τῆς ἀγίας Σοφίας ἑ ἅμα τῷ φωνῆσαι τὸν πατριάρχην. βαπτίζεται ὁ δεῖνα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς <...>. παρ' αὐτὰ ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλότριος. τὴν κολυμβήθραν ὅλην ἡχρεῖωσεν. καὶ ἐξεπλήρωσε πάντας τῆς δυσωδίας αὐτοῦ. ὥστε φωνῆσαι τὸν ἱεροφάντην Γερμανὸν ὅτι οὗτος

ем(ь) себе обложн, ѿ ѿренна съ н разумь н
 млоудрованіе приемь. н бо ходещоу юмоу не оу ц(а)р(ь)ствіе се-
 бѣ начьншѣ, рече къ нѣмоу ѿреннѣ. ц(а)рь хоцешн быти.
 нь слово еже аще рекоу тебѣ аще съхраниши, боудеть многалѣтно
 ц(а)р(ь)ствіе твоѣ н чѣсть твоа. ѿложн въ нареченіе <твоѣ> еже
 нмашн нарици себе лѣва. въ д(ь)нех(ь) бо ц(а)р(ь)ствіа || твоего
 разореть се въображеніа нкonnaа нмже оубо хр(ь)стіанѣ вѣроуютъ.
 тѣмже даждь ми слово разорити тые въ врѣме ц(а)р(ь)ствіа
 твоего. прѣльсти <все> оубо потаенныи змѣн, дас(ть) юмоу. чѣсть
 ц(а)р(ь)ствіа нмѣе въ желаніи недостонны <...>. въсхыти въ оубо
 ц(а)р(ь)ствіа скиптра. н по десетѣмь лѣтѣ наставникоу погыбѣли
 срѣтшоу юго въ происхожденіи. н давъ юмоу хартію яко си рѣчѣ мо-
 льбнѣ. н прочьтшоу тоу безаконномоу, абіе ѿренноу въ ц(а)р(ь)скаа
 повелѣ нти. н приеть того ѿ толѣ сътанника н съгла(агол)ьника
 своюмоу безаконію, яко въ истинноу днвѣи свѣрь на цр(ь)к(о)въ на-
 скочн. н многы ѿ нѣе ѿтрѣже, н ѿ нѣдрѣ тоѣ истрѣже. н нхже та
 без болѣзньнѣ роди н въпыта ѿ чл(овѣ)чьскыи велѣнѣи, съ тѣхъ
 тоужде сътвори н странны матере своѣе сьродства.
 XXV томоу же еже жити злѣ ѿврьженоу бывшоу, възрасте абіе
 сквранныи юго ѿродѣ н злобы юго наслѣдникъ соугѣбѣ вывъ
 съ Константинѣ ѿврьгъ себе ѿ пелень хр(ь)стіан(ь)скаго бл(а)гоучьстїа
 н вѣры, ѿ те самыѣ с(вѣ)тыѣ н непорочныѣ коупѣли.
 н како; слыши. югда бо ѿтроче сын крышааше се ѿ архіереа н
 пастыра нашего Германа въ храмѣ с(вѣ)тыѣ прѣмоудрости.
 възгласившоу патріархоу крышааетсе он сица, въ нме Ѡ(ть)ца н
 С(ы)на н с(вѣ)того Д(оу)ха, абіе нже цр(ь)кве двоювидныи врагъ н
 отоужденныи, коупѣль всю оскврннн. н испльни всѣхъ прѣдстоющіихъ
 злосмрадїа смль ѿ скврннаго его прохода нзышд[ь]шемь. яко

20

199 r

5

10

15

199 v

ἔσται δία [sic!] τῆς ἐκκλησίας ἰδὲτε πρῶτον ἔργον τῆς αὐτοῦ κακίαν; βλέπετε οἷαν παρανομίαν ἐποίησεν <...>; ἴδετε οἷα σκάνδαλα ὁ τῆς αἰρέσεως πρῶταρχος ἐκενούργησεν; θεωρεῖτε σκοτεινῆς αὐτοῦ ψυχῆς <...> τὴν ἀπώλειαν;

κς'. μετὰ γὰρ τὸ κρατῆσαι αὐτὸν τὸ κράτος τῆς βασιλείας. ἡ αὐθάδεια αὐτοῦ πᾶσι ἐφάνη πρόδηλος ἰδὲτε γὰρ ἐξέπεμψε κατὰ πᾶσαν ἐξαρχίαν. τοῦ πάντας ὑπογράψαι ἀθετῆσαι τελείως τῶν εἰκόνων πρόσκυσιν. <καὶ οὔτε τάγμα μοναχικὸν ἤθελεν θεάσασθαι. οὔτε ἅγιον ἢ

ἀγίαν ὀνομάσασθαι ἰδὲτε πάντας, ἀπλῶ καὶ <??> ὀνόματι λέγεσθαι ἐκέλευσεν> ἰδὲτε καθὰπερ ἡμεῖς λέγομεν ἀπέλθωμεν εἰς τὴν παναγίαν Θεοτόκον τοῦ προσεύξασθαι ἰδὲτε ἢ εἴτε εἰς τοὺς ἀγίους ἀποστόλους ἰδὲτε <...>

εἴτε εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Στέφανον. τοῦτο ὁ δόλιος. οὐδὲ τῆ ἀκοῇ ὑπέδεχέτο ἰδὲτε ἢ τὸ ἅγιον ἀποβάλλων. τὴν ἀγίαν Θεοτόκον. Θεοτόκον ὀνόμαζεν μετὰ θάνατον αὐτῆς βοηθεῖν μὴ δυναμένης ἰδὲτε καὶ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους. καὶ πάντας τοὺς μακαρίους μάρτυρας. πρεσβείαν μὴ κεκτημένους ἰδὲτε μόνους ἑαυτοὺς ὠφελήσαντας διὰ τὰ πάθη ἅπερ ὑπέμειναν.

καὶ τῆς αἰωνίου κόλασεως διασώσαντας ἰδὲτε ἐπεὶ προστρέχοντας αὐτοῖς <καὶ παρακαλοῦντας>. μηδὲν ὠφελοῦντας ἰδὲτε ἢ μισθὸν γλῶσσα εἰς τὸ κακὸν ἠκονημένη ἰδὲτε ἢ μισθὸν στόμα κατὰ τῶν ἀγίων λαλήσαν βλασφημίαν ἰδὲτε ἢ Θεοτόκος μετὰ θάνατον βοηθεῖν οὐ δύναται; καὶ τίς ἄλλη προστασία καὶ βοηθὸς τῶν Χριστιανῶν ὑπάρχει ἰδὲτε εἰ γὰρ τις τῶν ἀνθρώπων μητέρα

εἶχον ταύτην θεραπεύει δι' ἐπιεικείας καὶ τιμῆς ἰδὲτε καὶ εὐχὰς ποιούσης αὐτῆς καὶ δεήσεις ὑπὲρ ὁμοφύλου. <οὐκ ἂν παρακούσῃ ὁ ἴδιος υἱός. ἢ ἐνδοξότερα τῶν ἄνω δυνάμεων> ἰδὲτε <...> καὶ ἀγνή τε σώματι καὶ πνεύματι ἰδὲτε τοιοῦτου υἱοῦ μήτηρ γεννησαμένη. πόσῃν πρεσβείαν καὶ παρρησίαν πρὸς τὸν ἐξ αὐτῆς τεθέντα κέκτηται ἰδὲτε καὶ γὰρ ἀσύγκριτον ἔχει καὶ ἀκαταληπτ-

възгласити с(вѣ)щенноявленномъ Германову, съ явнѣше цр(ь)квн
зловоніе веліе. зрѣте ли прѣвые его злобы дѣло; видѣте ли какво
безаконіе сътвори <и оухытрѣ>; видѣсте ли каковы съблзны нже
єреси прѣвоначелнкъ новосьдѣла; зрѣте ли мрачные его д(оу)ше
<и тѣла> погыбѣль;

XXVI поніеже бо оудрѣжати юмоу дрѣжавоу ц(а)р(ь)ствіа, 5
бестоудіе его всѣмъ явѣ бы(сть). писаніа бо разпославъ по
всѣхъ странахъ нже под[ъ] властію его всѣмъ под[ъ]писати и
заклетн се еже ѿметномъ быти покланіа чьстнынхъ нконь. <...> и
накоже мы д(ь)н(ь)сь ѿ друзѣ гл(агол)іемъ. ндѣмъ къ прѣс(вѣ)тѣн
Б(огородн)цн помолити се. или къ с(вѣ)тымъ ап(о)с(то)ломъ. <или къ 10
с(вѣ)тымъ, ꙗ м(оу)ч(е)н(н)комъ>. или къ с(вѣ)томоу прѣвом(оу)ч(е)-
н(н)коу Стефану, сѣа лоукавын никакоже въ скон слоухъ приємляше.
нь с(вѣ)тость ѿ с(вѣ)т(ын)хъ ѿіемъ. прѣс(вѣ)тоую Б(огородн)цоу реч(е)
по смрѣти тоіе помощн комоу не могоущу. и с(вѣ)тые ап(о)с(то)лы. и
все бл(а)женые м(оу)ч(е)н(н)кы молити се немогуще. ть чіюже себе 15
ползевавше ради стр(а)стен нхже прѣтрѣпѣше. и своіе д(оу)ше ѿ
моуки нзбавльше. заніе призывающе тѣхъ или притѣкающе къ
нимъ <...> ничтоже ползоуютъ. ѿ скврѣннаго языка въ зло нзощренна
го. ѿ скврѣннынхъ оустъ на с(вѣ)т(ын)хъ гл(агол)авшнхъ хоула. аще
Б(огородн)ца по смр(ь)ти помощн не можетъ, и кага нна прѣд[ъ]ста- 20
тел[ъ]ница <наша>. и помощница и застоупница роду хр(ъ)стіан(ь)-
скомъ ꙗ ю(сть); аще кто чл(овѣ)къ матерь нѣсню стежа вьходатанцоу. 199 v
сію молить съ прилежаніемъ и чьстію. и молбы прилежны творить къ
ніен, о єдиноплеменнѣмъ <...> <рабѣ или друзѣ, тоіе с(ь)нь не

ον. καὶ μαρτυροῦσιν. οἱ προστρέχοντες καθεκάστην αὐτῇ ἰ πῶς εὐθὺς ἐπίκουρος καὶ βοηθὸς <ἔτοιμος> <...> εὐρίσκεται ἰ

κζ'. πάλιν δὲ ὁ τοὺς ἀποστόλους καὶ μάρτυρας ἀναιδῶς βλασφημῶν. πῶς οὐκ αἰσχύνεται <τοιαῦτα φιλονεικῶν> ἰ εἰ γὰρ τις φίλον γνήσιον ἔχων. 20
πολλάκις ὑπὲρ αὐτοῦ παθεῖν καθειτῶτος. φιλίαν μεγάλην καὶ ἀγάπην κέκτηται ἰ καὶ οὔτε ἐν ἡμέραις καὶ οὔτε ἐν νυξίν θέλειν χωρίζεται αὐτοῦ ἰ καὶ ὑπὲρ τέκνα καὶ γυναῖκα καὶ πάντος ἄλλο κρεῖσσον ἔχει αὐτὸν. καίπερ ἡμεῖς πονηροὶ ὄντες. πόσῳ γε μᾶλλον ὁ εὐσπλαγχος καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς. ὁ ἐν εὐαγγελίοις ἀναφανδὸν βοῶν ἰ ὑμεῖς φίλοι ἐστε ἰ καὶ πάλιν ἰ πορεύμαι ἐτοιμάσαι ὑμῖν τόπον ἰ καὶ πάλιν ἰ ἔλθωμεν καὶ παραλήψομαι 25 ὑμᾶς. καὶ ἀλλαχοῦ ἰ ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. εἰ γὰρ θεοὺς αὐτοὺς ὀνομάζει διὰ τὴν οἰκειότητα ταύτης ἀγάπης. πόσῳ μᾶλλον μετὰ θάνατον παρρησίαν <...> κέκτηνται ἰ καὶ γὰρ ἐν ζωῇ τῶν ἁγίων. οὐκ 118 r κεκτήσαν τοιοῦτον οἶον μετὰ τὸ τέλος ἰ ἢ ὅτε ὑπὲρ αὐτοῦ ἠθλησαν ἰ ὅτε τὸ στέφος τὸ ἀμάρτον ἔλαβον ἰ ὅτε τὴν πηγὴν τῶν ἰαμάτων ἐκτήσαντο ἰ καὶ γὰρ μετὰ θάνατον πλέον ἐδοξάσθησαν παρ' τῶν πίστεως ἰ ὅθεν καὶ τῶν ἁγίων αὐτῶν λειψάνων τὰς μετὰ Θεοῦ ἐν τιμῇ ἐποιοῦντο ἰ καὶ θυσιαστήρια καθαρὰ. καὶ ναοὺς περιβάλλειν ἐκόσμησαν ἰ οὐχὶ τούτων ἢ παρρησία ἰ οὐχὶ δόξα αὐτῶν μετὰ θάνατον; πῶς τοὺς τὰ τοιαῦτα πράξαντας μὴ ἔχομεν 5 πρεσβευτάς ἰ πῶς τὰς τούτων ἰκεσίας μὴ κτησώμεθα φρουρεῖον ἰ πόσους πολέμιους δι' ἐπιστασίας μετὰ θάνατον ἰ οὓς μὲν ἀπέτρεψαν. οὓς δὲ

прѣслоушають молбы <иѣ> и моленїа. прѣввышьшїа всакого рода и горнїихъ силъ чнстаа же тѣломъ и д(оу)хомъ таковомоу с(ы)ноу мати бывши, колнко моленїе и дръзновленїе къ нже нз нїе въ плыцьшомоу се нмать. и бо несъсоуденно и непостижно нмать еже помага-ти. и с[ъ]вѣд[ѣ]тел[ь]ствоуютъ притѣкающе и н(ы)нѣ под[ъ] кровь тою, како авїе застоупница и помощница <намъ въ всакон бѣдѣ и не доугоухъ> и(сть).

5

XXVII пакы же нже ап(о)с(то)лы и м(оу)ч(е)н(н)кы бестоудно хоулен, како не стыднтсе <...>. аще бо кто дроуга нскрънїаго нмѣе. мнѡжнцєю ѡ немъ пострад[а]ти хоте. и таковоюю къ нємоу любѡвь и дроужество стежитъ, яко ннже въ д(ь)ни ннже въ ноци хоцетъ разлоучити се ѿ него. и пате чедь и жены и всѣхъ чьстнѣишихъ стежанїи того стежитъ. таже оубѡ мы лоукави соуще, тыщнмсе бл(а)гымн нѣкымн възмъздѣвати любещїихъ нас(ь), колми пате бл(а)гоутробнымн и бл(а)голюбивымн Х(рнсто)с. нже въ Ев(ан)г(е)лїихъ явленнѣ възывають, вы дроужи мон есте. и пакы, ндоу зготовати мѣсто вамъ. и пакы прїндоутъ и понмоу вы къ себѣ. и пакы ннде пр(о)рокомъ выпнюцоу. азъ рѣхъ бози есте и с(ы)нове Вышняго вси. аще бо бѡгы тѣхъ нменовють ради любьвнаго || оусвоенїа и приближенїа. колнко пате по смрѣти дръзновленїе <и моленїе> стежаше. нѣс(ть) ли смь дръзновенїа; нѣ(сть) ли смь по смр(ь)ти слава; нѣ(сть) ли тѣхъ нзвѣстна вѣра; како нже таковаа съдѣавшихъ и нсправльшихъ не нмамы молнтьвннкы. како снхъ молбы не стежнмь ѡгражденїе. колнкы брани варварскыє прѣд[ъ]стател[ь]ствомъ по смр(ь)ти ннже оубо ѿвратнше ѡвы же раздроушнше. колнждн ѿ

10

15

20

200 r

5

ἀνήλωσαν ἰ πόσας θανατικὰς συμφορὰς δι' ὀπτασίας αὐτῶν μετέβαλον ἰ
πόσων κινδύνων ταῖς παρακλήσεσιν αὐτῶν ἀπηλλάγημεν <...> ἰ τοὺς
τοιούτους καὶ τηλικούτους ὑπερασπιστὰς <...> οὐ χρὴ διὰ εἰκονικῆς 5
ἀνατυπώσεως καθεκάστην ὄραν καὶ προστατεῖσθαι ἰ καὶ τιμὴν ἀνάγειν ἰ
καὶ οὓς σαρκικῶς ἐωράκαμεν διὰ τὴν τοῦ χρόνου περίοδον ἰ τούτους
πνευματικῶς ἀσπαζόμεθα καὶ παρακαλοῦμεν ἰ οὐχ ὡς θανόντας. ἀλλ' ὡς
ζῶντας Θεῶ;

κη'. τούτων εἰπέ μοι καθαιρέσεως <...> τίς ὑπάρχει αἴτιος ἰ οὐχὶ ἄλλος, 10
εἰ μὴ ὁ ἀρξάμενος δολίως τῆς αἰρέσεως ταύτης ἄρχων. καὶ κεκτημένος
κουῖφον τὸν νοῦν καὶ τὴν φρένα ἰ εἰ γὰρ ἐκράτησε τῆς ἐκκλησίας <τοὺς
θεσμοὺς>. οὓσπερ εἶδεν ἰ καὶ οὓς κατεῖχον οἱ πρόην βασιλεῖς καὶ
ἀρχιερεῖς. οὐκ ἂν ἐμελέτησαν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν ἰ οὐδὲ ἐξηρεύξατο
τὸ ἐμβρόντητον αὐτοῦ στόμα λόγον κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἰ καὶ γὰρ ὁ 15
δράκων ὑψηλὸν ἔχειν τὸ φρόνημα. νῦν καταβέβληται ὡς ἀνδράποδον ἰ
καὶ ὁ τὸν νοῦν εἰς τὸ βάθος τῆς Γραφῆς καταγαγῶν. νῦν ὑπὸ τοῦ βύθου
τῆς ἀσεβείας συμπίγεται ἰ καὶ ὁ τῶν πρώτων βασιλέων σοφώτερος
δοκῶν ἔσσεσθαι. νῦν ὡς οὐ γινώσκει ἑαυτὸν τίς ἐστίν ἢ πῶς πιστεύει ἰ
τοιούτον ἐτύφλωσεν αὐτὸν ὁ δόλιος ὄφις καὶ τοῦ Ἀδάμ τοῦ ἐπίβουλος ἰ 20
ὡς γὰρ τὸν Ἀδάμ εἶπεν ἧ δ' ἂν ἡμέρα φαγῆς γενήσῃ. Θεὸς. καὶ ἔση
γινώσκων καλὸν καὶ πονηρόν. τοιοῦτον καὶ ἑ τοῦτον τὸν ὑπρέτην αὐτοῦ 118 v
ἀπεπλάνησε. νοητῶς καὶ αἰσθητῶς εἰπὼν ἰ ἧ δ' ἂν ἡμέρα καταστρέψῃς
τῶν εἰκόνων τῆς προσκύνησιν. ἔση μακάριος ἰ καὶ παρὰ πάντα τοὺς
βασιλεῖς τῆς γῆς. ἐχέφρων καὶ πολυετῆς ἀναδειχθήσῃ ἰ διὸ καὶ οἱ τούτου
φρονήσεως τούτου ἄλλο οὐδὲν παρρησιάζονται εἰ μὴ τοῦτο. λέγοντες ὅτι
πολὸν χρόνον τῆς βασιλείας κεκράτηκεν ἰ καὶ οὐ γινώσκουσιν οἱ 5
θεοστυγεῖς ὅπερ λέγουσι καὶ γὰρ ὁ διάβολος ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου
κέκληται καὶ τοὺς ποιοῦντας αὐτοῦ τὸ θέλημα. ἐνταῦθα ἀποδίδωσι

сымр(ь)тоносныхъ вѣдъ нас(ь) своимъ ꙗвленіемъ прѣмѣнише.
коликыхъ напастен молеце се тѣмъ избавихомсе <даже до н(ы)нѣ>.
таковыи и толкы наше прѣд[ъ]стателе <и застоупники>, недостонтъ
тѣхъ нкѡннаго ради нзъображеніа <и написаніа> намъ зрѣти всегда
и припадати, и ѿвещнаго сего написаніа на прѣвообразноу ю чѣсть
възводити; и ихже въ плъти не зримъ ради прѣхожденіа лѣтнаго, снхъ
д(оу)ховнѣ лобзаемъ и молимъ. не тако оумьршихъ, нь тако живы
Б(о)г(о)ви.

10

XXVIII снхъ рци ми низложеніа <и навѣтованіа>, кто ꙗ(сть) ви-
новънь. не ннѣкто, развѣ начьныи льстивнѣ ересь сїю, начелникъ. и
стежавы поустъ оумъ и моудрованіе. аще бо ви дрѣжалъ
цр(ь)к(о)въ <...> такоже видѣ, и такоже дрѣжаше прѣвѣи ц(а)рїе и
архїерею, не ви поучилсе на Б(о)га неправдоу. не ви ѿрыгноуль
мръзскимъ своимъ оусты слово небл(а)го на цр(ь)к(о)въ. и бо змїи
высокою имѣе и моудрованіе, н(ы)нѣ лежить тако нзъоумленъ. ниже
оумъ въ глѣбину Писанїи съведы, || н(ы)нѣ ѿ глѣбныи нечѣстїа оу-
давленъ бы(сть). и иже прѣвѣихъ ц(а)рен моудрѣиши мнесе быти
н(ы)нѣ тако не вѣды ꙗже ꙗ(сть), ни како вѣроуютъ бы(сть). такова
ослѣпи его льстивыи змїи и Ядамлїи навѣтникъ. такоже бо Ядамоу
рече въ иже д(ь)нѣ снѣси ѿ ѿреченнаго дрѣва боудеши Б(о)г(ь). и боу-
деши вѣды добро и злое, сице и сего своѣго слоугоу прѣльсти мысль-
нѣ. и чювьствнѣ, рекъ. въ иже д(ь)нѣ разориши нкѡнною поклоніе-
ніе, боудеши бл(а)женъ. и паче всѣхъ ц(а)рен земельныхъ прѣмоудрь и
многолѣтънь ꙗвиши се. тѣмже и иже тако моудръствоуютен, ни
ничтоже дрѣзають, развѣ се. гл(а)голюще тако многолѣтно ц(а)р(ь)-
ствїе дрѣжа. не вѣдетже б(о)гомръзци ꙗже гл(а)голють. и бо дїаволь
кнезь мнра сего нареч(е)нъ бысть. и творещимъ того хотѣнїа зде ѿда-
ють.

15

20

200 v

5

10

κθ'. και γὰρ τοῦ χριστιανισμοῦ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκέκτητο ὁ δόλιος οὗτος
ἀνὴρ καὶ τῆς βασιλείας ἀνάξιος ἵ και εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆει. ὡς δοκῶν
πρόβατον αὐτῆς ἐσόμενον ἵ και τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ εἰ και ἀναξίως 10
ἦν. ἔπιεν. και τοῦ σώματος τοῦ ἀγίου ἀχράντου μετέλαβεν. διὸ ὡς ἀγαθόν
κτησομένου ἐκ τούτων τὴν μετάνοιαν ὁ φιλόανθρωπος ἀπεξεδέχετο.
κερδανάι τι προσδοκῶν τι ἐκ τούτων ὁ μισάγιος ἵ και ὡς ἔφην ἔγωγε τὴν 15
σωτηρίαν αὐτοῦ ζητῶν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Κύριος. και τῶν χρόνων τὸ
μῆκος ἔδωκεν ἵ ἵνα ἐὰν ἐπ' ἀγαθοῖς ἀναστραφῆ. σωθῆ. διὰ τῆς ἀγαθῆς
αὐτοῦ προαιρέσεως ἵ εἰδὲ οὐ μεταμεληθῆ. μηδὲν ἐκεῖθεν αὐτὸν
χρεωστῆν. εἰ μὴ τῆς κακίας αὐτοῦ τὰ κέρδη ἄπερ οἱ ὁμόπιστοι αὐτοῦ και
τῆς ἐκκλησίας ἀλλότριοι κληρονομήσουσιν ἵ ἡγουν τὸ πῦρ ἄσβεστον ἵ 20
σκώληκα τὸν ἀκοίμητον ἵ και τὸ σκότος ἐξώτερον. και τὰ τούτοις ὅμοια
.

λ'. ἐγὼ δὲ παρακαλῶ ὑμᾶς ἀγαπετοὶ ἵ ἵνα πᾶς ὁ τετυφλωμένος τῇ ἀπάτη
ταύτῃ ἀνανήψῃ και τὸν νοῦν ἐκαθάρῃ ἵ ὁ γὰρ διάβολος ὅταν θέλῃ
ἄνθρωπον ἀπολέσαι τυφλώγειν αὐτὸν <...> ποιεῖ τὸ μὴ ἐπιγινώσκειν τὸ
ἀγαθόν ἵ ἡμεῖς δὲ ἐρευνήσωμεν τὰς Γραφὰς ἵ και τὰς <...> παραδόσεις
τῶν <ἀγίων> Πατέρων. και τούτους μιμησώμεθα ἵ και ὡς ἡῦραμεν τὴν || 119 r
ἐκκλησίαν ἀπὸ Χριστοῦ καταβάσεως. οὕτως αὐτὴν <και>
παραφυλάξωμεν ἵ οὕτως αὐτὴν και παραδώσωμεν ἵ και μὴ χωρίσωμεν
ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν. ἄλλα μὲν ἀναγινώσκοντες, και ἄλλα
ποιοῦντες ἵ μὴ πως ἐλθοῦσα ἐτέρα γενεὰ. μέλλῃ ἡμᾶς μέμφεσθαι. ὡς παρὰ
τῆς ἐκκλησίας τοὺς τύπους και τοὺς νόμους. ἀλλοτρίως ἡμᾶς φρονοῦντας 5
ἵ ἀλλὰ και μέχρι πλούτου ἵ και μέχρι τρυφῆς ἵ και μέχρι δόξης κενῆς
γηϊκῆς ἵ και μέχρις ἐκχύσεως αἱμάτων. τῆς ὁμολογίας ἡμῶν τὴν καλὴν
και βεβαίαν κρηπίδα [sic!] περιφυλαττόντες οὕτως κατέχωμεν ἵνα
ἀκούσωμεν τῆς εὐκταίας ἐκείνης και μακαρίας φωνῆς ἡ πίστις ὑμῶν
σέσωκεν ὑμᾶς. πορεύεσθε εἰς εἰρήνην ἵ ἡς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν 10

XXIX н бѡ хр(ъ)стїан[ъ]скоѣ именованїе стежа съ льстинвын
 моужь н ц(а)р(ь)ствїа недостоннын. н въ цр(ь)к(о)вь вьнде јако
 мннмь ѡвче тоѣ быти, н кровь Х(ристо)воу аще н недостоннѣ пить, н
 тѣло пр(ѣ)ч(н)сто јаде. да јако бл(а)го нѣчто стежавь ѿ него, пока-
 анїе чл(овѣ)колюбцоу прннесеть. н јакоже азь рѣхь сп(а)сенїа яго
 нще н сп(а)сь, мнроу Г(оспод)ь, н лѣтомь продльженїе дарова. да аще
 на благаа ѡбратнтсе, сп(а)сетсе за бл(а)гоѣ пронзволенїе. аще ли же
 не раскаѣтсе, да ннчтоже томоу тамо дльжьнь боудеть, развѣ злобы
 яго н ереси прѡбрѣтели, јаже под[о]бовѣрнїн <ѡмоу> н цр(ь)кве
 тоуждїн, наслѣдствоуютъ. си рѣчь, ѡгнь неѡугаснмын. н чрвь неѡусп-
 пающїн, н тьмѡ кролѣшноую н смь под[о]бнаа.

15

20

201 r

XXX азь же молю вась възлюбленїн јако да всакь ослпы прѣль-
 стїю сею, вьспренеть н оумь очнстнтъ. н бѡ дїаволь ягда хоцеть
 чл(овѣ)ка погоубити, ѡслѣпѣваѣтъ ѡмоу <оумь н д(оу)шоу>, за еже
 не познати бл(а)гоѣ. мы же нспытанмь писанїа н прѣданїа <...>
 ѡт(ь)ць, н снхь възревнѡумь. н јакоже ѡбрѣтохомь цр(ь)квь ѿ
 Х(ристов)а съшьствїа, снце тоу <...> съхраннмь. снце тоу <н> прѣда-
 днмь, а не ѡлоучанмь себе ѿ ѡ(ь)ць нашнхь, н ннаа прочнтающе, н н
 наа разоумѣвающе. да некако прнш[ъ]дѣ инь родь, хоцеть нас(ь)
 <оукротнтн> н проклетн, јако паче цр(ь)к(о)внынхь оуставь н законь
 ннако нас(ь) моудрѣствовавшнхь <...>. нь даже до богатства н
 даже до пнще. н даже до славе земельныенїе. даже до пролїанїа крове,
 нсповѣданїа нашего добрын н нзвѣстныхь степень непоколѣбнмь
 оудрѣжнмь. јако да оуслышнмь н мы вѣра ваша сп(ь)се вась ндѣте въ
 мнрь. егоже боудн всѣмь намь оулачнтн. бл[а]г[о]д[а]тїю н

5

10

15

· χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ · μεθ' οὗ δόξα
κράτος τιμὴ καὶ προσκύνησις τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι · νῦν καὶ
ἀεὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων · ἀμήν · †

чл(овѣ)колюбїемь Г(оспод)а нашего І(со)ү(са) Х(рист)а. съ ннмже слава
и чьсть и покланїанїе Ѡ(ть)цоү и с(ве)т(о)мъ Д(оү)хоү, н(и)нѣ и пр(и)
)сно и въ вѣкы вѣкомь) аминь:

СКРАЋЕНИЦЕ

Старозаветне књиге

Дан – Књига пророка Данила
Изл – Друга књига Мојсијева (Излазак)
Ис – Књига пророка Исаије
Јез – Књига пророка Језекиља
Мал – Књига пророка Малахије
Пост – Прва књига Мојсијева (Постање)
2 Цар – Друга књига о царевима

Новозаветне књиге²⁸⁹

Дап – Дела апостолска
2 Кор – Друга посланица Коринћанима светог апостола Павла
Јев – Посланица Јеврејима
Јн – Јеванђеље по Јовану
Лк – Јеванђеље по Луки
Мт – Јеванђеље по Матеју

*

ИССЯ – *Исследования по синтаксису старославянского языка*, Прага.
ГФФНС – *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, Нови Сад.
ЗМСКЈ – *Зборник Матице српске за књижевност и језик*, Нови Сад.
ЗРВИ – *Зборник радова Византолошког института*, Београд.
ЗФФ – *Зборник Филозофског факултета*, Београд.
Сав. кн. – В. Щепкина, *Саввина книга*, Санктпетербургъ 1903.

²⁸⁹ Скраћенице преузете из: Црква – Календар Српске Православне Патријаршије за просту 2017. годину.

СОРЯСРС – *Сборник отделения русского языка и словесности Российской академии*, Санктпетербургъ.

*

AHC – *Annuario Historiae Conciliorum*, München.

AHP – *Archivum Historiae Pontificae*, Roma.

BHG – F. Halkin, *Bibliotheca Hagiographica Graeca I–III*, Brussels 1957.

BBSIA – *Bulletin Bibliographique de la Societe Internationale Arthurienne*. Berlin.

BZ – *Byzantinische Zeitschrift*, München.

Cod. Mar. – V. Jagić, *Quattor evangeliorum versionis paleoslovenicae. Codex Marianus glagoliticus characteribus cyriliticis transcriptum*, Berlin 1883.

Cod. Zograph. – V. Jagić, *Quattuor Evangeliorum Codex glagoliticus olim Zographensis nunc Petropolitanus*, Berlin 1879.

CPG – Maurice Geerard, *Clavis Patrum Graecorum: qua optima quaeque scriptorum patrum graecorum recensione a primaevis saeculis usque ad octavum commode recluduntur III–IV*, Turnhout 1974–1980.

DOP – *Dumbarton Oaks Papers*, Washington.

Evang. Assem. – J. Kurz, *Evangeliarium Assemani. Codex Vaticanus 3. Slavicus glagoliticus*, t. II, Praha 1955.

FzBR. FM – *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte, Fontes Minores*, Frankfurt am Main.

JSSS – *Jugoslovenski seminar za strane slaviste*, Zadar.

MGH – *Monumentae Germaniae Historiae*

Epp. *Epistulae*

EKA *Epistulae Karolini Aevi*

MoLSDV – *Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes und dissertationes*, Wiesbaden.

ODB – A. Kazhdan, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford.

PG – J.-P. Migne, *Patrologiae cursus completes, Series Graeca*, Paris.

PL – J.-P. Migne, *Patrologiae cursus completes, Series Latina*, Paris.

RHM – *Römische historische Mitteilungen*, Wien.

RPR – Ferdinand Kaltenbrunner, *Regesta pontificum romanorum: ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, Berolini 1885.

ZHI JAZU – *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb.

ИЗВОРИ

ACC: Ioannis Damasceni *Adversus Constantinum Caballinum* (PG 95, BHG 1387 e–1387g, CPG 8114).²⁹⁰

Adversus iconoclastas: Ioannis Damasceni sive Joannis patriarchae Hierosolymitani opusculum *Adversus iconoclastas* (PG 96, CPG 8121).²⁹¹

Antirrheticus III: Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani *Antirrheticus III adversus Constantinum Copronymum* (PG 100).²⁹²

Contra imag. calumin. I, II, III: Ioannis Damasceni *Contra imaginum caluminatores orationes tres* (PG 94, CPG 8045. 1–3, BHG 1391 e–g).²⁹³

De legislatore: Severiani Gabalensis *Sermo quod veteris et novi Testamenti unus sit legislator et in vestem sacerdotis* (PG 56, CPG 4192).²⁹⁴

De lotione: Severiani Gabalensis (Pseudo-Ioannis Chrysostomi) *De lotione pedum* (Mansi XII, CPG 4216).²⁹⁵

De Spirit. Sanct.: Basilii Caesareae Cappadociae archiepiscopi *Liber de Spiritu Sancto ad Sanctum Amphiloichium Iconii episcopum* (PG 32, CPG 2839).²⁹⁶

Epist. ad Constant.: Eusebii Caesariensis *Epistula ad Constantiam Augustam* (PG 20, CPG 3503).²⁹⁷

Epist. ad Leon. Isaur. imp.: Ps.-Gregorii papae II *Epistulae ad Leonem Isaurum imperatorem* (BHG 1387d).²⁹⁸

Epist. ad Theoph. Imerat.: Iohannes Damascenus, *Epistula ad Theophilum Imeratorem* (CPG 8115, BHG 1387, PG 95).²⁹⁹

²⁹⁰ Tit. initialis: Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων. Λόγος πρὸς πάντας Χριστιανούς, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον τὸν Καβαλῖνον, καὶ πρὸς πάντας αἰρετικούς.

²⁹¹ Tit. initialis: Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς καταλέγοντας τῶν εἰκόνων.

²⁹² Νικηφόρος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως *Ἀντίρρησις Τρίτη κατὰ Κωνσταντῖνου Κοπρωνύμου*.

²⁹³ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Λόγος πρῶτος (δεύτερος, τρίτος) ἀπολογητικὸς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἁγίας εἰκόνας.

²⁹⁴ Ὅτι παλιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἷς ὁ νομοθέτης.

²⁹⁵ Τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸν νιπτῆρα.

²⁹⁶ Τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου.

²⁹⁷ Εὐσεβίου ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντίαν τὴν βασιλίссαν.

²⁹⁸ Γρηγορίου πάπα Ρώμης ἑπιστολὴ γραφῆσα πρὸς Λέωντα τὸν βασιλέα περὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων.

²⁹⁹ Τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων.

In 40 Martyr. Sebast.: Basilii Caesariensis *In 40 Martyres Sebastenses* (PG 31, BHG 1205 b).³⁰⁰

Mansi XII: Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Florentia, 1765.

Mansi XIII: Joannes Dominicus Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Florentia, 1767.

Niceph. Archiep.: Carolus de Boor, *Nicephori Archiepiscopi Constantinopoli Opuscula Historica*, Leipzig, 1880.

Nouthesia: *Νουθεσία γέροντος περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων*, изд. Борис Мелиоранский, Георгий Кипрянин и Иоанн Иерусалимлянин, два малоизвестных борца за православие, С.-Петербург, 1901, V–XXXIX.³⁰¹

———. **Pravoslavlje.** *Pravoslavlje na treži. Апокрифни списи. Протојеванђеље Јаковљево.* <<http://www.pravoslavlje.net/index.php?title>>. Приступљено 13. марта 2016. године.

———. **Pinakes.** *Pinakes / Πίνακες. Textes et manuscrits grecs. De sacris imaginibus contra Constantinum Cabalinum.* <<http://pinakes.irht.cnrs.fr/notices/oeuvre/3850/>>. Приступљено 20. фебруара 2016. године.

Theoph. Contin.: Immanuel Bekker, *Theophanes Continuatus*, Bonn, 1838.

Theoph.: Carolus de Boor, *Theophanis Chronographia*, Leipzig, 1883.

Vita S. Steph. Iun.: *Vita Sancti Stephani Junioris, auctore Stephano, diacone Ecclesiae Constantinopolitanae: interprete domino Jacobo Loppin, monacho benedictio congregationis Sancti Mauri* (PG 100, BHG 1666).³⁰²

———. **ΕΛΚΟΕ.** *ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ*, <<http://glt.xyz/>>. Приступљено 1. децембра. 2015. године.³⁰³

³⁰⁰ Наслов на грчком дајем према Paris. gr. 1185 A јер је најпотпунији: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καλαδοκοκίας Λόγος εἰς τοὺς τεσσαράκοντα μάρτυρας. Позивала сам се (§ 2.3.) на преписе Paris. gr. 476 и Ottob. gr. 80.

³⁰¹ Synod. gr. 265, 142 r–171 v.

³⁰² *Στεφάνου διακόνου τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν βίον καὶ μαρτύριον τοῦ παμμάκαρος καὶ ὁσίου μάρτυρος Στεφάνου τοῦ Νέου, μαρτυρήσαντος ἐπὶ τοῦ ἀσεβοῦς Εἰκονοκαύστου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ καὶ Κοπρωνύμου.*

³⁰³ У тренутку завршавања студије интернет страница се налази на домену <http://glt.goarch.org/>.

ЛИТЕРАТУРА

- Арутюнова 1998:** Нина Давидовна Арутюнова, *Язык и мир человека*, Москва.
- Архангельский 1888:** *Творения отцов в древнерусской письменности*, Казань.
- Бауэр 1963:** Ярослав Бауэр, *Беспредложный локатив в старославянском языке, Исследования по синтаксису старославянского языка*, Прага.
- Бачко 2008:** Александар Бачко, *Породице далматинских Срба*, Београд.
- Богдановић 1997:** Димитрије Богдановић, *Студије из српске средњовековне књижевности*, Београд.
- Богдановић 1980:** Димитрије Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Београд.
- Богдановић 1978:** Димитрије Богдановић, *Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара. Опис рукописа*, књ. I, Београд.
- Боровский 1949:** Виктор Иванович Боровский, *Синтаксис древнерусских грамот*, Москва.
- Българска академия 1991:** Българска академия на науките, *Грамматика на старобългарски език. Фонетика, морфология, синтаксис*, София.
- Вайан 1952:** Андре Вайан, *Руководство по старославянскому языку*, Москва.
- Верещагин 1971:** Евгений Михайлович Верещагин, *Из истории возникновения первого литературного языка Славян*, Москва.
- Воскресенский 1883:** Григорий Александрович Воскресенский, *Славянския рукописи, храняция в заграничных библиотеках: берлинской, праженской, венской, люблянкой, загребской и дбух белградских*, Санктпетербургъ.
- Востоков 1845:** Александр Христофорович Востоков, *Евангелие 1056–57 года, съ приложеніемъ греческаго текста Евангелій и съ грамматическими объяснениями*, Санкт Петербург.
- Гавранек 1963:** Богуслав Гавранек, *Залог (Genera verbi) в старославянском языке в сравнительном плане*, изд. Иосиф Курц, ИССЯ, Прага, стр. 15–100.
- Гласник 1862:** *Гласник Друштва Српске Словесности*, књига XIV, Београд.
- Грковић 2007:** Јасмина Грковић-Мејџор, *Списи из историјске лингвистике*, Нови Сад.
- Грковић 2001:** Јасмина Грковић-Мејџор, *Питања из старословенске синтаксе и лексике*, Нови Сад.

- Гроздановић/Станковић 1995:** Мирослава Гроздановић-Пајић и Радоман Станковић, *Водени знаци и датирање*, Београд.
- Драгин 2007:** Наташа Драгин, *Језик Теодосијевог житија Светог Саве у препису монаха Марка из XIV века*, Нови Сад.
- Ђорђевић 1898:** Петар Ђорђевић, О реду речи у српском језику, *Глас СКА* LIII, стр. 167–231.
- Ђорђић 1971:** Петар Ђорђић, *Историја српске ћирилице*, Београд.
- Ивић/Јерковић 1981:** Ивић Павле и Јерковић Вера, *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века*, Нови Сад.
- Ивић 1959:** Милка Ивић, Српскохрватски падежни облици обавезно праћени одредбом као помоћним морфолошким знаком, *ГФФНС* 4, стр. 151–163.
- Иљинский 1903:** Григорий Андреевич Иљинский, *Рукописи Копитара в люблянской библиотеке*, С.-Петербург.
- Јачов 1986:** Марко Јачов, Ученици српских православних школа у Далмацији од XVIII века до 1919. године, *Мешовита грађа (Miscellanea)*, стр. 33–98.
- Јерковић 1983:** Вера Јерковић, *Српска Александрида. Академијин рукопис (бр. 352). Палеографска, ортографска и језичка истраживања*, Београд.
- Карский 1928:** Евфимий Фёдорович Карский, *Славянская кирилловская палеография*, Ленинград.
- Карташев 2009:** Антон Владимирович Карташев, *Васељенски сабори*, Београд.
- Каталог 1973:** Каталог Народне библиотеке, *Изложба српске писане речи*, Београд.
- Лихачев 1962:** Дмитрий Сергеевич Лихачев, *Текстология, на материале русской литературы XXVII вв*, Москва.
- Маројевић 1997а:** Радмило Маројевић, Хибридне врсте ријечи у словенским језицима, *Књижевност и језик* 45, 2/3, стр. 9–17.
- Маројевић 1997б:** Радмило Маројевић, Присвојни придеви (поссесива) у старословенском језику, *Српски језик*, стр. 153–183.
- Мейе 2000:** Антуан Мейе, *Общеславянский язык, перевод со второго французского издания, просмотренного и дополненого в сотрудничестве с А. Вайаном*, Москва.
- Мелиоранский 1901:** Борис Мелиоранский, *Георгий Кипрянинъ и Иоаннъ Иерусалимлянинъ, два малоизвестныхъ борца за православие въ VIII вѣкъ*, С. Петербургъ.
- Мошин 1971:** Владимир Мошин, *Ћирилски рукописи у Повјесном музеју у Хрватској; Копитарева збирка словенских рукописа и Цојсов ћирилски одломак у Љубљани, Словенски ракописи во Македонија*, Београд.

Орлов 2011: Александр Сергеевич Орлов, *Сборники „Златоуст“ и „Торжественник“*, Москва.

Павлова/Светозарова 2010: Анна Владимировна Павлова и Наталия Дмитриевна Светозарова, Роль фразового ударения в полисемии, *Acta linguistica IV*, стр. 62–78.

Павлова 2006: Анна Владимировна Павлова, Психолингвический аспект инверсии, *Вопросы психолингвистики IV*, стр. 73–80.

Павловић 2014: Јована Павловић, Јован Јерусалимски или Јован Дамаскин, *ЗРВИ 51*, стр. 7–15.

Павловић 2010: Неда Павловић, Књижевни језик код Срба у светлу дијахроне социолингвистике, *Зборник радова "Наука и свет" са међународне конференције Наука и савремени универзитет 2*, стр. 248–258.

Петухов 1886: Евгений Вячеславович Петухов, *Древние поучения на воскресные дни великого поста*, С.-Петербург.

Поповић 2004: Љубомир Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд.

Правила 1974: Правила за критичка издања старих српских писаца, *ЗМСКЈ 22/1*, стр. 98–103.

Пуцић 1878: Медо Пуцић, *Споменици србски од 1395. До 1423., то ест писма писана од Републике Дубровачке Краљевима, Деспотима, Войводама и кнезовима Србскием, Босанскием и приморскием*, Београд.

Радошевић 1979: Нинослава Радошевић, Словенски превод византијске беседе у заштиту икона „Adversus Constantinum Saballinum“, *ЗФФ 14*, стр. 54–57.

Рјечник 1863: Даничић Ђура, *Рјечник из књижевних старина српских. Дио Први, А–К*, Биоград.

Савић 2006: Виктор Савић, Издавање средњовековних српских ћирилских споменика и савремена електронска стара ћирилица, *Јужнословенски филолог LXII*, стр. 291–324.

Седлачек 1963: Јан Седлачек, Синтаксис старославјанског језика у свете балканистици, *Slavia XXXII*, стр. 385–394.

Синдик 1997: Надежда Синдик, Кодиколошке белешке о неким дечанским рукописима, *Археографски прилози 19*, стр. 93–107.

Скупский 1977: Борис Иванович Скупский, К вопросу о греческих оригиналах древнейших славянских переводов, *Вопросы языкознания 2*, стр. 126–130.

Словарь 1994: Раля Михайловна Цейтлин, Вечерка Радослав, Эмилия Благова, *Старославянский словарь (по рукописям X-XI веков)*, Москва.

Соболевский 1980: Алексей Иванович Соболевский, *Славяно-русская палеография*, Санкт Петербургъ.

Срезневский 1885: Измаил Иванович Срезневский, *Славяно-русская палеография XI–XIV вв*, Санкт Петербургъ.

Станојчић 1973: Живојин Станојчић, Прилог тумачењу хиперграматичности, *Јужнословенски филолог*, књ. XXX, св. 1–2, стр. 611–614.

Стојановић 1901: Љубомир Стојановић, *Каталог рукописа и других штампаних књига*, Београд.

Трифунџић 2009: Ђорђе Трифунџић, *Стара српска књижевност*, Београд.

Трифунџић 1974: Ђорђе Трифунџић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд.

Цейтлин 1977: Раља Михайловна Цейтлин, *Лексика старославянског језика. Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв*, Москва.

Цейтлин 1971: Раља Михайловна Цейтлин, Старославянские прилагательные с приставком прѣ, *Studia paleoslovenica*, стр. 65–71.

Черепнин 1956: Лев Владимирович Черепнин, *Русская палеография*, Москва.

Щепкин 1967: Вячеслав Николаевич Щепкин, *Русская палеография*, Москва.

Яцимирский 1921: Александр Иванович Яцимирский, *Описание южнославянских и русских рукописей заграничных библиотек, Вена – Берлин– Дрезден–Лейпциг–Мюнхен–Прага–Любляна*, СОРЯСРС 98, Санктпетербургъ.

*

Aizetmüller 1981: Rudolf Aizetmüller, Beobachtungen zur syntaktischen Verwendung von Lokativ und Akkusativ im Altbulgarischen und Serbokroatischen, *MoLSDV 15 (Festschrift für Linda Sadnik zum 70. Geburtstag)*, стр. 14–42.

Alexakis 1996: Alexander Alexakis, *Codex Parisinus Graecus 1115 and Its Archetype*, Washington.

Anastasius 2010: *Anastasio Bibliothecarii Historia, de vitis Romanorum pontificum A. B. Petro apostolo usque ad Nicolaum I (1602)* (Latin edition), USA.

Arnim 1931: Bettina von Arnim, *Beiträge zum Studium des altbulgarischen und altkirchenslavischen Wortbildung und Übersetzungskunst*, Berlin.³⁰⁴

³⁰⁴ Објављено исте године још у: *Sitzungsberichte der Preuss. Akad. Der Wissenschaften. Phil.-hist. Klasse*, стр. 952–1024.

Auzépy 1995: Marie-France Auzépy, L'Adversus Constantinum Caballinum et Jean de Jérusalem, *Byzantinoslavica* LVI, стр. 323–338.

Batiffol 1888: Pierre Batiffol, Libraries byzantines à Rome, *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, стр. 297–308.

Bédier 1970: Joseph Bédier, *La Tradition manuscrite du Lai de l'Ombre. Réflexions sur l'art d'éditer les anciens textes*, Paris.

Benešević 1911: Vladimir Nikolaevič Benešević, *Catalogus codicum manuscritorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catherinae in Mone Sina asservantur*, vols. I и II, St. Peterburg.

Bidez/Drachmann 1938: Joseph Bidez / Anders Bjørn Drachmann, *Emploi des signes critiques, disposition de l'apparat dans les éditions savantes de textes grecs et latins, conseils et recommandations, par J. Bidez et A. B. Drachmann. Édition nouvelle par A. Delatte et A. Severyns*, Bruxelles–Paris.

Birnbaum 1981: Henrik Birnbaum, *Notes on syntactic change: Cooccurrence vs. substitution, stability vs. permeability*, издато у: J. . Fisiak, *Trend in Linguistics, Studies and Monographs* 23, *Historical Syntax*, Mouton 1981, стр. 25–47.

Bowman 1991: Stiven Bowman, *Anti-Semitism*, поглавље у: Alexander P. Kazhdan, *ODB* 1, New York–Oxford.

———. *Byzantium 1200* <<http://www.byzantium1200.com>>. Приступљено 16. децембра 2015. године.

Carr 2003: Annemarie Weyl Carr, Icons and the Object of Pilgrimage in Middle Byzantine Constantinople, *DOP* 56, стр. 75–92.

Coxe 1969: Henrick Octavius Coxe, *Bodleian Library Quarto Catalogues I Greek Manuscripts*, Oxford.

Cuttler 1981: Anthony Cuttler, The social status of Byzantine scribes 800–1500, a statistical analysis based on Vogel-Gardhausen, *BZ* 74, стр. 328–334.

Dabrowski 2008: Jozef Dabrowski, *Paper Manufacture in Central and Eastern Europe Before the Introduction of Paper-making Machines*, Lodz.

De Nolhac 1886: Pierre De Nolhac, Inventaire es manuscrits grecs de Jean Lascaris, *Mélanges d'archéologie et d'histoire* VI, стр. 251–274.

Duchesne 1981: Louis Duchesne, *Le Liber pontificalis: texte, introduction et commentaire*, vol. 1, Paris.

Ehrhard 1952: Albert Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche: von den Anfängen bis zum Ende des 16.*

Jahrhunderts, Teil 1. Band 3, Berlin.

Ehrhard 1938: Albert Ehrhard, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche: von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Teil 1. Band 2, Berlin.

Every 1962: George Every, *The Byzantine patriarchate 451–1204*, London.

Eustratides/Vatopedinos 1924: Eustratides Sophronios / Vatopedinos Arcadios, *Catalogue of the Greek manuscripts in the Library of the Monastery of Vatopedi on Mt. Athos*, Cambridge.

Fenster 1968: Erwin Fenster, *Laudes Constantinopolitanae*, München.

Fögen 1990: Maria Theres Fögen, Das Lexikon zur Hexabiblos aucta, *FzBR. FM* 8, стр. 153–214.

Freeman 1985: Anna Freeman, Carolingian Orthodoxy and the Fate of Libri Carolini, *Viator* XVI, стр. 65–108.

Gero 1977: Stephen Gero, *Byzantine iconoclasm during the reign of Constantine V*, Louvain.

Gouillard 1968: Jean Gouillard, Aux origines de l'Iconoclasme: témoignage de Grégoire II?, *Travaux et Mémoires*, стр. 243–307.

Grivec 1960: Fran Grivec, *Konstantin und Method, Lehrer der Slawen*, Wiesbaden 1960.

Grivec 1953: Fran Grivec, Dikcija Assemanijevega glagolskega evangelistarja (K sedemdesteletnici prof. J. Vašiča), *Slovo* III, стр. 5–34.

Grotz 1980: Hans Grotz, Beobachtungen zu den zwei Briefen papst Gregors II. An kaiser Leo III, *AHP* XVIII, стр. 9–40.

Hunger/Otto 1976: Herbert Hunger/ Kresten Otto, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek 3,1: Codices theologici 1–100*, Wien.

Hunt 1953: Richard William Hunt, *A Summary catalogue of Western manuscripts in Bodleian Library at Oxford. Historical introduction and conspectus of shelf-marks*, vol I, Oxford.

Jackson 2001/2002: Donald F. Jackson, A First Inventory of the Library of Cardinal Niccolo Ridolfi, *Manuscripta* XLV/XLVI, стр. 49–77.

Jagić 1899: Vatroslav Jagić, *Ein fünfter bibliographischer Beitrag. Slavica der Laibacher Lycealbibliothek*, објављено као сепарат у: *Anzeiger der Philosophische-historische Classe vom 18. October* № XX.

Jagić 1898: Vatroslav Jagić, *Bericht über einen mittelbulgarischen Zlatoust des 13.–14. Jahrhunderts*, Wien.

James 1902: Montague Rhodes James, *The western manuscripts in the library of Trinity College, Cambridge: a descriptive catalogue*, Cambridge.

- Jerković 1984:** Vera Jerković, Srpskoslovenska norma u glasovnom i morfološkom sistemu, *JSSS* 33/34, стр. 55–67.
- Kitzinger 1954:** Ernst Kitzinger, The Cult of Images in the Age of Iconoclasm, *DOP* 8, стр. 83–150.
- Kleinlogel 1968:** Alexander Kleinlogel, Das Stemmproblem, *Philologus* CXII, стр. 63–82.
- Krueger 2011:** Derek Krueger, Mary at the Treshold: The Mother of God as Guardian in Seventh-Century Palestinian Miracle Accounts. In: Leslie Brubaker /Mary Cunningham (ed.), *The Cult of the Mother of God in Byzantium*, London.
- Lambros 1895:** Spyridōn Paulou Lampros, *Catalogue of the Greek manuscripts on Mount Athos*, Cambridge.
- Lange 1969:** Günter Lange, *Bild und Wort: Die katechetischen Funktionen des Bildes in der griechischen Theologie des sechsten bis neunten Jahrhunderts*, Würzburg.
- Lehmann 1974:** Winfred Philip Lehmann, *Proto-Indo-European Syntax*, London.
- Lexicon 1865:** Franz von Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum: emendatum auctum*, Vindabonae.
- Martínez 1967:** Andrés Martínez, Gregorio de, *Catálogo de los códices griegos de la Real Biblioteca de El Escorial*, t. III, Madrid.
- Martini/Bassi 1906:** Domenico Emidio Martini / Domenico Bassi, *Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Ambrosianae*, t. II, Mediolanum.
- Medlin/Patrinelis 1971:** Christos Medlin / Christos Patrinelis, *Renaissance Influences and Religious Reforms in Russia*, Geneve.
- Meyendorf 1979:** John Meyendorf, *Byzantine theology*, New York.
- Meyendorf 1975:** John Meyendorf, *Christ in Eastern Christian Thought*, New York.
- Miklosich 1964:** Franz von Miklosich, *Monumenta Serbica. Spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, Graz.³⁰⁵
- Mioni 1986:** E. Mioni, *Bibliothecae Diui Marci Venetiarum codices graeci manuscripti. Indices omnium codicum graecorum. Praefatio. Supplementa. Addenda, Ministero per i beni culturali e ambientali. Indici e Cataloghi*, Nuova Serie, Roma.
- Mošin 1955:** Vladimir Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio. Opis rukopisa*. Zagreb.
- Mošin 1954:** Vladimir Mošin, Filigranologija kao pomoćna historijska nauka, *ZHI JAZU* 1, стр. 25–93.

³⁰⁵ Прво издање је изашло 1858. године.

- Noble 2009:** Thomas Noble, *Images, iconoclasm and the Carolingians*, Philadelphia 2009.
- Obolensky 1971:** Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe, 500–1453*, New York.
- Omout 1886:** Henri Omout, *Inventaire Sommaire des Manuscrits Grecs de la Bibliotheque Nationale Paris*, Paris.
- Ostrogorsky 1963:** Georg Ostrogorsky, *Byzantinische Geschichte 324–1453*, München.
- Ostrogorsky 1929:** Georg Ostrogorsky, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, Breslau.
- Ouspensky 1992, 1:** Leonid Ouspensky, *Theology of The Icon*, volume one, New York.
- Ouspensky 1992, 2:** Leonid Ouspensky, *Theology of The Icon*, volume two, New York.
- Synaxarium 1902:** Orthodox Eastern Church, *Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi*, Bruxellis.
- Papadakis 1991:** Aristeides Papadakis, *Palamism*, поглавље у: Alexander P. Kazhdan, *ODB 2*, New York–Oxford.
- Pelikan 2003:** Jaroslav Pelikan, *Credo. Historical and Theological Guide to Creeds and Confessions of Faith in The Christian Tradition*, London.
- Pietrobelli 2015:** Antoine Pietrobelli, *Le cardinal et le faussaire, Un prélat français de la Renaissance. Le cardinal de Lorraine entre Reims et l'Europe*, Genève.
- Popović 1931:** Bogdan Popović, *Raspored reči u jednom prevodu Petra Budmani*, Dubrovnik.
- Reinsch 2006:** Dieter Reinsch, *Zum Edieren von Texten: Über Zitate*, издато у: Elizabeth Jeffreys, *Proceedings of the 21st International Congress of Byzantine Studies*, London, стр. 299–309.
- Revilla 1936:** Alejo Revilla, *Catálogo de los códices griegos de la Biblioteca de El Escorial*, t. I, Madrid.
- Reynolds/ Wilson 1991:** Leighton Durham Reynolds / Nigel Guy Wilson, *Scribes & scholars, A Guide to the Transmission of Greek & Latin Literature*, Oxford.
- Roth 1981:** Catherine Roth, *On The Holy Icons*, New York.
- Sakkelion, 1892:** Alkibiades Sakkelion, *Κατάλογος τῶν Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος*, Athens.
- Shalom 2001:** Ram Ben Shalom, *Medieval Jewry in Christendom*, објављено у: Alexander P. Kazhdan, *The Oxford Handbook of Jewish Studies*, Oxford.
- Stefec 2014:** Rudolf Stefec, *Die Handschriften der Sophistenviten Philostrats*, *RHM* 56, стр. 137–206.

Ševčenko 2011: Ihor Ševčenko, *Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo vita Basilii imperatoris amplectitur*, Berlin/Boston.

Ševčenko 2009: Nancy Patterson Ševčenko, *Images of the second coming and the fate of the soul in middle Byzantine art*, издато у: Robert Daly, *Apocalyptic thought in early Christianity*, Brookline.

Ševčenko 1977: Ihor Ševčenko, *Hagiography of the Iconoclast Period*, издато у: Anthony Bryer / Judith Herrin (ed.), *Iconoclasm*, Birmingham.

Šmilauer 1947: Vladimír Šmilauer, *Novočeská skladba*, Praha.

Tarasov 2002: Oleg Tarasov, *Icon and devotion: sacred spaces in imperial Russia*, London.

Utheman 1981: Karl-Heinz Utheman, Ein Beitrag zur Geschichte der Union des Konzils von Lyon (1274). Bemerkungen zum Codex Parisinus 1115 (Med. Reg. 2951), *AHC* 13, стр. 27–49.

Vasiliev/Canard 1950: Alexander Alexandrovich Vasiliev / Marius Canard, *Byzance et les Arabes*, t. II, Bruxelles.

Večerka 2002: Radoslav Večerka, *Altkirchenslavische (altbulgarische) syntax. Die Satztypen: Der Zusammengesetzte Satz*, B. IV, Weiher-Freiburg.

Večerka 1989: Radoslav Večerka, *Altkirchenslavische (altbulgarische) syntax. Die lineare Satzorganisation*. B. I. Weiher-Freiburg.

Večerka 1985: Radoslav Večerka, Rytmičský factor v lineární organizaci staroslověnské věty, *Slovo* 35, стр. 77–114.

Vincent 1899: Martin Vincent, *A History of the Textual Criticism of the New Testament*, London.

Vogel/Gardthausen 1909: Marie Vogel / Viktor Emil Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Leipzig.

Wallace 2000: Daniel Wallace, *The Basis of New Testament Syntax. An Intermediate Greek Grammar*, Michigan.

Wallach 1977: Luitpold Wallach, *Diplomatic studies in Latin and Greek documents from the Carolingian Age*, London.

Whitehead/Pickford 1951: F. Whitehead / C. E. Pickford, The Two-Branch Stemma, *BBSIA* 3, стр. 83–90.

Whittow 1996: Mark Whittow, *The Making of Orthodox Byzantium, 600–1025*, Los Angeles.

Wolfgang 1967: Hering Wolfgang, Zweispaltige stemmata. Zur Theorie der textkritischen Methode, *Philologus* CXI, стр. 170–185.

Xydis 1963: Theodoros Xydis, ΕΡΓΩ ΚΑΙ ΛΟΓΩ ΑΝΙΣΤΟΡΟΥΜΕΝ, *Nea Hestia*, стр. 1050–1058.

INDICES

INDEX MANUSCRIPTORUM³⁰⁶

	стр.
Ambros. M. 88	10 (и фуснота 14), 11.
Andrés	
561 (Λ. I. 15)	6.
559 (Λ. I. 13)	6.
527 (Ω. II. 10)	4 (фуснота 2), 6, 10, 14, 16, 20, 24, 41, 46, 49, 50, 51, 59 (фуснота 139), 61 (и фуснота 141), 63, 68 (фуснота 160), 83, 84, 86–90, 119, 123, 125, 143–187 .
EBE (Athen. Bibl. Nat.)	
1913	6, 20, 41, 83.
659	52 (фуснота 121).
Auct.	
E. 1. 16 (Misc. 134) ³⁰⁷	7 (и фуснота 6), 20.
T. 3. 12 (Misc. 229)	7 (и фуснота 8), 9, 20, 31, 34–47, 57, 90.
Bodl. Roe 28	4, 7 (и фуснота 7), 71, 74, 99.
Dionis. 197	197.
Hag. Dem. 73	112.
Hag. Sabba 80	6, 20, 41, 71, 119

³⁰⁶ Преглед сигнатура најважнијих грчких рукописа дат је на стр. 1.

³⁰⁷ Olim Arch. F. a 2.

	(фуснота 253).
Khludov 129 d	8, 75.
Kutlumus	
19	73.
17	73.
Marc. gr. Z. 575 (coll. 0849)	7, 31, 34–42, 44, 45, 46, 47, 57, 90 (фуснота 197).
Meg. Lauras	
179	73.
64	73.
3	73.
МИТ 522	6, 20, 31, 34–47, 53 57, (фуснота 125), 83.
Mt. Sinai 1699	7 (и фуснота 5), 35–38, 40–47.
Ottob. gr.	
80	55.
8	49.
Panteleim. 300	112.
Pantokr. 234	112.
Paris.gr.	
1185 A	55.
1115 (Medic.-Reg. 2951)	5, 6 (и фуснота 4), 17– 19, 25, 27, 29, 30–36, 39 , 41–47, 53 –55, 57, 58, 66, 70, 80, 81, 83, 84, 86–90, 96, 98, 101 .
907	11.
904	11.
903	11.

900 (Medic.-Reg. 2428)	6 (и фуснота 4), 9, 14, 20, 25 (фуснота 50), 31, 34–40, 42–46, 53, 54, 66, 70, 80, 83, 84, 86–90.
767 (Fontembl.-Reg. 1829)	4, 6, 20, 41, 46, 51, 74, 82, 83, 99, 119.
756	52 (фуснота 120).
661	49.
476 (Reg. 1824)	55.
Revilla 69 (Σ. I. 09)	6, 10, 14, 20, 41, 50, 51, 63, 83–85, 86–90.
Sorb.	3, 4.
Suppl. gr. 143	3, 4, 6, 7, 20, 41, 74, 84, 86–90, 99, 119 (фуснота 253).
Synod. gr.	
413 (Vladimir 201)	8, 9, 34, 35 (фуснота 71), 37–41, 43–46, 47 (фуснота 107), 69 (и фуснота 165), 70–73, 76, 77, 80, 84 (и фуснота 185), 99 .
265 (Vladimir 197)	8, 9, 20, 25, 30, 34, 35, 37–42, 44, 46, 47, 55, 69 (и фуснота 165), 70–76, 96, 98, 99, 112 .
293 (Vladimir 394)	8, 20, 34–44, 46 (и фуснота 103), 47, 52, 53, 55, 57, 70, 71, 78, 80, 84, 86–90, 97.
Vat. gr.	
1652	7, 10, 11 (и фуснота 15),

	14, 20, 31, 34– 44 , 46, 47 , 52–55, 57, 66, 80, 83, 86–90, 96, 97, 119.
1413	6.
Vatop. 630	112.
Venet. Marc. gr.	55, 98.

*

Зборници

<i>Акатистник</i> хиландарски зборник број 352	111.
<i>Беседе Златоустове и других</i> САНУ, број 62	109–113, 127–130.
<i>Богородичник</i> Хиландарски зборник број 274	111.
<i>Добротољубије</i> манастир Дечани број 82	110–112.
<i>Златоуст</i> зборник број 5 у збирци Јернеја Копитара	109, 110, 112–114, 127, 131–133.
<i>Златоуст</i> Берлинска краљевска академија (микрофилм Wuk 44 у НБС)	115, 116, 127.
<i>Златоуст Цветни I</i> Манастир Хиландар, број 388	110, 111.
<i>Златоуст Цветни II</i> Манастир Хиландар, број 389	110, 111.
<i>Панегирик – Зборник хомилија за целу годину</i> Зборник ХАЗУ, број 738	114, 115, 127, 134–

<i>Требник</i>	136, 136–141.
манастир Дечани број 69	110–112.
Преписи	
Копитар 5	109, 119–127.
САНУ 62	109, 110, 112, 119, 120, 121–127.
ХАЗУ 738	119–124, 126, 127.
Wuk 44	109, 115, 116, 119, 120–125, 127.

INDEX RERUM, NOMINUM ET AUCTORUM

Александар Алексикис: колофон у Codd. Paris. gr. 1115, стр. 19 (уп. *преписивач Лав Кинам*); датирање извора *Nouthesia* 95, 96.

Анђео: аргумент просторне омеђености анђела 122 (фуснота 275).

(Аподиктичка) беседа АСС: у самом наслову 10, о дијалошкој форми 30; веза с литургијом 30, 75; потенцијално место њеног настанка 39.

Апокрифи: у књижевности и иконографији 92.

Архетип: старије редакције АСС предговор, 20, 31, 34–36, 39, 44, 47, 52, 53, 99; колективно несвесно у Византији 82.

Архимандрит Владимир: каталог грчких рукописа 8; датирање Хлудовог псалтира 8.

Ауторски запис из 768. године: његови најближи сведоци (Vat. gr. 1652 и Synod. gr. 293) 44, 80; да је састављен у Сирији 57.

Бернар де Монфоко: читање алфабетских бројева у грчким рукописима 18, 19.

Библиотека: Сан Лоренцо де Ел Есцоријал 6; Национална библиотека Грчке 6; Манастир Светог гроба у Атени 6; Национална библиотека Француске 6 (фуснота 4); Апостолска библиотека Ватикана 7; Библиотека конгреса у Вашингтону 7; Патријаршијска библиотека Јерусалима 7; Национална библиотека Марцијана 7; Бодлеанска библиотека Универзитета у Оксфорду 7; Државни

историјски музеј у Москви 8; Амброзијана у Милану 10.

Борис Мелиорански: датирање иконофилских извора 19; грешке у приказивању текстолошке грађе 70–72; привидне текстолошке сличности беседе АСС и извора *Nouthesia* 82–84.

Владимир Мошин: опис рукописног кодекса број 5 у збирци Јернеја Копитара 113, 114; опис рукописног кодекса број 738 у Хрватској академији знаности и умјетности 114.

Водени знак: секира 110; звоно у зборнику САНУ 110; звоно у дечанској и хиландарској збирци старих рукописа 111; сидро у кругу са звездом (ознаке НС, БЕ и СС) 113; рукавица са звездом 114; кардиналски шешир 114; цвеће 114.

Гаспар де Гусман (војвода Оливареса): зборник Revilla 69 (уп. *index manuscriptorum*) 6.

Дослован превод беседе (текст преписа Wuk 44): партикула Жѐ као корелатив за грчко δέ 120; изостављање повратне заменице (ΚΖΜΟΓШѐ ΙΑΒНТН према ὠφθησαν 122, 123; ΙΑΒНТН према ἀναδειχθήση 123); изведеница префиксом прѣ- као корелат за немотивисану грчку реч 125.

Друштво Српске Словесности: извештај из 1865. године о рукописном кодексу *Златоуст-САНУ* 113.

Жан Гујар: хронологија *Писама Лаву Исавријанцу* 73 (уп. *index manuscriptorum Synod. gr. 265*).

Зборник број 5, збирка Јернеја Копитара (уп. *index manuscriptorum, зборници*): опис рукописа (уп. такође *Владимир Мошин*) 113, 114; индекс беседа 131–133.

Зборник број 62, САНУ (уп. *index manuscriptorum, зборници*): правопис 111, 112; место настанка протографа 112; реконструкција кретања кроз векове 113; индекс беседа 127–130.

Златоуст, зборник Берлинске краљевске академије (уп. *index manuscriptorum, зборници*): опис рукописа 115; запажања о правопису 115, 116; индекс беседа 136–141.

Иван Кукуљевић Сакцински: Панегрик 738 и хронолошки оквир његовог доспећа у ХАЗУ, стр. 114.

Идеолошке трансформације богослова у VIII веку: прерађивање иконокластичких извора 29; Василије Трикакав 14 (фуснота 21); Теодосије Аморијски 28; уверења синђела Јована из Јерусалима 41, 42; контроверзне изјаве у беседи 60 (фуснота 140) и 28 (фуснота 54).

Изворна белешка: колофон из 1278. године 12, 17–19; аднотација јеромонаха Партенија из манастира Раковац (XVIII век) 114.

Издање у Патрологији: Жак-Пол Мињ 3; Мишел Ле Кијен 3; Франсоа Комбефис 4; идентификација преписа Sorb. 3, 4.

Икона Богородице Путоводителнице: коју је насликао Свети Лука 64.

Икона Страшног суда: мотив унижења анђела 51; као средство за присилно покрштавање (уп. *Јевреји*) 62.

Икона Христовог васкрсења: у књижевности и ликовној уметности VIII века 92.

Иконоборство: питање о религиозној култури Византије 10.

Интерполације у MS. Paris. gr. 1115: уметање Другог апологетског слова Јована Дамаскина 32; теорија о архетипу и *језгру* књижевног дела АСС 33, 34; генеза текста Paris. gr. 1115, стр. 31–33; разлози за уметање друге интерполације 33; латинска рецензија АСС 57; формат предлошка из 775. године 33, 45 (и фуснота 100).

Историчност: беседе АСС, стр. 67–69; Новог завета као аргумент против деификације Христа 93 (фуснота 198).

Јавне дискусије о иконопоштовању: историјска стварност дијалога у АСС 30; реторичка питања у преписима Paris. gr. 900, Auct. T. 3. 12, МПТ 522 и Vat. gr. 1652.

Јевреји: покрштавање 58–60; Иринаина манипулација прошлости 64.

Јерусалимска патријаршија: Јован V (706–735) 9; Јован VI (735–760) 9; Теодор I (760–782) 9, 20; сарадња с Римом 58.

Јован Дамаскин: Прво слово 50; Друго слово 31–33, 104 (уп. *Интерполације у MS. Paris. gr. 1115*); Треће слово 50, 51, 53, 55;

Јован Златоусти: Божићна беседа из 385. године 51; слово *О апостолској заповести* 110; *О онима који се уздижу у вери* 110; *О трпљењу и милости* 110.

Свети Јован Рилски: изгубљени фрагмент *Панегирика* 738, стр. 114 (фуснота 240).

Књига *Златоуст*: Велики пост 109 (фуснота 231); словенска новотворевина 119; О скраћеном *Златоусту посном* 115; могућ правац даљих истраживања 127.

Књижевност ране Византије: о њеном утицају на иконофилску књижевност уопште 29, 63; у интерполацијама редактора Прото-МИЊ 49–51.

Константин V: цариградска кованица *Кавалин* 11; епитет *Копроним* 11; како је спровео реформу богослужбеног језика 17; обнова сакралних епитета 775. године 16, 17; забрана помињања речи *Богородица* 66; теолошки трактати *Трагања* 68; декрет упућен намесницима провинција 68.

Константин II (754–767): парономазија *φατριάρχης* 16; симболичко погубљење 15, 16.

Косовска битка: преписивање књига у манастиру Високи Дечани 111.

Кретање беседе у VIII веку: кружење иконофилских зборника подручјем источног Медитерана у периоду друге половине VIII века 58, 95, 96, 98; сиријски флорилегијум послат у Рим око 770. године 96.

Култ Богородице: као наговештај духовне једнакости мушкарца и жене у Византији 65, 66.

Лав IV (775–780): последице раскида веридбе с Жизелом 21.

Лав III (717–741): едикт о иконопоштовању 67; инцидент на капији Халки 68.

Литургија: читање беседе АСС у монашкој трпезарији 42, 109, 118; литургијска трансформација у XII веку и њен утицај на иконофилску књижевност 42 (фуснота 92).

Манастир: Свете Катарине на полуострву Синај 7; Лепавина 114; Раковац 114; Рмање 114.

Мирослава Гроздановић: хронологија зборника број 62 у САНУ, стр. 110.

Михајло Боткин: ликовне композиције у његовој колекцији 93.

Михајло VIII Палеолог: рукописни кодекс Paris. gr. 1115 као парадигма црквеног јединства 25 (уп. такође *index manuscriptorum*).

Мишел Луј-Герар: Писма Лаву Исавријанцу 73 (уп. *index manuscriptorum Synod. gr. 265*).

Млађа редакција АСС: сачувани преписи 6; време настанка протографа 20; место настанка њеног протографа 67.

Монах: значење те речи у иконофилским изворима VIII века 9, 10; Свети Првомученик Стефан 16, 60; последице њихових миграција на југ у VIII веку 79; Партеније из Раковца 114.

Недеља православља: у наслову MS. Vat. gr. 1652, стр. 7; као празник који наглашава црквени раскол у XII веку 42 (фуснота 92).

Нерукотворени образ Христов: светиња у Едеси 56; као аргумент против Цариграда 22; теолошки аргумент уз позивање на Јеванђеље по Јовану 24.

Никола Ридолфи: путеви рукописних књига Medic.-Reg. 2428 и Medic.-Reg. 2951, стр. 6 (фуснота 4).

Нинослава Радошевић: примедбе на издање у Патрологији 3, скраћивање и идеолошко прилагођавање беседе у позној Византији 42.

Обожење: које побија монофизитизам 51.

Јован Олујић: трговац старим рукописним књигама 115.

Панегирик – Зборник хомилија за целу годину, ХАЗУ број 738: опис рукописа 114, 115; регистар беседа 134–136.

Писмо: у склопу Libri Carolini 99, стр. 21; посланица (епистола) у наслову АСС 8; упућено Карлу Великом (*Хадријанум*) 22; прочитано на Латеранском сабору 769. године 22; папе Григорија II, стр. 72, 73; патријарха Германа I, 73.

Поуке старца о иконама (Nouthesia): о утицају извора римске провенијенције 42–44, 95; о утицају протографа АСС насталих након 770. године 46; текстолошке сличности с беседом АСС 86–90.

Преписивач: Лав Кинам 12, 17, 18, 19; Константин Палеокапа (монах Пахомије) 7; Герар 7.

Протограф: московске групе преписа 72, 96; протографи АСС из 770. године и њихов однос према извору *Nouthesia* 37, 47, 97; о реконструкцији сиријског извора из 754. године (Arch N) 90, 98.

Редактор текста: коришћење псеудонима *Дамаскин* 11; Paris gr. 1115 и његови коментари 43; млађег предања (Прото-

-МИЊ) 52; огледи на интерполацијама у тексту млажег предања 48–51.

Сабор: LXXXII канон Петошестог сабора 4, 35–37; Седми васељенски сабор (као *argumentum e silentio*) 11; Сабор у Хијерији (о његовом епитету *безглави* 13, 14); Јерусалимски сабор у заштиту икона 21; Латерански сабор из 769. године 22.

Сарандопих: као Јазидов маг 64; легенда у грчким изворима VIII и IX века, стр. 67 и 68 (фуснота 158).

Света Гора: Манастир Велика Лавра 7; Симеон, јеромонах Ватопеда 74; монах Максим Грк 74; пренос атонских грчких рукописа у Москву 74, 75.

Света столица: Павле I (757–767) 20, 21, 79; Константин Псеудопотифекс (767–768) 21; Стефан III (768–772) 22; Хадријан II (772–795) 22; Григорије II (715–731) 72; Света црква старог Рима 18, 25 и 58; јачање грчке културе у VIII веку 79.

Светогорски исихазам: о разлозима за интензивно преписивање и превођење једне иконофилске беседе из VIII века 116–118.

Симбол: тишина 92; крст и име *Лав* 68 (фуснота 158); број 10 као симбол магије 68 (фуснота 159); сидро (пристаниште) као симбол Богородице 65; мајчинска утроба (симбол милосрђа) 103 (фуснота 220) и 117 (фуснота 249).

Синђел Јован из Јерусалима: о леми *Јован Јерусалимски* 57; као заштитник (православне) вере на Седмом васељенском сабору 10; заступник оријенталних патријарха на Седмом васељенском сабору 64; заступник оријенталних

патријарха на Латеранском сабору (769. година) 22.

Синодик (συνοδικόν): у наслову беседе 8; функционална трансформација 27; Синодик православља из 764. године 21; Синодик православља из 767. године 21.

Сложен историјат текста (отворена традиција): неадекватност стематског приказа 34.

Старија редакција АСС: сачувани преписи 20; време настанка њеног протографа 20; потврде о њеном јединству 34–47; место настанка њеног протографа 66.

Стваралачки превод беседе (САНУ 62, Копитар 5 и ХАЗУ 738): метонимија (κρ(β)στῆ према πάθος) 119; о свесним изменама у редоследу речи 121; генетичке грешке у преписима САНУ 62 и Копитар 5, стр. 123; о конструкцијама на + акузатив и Ђ + акузатив 124; превод придева εἰκονικός 124, 125; пропусти преписивача текста Копитар 5, стр. 125; закључна разматрања 125, 126.

Стефан Геро: скраћивање и идеолошко прилагођавање беседе (уп. *Нинослава Радошевић*).

Текстолошки синоними: као књижевно-уметничко средство 46.

Универзитет у Сорбони: Шарл де Лорен 4; кардинал Ришеље 4.

Ханс Гроц: питање о рукописним фондовима Рима у другој половини VIII века 74.

Хенрик VIII (1491–1547): рукописни кодекс 2877 (уп. *index manuscriptorum E. I. 16*) стр. 7.

Хиперсакрализација: криза патристичког грчког језика 17.

Цариград: како се удаљавање од Рима одразило на иконофилску књижевност 72; патријарх Никита I Цариградски (767–780) 16; патријарх Герман I Цариградски (715–730) 68; Црква Свете Софије 58, 68; процес књижевне обнове у време Ирине 75, 77, 98.

Цитати: посведочени у ауторском запису АСС и у беседама Јована Дамаскина 52–55.

БИОГРАФИЈА

Јована Павловић рођена је 05.10.1981. године у Београду. Дипломирала је 2009. године на Одељењу за класичне науке (Филозофски факултет у Београду). Од 2005. године до данас ради као наставник у основној и средњој школи. Током студија била је носилац државних и иностраних стипендија. Награђена је 2007. године као један од 100 најбољих студената Универзитета у Београду. Од 2009. године до данас ради у склопу Старословенистичког семинара на Филолошком факултету. Изабрана је у звање истраживач-сарадник на Богословском факултету 2016. године. Поред већег броја научних радова у часописима националног и међународног значаја, коаутор је монографија и поглавља у монографијама националног значаја.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Јована Павловић

Број индекса 09/0004

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Слово „О светим и часним иконама“: Прилог проучавању историјата грчког текста и његових српскословенских превода

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 1. јула 2017. године

Јована Павловић

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора

Јована Павловић

Број индекса

09/0004

Студијски програм Докторске студије на Одељењу за класичне науке

Наслов рада Слово „О светим и часним иконама“: Прилог проучавању историјата грчког текста и његових српскословенских превода

Ментор проф. др Александар Поповић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањена у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, _____

Јована Павловић

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Слово „О светим и часним иконама“: Прилог проучавању историјата грчког текста и његових српскословенских превода

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

У Београду, _____

Потпис аутора

1. **Ауторство.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољава се умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.